

Karin Redelius

Ledarna och barnidrotten

Idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran

HLS Förlag

Lärarhögskolan i Stockholm

Institutionen för samhälle, kultur och lärande

Studies in Educational Sciences 55

Doktorsavhandling 2002
Lärarhögskolan i Stockholm
Institutionen för samhälle, kultur och lärande
Box 34 103
S-100 26 Stockholm
Sverige

Andra tryckningen, 2007

HLS Förlag
Högskoleförlaget vid Lärarhögskolan i Stockholm
Box 34103, 100 26 Stockholm
Beställningar telefon 08-737 56 62, telefax 08-656 11 53,
e-post hls-forlag@lhs.se
www.hlsforlag.se
© Karin Redelius 2002
© HLS Förlag 2002
Omslag: Kerstin Öström
Skyddsomslag: Eva Spångberg
Tryck: Xerox PrintCenter, Lärarhögskolan, Stockholm 2007
ISSN 1400-478X
ISBN 978-91-7656-524-7

Till mina föräldrar
Annagreta och Bengt Redelius

Abstract

An important premise for the study is the pedagogic importance of sports, that children and youth via sports and its leaders consciously and unconsciously incorporate and teach themselves skills, habits and knowledge as well as norms and values. Another premise is that sports leaders, like other teachers and leaders, work in a time where new conditions prevail for children's upbringing and for the role as a leader. What should be conveyed to children today is not obvious but seems to be dependent on the individual fosterer's idea on what the role should mean. This is truer for sports leaders, for example, than teachers since the sports movement does not have a prescribed curriculum.

The perspective of the study is cultural-sociological and gender-theoretical. In the analyses, Pierre Bourdieu's key concepts, habitus, capital and field, performed the functions of research tools. A descriptive purpose of the study was to increase the knowledge of who the children and youth leaders of the sports movement are and their views of and valuation of sports, the task and the children. Through studying what the sports leaders are bearers of in terms of personified and symbolic capital, the purpose of the study was also to analyse what was encouraged in the sports environment where many children and young people spend a great deal of their leisure.

The analyses were based on an empirical material consisting of questionnaire replies from 525 sport leaders and in-depth interviews with 18 leaders. In addition, more than 1,600 future teachers and youth recreation leaders replied to a questionnaire form. Who the sport movement's child and youth leaders are cannot be generally answered. It is partly dependent on which sport it is, partly which gender the leader has. The sport leaders' attitudes to differing aspects of the children's sports activity varied and various leader groups confronted each other. The leaders primarily appreciated the relations with the children. However, they did not appreciate the parental intervention, children and youths who did not behave themselves and the high demands which leadership signifies. Through sports the leaders primarily wanted to give the children physical and social upbringing. They wanted to educate children to be creative and independent individuals but emphasized at the same time a conscientious ideal.

The study showed that differing types of symbolic capital dominate in children and youth's sports activity and that different leader groups emphasize various values. What is understood as valuable seemed more to be related to the logic of different sports than to gender and the fact that the activities were for children. It is not possible to tell in general how children are fostered and influenced through sports. The results indicate, however, that seriousness dominated over playfulness and that success and achievement are highly valued.

Key words: child and youth sports, sports leader, coach, upbringing, symbolic capital, habitus, Bourdieu, gender.

Innehållsförteckning

PROLOG	11
1. IDROTTENS PEDAGOGISKA BETYDELSE	13
Motiv för studien	14
Striden om den goda barnidrotten	15
Den tidiga idrottsdebuten	17
Idrottens läroplan – en godtycklig historia	18
Idrottsrörelsen och skolan – lika och olika	19
Idrottsledarna och den pedagogiska auktoriteten	20
Idrotten, männen och barnen	21
Några viktiga samhällsförändringar	23
Nya uppväxtvillkor.....	25
Att vara ledare i dagens föränderliga tid.....	27
Fritidens ökade betydelse	28
Studiens syfte – en översiktlig beskrivning	29
Läsanvisningar	30
2. TIDIGARE FORSKNING	32
Studier om idrott och fostran	32
Några övriga studier om fostran	36
Studier om idrottsledare	39
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	41
Ett kultursociologiskt perspektiv	41
Habitus strukturerar den sociala världen	43
Habitus och social bakgrund	44
Kapital, habitus och fält.....	46
Idrottsverksamheten som ett socialt fält	48
Kroppsövningsfältets dominerande logiker.....	49
Genus som förkroppsligad disposition	52
Idrott – en aktivitet för män.....	53
Barnomsorg – en aktivitet för kvinnor	55
Ett genusteoretiskt perspektiv	57
Några genusteoretiska utgångspunkter	60
Kön som variabel – genus som analytiskt verktyg	62

4. STUDIENS SYFTE – EN FÖRDJUPNING.....	63
5. STUDIENS GENOMFÖRANDE.....	65
Undersökningens uppläggning	65
Metoden.....	66
Datainsamlingen – idrottsledare	67
Datainsamlingen – blivande lärare	68
Datainsamlingen – blivande fritidsarbetare	69
De valda idrotterna – en presentation	70
Några ställningstaganden.....	75
Ett reflekterande och tolkande perspektiv	76
6. VILKA ÄR BARN- OCH UNGDOMSLEDARNA?.....	79
Inledning.....	79
Idrottsledarna och genusordningen	80
Idrottsledarna, kön och idrottsval	82
Lärarna, fritidsledarna, kön och val av inriktning	85
Idrottsledarna, kön och ålder	87
Idrottsledarna, kön och flick- respektive pojkränare	90
Idrottsledarna, kön och barnens ålder	91
Idrottsledarna, kön och föräldraskap	92
Idrottsledarna, sociala positionen och bakgrund.....	93
Idrottsledarnas nuvarande sysselsättning.....	94
Idrottsledarnas utbildningsbakgrund	95
Idrottsledarna och den sociala positionen.....	97
Idrottsledarna och det sociala ursprunget	100
Idrottsledare, lärare, fritidsledare och det sociala ursprunget.....	101
Idrottsledarna och den etniska bakgrunden	103
Idrottsledarna och övriga resurser och tillgångar	105
Idrottsledarna och det ekonomiska kapitalet	106
Idrottsledarna och ”organisationskapitalet”	107
Idrottsledarna och ”idrottskapitalet”	108
Vilka är barn- och ungdomsledarna? En kommentar	110
Idrottsledarna och genusordningen – några iakttagelser.....	112
Idrottsledarna och social position – några iakttagelser	114
7. VILKEN IDROTTSSYN HAR LEDARNA?.....	116
Inledning.....	116
Tävling på gott och ont.....	118
Tävling på gott och ont – en kommentar	123

Vikten av att vinna	126
Vikten av att vinna – en kommentar.....	130
Utslagning kontra idrott på barns villkor	130
Utslagning kontra idrott på barns villkor – en kommentar	135
Instruktion, lek och lärande	135
Instruktion, lek och lärande – en kommentar	142
Vilken idrottssyn har ledarna? En kommentar	143
8. HUR VÄRDERAR LEDARNA SIN UPPGIFT?	147
Idrottsledarna och ”motivet” till uppdraget.....	148
Idrottsledarnas ”motiv” – en kommentar.....	153
Det bästa i ledarskapet.....	154
Barnen är det bästa – men varför?.....	155
Det bästa – en kommentar	157
Det sämsta i ledarskapet	158
Det sämsta i ledarskapet – en kommentar	162
Hur värderade ledarna uppdraget? En kommentar	165
9. VAD VILL IDROTTSLEDARNA GE BARNEN?	168
Viktiga egenskaper att utveckla hos barn	169
Fritidsledarna och lärarna om egenskaper att utveckla.....	171
Idrottsledarna och idrottens pedagogiska värde	172
Idrottsledarnas pedagogiska mål kontra fritidsledarnas.....	174
Idrottsledarna, reglerna och sanktionerna.....	174
Vad vill ledarna ge barnen? En kommentar	177
10. SAMMANFATTANDE SLUTDISKUSSION	180
Vilka var idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare?	180
Är resultaten att lita på?.....	182
Ledarnas smak för idrott.....	183
Ledarna och genusordningen.....	185
Har ledarnas sociala position någon betydelse?	189
Vilken idrottssyn hade ledarna?	190
Hur värderade ledarna sitt uppdrag?.....	195
Vad ville ledarna förmedla?	196
Hur skulle barnen vara?.....	199
Vad fostrar idrotten till?	200
Vilken barn- ungdomsidrott ska vi ha?.....	203
Till sist.....	205

SUMMARY..... 207

REFERENSER..... 214

BILAGA

Förord

En avhandling skriver man inte utan hjälp och stöd. Det finns många som har bistått mig på vägen och som förtjänar ett tack och ett omnämnande. Först vill jag rikta några ord till Lars-Magnus Engström. Mange, det har varit en stor förmån att ha dig som handledare. Du är inte bara kunnig och erfaren, du är också förstående och omtänksam. Dessutom har du en enastående förmåga att få människor att känna sig betydelsefulla och tro på sig själva. Det är inte alla professorer i pedagogik som är pedagogiska, men det är du. Trots en ibland orimlig arbetssituation har du alltid tagit dig tid, lyssnat och kommit med goda och konstruktiva synpunkter. Att du även har en härlig humor har inte gjort saken sämre. Tack!

En bra handledare är guld värd, och det är också den känsla av gemenskap och tillhörighet man kan få i en forskningsgrupp. Att jag under många år varit med i forskningsgruppen för pedagogik, idrott och fritidskultur vid Lärarhögskolan har betytt mycket för mig. Tack till er alla i PIF-gruppen för att ni läst och kommenterat manus samt lättat upp tillvaron och gjort fikapauser och luncher till särskilt trevliga andningshål.

Ett speciellt varmt tack går till Per Nilsson. Det var dels din förtjänst att projektet kom igång, dels delade du med dig av din tid och dina gedigna kunskaper i avhandlingens viktiga slutskede. Din analytiska förmåga och klarsynthet är imponerande, och har varit av stort värde för mig.

Genom forskningsgruppen har jag även lärt känna Birgitta Fagrell. Tack för alla konstruktiva råd, Birgitta, och för att du är en inspirerande förebild. Dessutom är jag också tacksam för att du, i egenskap av prefekt och arbetsledare på Idrottshögskolan, visade stor förståelse och gav mig tid att slutföra avhandlingen.

Monika Olofsson är också en person som betytt mycket. Tack för all hjälp, för de glada skratten och för trevliga pratstunder. Ett stort tack likaså till Eva Spångberg och Christina Lenz vid HLS Förlag samt till Leif Katz.

Tack även Jane Brodin, Boel Englund och Sven Hartman, alla vid Lärarhögskolan, för er ambitiösa läsning och för era kloka synpunkter.

Under åren då avhandlingsskrivandet pågått har jag haft förmånen att ha två akademiska hemvister, en pedagogisk och en idrottslig. Det har breddat perspektiven och skapat en välbehövlig distans till båda. Tack alla kolleger vid Idrottshögskolan för ert stöd och er uppmuntran.

Att vara doktorand kan ibland innebära en kluven känsla. Man betraktas inte som lärare, men tillhör heller inte studentgruppen. Då är det extra betydelsefullt att ha kamrater i samma situation vid sin sida. Tack Ylva Boman, Bengt Larsson och Håkan Larsson för fin gemenskap.

Tack också alla övriga nära vänner som är viktiga i vardagen och som därmed även ger den energi som krävs för avhandlingsarbetet. Bäst vore kanske att säga ingen nämnd och ingen glömd, för ni är många som har stöttat mig. Tack särskilt ändå Britta Thedin Jakobsson, numera även uppskattad kollega, Maja Uebel, inte minst för ”Södermanna Spa” som öppnade när jag som mest behövde det, Jenny Svender, som också varit till direkt hjälp i arbetet, Lena Joelsson, för mångårig vänskap.

Förutom viktiga personer i sin närhet, behöver man även andra resurser för att genomföra en vetenskaplig studie. Mina tacksamhetsbetygelser riktar jag därför också till Riksidrottsförbundet, Sveriges Kommuntjänstemannaförbund och Lärarhögskolan för ekonomiskt bistånd, samt till Idrottshögskolan i Stockholm för att jag genom forskningsvänliga tjänster fått tid till arbetet.

Denna avhandling tillägnas mina föräldrar Annagreta och Bengt. Tack för att ni alltid har funnits där för mig, och för er varma, kloka och kärleksfulla omsorg. Tack för att ni intresserat er för och kritiskt språkgranskat det jag skrivit – och för att ni varit så bra barnvakter. Utan er hjälp hade det här aldrig gått.

Och till sist, TACK mina älsklingar där hemma. Till dig Håkan, för att du är så lätt att leva med och för att du alltid har så nära till ordet ”Javisst”, när jag ber om något. Till er Niklas och Patrik, mina bonuspojkar som jag gillar skarpt. Till dig Elin, min härliga, glada och spontana unge, för att du är en sådan källa till glädje. Nu ska du inte längre behöva säga, med stora förvånade treårs ögon, ”Mamma, ska du jobba *fast* det är lördag?!” Nu börjar en annan tid.

Bromma och Konradsberg i mars 2002

Karin Redelius Carlberg

Prolog

Hur väljer man ett forskningsområde? Man väljer det utifrån tidsandans frågor – dessa tydliga eller otydliga fokuseringar på vissa fenomen i det mänskliga livets komplicerade mångfald. [...] Jo, förvisso väljer man inom tidsandans ramar, men man väljer också inom sina egna. Jag tror att varje människa har ett par grundläggande frågor till världen och sig själv, som hon ältar på olika sätt i olika former.¹

Så skriver Yvonne Hirdman i förordet till sin bok, *Att lägga livet tillrätta*, som behandlar den svenska välfärdspolitiken. Under denna avhandlingens tillkomst har jag ofta tänkt på dessa rader och på vilka frågor det är jag riktar till världen och till mig själv. Det jag, och säkert många med mig, funderar över då och då är: Hur har jag blivit den jag är? Vad är det som format mig? På vilket sätt har tidigare erfarenheter och människor jag mött påverkat min bild av omvärlden? I mitt fall är det även några specifika undringar som ofta gäckar mina tankar: Hur har jag påverkats av att tillbringa så stor del av min tid och av mitt liv inom idrottsrörelsen? Vad lärde jag mig där? Och vilken betydelse hade mina ledare?

Än idag kan jag tydligt se bilden framför mig, när jag som liten bolltokig åttaåring gick fram till fotbollstränaren, en medelålders man som stod i mitten av gräsplanen, och sa: ”Jag är tjej. Får jag vara med ändå?” (Redan då hade jag klart för mig vad som lämpade sig att en flicka eller pojke gjorde, så jag visste att jag måste ställa frågan.) ”Ja”, sa han, och det var så det gick till när jag började i Turebergs idrottsförening i slutet av 1960-talet.

Harald Pettersson, som han hette min första ledare, öppnade genom sitt svar inte bara dörren till en idrottsvärld, han öppnade också upp betydelsen av kön, av hur manlighet och kvinnlighet uppfattas och värderas, inte bara för mig utan också för mina kamrater i fotbollslaget. Det är många gånger sedan dess jag funderat över vad mer jag lärde mig av Harald – och av alla de andra ledarna och tränarna jag kom i kontakt med under de kommande 30 åren i idrottsrörelsen. Denna personliga undran är också den fråga jag ställer till världen, för att tala med Hirdman, varför den bakomliggande forskningsfrågan i denna avhandling lyder: Vad lär sig barn av att hålla på med idrott förutom idrottsliga färdigheter, dvs. vad kan idrotten tänkas föstra till?

¹ Se Hirdman, Y. (1989): *Att lägga livet tillrätta. Studier i svensk folkhemspolitik*, s. 7.

Kanske är dessa generella funderingar – de om hur vi påverkas, formas och blir som vi blir – så spännande, eftersom de är nästan omöjliga att besvara. Så är det även med frågan vad idrotten fostrar till. Många samverkande faktorer påverkar barns fostran – föräldrar, kamrater, lärare, media, reklam, idrottsledare, etc. – vilket gör det omöjligt att utröna idrottens betydelse i sammanhanget. Den frågan är därför inte i direkt fokus utan utgör en bakomliggande undran i avhandlingen. En utgångspunkt för studien är emellertid att idrottsledarna är en viktig del, bland många andra, i det stora pussel som handlar om hur barn formas och påverkas genom att delta i organiserad idrottsverksamhet. I förgrunden och i fokus är således idrottsledarna, deras bakgrund och synsätt på idrott, barn och fostran. Ledarna betraktas med andra ord som en, om så inte den enda, förmedlande länken mellan idrotten och barnens lärande. Genom att öka kunskapen om ledarna – vilka de är och vad de står för – hoppas jag kunna föra en ingående diskussion om vad barn och ungdomar kan tänkas införliva genom att delta i idrottsrörelsens verksamhet.

Om man ändå tar sig an de svåra frågorna, vad som påverkar oss och hur vi blir som vi blir, kan man något förenklat säga att de främst kan studeras utifrån två skilda perspektiv. Det är dels ett psykologiskt där sökarljuset vanligtvis vänds inåt mot individen och den närmaste omgivningen, dels ett sociologiskt där det omgivande samhället, dess organisation och de kollektiva tankemodeller, normer och värderingar som råder vid en given historisk tidpunkt istället står i blickfånget. I denna avhandling kommer det sociologiska, eller närmare bestämt det kultursociologiska, att tillämpas. De kollektiva tänkesätt, normer och värderingar jag är intresserad av att studera är de som uttrycks av idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare.

Idrottsrörelsen är en tämligen autonom instans med stark samhällsanknytning. Den brukar också beskrivas dels som en spegel av det rådande samhället, dels som en självständig rörelse där idrottens egna företrädare har relativt god handlingsfrihet att bestämma ramarna för verksamheten. Genom att via ledarna belysa idrottens värdesystem, möjliggörs också en belysning av vilka värden som är förhärskande i det omgivande samhället. Samtidigt kan vår kunskap öka om en företeelse som i kraft av sin popularitet och utbredning torde ha ett visst inflytande på samhället i övrigt.

Så, Harald, Roffe, Gunilla, Lasse, Ann, Arne, Tommy, Hasse, Torvald och alla ni andra ledare som kom i min väg, det är frågan om er betydelse jag burit med mig in i forskningen. Era efterträdare får tjäna som redskap för att komma åt hur dagens idrottande barn formas, och därmed hur min egen historia formats.

1. Idrottens pedagogiska betydelse

Vad ska vi göra idag? Måste jag vara avbytare? Vilken häst får jag rida? Ska vi träna puttning? Kan du lära mig en handvolt? Vem ska spela guard? Får jag ha tröja nummer elva? Hur länge ska vi springa? Varför får inte jag stå i mål? Kan du knyta mina skor? Var det en foul? Hur långt ska jag simma? Har vi match snart? Får jag spela då?

Barn och ungdomar har många frågor till sin idrottsledare. Det är inte så konstigt. Trots att barn- och ungdomsidrotten är mångfasetterad är den i huvudsak ändå vuxenorganiserad och ledarstyrd. Hur träningen än utformas, om tävlingsprestationen eller det lekfulla är i förgrunden, vad barnen än tränar och var det än sker, i gymnastiksal, simhall, skogar eller sporthallar, på fotbollsplaner, isar eller golfbanor, så försiggår aktiviteten nästan uteslutande under överinseende av en idrottsledare. Därmed är det också ledaren som i hög grad bestämmer hur träningen ska gå till, vad barnen ska förbättra, hur en rörelse ska utföras, hur länge varje moment ska pågå, vad som är viktigt att kunna och varför, vilka tävlingar och matcher barnen ska delta i och, inte minst, vilka som får vara med. Följaktligen måste ledaren sägas vara en mycket betydelsefull person för alla barn och ungdomar som är med i en idrottsförening.

En idrottsledare lär dock inte bara ut idrottsliga färdigheter, utan genom sitt sätt att vara och agera påverkar ledaren också barn på andra sätt. Både medvetet och omedvetet förmedlar han eller hon ett visst förhållningssätt och en viss uppsättning normer och värderingar. Idrottsledare, liksom andra vuxna som undervisar eller leder unga, kan således benämnas fostrare. Detta gäller alla som har en vägledande och bestämmande roll i förhållande till barn och innehar rätten att bedöma och sanktionera deras beteende.² Ledarna kan också kallas fostrare eftersom de försöker ”förse andra med kunskap om hur något ska göras eller att något är beskaffat på ett visst sätt”.³ Ledarna förmedlar med andra ord både beteendemönster, såsom vanor och färdigheter, och föreställningar, uppfattningar och synsätt.

² Se Dale, L. E. (1981): *Vad är uppfostran?* s. 133.

³ *Pedagogisk Uppslagsbok* (1996): s. 451.

Då idrott har stor genomslagskraft bland barn och ungdomar och intar en särställning i fråga om popularitet, kan man på goda grunder påstå att idrottsrörelsen utgör en av samhällets mest betydelsefulla offentliga uppfostringsmiljöer. I tio- till tolvårsåldern är cirka 60 procent av alla barn medlemmar i en idrottsförening.⁴ Det finns ingen annan organiserad fritidsaktivitet som är lika utbredd. Varje vecka deltar hundratusentals barn och ungdomar i träningar och tävlingar organiserade av idrottsföreningars ledare. Då idrotten utgör en så vital del av vår barnuppfostringskultur, finns det all anledning att närmare skärskåda dess verksamhet.⁵

I denna avhandling är ledarna i idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet i fokus. Belysningen avser de ledare som har direktkontakt med barn och ungdomar och leder eller tränar dem i idrottsaktiviteter under fritiden. Det är således den organiserade idrotten som lyder under Riksidrottsförbundet (RF) som är i blickfånget, och då studieobjektet är ledare med nära kontakt med de unga ingår exempelvis inte styrelseledamöter, domare eller andra funktionärer i studien.

Enligt RF:s riktlinjer avses med barnidrott i allmänhet idrott till och med tolv års ålder. Med ungdomsidrott avses idrott upp till och med 20 år. Detta kan kontrasteras mot FN:s Barnkonvention, där individer upp till 20 år räknas som barn. Idrottsledarna i denna studie är företrädesvis verksamma inom barnidrotten, enligt Riksidrottsförbundets definition, men även ledare inom ungdomsidrotten ingår i undersökningen.⁶

Motiv för studien

Ett viktigt incitament för avhandlingen och för valet att undersöka ledarna är idrottens pedagogiska betydelse i samhället. Inom pedagogik som vetenskaplig disciplin brukar intresset riktas mot frågor som rör utbildning, undervisning och fostran samt hur kunskaper överförs mellan generationer i ett samhälle. Pedagogik kan i sin enklaste och vidaste form beskrivas som en påverkansprocess.⁷ Denna påverkan kan utövas på ett formellt och insti-

⁴ Det kan emellertid vara vanskligt att ange en generell siffra, då andelen föreningsaktiva barn och ungdomar varierar beroende på utövarens ålder, boendeort, sociala och etniska bakgrund samt hur man definierar "idrottsligt aktiv", etc. Jmf t.ex. Elofsson, S. (2000): "Större ojämlikhet inom flick- än pojkidrott", s. 52, Engström, L-M (1998): "Barn- och ungdomsidrotten", Nilsson, P. (1998): *Fritid i skilda världar*, och Larsson, B. (2000): *Idrottens former. En studie om ungdomars idrottsvanor*.

⁵ Jmf Engström, L-M (2000): "Det viktigaste är att vinna", s. 24.

⁶ Riksidrottsförbundet (1996): *Idrotten vill*, s. 5. Vilka ledare som ingår i studien beskrivs utförligare i kapitel fem.

⁷ Jmf t.ex. Egidius, H. (2000): *Termlexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi* eller *Pedagogisk uppslagsbok*, 1996.

tutionaliserat sätt i en undervisningssituation eller informellt och oorganiserat i en mängd olika sociala sammanhang. Den kan ske öppet och medvetet såväl som dolt och omedvetet. Pedagogik kan även beskrivas som immanent, dvs. ”som en i situationen inneboende pedagogik, vilken sällan eller aldrig medvetandegörs som påverkan”.⁸ Att idrottsledare genom sin position har stora möjligheter att påverka barn har redan nämnts. Barn- och ungdomsidrotten är emellertid pedagogiskt intressant ur fler aspekter än så. Engström menar att idrotten:

... i kraft av sin utbredning och popularitet speglar rådande uppfattningar och normer i samhället och medverkar till att återskapa tidstypiska, men också områdesspecifika värderingar. Annorlunda uttryckt medverkar idrotten till att många barn och ungdomar, på ett omedvetet men ändå mycket effektivt sätt, införlivar vuxenvärldens normer, värderingar och livsstil.⁹

Det är därmed väsentligt att försöka belysa hur ”vuxenvärldens normer, värderingar och livsstil” kommer till uttryck och gestaltas genom idrottens ledare. Det finns ytterligare skäl, både inom- och utomvetenskapliga, som gör att dagens barn- och ungdomsidrott liksom dess ledare är av särskilt intresse att studera. Inledningsvis ska några av dessa presenteras.

Striden om den goda barnidrotten

I ett par decennier har det förts en mer eller mindre intensiv debatt i massmedia, bland idrottsforskare och inom idrottsrörelsen om vad som borde karakterisera barns idrottsverksamhet – om den goda barnidrotten. Debatten startade i och med den konferens om barn- och ungdomsidrott som hölls 1982, då flera forskare pekade på att organiseringen av barns idrott inte enbart hade positiva förtecken.¹⁰

Engström visade exempelvis att barns så kallade spontana idrottande hade minskat, vilket fått till följd att ungdomsgruppen höll på att tudelas i en mycket aktiv och en nästan helt inaktiv grupp. Han pekade vidare på att åldern för föreningsdebut hade sjunkit. Många barn började idrotta i en förening redan vid 6–7 års ålder och de specialiserade sig på en idrott allt tidigare. Därtill tycktes verksamheten ha blivit allt allvarligare även för de

⁸ Ödman, P-J (1995): *Kontrasternas spel II – en svensk mentalitets- och pedagogikhistoria*, s. IX.

⁹ Engström, L-M (Red) (1988): *Idrotten lär. Pedagogiska perspektiv på barn- och ungdomsidrott*, s. 6.

¹⁰ Se Sveriges Riksidrottsförbund (1982): *Barn – ungdom – idrott: Andra aspekter som inte nämndes i konferensrapporten men som också uppmärksammats är t.ex. den ökade vuxeninblandningen och att barn ”värvas” mellan föreningar.*

yngsta. Idrotten hotade att slå ut de sent utvecklade och dem som inte gjorde framsteg från början. En följd av att barn började med idrott i allt yngre åldrar kunde bli att barn också slutade tidigt, eftersom de helt enkelt riskerade att tröttna i 12-årsåldern om de då redan tränat hårt i flera år. Den tidiga starten gjorde också att de barn som faktiskt ville börja senare då riskerade att ligga alltför långt efter sina jämnåriga kamrater som börjat i koltåldern. Många var också kritiska till ”tidig specialisering”, dvs. att barn redan i unga år inriktar sig på enbart en idrott. Före puberteten går det inte att bestämma vilka som är de verkliga talangerna, menade många. Det var dock på väg att utvecklas ett slags konkurrenstänkande mellan föreningar och därför ansågs det viktigt att knyta barn till sig tidigt, innan någon annan idrott eller förening hunnit få tag i dem.

Den tidiga specialiseringen förknippades också med ett större allvar som flyttats ner i unga år. Barn ska inte behöva utsättas för den press som tävling innebär för många när de är små, sa några. Det är naturligt för barn att tävla, sa andra, som menade att tävlingsinslaget var en självklar del av barns lek. Om det blir för allvarligt och för mycket tävlan tidigt kommer många barn att slås ut från idrotten, hävdade kritikerna vidare, och frågan om utslagning bland unga idrottare kom också upp på dagordningen.¹¹

Denna första nationella konferens, vars syfte var att presentera aktuell forskning på området, har följts av ytterligare två. Trots att innehållet har utökats och fördjupats är det dock ingen av de efterföljande konferenserna, som har fått lika stor genomslagskraft i den offentliga debatten.¹² Huruvida den faktiska utformningen och organiseringen av barns idrottsverksamhet påverkats, har vi bristande kunskap om. Följaktligen äger många av de frågor om barnidrotten, som började ventileras för 20 år sedan, fortfarande aktualitet.¹³

I den ovan skisserade debatten har skilda företrädare argumenterat för och emot olika aspekter av barns idrottande. Förutom forskare inom såväl beteendevetenskap som medicin och fysiologi, har representanter från Riksidrottsförbundet, specialidrottsförbunden (t.ex. Svenska Fotbollförbundet och Svenska Gymnastikförbundet), SISU (idrottens studieförbund som även ger ut böcker om hur barn ska tränas, etc.), föräldrar, sportjournalister,

¹¹ I skrivande stund, 20 år senare, är frågan om utslagning inom barnidrotten fortfarande högaktuell. Den belystes bl.a. i programmet Uppdrag granskning i SVT, 2002-02-26.

¹² Att denna första konferens blev så betydelsefull menar Engström främst berodde på att de medverkande forskarna, oavsett akademisk hemvist, var så eniga i sin uppfattning om hur det borde vara. Se Engström, 1998, s. 4.

¹³ I detta sammanhang bör det också nämnas att de trender som uppmärksammats inom barnidrotten i Sverige också förekommer på andra håll i västvärlden, Se De Knop, P., Engström, L-M, m.fl. (Ed.) *Worldwide Trends in Youth Sport*, s. 278.

idrottslärare, styrelseledamöter i enskilda idrottsföreningar samt även verksamma idrottsledare medverkat. Det råder alltså inte konsensus om hur idrott för barn bäst ska utformas – och man kan fråga sig varför.

Ett skäl kan vara att idrott och fostran har starka historiska beröringspunkter. Att diskutera hur idrott ska bedrivas för barn innebär implicit också att diskutera hur barn ska fostras. Ullman menar att uppfostran inte är någon neutral verksamhet utan att den i hög grad kan ses som en kamp.¹⁴ Hon har skolan och utbildningen i åtanke, men jag anser att även ”striden” om barnidrotten på ett djupare plan handlar om en kamp om en framtidsvision; om vilka grundläggande värden som via barnen och ungdomen skall prägla samhället och världen framöver. Det man strider om – explicit och implicit – är alltså utformningen av morgondagens samhälle. Genom att fästa blicken på barnen och det uppväxande släktet, lockas de samtida vuxna att sätta sig i förbindelse med framtiden, med en förväntad och önskad framtid. Den bakomliggande tanken är att man genom att skapa goda individer – eller en god barnidrott – också lägger grunden till ett gott samhälle.

Den tidiga idrottsdebuten

En majoritet av alla barn kommer numera i kontakt med idrottsrörelsen någon gång under sin uppväxttid. För en del innebär föreningsidrotten kanske bara en kortare och till och med negativ upplevelse, för andra är det den fritidsaktivitet det mesta i livet kretsar kring. Att idrott har så stor plats i många barns och ungdomars liv är relativt nytt. Det var först under 1960-talet som barn- och ungdomsidrotten började organiseras i större omfattning i föreningarna. Tidigare idrottade de unga främst inom skolans ram och

organiserad tävlingsverksamhet förekom inte i någon nämnvärd utsträckning för barn i yngre åldrar.¹⁵ Så är inte fallet numera. Dagens barnidrott karakteriseras istället av att föreningsdebuten sker tidigt och det är inte ovanligt att föreningar annonserar efter barn i förskoleåldern till exempelvis fotbolls- och ishockeykolor eller gymnastikgrupper. Barn börjar alltså med idrott i allt lägre åldrar och ju yngre en individ är, desto mottagligare är hon sannolikt för påverkan. Att människor främst deltar i idrottslig föreningsverksamhet under de år då den sociala utvecklingen pågår som mest inten-

¹⁴ Se opublicerat avhandlingsmanuskript. I den sedan länge publicerade avhandlingen är texten något ändrad, men innebörden i stort densamma. Jmf Ullman, A. (1997): *Rektorn. En studie av en titel och dess bärare*, s. 292.

¹⁵ Det ska dock påpekas att kunskapen om åldersstrukturen inom den tidiga idrotten är bristfällig. Se bl.a. von Euler, R. (1953): ”Idrottsrörelsen av idag. En sociologisk studie” och Patriksson, G. (1987): *Idrottens barn. Idrottsvanor – stress – utslagning*.

sivt, är också ett viktigt motiv till att granska idrottsrörelsen ur ett pedagogiskt perspektiv.

Idrottens läroplan – en godtycklig historia

I motsats till skolan, har idrottsrörelsen inte en av regering och riksdag fastställd föreskrivande läroplan eller liknande förordning. Att delta i idrottslig fritidsverksamhet är en frivillig aktivitet för både barn och ledare, och huvuddelen av alla ledare inom idrottsrörelsen verkar på ideell basis. Vad som är idrottsledarens uppdrag är således svårt att fastställa. Det kan sannolikt te sig olika i skilda idrotter, föreningar, lag och verksamheter och måste därmed sägas vara relativt godtyckligt. Uppdragets karaktär och vilka målen ska vara med idrottsverksamheten är följaktligen beroende av ledarens egna föreställningar om vad ledarrollen ska innebära. Detta utgör också ett motiv till varför ledarnas syn på och värdering av idrotten, uppdraget och barnen är viktiga att belysa.

Idrottsrörelsen uppstår liksom skolan ett anseende statligt och kommunalt stöd.¹⁶ Detta stöd är en del av en nationell idrottspolitisk strävan att bidra till folkhälsa, främja integration och värna om god etik. Att idrott sägs ha en fostrande betydelse är ytterligare motiv för statsanslaget.¹⁷ Idrottens rykte som positiv samhällskraft har emellertid blivit något skamfilat och på senare år har verksamheten kommit att ifrågasättas.¹⁸ För att om möjligt komma till rätta med trovärdighetsproblematiken gav Riksidrottsförbundet i slutet av 1990-talet ut ett verksamhetsprogram, *Idrotten vill*. Det antogs av samtliga förbund på Riksidrottsmötet 1996. I programmet beskrivs och ges även riktlinjer för hur idrott, inkluderande barnidrott, ska bedrivas.¹⁹ Där betonas också hur betydelsefull idrottsledarens roll är i sammanhanget.

Idrotten vill är så nära en läroplan man kan komma och i förordet slås fast att programmet utgör idrottsrörelsens verksamhetsidé och värdegrund.²⁰ Där ges rekommendationer för idrottsverksamheten men man är

¹⁶ I 2001 års statliga budget gick ca 450 miljoner kronor direkt till Riksidrottsförbundet, som i sin tur fördelade pengarna vidare. Dessutom tillkom ca 1 miljard kronor i form av så kallat LOK-stöd. Det kommunala bidraget var betydligt större.

¹⁷ Riksdagen (1998/99): *En idrottspolitik för 2000-talet. Folkhälsa, folkrörelse och underhållning*.

¹⁸ Det är framför allt i media som idrottens så kallade avarter uppmärksammas, t.ex. förekomsten av dopning, den allt mer kommersialiserade elitidrotten samt också det sätt varpå barnidrott ibland bedrivs.

¹⁹ Riksidrottsförbundet (1996): *Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet*.

²⁰ Jmf *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet* (1994), där skolans värdegrund beskrivs.

noga med att betona att det är ”på lokal nivå, i idrottens föreningsliv, som idrottsverksamheten får sin slutgiltiga form oavsett vad som beslutas på högre nivå”.²¹

Idrottsrörelsen och skolan – lika och olika

Ytterligare en aspekt på barn- och ungdomsidrotten, som också skiljer den från skolans verksamhet, är att den bärs upp av ideellt verksamma ledare.²² Dessa ledare utgör idrottens styrka, samtidigt som det ideella åtagandet gör det svårt att ställa några krav på att ledarna ska ha en formell kompetens eller specifika kunskaper. Det är heller inte ovanligt att idrottsledarna saknar utbildning för uppgiften.²³ Det faktum att det inte krävs någon formell utbildning är något som skiljer idrottsledare från många andra grupper av fostrare, såsom lärare, fritidspedagoger och fritidsledare. Att de flesta ledare inte har en flerårig pedagogisk utbildning bakom sig, behöver inte innebära att de inte är kunniga nog eller att de inte är lämpliga som ledare. Det innebär emellertid att det från samhällets sida inte finns någon kontroll över vilka som åtar sig ett idrottsledaruppdrag.

Idrottsrörelsens verksamhet påminner annars i mångt och mycket om skolans. Den är hierarkiskt organiserad samt vuxenstyrd. Liksom i skolan gäller det att passa tider, inordna sig i en grupp, prestera sitt bästa, följa instruktioner, etc. Trots att verksamheten inom idrottsrörelsen är frivillig, gäller ändå givna regler som deltagarna förväntas följa för att få delta. I viss mån har idrotten till och med strängare regler än skolan och därmed en ”hårdare pedagogik”, då idrottsledare – till skillnad från lärare – kan slå fast: ”Gör du inte som jag säger, får du inte vara med” (i nästa match, tävling, uppvisning, etc.).

Lärare sägs vara Sveriges mest undersökta yrkesgrupp²⁴. Ett lika omfattande forskningsintresse har inte riktats mot idrottsledarna, i synnerhet inte barn- och ungdomsledarna.²⁵ Vi har således bristande kunskaper om såväl vilka ledarna ”är”, exempelvis från vilka sociala skikt de rekryteras, som vad de har för värderingar i olika frågor rörande ledarskap, barn och fostran. Barn- och ungdomsidrotten är med tanke på dess utbredning också ett

²¹ Riksidrottsförbundet, 1996, s. 3.

²² Se Eriksson, S. (1989): *Idrottsledarna i går – i dag – i morgon?*, s. 15

²³ Tidigare studier har visat att ca var fjärde ledare helt saknar idrottsledarutbildning. Se Eriksson, S. (1989): *Idrottsrörelsen*, s. 53, samt Redelius, K. (1993): *Från linggymnastik till aerobics*, s. 42.

²⁴ Arfwedson, G. (1994): *Nyare forskning om lärare*, s. 42.

²⁵ Se kapitel 3 för referenser och en presentation av ytterligare forskning på området.

förhållandevis eftersatt forskningsfält och även inom ungdomskulturforskningen har idrotten hitintills rönt ett begränsat intresse.²⁶

Idrottsledarna och den pedagogiska auktoriteten

Trots att idrottsrörelsens ledare sällan genomgått en statligt reglerad pedagogisk utbildning och ej heller styrs av en formell läroplan, har de ”pedagogisk auktoritet”, som den franske sociologen Pierre Bourdieu benämner det. I *Reproduction in Education, Society and Culture* argumenterar Bourdieu för att de som befinner sig i en legitim undervisningssituation, så som lärare eller ledare inom någon av samhällets sanktionerade skolformer eller fritidsverksamheter gör, har rätten att bestämma vad som är värt att förmedla.²⁷ De innehar pedagogisk auktoritet och Bourdieus poäng är, att det som förmedlas av någon med pedagogisk auktoritet också kommer att uppfattas som värdefullt av den som undervisas eller vägleds. Han menar med andra ord att det som sägs i ett legitimt sammanhang också kommer att förstås som legitimt, viktigt och ”det rätta”.

Insofar as every pedagogic action that is exerted commands a pedagogic authority from the outset, the relation of pedagogic communication within which pedagogic action is carried on tends to produce the legitimacy of what it transmits, by designating what it transmits – by the mere fact of transmitting it legitimately – as worthy of transmission, as opposed to what it does not transmit.²⁸

Bourdieu hävdar också att det som förmedlas av någon med pedagogisk auktoritet ofta är ett godtyckligt budskap, men då det förmedlas i en legitim undervisningssituation framstår det godtyckliga som otvetydigt och sant. Därmed blir det heller inte ifrågasatt eller betvivlat. På så vis har både lärare och ledare stor makt, inte i kraft av att de har en viss personlighet eller naturlig auktoritet i första hand utan för att de innehar en position och en roll som tillskriver dem makt. Detta är ytterligare ett motiv till varför det är

²⁶ Måhända börjar idrotten uppmärksammas också inom ungdomskulturforskningen. Där finns åtminstone en medvetenhet om att idrotten utan tvekan utgör ”ett av de mest betydelsefulla inslagen i unga människors fritid och kultur, i termer av såväl utövande som konsumtion”. Se Miegel, F. & Johansson, T. (Red) (1994): *Mardrömmar och önskedrömmar. Om ungdom och ungdomlighet i nittioalets Sverige*, s. 8. I samma antologi skriver också etnologen Fredrik Schoug om idrottsidolers betydelse för ungdomar i ”Mardrömmar och svärmorsdrömmar. Idolerna och ungdomskulturen”, s. 163.

²⁷ Bourdieu, P. & Passeron, J-C (1977) (reprinted 1998): *Reproduction in Education, Society and Culture*, s. 22.

²⁸ Ibid., s. 22.

viktigt att studera idrottsledare – även om de är inte är ensamma om att ha makt över de unga.

Idrotten, männen och barnen

Det finns flera andra aspekter som också motiverar föreliggande studie. Historisk sett har idrottsrörelsen varit en manlig arena och fortfarande är den en av få instanser i det svenska samhället som formellt reglerar att män och kvinnor och pojkar och flickor ska hållas åtskilda. Därmed bidrar tävlingsidrotten till att en viss genusordning uppstår och fortlever.²⁹ Hur vi uppfattar oss själva som män och kvinnor i samhället är beroende av hur vi konstruerar oss själv utifrån de förväntningar vi möter och den objektiva verklighet som finns runt om oss. I samspel med andra lär vi oss vad som förväntas av oss. Vår könstillhörighet har här en grundläggande strukturerande betydelse och den utgör en av våra existentiella sorteringskategorier. Idrottande barn uppfattar redan från början att det är ”naturligt” att pojkar och flickor inte tävlar och ofta inte heller tränar tillsammans, trots att det i unga år inte är någon betydande fysisk skillnad mellan könen. Små flickor och pojkar som börjar med idrott lär sig inte bara att åka skridskor, göra en piruett eller skjuta ett slagskott, slå en volt eller simma frisim, de lär sig också vad som förväntas av dem som pojkar och flickor, hur manligt och kvinnligt uppfattas och värderas och därmed hur de ska vara för att passa in och bli accepterade. Detta gör idrotten särskilt intressant och viktig att studera ur ett genusperspektiv.

Det gör också det faktum att idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet, till skillnad från barnomsorg och skola, inte främst bärs upp av kvinnor. Inom barnomsorgen är det endast fem procent av pedagogerna som är män och även i skolans värld finns det förhållandevis få män.³⁰ Detta gäller alltså inte inom idrottsrörelsen. Där är det av någon anledning istället legitimt för män att ta hand om små barn, och här verkar inte avsaknaden av hög lön eller annan ersättning utgöra något hinder, vilket annars brukar anges som förklaring till mäns frånvaro i ovan nämnda samhällssektorer.

²⁹ Se och jmf Engström, L-M, 2000, s. 24, Fagrell, B. (2000): *De små konstruktörerna. Flickor och pojkar om kvinnligt och manligt i relation till kropp, idrott, familj och arbete* samt Larsson, H. (2001): *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan.*

³⁰ I grundskolan är 75 procent av lärarna kvinnor och tendensen är att andelen ökar. Se Skolverket, (2000): *Beskrivande data om barnomsorg och skola 2000*, samt Blank, A. & Palmqvist, H. (1998): *Vilken man vill bli lärare?!*

Enligt Riksidrottsförbundets statistik är andelen män ca 70 procent av de över en halv miljon människor som i en eller annan mening verkar som idrottsledare.³¹ Styrelseledamöter, tränare, ledare och övriga funktionärer betraktas här som en grupp och då det till övervägande del är män som är styrelseledamöter och tränare på högre nivåer, är sannolikt andelen kvinnor större än 30 procent på ungdomsledarsidan. Uppgifter härom saknas dock.³²

Från slutet av 1980-talet och framåt har idrottsrörelsen på olika sätt verkat för att få fler kvinnor att åta sig ledaruppdrag.³³ Kvinnor anses dels utgöra en resurs på en kvantitativ nivå eftersom det alltid behövs fler ledare, dels på en kvalitativ nivå eftersom de sägs stå för något annorlunda och också ha andra värderingar än män.³⁴ Är det så? Har män och kvinnor generellt sett olika uppfattningar i frågor som rör exempelvis uppfostran eller hur barnidrotten ska utformas? Om så är fallet återstår att belysa, diskutera och problematisera vilket jag bland annat kommer att göra i denna studie.

Så här långt har jag angivit flera skäl till att idrottsledarna och barnidrotten är värda en pedagogisk belysning – idrottens stora utbredning och den tidiga föreningsdebuten, den rådande oenigheten om hur idrott bäst utformas för barn, avsaknaden av läroplan och det godtyckliga i ledaruppdraget, den bristande kunskapen om barn- och ungdomsledarna, etc. Idrottsledare befinner sig dock inte bara i idrottens värld, de är också en del av det omgivande samhället och därmed har de mycket gemensamt med andra

ledar- och lärargrupper. De är alla verksamma i ett samhälle som på relativt kort tid har genomgått stora förändringar. Följaktligen är de förutsättningar som gäller för dagens ledare troligen på många vis annorlunda jämfört med de som gällde för tidigare generationers ledare. I det följande ska jag peka på några samhällsförändringar av betydelse för barn- och ungdomsledare av i dag.

³¹ Riksidrottsförbundet, (1999): Årsredovisning 1999, s. 44.

³² Andelen manliga styrelseledamöter är nästan 75 procent inom idrotten. Se *ibid.*, s. 46. I en omfattande föreningsstudie från 1994 var andelen kvinnliga ledare. Se Riksidrottsförbundet (1995): *Föreningsrapporten 1994*, s. 32.

³³ Se t.ex. Riksidrottsförbundet (1989): *Idrottens jämställdhetsplan för 1990-talet*. Där anges fem delmål vilka alla syftar till att öka andelen kvinnor. Ett antal projekt med liknande syften har också drivits av RF, t.ex. ”En tjej till” och ”Tjejer på arenan”.

³⁴ Riksidrottsförbundet, 1989, s. 4.

Några viktiga samhällsförändringar

Till att börja med kan man konstatera att den socialisationsprocess barn genomgår idag i många stycken är annorlunda än för bara några decennier sedan. Den gamla folkhemstanken, där livet tidigare på skilda sätt lagts till rätta för medborgarna, är på väg att utplånas och i det nya "välfärds-samhället" är statens roll nedtonad till förmån för den fria marknaden där privata initiativ och lösningar existerar parallellt med statliga.³⁵ Familjestrukturen ser ofta också annorlunda ut, då en typisk familj inte längre självklart består av "mamma, pappa, barn" utan kan inkludera både extra föräldrar och halvsyskon. Då dagens barn möter så många olika vuxna via barnomsorgen, skolan och skilda fritidsaktiviteter, har de ofta fler vuxna att försöka etablera nära relationer till än tidigare, trots att de kanske lever med bara en av sina biologiska föräldrar.

En avsevärd skillnad jämfört med för bara ett par decennier sedan, som också påverkar ledarna, är att barn tidigt separeras från sina föräldrar för att tillbringa dagen på en institution.³⁶ Eftersom olika yrkesgrupper, lärare, fritidspedagoger och fritidsledare, delvis har övertagit föräldrars roll som fostrare och normbildare i barns liv, har det sålunda både skett en professionalisering och en institutionalisering av barns uppfostran.³⁷ Idrottsledarna är därmed bara en av flera grupper av fostrare i samhället som har som fritidssysselsättning eller yrke att ta hand om, leda och undervisa barn och ungdomar.

Att barndomen blivit institutionaliserad är dock en relativt sen företeelse, och den är ett resultat av flera historiska samhällsförändringar. Ansvaret för barns fostran har under hela 1900-talet successivt förskjutits från familjen till samhället. Denna förskjutning startade redan 1842 i och med folkskolestadgans tillkomst och är intimt sammanlänkad med den genomgripande samhällsomvandling som följde av industrialismen och av den i industrialismens spår uppkomna urbaniseringen.³⁸ Detta brukar beskrivas i termer av en moderniseringsprocess, vilken bland annat kännetecknas av en ökad rationalisering i samhället.³⁹ Framväxten av den svenska barnomsorgen kan

³⁵ Jmf även Andersson, B-E (1995): "Barns situation i Sverige", s. 122.

³⁶ Barnomsorgen har byggts ut snabbt i Sverige sedan 1970 då ca 70.000 barn var inskrivna på daghem, fritidshem och familjedaghem. Knappt 30 år senare var 720.000 barn inskrivna. Se Skolverket (2000): *Beskrivande data om barnomsorg och skola 2000*, s. 13.

³⁷ Jmf även t.ex. Bjurström, E. (1991): "De professionellas intåg".

³⁸ Det ska dock påpekas att det dröjde innan det blev självklart att alla barn skulle gå i skolan. Vidare är det viktigt att framhålla att kyrkan hade stor inverkan på barns uppfostran. Se också Ödman, 1995. Där beskrivs bl.a. hur barnen började tas i anspråk av samhället och offentligheten under 1800-talet, s. 504.

³⁹ Se t.ex. Giddens, A. (1996): *Modernitetens följder*.

ses som en del i en strävan efter att inrätta livet så rationellt som möjligt, vilken genomsyrade hela samhällsbyggandet och idén om det svenska folkhemmet.⁴⁰ Till det rationella tänkandet hörde också en tro på människan som en i grunden förnuftig varelse vilket innebar att om människor bara fick klart för sig hur saker och ting hängde ihop, vad som var rätt och fel, skulle de också handla därefter och välja det riktiga.⁴¹ Kunskapen om ”det rätta” skulle människor få genom utbildning och fostran.

Med de förändringar av roller, relationer och maktförhållanden i samhället som följde i industrialismens kölvatten ökade intresset för pedagogiska frågor. Om nu undervisning och fostran kunde bidra till en utveckling av samhället och om en annorlunda fostran skulle kunna skapa ett bättre samhälle, blev det än väsentligare vilka som stod för denna utbildning och fostran. En tilltagande skepsis mot familjen som uppfostrare började därför märkas, då den ansågs alltför konventionell och konservativ för att kunna bidra till en uppfostran som mötte det nya samhällets krav.⁴² Detta medverkade också indirekt till att en efterfrågan på professionella fostrare uppstod. Barnomsorgen har således av tradition haft en dubbel funktion: ”att möjliggöra för föräldrar att förvärvsarbeta och att bidra till goda uppväxtvillkor för barn”.⁴³ En paradox i sammanhanget är, att när fler och fler kvinnor började förvärvsarbeta och behovet av barnomsorgsinstitutioner blev större, ökade behovet än mer. När kvinnorna vårdade och undervisade andras barn, behövde de vård och undervisning av de egna barnen.⁴⁴

En ökad sekularisering är ytterligare en faktor som karakteriserar moderniseringsprocessen. Den har att göra med att det vetenskapliga tänkandet slog igenom. Detta tänkande fick allt större gehör under 1900-talet och kravet på ändamålsenliga insatser ökade. Föreställningen om hur barn skulle fostras förändrades också. Få livsområden har annars varit så traditionsstyrda som barnuppfostran, där den rådande synen varit att gällande normer och regler skulle överföras till barnen. Lars Dencik menar att detta bland annat kan tillskrivas Sigmund Freuds betoning av den tidiga barndomens betydelse, liksom Piagets studier av den kognitiva stadioutvecklingen.⁴⁵ Det

⁴⁰ Se Dencik, L. (1995): ”Välfärdens barn eller barns välfärd? Om till-syn, hän-syn, och fel-syn”, s. 75–76.

⁴¹ Se Hirdman, 1989, s. 219.

⁴² Se Tallberg Broman, I. (1995): ”Barns uppfostran, vård och undervisning – familjens eller samhällets ansvar?”, s. 2–4.

⁴³ Skolverket, 2000, s.12.

⁴⁴ Se Tallberg Broman, 1995, s. 3.

⁴⁵ Se t.ex. Dencik, 1995, s. 76. Se också Ödman, 1995, som beskriver hur barnläkarkåren genom sin vetenskapliga prägel fick ett allt större inflytande över barns uppfostran, s. 581.

fanns en jordmån för dessa ”upptäckter” och de bidrog till att en ny och modernare syn på barn och på barndomen började vinna gehör i samhället.

Från folkhemsbyggandets start i början av 1930-talet till dess begynnande nedmontering i slutet av 1980-talet har villkoren för barns socialisation och därmed indirekt barns situation förändrats. När vi nu är i början av ett nytt sekel är fostran, omsorg och undervisning en angelägenhet både för familjen och för samhället. Dencik beskriver träffande det paradigmskifte gällande synen på barnet som ägt rum under denna period:

Från att ha varit objekt för auktoritär underordning blir de projekt för professionell omsorg och pedagogisk utveckling. Lydnad och disciplin som barndomens högst prioriterade dygder avlöses av allt större hänsynstagande till barnens egen vilja och integritet.⁴⁶

Synen på barndomen, vad den innebär och hur den ska tillvaratas, liksom synen på barn, vad de är och hur de ska behandlas, har genomgått dramatiska förändringar under det senaste seklet. Hur är det då att växa upp idag när barnets århundrade just tagit slut?

Nya uppväxtvillkor

I Sverige utgör barnen en femtedel av landets hela befolkning.⁴⁷ Barn är därför ingen enhetlig kategori. Vad som kännetecknar tillvaron för ett förskolebarn behöver inte göra det för ett annat, och de villkor som råder för lågstadieelever överensstämmer säkerligen inte med dem som råder för högstadieelever. Flickor upplever inte alltid sin situation på samma sätt som pojkar och vice versa, och etnicitet, regionalitet och social bakgrund kan också ha betydelse för hur barns liv ter sig. Att diskutera vad det innebär att vara barn idag låter sig således inte göra annat än i generella termer, och de beskrivningar och exempel som här ska ges målas med grova penseldrag.

I och med att familjens roll har ändrat karaktär genom att andra omsorgsformer också har inflytande på barns liv från tidig ålder, innebär det att vuxenbeteenden som att kontrollera känslor, passa tider och att anpassa sig till grupper har förskjutits ner i åldrarna. I denna process ses inte barnet längre som inkompetent och omoget utan det betraktas istället som mer och

⁴⁶ Dencik, s. 76.

⁴⁷ Med barn menas här individer mellan 0 och 17 år. Se *Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*, s. 10.

mer kompetent och vuxenlikt.⁴⁸ En följd av detta torde vara att samtidens barndom är en tid fylld av förväntningar och prestationskrav.

I dag är också barndom i hög grad detsamma som skoltid. Nutidens barn tillbringar betydligt fler år i skolbänken än gårdagens. Skoltiden har bara under de senaste årtiondena förlängts avsevärt – och den har förlängts åt båda hållen. Så gott som samtliga barn går i så kallad sexårsverksamhet vilken lyder under skolans läroplan och ofta bedrivs inom skolans väggar. Huvuddelen av alla ungdomar går direkt från grundskolan vidare till gymnasieskolan, där det numera bara finns treåriga program.⁴⁹ Därtill har det blivit allt vanligare att bedriva högre studier och i dag påbörjar var tredje elev någon form av högskolestudier inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning.⁵⁰ Det som var förunnat några få utvalda för ett par generationer sedan, är således numera en självklarhet och ett måste för många ungdomar.

Att skoltiden har förlängts har också gjort att ungdomsåren utsträckts i tid. Frågan är när man egentligen betraktas som vuxen i dag. I lagens mening är man myndig vid 18 år och har rätt att delta i allmänna val. När man är socialt vuxen i sina egna och i andras ögon däremot, är svårare att fastställa. Numera är det således svårt att bestämma vilka som ska betraktas som vuxna. En paradox i sammanhanget måste också sägas vara, att det idag råder något av en ungdomskult i samhället. Att se ung ut är ett ideal för åtskilliga människor och något som eftersträvas. Många som åtminstone åldersmässigt rimligen måste betraktas som vuxna, skulle hellre vilja vara unga – eller åtminstone framstå som ungdomliga – så länge det bara går.

Det är tydligt att den betydelse vi ger barn och barndomens tid skiftar och har skiftat genom historien och att de villkor barn och ungdomar lever under varierar med den sociala och kulturella kontexten. Dencik påpekar också att ”mycket av sådant beteende mot barn som för bara en eller två generationer sedan ansågs normalt är i dag bokstavligt talat kriminellt”, liksom att ingenting egentligen är naturligt när det gäller barn och barndomen utan i hög grad socialt skapat.⁵¹

Så här långt har det mest handlat om barnen. Det är ingen tillfällighet. Även om denna avhandling har idrottsledarna i fokus är det från barnens perspektiv jag vill betrakta mitt studieobjekt. Att barns uppväxtvillkor har förändrats måste emellertid innebära att också ledarrollen har förändrats. I

⁴⁸ Dencik, s. 79. Han diskuterar också barns större möjligheter att påverka sin egen situation vid t.ex. skilsmässomål, vilket han menar är ett tecken på en ökad tilltro till barnet som individ liksom på en ökad individualisering.

⁴⁹ Se *Krokig väg till vuxen. En kartläggning av ungdomars livsvillkor*, s. 42.

⁵⁰ Se *Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*, s. 50.

⁵¹ Dencik, s. 77.

det följande ska jag något beröra vilka konsekvenser de nya uppväxtvillkoren kan tänkas få för dem som har till uppgift att ta hand om, leda och undervisa barn och ungdomar.

Att vara ledare i dagens föränderliga tid

Nutidens samhälle kännetecknas bland annat av en tilltagande globalisering, ett ökat informationsflöde och ett större mediautbud såväl som av en ökad osäkerhet om hur livet ska levas och vad som ska gälla som rätt och riktigt. Valfriheten är, åtminstone till synes, obegränsad men vad som ska väljas är inte alltid självklart. Ove Sernhede skriver:

Vi lever i en tid då det inte är givet vad jag ska arbeta med, hur jag ska vara eller se ut som man respektive kvinna, då tidigare kollektiva giltighetsmönster och värden på livets alla områden är ifrågasatta – i sådana tider tvingas vi alla blir sökare.⁵²

Ungdomar har måhända alltid varit något av sökare men är det sannolikt i än högre grad i vår tid. Därmed är de också mer beroende av vuxnas råd och stöd. Hur man bäst kan förbereda de unga inför framtiden är dock på många sätt en öppen fråga, men den är inte desto mindre viktig. Vad är det då nutidens fostrare har att hantera?

Det är inte ovanligt att barn i dag har större kunskaper än den äldre generationen inom många områden, t.ex. inom IT och datorteknik. Därmed pågår inte sällan en omvänd socialisering i samhället genom att de unga lär de äldre. Vuxna kan därmed inte längre lita till en auktoritet som bygger på att de har större vetskap om världens beskaffenhet. De äldre vet inte längre alltid bäst. Detta är ett skäl till att vuxena auktoriteten inte längre kan tas för given utan måste erövrats, vilket ställer andra krav på samtidens lärare och ungdomsledare.

Förr var det vanligen en vuxen som introducerade de unga i vuxenlivet. Inte heller detta gäller i dag. Många barn får tidigt en uppfattning om vuxenvärlden via tv och video. De tar därigenom del av skeenden som tidigare enbart kunde erfaras genom att individen själv upplevde situationen i fråga. Den tyske socialpsykologen Thomas Ziehe benämner detta fenomen kulturell expropriation, dvs. ett slags medial våldförelse som pågår på snart sagt alla livsområden.⁵³ Denna våldförelse leder till att vad de unga än vill göra, utbilda sig till och arbeta med, vad de än drömmer om att uppleva, så är

⁵² Sernhede, O. (1996): *Ungdomskulturen och de andra. Sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*, s. 131.

⁵³ Se Ziehe, T. (1994): "Kulturell friställning och narcissistisk sårbarhet", s. 159.

detta redan, både bokstavligt och symboliskt talat, laddat med samhälleligt producerade bilder och tolkningar.⁵⁴ När något prövas för första gången görs det därför genom ett raster av hur det porträtterats i media. Risker är, menar Ziehe, att man tar över den mediaförmedlade erfarenheten och gör den till sin.⁵⁵ Genom expropriationen är också barnen indragna i de vuxnas värld. De får på detta sätt olika kunskaper och föreställningar om vuxenlivet, och de har indirekt erfarenhet förälskelser, skilsmässor, otrohet, faderskapsmål, etc. via olika tv-serier. Att barn får kunskaper om vuxenlivet är dock en sanning med modifikation, eftersom de rimligen inte har nått en sådan kognitiv eller känslomässig mognad att de till fullo kan förstå många av de företeelser de bevittnar via media. Hur detta påverkar barn och barns tankar om den värld som väntar, kan man bara spekulera i.

Fritidens ökade betydelse

En annan tendens är att det också utvecklats en åtminstone till synes ökad görbarhet i samhället.⁵⁶ En konsekvens av detta är att det finns större möjligheter att uttrycka vem man är eller vill vara genom t.ex. olika livsstilar. Identiteten påstås ha blivit ett öppet projekt och något som det är möjligt att experimentera med och att forma. Härigenom har fritiden kommit att få en ökad betydelse då den blivit en viktig arena för skapandet av såväl identitet som mening. Per Nilsson menar att "fritiden har trätt fram som en social scen där man utvecklar identiteter, kulturer och livsprojekt".⁵⁷ Flickor och pojkar som träder in på denna scen genom att delta i en idrottsförenings verksamhet har således stora möjligheter att visa andra vilka de är och vill vara. Där kan de också spegla sig i både kamrater och ledare. Inte minst har idrottsdeltagande visat sig ha betydelse för tonårsflickors identitetsutveckling, självkänsla och kroppsmedvetenhet.⁵⁸

Detta är några exempel på att villkoren för idrottens barn- och ungdomsledare, liksom för andra ledar- och lärargrupper, radikalt har förändrats. Idag är det många olika intressenter som propsar på barns uppmärksamhet och som vill vara med och påverka dem. Den naturliga vuxenauktoriteten har därmed mist sin självklarhet. Ledarna av idag kan heller inte sägas ha

⁵⁴ Här måste de nyligen introducerade dokusåporna omnämnas som ett typexempel på expropriationen.

⁵⁵ Ziehe, s. 159.

⁵⁶ Se förordet av Johan Fornäs i Ziehe, 1994, s. 9.

⁵⁷ Nilsson, P. (2000): "Idrott och modernisering". För ett fördjupat resonemang, se även Nilsson, 1998.

⁵⁸ Se Tebelius, U. (1999): "Självförtroende eller prestationsångest? Idrottande och tonårsflickors identitet", s. 8.

någon kollektiv referensram att luta sig mot när det gäller vilka normer och värderingar som de förväntas förmedla till barn och ungdomar. Följaktligen är ett viktigt incitament för studien, utöver idrottens pedagogiska betydelse, också de nya uppväxtvillkoren.

Innan detta introduktionskapitel avslutas med några läsanvisningar, följer en översiktlig presentation av avhandlingens syfte och frågeställningar. Därmed får läsaren en noggrannare beskrivning av vad det ska handla om och hur belysningen ska ske. I det fjärde kapitlet återkommer jag emellertid till syftet och fördjupar det hela, genom att tillföra ett teoretiskt perspektiv med vidhängande begreppsapparat.

Studiens syfte – en översiktlig beskrivning

En viktig utgångspunkt för studien är idrottens pedagogiska betydelse, att barn och ungdomar via idrotten och dess ledare medvetet och omedvetet kan tänkas införliva såväl färdigheter, vanor och kunskaper som normer och värderingar. En annan utgångspunkt är att idrottsledare, liksom andra lärare och ledare, verkar i en tid där nya villkor råder för barns uppväxt och för ledaruppdraget. Vad som ska förmedlas till barn i dag, vad arvet från de vuxna till barnen ska bestå av, ter sig inte självklart utan förefaller istället vara upp till enskilda fostrares föreställningar om vad uppdraget ska innebära. Detta gäller idrottsledare i högre grad än exempelvis lärare, då idrottsrörelsen till skillnad från skolan inte har en föreskrivande läroplan. I flera avseenden saknar vi också kunskaper om idrottens ledare.

Det huvudsakliga syftet kan på ett enkelt och översiktligt vis beskrivas som att öka kunskapen om idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare – vilka de är, vad de står för och vad de vill. Avstampen tas i följande forskningsfrågor:

- *Vilka är idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare? Avsikten är att på ett generellt och huvudsakligen beskrivande plan teckna en bild av hur idrottsledarkåren är sammansatt och vad som kännetecknar de olika ledargrupperna. Detta sker genom att några väsentliga bakgrundsvariabler såsom ledarnas kön, ålder, socioekonomiska ställning, sociala ursprung, etnicitet och idrottserfarenhet belyses och problematiseras.*
- *Vad har ledarna för idrottssyn, dvs. vad anser de kännetecknar den ”goda barnidrotten”? Avsikten är att belysa olika ledargrupperns inställning till skilda aspekter av barn- och ungdomsidrotten, företrädesvis*

tävling och konkurrens, vikten av att vinna, utslagning kontra idrott på barns villkor samt instruktion, lek och lärande.

- *Hur värderar ledarna sin uppgift? och Vad vill de ge barnen?* Avsikten är att belysa hur ledarna värderar ledarskapet, dvs. vad de ser som det bästa och det sämsta i uppdraget, vad de vill förmedla till barn och ungdomar samt vad de anser vara viktigt att utveckla hos barn. Dessutom redovisas vad ledarna uttrycker om de tre komponenterna som Dale menar ingår i uppfostran: att bestämma, bedöma och sanktionera.

Ett viktigt perspektivval som jag redan inledningsvis vill presentera är, att då ovanstående frågor ska belysas och analyseras, tas utgångspunkten i olika ledargrupperns svar snarare än i enskilda ledares. De grupper som är av särskilt intresse att jämföra är dels manliga och kvinnliga ledare, dels ledare från olika idrotter. För att ytterligare öka kunskapen om just gruppen idrottsledare, för att se om de möjligen skiljer sig åt från andra grupper med liknande uppgifter och målgrupp, ingår även blivande fritidsledare och lärare i studien. Dessa ledar- och lärargrupper är således medtagna som jämförelse till och kontrasterar i några fall idrottsledarna.

Det bakomliggande syftet, och den fråga jag efter ovanstående belysning vill föra en ingående diskussion om, är vad som värdesätts inom barn- och ungdomsidrotten. De skilda svaren på denna fråga är av väsentlig betydelse. De får dels konsekvenser för vilka betingelser som synes vara mer eller mindre nödvändiga för att ett idrottsledaruppdrag ska te sig möjligt, dels för hur kön konstrueras och dels för vad som kan tänkas ske i mötet mellan barnen och idrotten, dvs. vad idrotten möjligen fostrar till.

Läsanvisningar

Avhandlingen är disponerad så att jag inledningsvis har introducerat problemområdet och studieobjektet samt pekat på några motiv för studien, företrädesvis idrottens pedagogiska betydelse men också de förändrade uppväxtvillkoren i samhället.

I *kapitel 2* redovisar och diskuterar jag den forskning som genomförts inom områdena idrott och ledarskap samt idrott och fostran. Framställningen begränsas till att huvudsakligen ta upp de studier som har barn och ungdomar i förgrunden. Här ges även några exempel på senare studier där fostrans mera allmänna och utomidrottsliga aspekter varit föremål för belysningen.

I *kapitel 3* presenteras den teoretiska referensramen. Här tar jag upp motiven till att jag inspirerats dels av ett kultursociologiskt perspektiv, dels av

genusteori. I detta kapitel diskuteras också användandet av studiens analysverktyg: genus, habitus, kapital och fält.

I *kapitel 4* kompletterar och fördjupar jag studiens syfte och frågeställningar genom att föra in den teoretiska referensramen.

I *kapitel 5* följer så en genomgång av undersökningens uppläggnings samt hur datainsamlingen gick till för de olika grupperna: idrottsledare, blivande lärare och blivande fritidsledare. Här ges också en kortfattad bakgrundsbeskrivning av de sex idrotter (basket, fotboll, golf, gymnastik, ridsport, simning) vilkas ledare ingår i studien. I detta kapitel presenterar jag även några ställningstaganden vad gäller tolkningen av resultaten.

I *kapitel 6* följer den första resultatredovisningen. Frågan som står i fokus är: Vilka är idrottsrörelsens ledare? Belysningen gäller huvudsakligen kvantitativa data av idrottsledargruppens demografiska sammansättning: kön, ålder, utbildning, social position, social bakgrund samt idrottserfarenheter.

I *kapitel 7* redovisas vad idrottsledarna anser om barnidrottens utformning. Redovisningen bygger på en omfattande enkätfråga där ledarna tog ställning till olika aspekter av idrott för barn. Den kvantitativa delen kompletteras emellertid med en kvalitativ, då ledare i intervjuer beskrivit hur de agerar i den praktiska idrottsverksamheten.

I *kapitel 8* står frågan hur ledarna värderar sitt uppdrag i blickfånget. Redovisningen av svaret bygger på tre olika enkätfrågor som alla hade öppna svarsalternativ.

I *kapitel 9* avslutas resultatdelen med en belysning av vad ledarna vill förmedla och hur de tycker att barnen ska vara. Redovisningen bygger på två olika enkätfrågor. Dessutom redovisas svaren från en intervjufråga som konstruerats utifrån Dales resonemang om de handlingar som ingår i uppfostran.

I *kapitel 10* görs en övergripande sammanfattning av studien. Där för jag också en diskussion om avhandlingens bakomliggande syfte, vad som värdesätts, och vilka konsekvenser detta kan tänkas få för ledaruppdragets mer eller mindre nödvändiga betingelser, konstruktionen av kön samt vad idrotten möjligen fostrar till. Det handlar således om tolkningen av resultaten, dess relevans och möjliga konsekvenser.

2. Tidigare forskning

I introduktionskapitlet nämnde jag att idrottsledarna för barn och ungdomar inte har varit föremål för något omfattande intresse från samhällsvetenskapligt håll. Detta måste nog också sägas gälla barns och ungdomars idrottande i stort, även om det genomförts ett flertal studier rörande olika aspekter av barnidrotten.⁵⁹ Att området inte är bättre utforskat, kan tyckas förvånande med tanke på idrottens utbredning och det stora inflytande idrotten har i många barns och ungdomars liv. Det finns säkert flera orsaker till det bristande intresset från akademiskt håll. En sådan kan vara att organiseringen av barn- och ungdomsidrotten är ett förhållandevis nytt fenomen. En annan orsak skulle kunna vara att fritiden, och vad som där sker, av tradition inte intresserat forskarsamhället i lika hög grad som till exempel skolans verksamhet. I och med att fritiden fått en allt större plats och framför allt en ökad betydelse i mångas liv, har detta dock kommit att förändras. Fler och fler aspekter av fritiden, inte minst vilka läroprocesser som där sker, har alltmer börjat uppmärksammas från vetenskapligt håll.

Avsikten med detta kapitel är att presentera några tidigare empiriska studier inom områdena idrott och fostran, vilket inkluderar studier om idrottsledare. Redovisningen begränsas till att företrädesvis ta upp den forskning som berör barn och ungdomar. Granskningen utvidgas dock genom att ytterligare några studier som är relevanta i sammanhanget tas upp. De berör visserligen inte idrott eller ledarskap – men väl barn och fostran.⁶⁰

Studier om idrott och fostran

I en liten pamflett från Riksidrottsförbundet hävdas utan vidare: ”Idrotten fostrar och förgyller livet”.⁶¹ Detta påstående väcker en del frågor. Är det

⁵⁹ Huruvida ett kunskapsområde är väl utforskat eller inte beror givetvis på vad det jämförs med. I relation till det vetenskapliga intresse som, inte minst från pedagogiskt håll, riktats mot att belysa barn och barnomsorg samt barn och skola, framstår barn och idrott som ett eftersatt forskningsområde. I relation till den allmänna idrottsforskningen kan dock barnidrotten sägas vara relativt väl belyst ur samhällsvetenskaplig synvinkel.

⁶⁰ Vad gäller internationell forskning, har jag gjort ett antal sökningar och en översiktlig genomgång. Det finns en mängd studier på temat ”coaching”, men då den nordiska folkrörelsemodellen är specifik till karaktären har jag inte funnit de internationella undersökningarna relevanta i sammanhanget.

⁶¹ Riksidrottsförbundet: *Idrotten – en dynamisk folkrörelse*, s. 9.

så att idrotten självklart förgyller? På vilket sätt, går det med automatik, eller...? Är denna idrottsfostran alltid något bra och positivt för individen, vilket gärna framhålls i officiella idrottspolitiska dokument, eller kan idrotten också fostra till mindre bra och rentav dåliga egenskaper? Vet vi något om vad idrotten fostrar till?

För att ge ett exempel på vad idrotten skulle kunna fostra till, eller åtminstone hur den använts i ett fostrande syfte, gör jag ett första nedslag i 1800-talets England där den moderna idrottsrörelsen anses ha sin upprinnelse. Vid den tiden började olika former av spel och organiserade lekar att utvecklas på de privata internatskolorna. Spelen, eller sporterna, fick en särskild funktion då de användes som instrument för att utveckla specifika egenskaper hos de unga skolpojkar. Syftet eller, om man så vill, idrottens fostrande funktion var att genom deltagande i sport utveckla sådana kvalitéer som ansågs nödvändiga i strävan att upprätthålla social kontroll över dels de lägre klasserna, dels det stora brittiska imperiet med dess många kolonier. Skilda forskare har lagt olika tyngd vid dessa två aspekter. Då jag anser att deras studier utgör goda exempel på hur fostransproblematiken hanterats i tidigare forskning, ska jag här utveckla deras resonemang och vad de kom fram till.

James Mangan lägger tonvikten vid sportens betydelse för upprätthållandet av det stora kolonialväldet.⁶² Han beskriver väl den karaktärsfostran som utövades på internatskolorna med idrottens hjälp. Mangan gör läsaren uppmärksam på att denna karaktärsfostran också var en fostran i manlighet.⁶³ Genom idrotten, i form av ”ethical games”, danades unga pojkar till män, dock inte vilka män som helst. Målet var modiga, uthålliga, självständiga män som hade god självkontroll och självkänedom samt därtill var fysiskt starka. Det var den sortens män som behövdes för att upprätthålla dominansen och föra den brittiska flaggan vidare över världen. För att klara detta fordrades dock, vilket Mangan påpekar, att ytterligare en viktig dimension fogades till konceptet om vad som utgör manlighet. Det han avser är *både* förmågan att leda och dominera och att underkasta sig order och lyda.⁶⁴ Det var nog så viktiga attribut om imperiet skulle kunna fortleva.

⁶² Se Mangan, J.A. (1986): *The Games Ethic and Imperialism. Aspects of the Diffusion of an Ideal.*

⁶³ Mangan är dock inte ensam om att driva tesen att idrott fostrar till manlighet. Svenska forskare som berört ämnet är exempelvis Eva Olofsson, (1989): *Har kvinnorna en sportslig chans? Idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet* samt Jens Ljunggren (1999): *Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914.* Här kan också nämnas en dansk studie, Bonde, H. (1993): *Sport. En moderne kult.*

⁶⁴ Se Mangan, s. 18.

”Rule Britannia, Britannia rule the waves” – och så skulle det förbli – med idrottens hjälp.

John Hargreaves är delvis inne på samma tema, att idrotten på de privata internatskolorna handlade om karaktärsfostran i ett specifikt politiskt syfte, men han vinklar det hela något annorlunda. Redan i inledningen av boken *Sport, Power and Culture* klargör han att idrott måste betraktas som ett kulturellt fenomen och att det därmed är av vikt att studera på vilket sätt detta fenomen är relaterat till samhällets maktapparat.⁶⁵ Han intresserar sig således för hur idrotten kan tjäna maktens syften. Ett exempel på hur idrott har använts för att nå politiska mål härrör från mitten av 1800-talet och framåt. Efter ett maktskifte i England tog det nya framväxande borgerskapet successivt kommando över fler och fler samhällssektorer som tidigare kontrollerats av den gamla aristokratin. I denna process var idrotten, så som den tog form och praktiserades på internatskolorna och i frivilliga idrotts- och rekreationsorganisationer, ett viktigt redskap i arbetet med att formera den nya klassen och sammanfoga det gamla med det nya.⁶⁶

Genom att den dominerande klassen deltog i skolidrott fick de träning i särskilda praktiker och de förvärvade vissa egenskaper, vilket sammantaget möjliggjorde en lyckad socialisering till den rådande sociala ordningen. Deltagande i idrott var ett sätt att ena gruppen och utveckla en klassgemenskap och det innebar dessutom en övning i att leda och styra över underordnade. Idrotten ansågs fostra till just de kvalitéer som behövdes för att klara denna uppgift. Genom idrotten utvecklades de unga människors självförtroende och självsäkerhet, initiativförmåga och ansvarsstagande liksom förmågan att kontrollera sina aggressioner men ändå agera bestämt och rakryggat. De lärde sig även att vara lojala med den grupp de tillhörde och att anpassa sig till och respektera den förhärskande traditionen.⁶⁷ Hargreaves skriver:

Games were a medium whereby common understandings among the dominant classes about the nature of social existence could be developed and stated in a condensed, striking form, notably the idea that ordered struggle, in which some are destined to win and others to lose, is a normal and inescapable feature of social life.⁶⁸

Genom idrotten reproducerades således rådande värden och ideal samtidigt som framtida ledare med en önskvärd världsbild skapades. Det var skolor-

⁶⁵ Se Hargreaves, J. (1987): *Sport, Power and Culture*.

⁶⁶ Ibid., s. 38.

⁶⁷ Ibid., s.43

⁶⁸ Ibid.

nas rektorer som skulle säkra att så verkligen blev fallet. De tjänade som agenter för en hegemonisk övertygelse om imperiets förträfflighet, för att tala med Mangan, och hade makten att kombinera ett pedagogiskt ledarskap med en mängd andra påtryckningsfaktorer som alla användes för att ingjuta en specifik världsbild i eleverna. Inte minst hade de också makt och möjlighet att avvärpa dem vars idéer inte var i samklang med de rådande.⁶⁹

Idrotten var alltså ett medium för att utöva en ideologisk indoktrinering. Den idrottsmodell som utvecklades på internatskolorna fick stor spridning, inte bara i England så att den så småningom också nådde de statliga skolorna, utan modellen spreds också till en stor del av den övriga världen. Männen kan således med viss rätt säga: "We taught the world to play."

I den moderna idrottens begynnelse användes den således till att dana karaktären, göra män av pojkar och som ett politiskt redskap för att skapa en viss människotyp. Vet vi då något om vad idrotten fostrar till i dag i vårt samhälle? Den frågan har främst berörts i två avhandlingar i pedagogik, vilka båda har publicerats under den senaste tioårsperioden. Den första, *Fotbollen och moralen* av Per Nilsson, handlar om hur värderingar formas och införlivas inom fotbolls-idrotten.⁷⁰ Studiens syfte var att med en empirisk utgångspunkt i problemområdet fotboll och regelefterlevnad studera och analysera vad som av olika sociala grupper inom idrotten fotboll igenkänns som värdefullt och tillerkännes ett värde.⁷¹ Nilsson använde sig av Bourdieus begrepp symboliskt kapital, fält och habitus. Ett av studiens viktigaste resultat har i hög grad med fostran att göra. I den analys Nilsson gör av tre skilda ålderskategorier manliga fotbollsspelare, framkommer att spelarna lär sig värdera konkurrens, uppoffring, den personliga viljan, fysiskt mod samt hårdhet i kroppen. Detta är ett resultat av en förhållandevis lång inlärningsprocess och således "egenskaper" som spelarna gradvis införlivar på vägen från pojklagspelare till seniorer på elitnivå. Ett av studiens viktigaste resultat är enligt Nilsson att "idrottens roll som uppfostrare inte kan reduceras till en fråga om ledarstil och idolskap".⁷² Han menar istället att idrotten och vad den fostrar till måste sättas in i ett större sammanhang och också relateras till den specifika idrottsgrenen i fråga samt till olika förenings värdehierarkier, traditioner och organisatoriska förhållanden. Att man lär sig följa föreskrivna regler genom att idrotta, vilket inte sällan hävdas i idrottspolitiska sammanhang, framkom inte i Per Nilssons studie.

⁶⁹ Se Mangan, s. 22.

⁷⁰ Se Nilsson, P. (1993): *Fotbollen och moralen. En studie av fyra allsvenska fotbollsföreningar*. Det finns också andra forskare som intresserat sig för idrottens moralfrågor, se t.ex. Johansson, M. (1988): *Idrotten, dopingen och moralen*.

⁷¹ Se Nilsson, 1993, s. 49.

⁷² Ibid., s. 340.

Istället visade det sig att ju längre man spelat fotboll och ju äldre man blev, desto mer benägen var man att bryta mot spelets regler. Nilsson påpekar dock att idrottsutövare som inte följer reglerna på intet sätt skulle vara sämre människor än andra. De gör egentligen bara det som förväntas av dem i den miljö de befinner sig.⁷³

Fostransproblematiken berörs också i en nyare avhandling av Staffan Karp. Syftet var att beskriva och förstå idrottens betydelse för idrottsaktiva barn, deras föräldrar och familjen.⁷⁴ Studiens snäva fokus, som författaren uttrycker det, är vad idrotten betyder för barns och ungas fostran. De frågeställningar som explicit berörde detta var: På vilket sätt anser föräldrarna att idrotten bidrar till att fostra deras barn? På vilket sätt anser barnen att man ska vara för att passa in i och utvecklas inom den idrott man är engagerad i?

Karps ansats var kvalitativ och han intervjuade både idrottsaktiva barn och deras föräldrar. Urvalet av idrotter begränsades till att omfatta fotboll och golf. Vad lär sig då barnen av att hålla på med dessa olika idrotter? Till att börja med konstaterade Karp att de lärde sig olika saker beroende på vilken idrott de höll på med. Ur ett fostransperspektiv framkom att fotbollen lär barnen en viss sorts social kompetens, nämligen att samarbeta och att underställa sig kollektiva mål. De lär sig även principer för över- och underordning och att acceptera sortering och utsortering samt att den som har makten kan bestämma när den formella ideologin ska gälla och när den kan sättas ur spel.

Genom golfen lär sig barnen en annan form av social kompetens. Där betonas vikten av att hävda sin individualitet i kollektiva sammanhang och att inte uppslukas av omgivningens värderingar. Vidare lär barnen sig att kontrollera sina känslor och visa upp en behärskad fasad oavsett inre tillstånd. Det gäller att vara situationens herre, att vara den som kontrollerar, inte tvärtom.⁷⁵ Ett gemensamt drag är dock att respektive föräldragrupp motiverade idrottens betydelse i ett vidare sammanhang, nämligen som fostrare av barnet till en god samhällsmedborgare – om än med skilda förtecken.

Några övriga studier om fostran

En av frågeställningarna i denna avhandling handlar om vad idrottsledarna vill ge barnen genom idrotten. I detta sammanhang ska jag därför nämna

⁷³ Ibid. s. 340.

⁷⁴ Se Karp, S. (2000): *Barn, föräldrar och idrott: En intervjustudie om fostran inom fotboll och golf*, s. 44.

⁷⁵ Ibid., s. 256.

några avhandlingar av senare datum där denna frågeställning också behandlas, även om kontexten varit utomidrottlig. Belysningen i dessa studier har riktats mot vad föräldrar respektive skilda organisationer velat förmedla till barn. Detta är av intresse då det utgör ett jämförelsematerial till idrottsledarnas svar.

Helene Brembeck har i avhandlingen ”*Efter Spock: Uppfostringsmönster idag*” intervjuat ett antal storstadsföräldrar som representerade olika sociala skikt, men som hade det gemensamt att de alla fick barn i slutet av 1970-talet.⁷⁶ Föräldrarna tillhörde således den generation som fostrades i efterkrigstidens nya och öppnare klimat, vars centralgestalt på uppfostrans område var den amerikanska läkaren Benjamin Spock. Brembecks grundläggande syfte var att belysa de vardagsidéer om uppfostran som existerar. Hon gjorde detta med hjälp av en diskursanalys i den franske teoretikern Michel Foucaults anda. Brembeck fann att föräldrar från olika samhällsklasser alla hade sin uppsättning förhållningssätt, sin syn på barnet, sin specifika diskurs.

I arbetarföräldrarnas diskurs framstod ”barnet som en liten varelse som växer av egen inneboende kraft, en varelse med alldeles egna egenskaper och kvaliteter”, och dessa finns nedlagda i barnet redan vid befruktningsögonblicket.⁷⁷ Barnet utvecklar sina färdigheter på grund av en naturlig och medfödd förmåga. Fostran går ut på att barnet lär sig fungera i världen och då måste de lyssna på vad föräldrarna har att säga och lyda dem. Målet med fostran är ett kollektivt barn som är en del av oss snarare än ett jag, som är kamratligt, vänligt, solidariskt, artigt och ärligt.

Brembeck fann vidare att föräldrarna från den övre medelklassen hade ett helt annat synsätt på barnets natur liksom på vad fostran ska leda till. Barn är i grunden olika med skilda talanger och färdigheter som behöver stimulans för att utvecklas. Fostran innebär att se till att de egna barnen hör till överlevarna i en värld där bara de bäst rustade klarar sig. Därför premieras sådant som leder till att barnet är aktivt, har gott självförtroende, är självständigt, tar eget ansvar, inte ger upp, uppför sig väl, respekterar vuxna samt har förmågan till behärskning och självkontroll så att det inte brusar upp eller handlar obetänkt.

Den lägre medelklassens föräldrar slutligen, skilde sig enligt Brembeck, på flera avgörande punkter från både arbetarklassens och den övre medelklassens synsätt. Barnet är från början bara en biologisk varelse, som blir

⁷⁶ Brembeck, H. (1992): *Efter Spock. Uppfostringsmönster idag*. Jmf också boken *Skola – fritid – framtid*, där familjer från olika samhällsklasser resonerar runt barnens fostran och framtiden. Se Jönsson, I., Trondman, M., Arnman, G., Palme, M. (1993).

⁷⁷ Brembeck, 1992, s. 188.

till som medveten människa och individ först i samspelet med föräldrarna. Dessa har således ett stort ansvar för barnets utveckling. Fostran syftar till att ge barnen grundtrygghet, samt att få dem att upptäcka och uppleva världen. Det är alltså viktigt med trygghet, liksom med jagstyrka, flexibilitet, sociabilitet och att ha kontakt med det egna känslolivet. Det är också viktigt att barnet har förmåga att skapa djupa och känslomässiga relationer till andra. För att ytterligare peka ut skillnaderna, sammanfattar Brembeck olikheterna mellan de tre skilda föräldrargruppernas diskurser genom att säga: "Livets mål, mening och yttersta njutning tycks för arbetarföräldrarna vara det kollektiva livet, för övre medelklassföräldrarna livet på toppen, för lägre medelklassföräldrarna det rika upplevelselivet."⁷⁸

I ytterligare en avhandling som lagts fram på senare år är fokus också riktat mot föräldrarna, men ur en annorlunda synvinkel. Lars-Göran Carlsson studerade de perspektiv och strategier som föräldrar engagerade i en väckelsekristen tradition hade på föräldraskap och uppfostran.⁷⁹ Han fann att föräldrarna generellt sett främst betonade barnens förhållande till kristen tro samt till begreppen rätt och fel. Föräldrarna ansåg också att det var viktigt med "karaktärsinriktade intentioner som tro och etik samt emotionell och social fostran" och de framhävde så kallade traditionella livsideal, att barnen ska bli ansvarsfulla och pålitliga, framför mer moderna ideal, såsom t.ex. självständighet hos barnet.⁸⁰

Göran Sidebäck har i ännu en avhandling som behandlar uppfostran, och som även den publicerats under 1990-talet, studerat hur olika ungdomsorganisationer vilka alla har ett fostrande syfte vuxit fram och utvecklats under perioden 1850 till 1980.⁸¹ I boken *Kampen om barnets själ* diskuterar han vuxenvärldens olika försök att skapa och utveckla organisationer som kan forma de "rätta" värderingarna hos barnen. Drivkraften för dessa organisationer har varit den ökade medvetenheten om fostrans betydelse för den blivande vuxnes världsbild, normer och attityder.

Kampen har handlat om fostrans innehåll och inriktning och de frågor som togs upp var: Vilka värderingar, normer och synsätt ska förmedlas till barnet? Vad är ont och vad är gott? Vad är rätt och vad är fel? Vad är natur-

⁷⁸ Ibid., s. 195.

⁷⁹ Se Carlsson, L-G. (1997): *Perspektiv på barnuppfostran. En studie av föräldraskap i kristen miljö*.

⁸⁰ Ibid., s. 235.

⁸¹ Se Sidebäck, G. (1992): *Kampen om barnets själ. Barn- och ungdomsorganisationer för fostran och normbildning 1850–1980*. De organisationer som studerades var arbetarrörelsens barnorganisationer, söndagsskolorna, scouterna och böndernas barnorganisationer. Det är värt att notera att han alltså inte intresserat sig för idrottsrörelsen.

ligt och vad är onaturligt? Vad är eftersträvansvärt och vad bör undvikas?⁸² Sidebäck har inte studerat enskilda aktörers syn på ovanstående frågeställningar, utan istället hur folkrörelserna och de olika klasserna – borgerlighet, arbetare och bönder – engagerade sig i barnets fostran. De två frågekomplexen han behandlat är dels vilka aktörerna varit, hur de handlat, vilka strategier de använt och under vilken tidpunkt de verkat, dels också hur framgångsrika de varit jämfört med varandra och jämfört med sin egen målsättning samt hur graden av framgång mellan olika organisationer kan förklaras. Det som har motiverat dessa organisationer har dels varit att stävja våld, nedbusning och moraliskt förfall men dels också en önskan om att föra barnen till det förlovade landet – i himlen eller på jorden.⁸³

Boken behandlar alltså den ideologiskt inriktade fostran som sker under en del av barnets fritid och som kan benämnas sekundär socialisation. Sidebäck visar att det förekommit kamp och motsättningar kring det han benämner fostran, socialisation och ideologipåverkan av barn och ungdom. Han gör denna tolkning utifrån ett samhällsvetenskapligt förankrat konfliktperspektiv, vilket har sin grund i att individer och olika kollektiv har åtminstone delvis motstridiga intressen liksom olika möjligheter och maktresurser att tillvarata dessa.

I samtliga dessa studier framgår att vilket innehåll fostran får och vilken riktning den tar, är beroende av skilda bakomliggande faktorer och måste sättas in i ett större sammanhang. I den idrottsliga kontexten betonas skilda värden i olika föreningar och i olika idrotter. Detsamma gäller föräldrar ur skilda samhällsklasser, alla har de olika mål och framtidsstrategier för sina barn.

Studier om idrottsledare

Utöver de studier som behandlats vill jag också nämna några studier där idrottsledare på skilda sätt varit i blickfånget. Det finns några studier från 1980-talet där många värdefulla synpunkter om föreningsledare i generella hänseenden ges.⁸⁴ Om urvalet begränsas till att gälla undersökningar om idrottsledare för barn och ungdomar är utbudet emellertid mycket magert.

⁸² Se Sidebäck, s. 11.

⁸³ *Ibid.*, s. 11.

⁸⁴ Med ledare menades tränare, lagledare, styrelseledamöter, "kaffekokare", se Granström, O. & Olofsson, E. (1984): *Idrottens föreningsledare – en enkätstudie bland ledare i 29 idrottsföreningar* samt *Forskning om idrottsledare – en litteraturstudie av nordisk forskning om manliga och kvinnliga idrottsledare*. Sten Eriksson har också i ett flertal studier berört idrottsledare, tränare och vilka som tar del av idrottsrörelsens kursutbud. Se

Göran Patriksson har i en jämförande studie mellan idrottsledare och gymnastiklärare kartlagt den sociala bakgrunden samt attityder till tävling hos ledarna och lärarna.⁸⁵ Ytterligare ett syfte med studien var att undersöka om de polariserade åsikter som framförts i debatten om idrott och tävling i slutet av 1970-talet var representativa för de idrottslärare och -ledare som verkar på fältet. Patriksson tycker sig inte ha funnit något belägg för att, som han skriver, några extrema argument om idrott och framförallt tävlingsmomentet som debattörerna använde, fanns företrädna bland lärarna och ledarna.⁸⁶

Patriksson fann dock att den största skillnaden mellan lärarna och ledarna låg i just hur man såg på nödvändigheten av att tävla. Här var ledarna betydligt mer positiva till tävling än lärarna. Han konstaterar också att i de fall könsvariabeln slår ut andra variabler är männen i samtliga fall mer positiva till tävling. Kön hade större förklaringsvärde bland ledarna än bland lärarna. Patriksson framhåller dock att ålder och tävlingserfarenhet i högre grad än könstillhörighet verkar vara relaterat till, som han skriver, positiva idrotts- och tävlingsattityder.

I den sammanfattande översikten av huvudresultaten från attityddelen i studien framkommer att idrottsledarna är mest positiva till samtliga studerade faktorer, dvs. till "kämpatag", att det är nödvändigt att tävla, till betyg, till elit och resultatriktning samt till regler, förutom till fair play som idrottslärarna håller högre.⁸⁷ Patriksson frågade sig slutligen vad barnen lär sig genom sina ledare. Genom att han redovisat olika gruppers attityder anser han sig delvis ha besvarat den frågan. Visserligen behöver inte en attityd och det faktiska handlandet alltid överensstämma men, påpekar han, eftersom svarsmönstret blev så "konsistent och logiskt" vill han ändå hävda att resultatet belyser de värderingar som medvetet och omedvetet förmedlas till barnen. Denna studie är således den enda i sitt slag jag kunnat finna som fokuserar på barn- och ungdomsledare, förutom ett antal studier på grundutbildningsnivå.⁸⁸ Det råder därför ingen tvekan om att det är angeläget att öka kunskapen om vilka som är engagerade som ledare i idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet.

bl.a. (1989): *Idrottsledare. I går – i dag – i morgon*, samt tillsammans med Göran Patriksson, (1985): *Idrottens utbildningskonsumenter*.

⁸⁵ Se Patriksson, G. (1984): *Idrottsledare och gymnastiklärare. Analyser av roller, bakgrund och attityder*. Se också en liknande studie av Ken Wiberg, (1986): *Normer inom skola och idrott. En jämförelse mellan idrottstränare och skollärare*.

⁸⁶ Ibid., s. 107.

⁸⁷ Ibid., s. 106.

⁸⁸ I ett pågående forskningsprojekt är bl.a. ungdomsledare i fokus. Se Peterson, T. (1998a): *De avgörande åren. En longitudinell studie av barn, ungdomar och idrott*.

3. Teoretiska utgångspunkter

I metodböcker brukar det framhållas att en teori ska ge en förklaring eller en förståelse av studieobjektet.⁸⁹ Det teoretiska perspektivet ska med andra ord tillhandahålla de redskap som behövs för analysarbetet och tolkningsprocessen. För att öka förståelsen av idrottsledarna – vilka de är, vad de står för och vad de vill, har jag hämtat inspiration från flera håll. I analysarbetet har jag både inspirerats av Bourdieus kultursociologiska tänkande och av genusteori. Därtill har Engströms teoretiska resonemang, att skilda idrottsliga praktiker regleras av en dominerande tankefigur eller logik, varit behjälpligt vid tolkningen. Det finns flera skäl till dessa val. Fortsättningsvis ska jag utveckla varför jag finner perspektiven tillämpbara i ett sammanhang som rör idrott, ledarskap och fostran, vad som kännetecknar dem samt för hur Bourdieus nyckelbegrepp och genus ska användas i analysen.

Ett kultursociologiskt perspektiv

Studiens frågeställningar syftar ytterst till att belysa vad en grupp fostrare är bärare av och kan tänkas förmedla till de barn och ungdomar de kommer i kontakt med. Det handlar alltså om vilka kunskaper och normer som produceras och reproduceras mellan generationer i en given kultur. Bourdieu har intresserat sig för just hur makt- och statusförhållanden på ett ”smygande” sätt upprätthålls i samhället genom t.ex. utbildningssystemet, sporten och fritiden. Han beskrivs också som en teoretiker vars genomgående tema är:

analyser av kulturens roll i reproduktioner av sociala strukturer och av hur makt- och statusförhållanden i samhället upprätthålls och reproduceras i så gott som alla samhällsliga praktiker; i modet, konsten, litteraturen, arkitekturen, sporten, språket, utbildningssystemet, äktenskapet, etc.⁹⁰

Begreppet samhällsliga praktiker ska här förstås som sådant handlande som sker naturligt, utan närmare eftertanke, och därmed ofta tas för givet. Bour-

⁸⁹ Jmf t.ex. Patel, R. & Davidson, B. (1994): *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, s. 19 eller Trost, J. (1998): *Att skriva uppsats med akribi*, s. 18.

⁹⁰ Johansson, T. & Miegel, F. (1996): *Kultursociologi*, s. 202.

dieu menar att dessa praktiker trots, eller kanske på grund av, att de är ve-
dertagna medverkar till att samhällets makt- och dominansstrukturer upp-
rätthålls och överförs mellan generationerna. För att kunna analysera hur
dessa strukturer upprätthålls och överförs har Bourdieu utvecklat nyckelbe-
greppen habitus, kapital och fält. Det är också dessa begrepp jag har inspi-
rerats av i analysen av idrottsledarna.

Bourdieus projekt har beskrivits som ett försök att förena ett strukturalis-
tiskt perspektiv med ett konstruktivistiskt.⁹¹ Hans antagande bygger på att
det finns objektiva strukturer. Hur dessa uppfattas av människor varierar
emellertid eftersom varje individ konstruerar sin egen bild av den sociala
världen utifrån de strukturella förhållanden som han eller hon är präglade
av (utifrån sin habitus). Det är alltså den position man befinner sig i som
avgör ens sätt att se, tänka, känna, etc. och ens val i livet. Bourdieu beskri-
ver sin handlingsteori som *dispositionell* eftersom den ”utgår från de möj-
ligheter som ges av agenterna tagna som grupp och av strukturen i de situa-
tioner där agenterna handlar, eller närmare bestämt, av relationen mellan
dem”.⁹² Det handlar med andra ord om att de förkroppsligade strukturerna,
individernas habitus, står i relation till de objektiva strukturerna, vilka i sin
tur kan relateras tillbaka till de förkroppsligade strukturerna så att relatio-
nen blir dubbelriktad.

En annan av Bourdieus utgångspunkter är att människor orienterar sig
relationellt, på så sätt att det som ter sig meningsfullt för en individ hänger
ihop med vad som inte gör det för en annan.⁹³ I sitt kanske mest kända
verk, *Distinction*, beskriver han bl.a. hur de val som vissa grupper gör, till

⁹¹ Se *ibid.*, s. 203. Det kan dock ha sina risker att etikettera en teoretiker. I Pierre Bour-
dieus fall talar vi om en författare som redan för tio år sedan hade publicerat drygt 10.000
sidor och som fram till sin död i år var synnerligen produktiv. Hans texter inbjuder till
olikartade läsningar och han har inspirerats från många håll. Till att börja med är det dock
viktigt att konstatera att Bourdieu befann sig på den del av den vetenskapsteoretiska kar-
tan som kan benämnas samhällsvetenskaplig. Han innehade en professur i sociologi vid
Collège de France och var alltså sociolog men har också genomfört etnologiska och an-
tropologiska studier. Liksom med många olika ”tänkare” skulle Bourdieus placering på
en symbolisk karta bli något annorlunda beroende på om vi talar om den tidiga eller sena
Bourdieu. På den samhällsvetenskapliga delen av kartan kan han dock placeras i anslut-
ning till Durkheim, Weber och, i viss mån, Marx. Möjligen kan den bourdieuska traditio-
nen också sägas bära strukturalistiska drag, även om hans kanske främste svenska uttol-
kare, Donald Broady, menar att Bourdieus projekt ”snarare bör betraktas som en parallell
till än som en utlöpare av den strömning som i Frankrike inaugurerades av Levi Strauss”.
Se Broady, D. (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap
och den historiska epistemologin*, s. 11.

⁹² Bourdieu, P. (1995): *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*, s. 7. Han använ-
der för övrigt gärna beteckningen agent eftersom han ser människor som aktivt handlan-
de, om än inte som subjekt i enlighet med den humanistiska traditionen.

⁹³ *Ibid.*, s. 13 ff.

stor del kan ses som en distinktion i förhållande till andra grupper val.⁹⁴ En metod som Bourdieu ofta använder i sitt analysarbete är att konstruera sociala rum och studera olika agents skilda sociala positioner. Här är relationen mellan positionerna det primära. Antagandet om relationernas betydelse innebär att det är lika viktigt att studera vad människor tycker om och har för smak, som att studera deras avsmak. Bourdieu använder habitus för att kunna studera denna konstruktivistiska och relationella människa, som inte är fångad i men väl i sitt handlande påverkad av objektiva strukturer. Han undviker därmed att hamna i subjektivism eftersom habitus är tänkt att vara "ett begrepp om subjektet som samtidigt inbegriper relationen med den sociala strukturen".⁹⁵

Habitus strukturerar den sociala världen

Habitus ska förstås som ett "system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen".⁹⁶ En persons sätt att vara är ett resultat av hans eller hennes hittills gjorda erfarenheter i livet. Habitusbegreppet vilar alltså på en till synes enkel idé, nämligen att de erfarenheter vi gjort, det vi utsatts för och det vi upplevt formar oss till de individer vi är. Om de föreställningar och praktiker som förkroppsligats inte överensstämmer med den värld vi möter, sker emellertid inte enbart ett återgivande utan även en förändring, ett skapande. Detta är ett viktigt förtydligande eftersom habitus inte behöver vara determinerande, även om den är trögrörlig och inte förändras så lätt.

För att åskådliggöra innebörden av habitus använder Bourdieu ofta beskrivningar som "habitus är strukturerade och verkar strukturerande, de är differentierade men också differentierande, genererade och på samma gång genererande, distinkta och distingerade men de ger även upphov till distinktioner".⁹⁷ Det är således vår habitus som strukturerar verkligheten och som gör att vi upplever att verkligheten har en struktur – och en specifik sådan. Habitus kan också beskrivas som införlivade perceptions- och värderings-scheman, eftersom de samtidigt är ett resultat av hur den sociala världen är strukturerad.⁹⁸ Habitus är också överförbara, och det är en viktig utgångspunkt för denna studie.

⁹⁴ Se Bourdieu, P. (1984): *Distinction. A social Critique of the Judgement of Taste*.

⁹⁵ Johansson & Miegel, s. 204.

⁹⁶ Se Broady, 1990, s. 228. Donald Broady har genom sin avhandling förtjänstfullt introducerat Bourdieu för en svensk läsekrets, varför denna svenska översättning är den vedertagna.

⁹⁷ Se Bourdieu, 1995, s. 19.

⁹⁸ Se Englund, B. (2001): "Männens herradöme som Pierre Bourdieu ser det", s. 5.

Habitus bestämmer alltså *hur* vi uppfattar världen. Om olika individer är med om samma händelse, deltar i samma idrott, ser samma tv-program så är det inte ovanligt att de ändå uppfattar dessa företeelser på helt skilda sätt. Det beror enligt Bourdieus sätt att resonera på att de har olika dispositioner – eller habitus. Habitus perspektiverar med andra ord vårt seende och våra upplevelser:

Habitus bestämmer skillnaden mellan bra och dåligt, gott och ont, distingerat och vulgärt osv., men denna skillnad är inte alltid densamma. Så kan till exempel ett visst beteende eller en viss tillgång framstå som distingerad för den ene, pretentiös eller skrytsam för den andre och vulgär för den tredje.⁹⁹

Bourdieu menar vidare att denna habitus har ristats in i oss – den har förkroppsligats. Detta uttryck används, enligt Broady, för att komma bort från socialisationsteorier, dvs. att de normer och värden som finns därute i samhället tas in av individer och hamnar i deras medvetande.¹⁰⁰ Bourdieus tes är istället att normerna och värdena inte bara är ”medvetandet”, de införlivas även i hela kroppen som handlingsmönster och ett slags praktiskt bemästrande av den sociala världen. Denna sociala värld är komplex och att vi trots detta lyckas hantera den beror på att vårt sätt att vara och handla inte enbart är medvetna tankeoperationer utan ”sitter i kroppen”. Vi gör saker och värderar saker utan att alltid reflektera nämnvärt över detta. Detta förkroppsligande, denna inristade disposition, börjar i familjen under barndomen, fortsätter i skolan och är en ständigt pågående process vilken formar oss till dem vi är och det vi kan. De vanor och förhållningssätt som kännetecknar en individ har alltså förvärvats genom de erfarenheter och de upplevelser individen haft i livet. Erfarenheterna och minnena har blivit ett med kroppen och vi bär med oss ”gårdagen”, det vi har erfarit, i vår kropp som en andra natur.¹⁰¹

Habitus och social bakgrund

I analysen av idrottsledarnas svar är jag inspirerad av habitusbegreppet som ett analytiskt verktyg. Detta begrepp är dock svårt att operationalisera. Vår habitus kan ju sägas utgöra summan av de olika erfarenheter vi förvärvat i livet. Dessa har ”sedimenterats” i vår kropp och utgör ett slags känslspröt för hur vi värderar olika saker och, kort sagt, för hur vi uppfattar världen. Det har visat sig att en människas uppväxtvillkor utgör en vital del av hen-

⁹⁹ Bourdieu, 1999, s. 19.

¹⁰⁰ Se Broady, 1990, s. 231.

¹⁰¹ Se Bourdieu, P. (1977): *Outline of a Theory of Practice*, s. 78-79.

nes liv därför att dessa villkor inte sällan har betydelse för en mängd viktiga val som sker senare i livet, t.ex. att gå vidare till högre studier eller inte. Följaktligen har det utarbetats olika metoder för att komma åt det man brukar kalla en individs sociala bakgrund, sociala position eller samhällsklass.

Traditionellt sett avses med social bakgrund en individs föräldrars (oftast faderns) ställning i produktionen, anställnings- och arbetsförhållanden samt utbildningsnivå. Social position betecknar tillståndet i nuet, dvs. individens egen ställning. För att ”mäta” social bakgrund och position används inom den offentliga statistiken ofta en socioekonomisk indelning (SEI).¹⁰² I SEI skiljer man till att börja med på företagare, jordbrukare och anställda. Bland de anställda görs sedan en uppdelning mellan tjänstemän och arbetare enligt fem olika nivåer, där högre tjänstemän hamnar ”överst” och okvalificerade arbetare, dvs. arbetare med rutinartade sysslor som inte kräver någon form av yrkesutbildning, hamnar ”underst” på skalan. Citationstecknen får antyda att huruvida det är så hierarkiskt naturligtvis går att problematisera.

Dessa indelningar syftar till att fånga var människor befinner sig i den sociala strukturen. Därigenom blir det möjligt att analysera om och i så fall hur detta påverkar människors handlingar, värderingar och attityder liksom vilken inverkan det har på deras livsvillkor och möjligheter. Mikael Palme har på ett förtjänstfullt sätt beskrivit vad man kan utläsa av en så grov variabel som ”faderns yrke ” genom att den sammanfattar uppväxttidens sociala villkor:

Den smugglar bakvägen in en mängd andra variabler som kan betyda lika mycket som den själv: hur och var man bott, hur familjens intressen (kulturella intressen, fritidsintressen) såg ut, vilken utbildning som fanns i familjen, vilka slags erfarenheter av arbetslivet föräldrarna tog med sig hem, vilka utbildningsplaner som varit mer eller mindre naturliga, osv.¹⁰³

Palme är dock noga med att betona att variabeln social bakgrund samvarierar med andra bakgrundsfaktorer och att ovanstående beskrivning gäller på gruppnivå. Hanterandet av en variabel som social bakgrund måste med andra ord ske med försiktighet.

Vilken betydelse man tillmäter den sociala bakgrunden är delvis beroende av betraktarens teoretiska utgångspunkt.¹⁰⁴ Vad jag menar är följande:

¹⁰² Se Statistiska Centralbyrån, (1989): Yrkesklassificering i FoB 85 enligt nordisk Yrkesklassificering (NYK) och Socioekonomisk indelning (SEI), s. 5. Denna indelning har ersatt den gamla socialgruppsindelningen från början av 1900-talet.

¹⁰³ Palme, M. (1989): *Högskolefältet i Sverige. En empirisk lägesrapport*, s. 7.

¹⁰⁴ Den sociala bakgrundens eventuella betydelse är dock en empirisk fråga.

Enligt Ziehe, å ena sidan, är den västerländska människan i dagens pluralistiska samhälle inte längre lika styrd av traditionella band, såsom kön och klass. Han eller hon har större valmöjligheter och sägs agera utifrån en ”kulturell friställning”.¹⁰⁵ Denna term implicerar bland annat att en individs bakgrund inte behöver vara lika predestinerande som tidigare.¹⁰⁶

Enligt Bourdieu, å andra sidan, är valmöjligheterna visserligen större för dagens generation än för tidigare men det betyder inte att vem som helst väljer vad som helst. Vi är fortfarande påverkade av våra uppväxtförhållanden eftersom de utgör en del av vår habitus. Därmed är de svåra att frigöra sig ifrån eller att ”tänka bort”. En utgångspunkt för studien är således att ledarnas sociala bakgrund är relevant att undersöka.

Det är dock på sin plats att göra ett förtydligande. Social bakgrund är inte detsamma som habitus och får inte förväxlas med denna, utan bakgrunden är en del av det som konstituerar habitus. Den sociala bakgrunden, eller om vi väljer att använda benämningen samhällsklass, utgör dock, enligt Erikson och Jonsson, en ”indikator på en grupptillhörighet med värderingar, attityder, konsumtionsmönster, sedvanor och andra livsstilsorienterade faktorer”.¹⁰⁷ Vad innebär då detta konstaterande för studien av idrottsledare?

Avsikten är att belysa dels vad ledaren uttalar om sitt uppdrag, barn och fostran, alltså den mer eller mindre medvetna påverkan, som han eller hon säger sig bedriva, dels den omedvetna påverkan som sker genom att ledaren är den person han eller hon är. Inte minst i det senare fallet blir frågan om vilka samhällsgrupper ledarna rekryteras från av intresse. Med Bourdieu i åtanke handlar det också om vad idrottsledare, som grupp betraktat, ser som värdefullt i idrotten, sin ledargärning och hos barnen.

Kapital, habitus och fält

Ett annat av Bourdieus nyckelbegrepp är kapital vilket ska förstås som värden, tillgångar eller resurser. De kan vara av olika slag och benämns ekonomiskt, kulturellt eller socialt kapital, beroende på om det handlar om tillgångar i form av ekonomiska resurser, examina och titlar eller värdefulla kontakter. Långt ifrån alla utbildningar, titlar eller kontakter ger dock något kapital. Det är bara sådana tillgångar som är gångbara som fungerar som

¹⁰⁵ Se Ziehe, T. (1986): *Ny ungdom. Om ovanliga läroprocesser*.

¹⁰⁶ För ett mer omfattande resonemang, se Nilsson, 1998, kap. 2.

¹⁰⁷ Erikson, R. & Jonsson, J. (1993): *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*, s. 207.

kapital. Det mest grundläggande och allmänna, och det för denna studie mest användbara begreppet är, symboliskt kapital. Bourdieu skriver:

Olika egenskaper (dvs. olika kapitalarter: fysiskt, ekonomiskt, kulturellt, socialt kapital) förvandlas till symboliskt kapital när de uppfattas av sociala agenter utrustade med perceptionskategorier som gör att de kan känna igen dem (urskilja dem) och erkänna dem, tillskriva dem ett värde.¹⁰⁸

Symboliskt kapital ska således förstås som det som igenkänns som värdefullt, som en tillgång eller som en resurs och ges ett värde av sociala grupper.¹⁰⁹ Det finns en viktig relation mellan habitus och kapital. I enlighet med ovanstående citat kan habitus betraktas som ett slags förkroppsligat kapital. Däremot gäller inte alltid det omvända. Alla människor är visserligen utrustade med en habitus men om denna också kan fungera som kapital har att göra med om det som konstituerar habitus värderas tillräckligt högt.¹¹⁰

Människor med samma sociala position har ofta liknande bakgrund och uppväxtmiljö. Därigenom har de haft liknande erfarenheter och upplevelser och därmed har de, inte sällan, också liknande habitus. Detta innebär således att de delar specifika värderingar, förhållningssätt och smaker. Just smak, för skilda maträtter, möbler, kläder, tv-program, musik, kroppsövningsformer, sporter, etc., fungerar enligt Bourdieu som en tydlig klassmarkör. I *Distinction* visar han hur smak fungerar som en sådan markör genom att peka på hur olika smaker är relaterade till olika grupper av individer i ett socialt fält. Bourdieus analyser bygger på detaljerade data genom vilka han kan visa sambandet mellan yrkeskategorier (baserade på volym och sammansättning av kulturellt och ekonomiskt kapital) och olika livsstilar. Enligt Bourdieu är smak och livsstilspreferenser ett resultat av en specifik habitus.

Ett annat begrepp som Bourdieu gärna använder sig av är fält. Ett fält består av agenter eller institutioner som ”strider om något för dem gemensamt”.¹¹¹ Innebörden av detta begrepp, denna tankekonstruktion, är nära relaterad till både habitus och kapital. För att ett fält ska fungera ”krävs dels insatser, dels människor som är beredda att spela spelet och som har en habitus som innefattar både kunskap om och erkännande av spelets inneboende lagar.”¹¹² Det är just inom ett givet fält som habitus kan omvandlas till

¹⁰⁸ Bourdieu, 1995, s. 97.

¹⁰⁹ Se Broady, 1990, s. 171 ff.

¹¹⁰ Ibid., s. 229.

¹¹¹ Ibid., s. 279.

¹¹² Bourdieu, P. (1992): *Texter om de intellektuella*, s. 42.

ett visst kapital. Sålunda är det möjligt att tala om ett fältspecifikt kapital, dvs. ett kapital som har ett värde i relation till ett speciellt fält och som därför inte nödvändigtvis betraktas som ett kapital inom ett annat fält.¹¹³ För att ett fält ska betraktas som ett sådant krävs dels att de olika insatser eller handlingar som görs av agenterna inom fälten påverkar andra agenter inom fältet, dels att fältet har en viss autonomi på så sätt att dessa handlingar inte behöver påverka andra utanför fältet.¹¹⁴

Idrottsverksamheten som ett socialt fält

Det är knappast meningsfullt att tala om habitus och kapital utan att också relatera dem till begreppet fält. Här följer därför en kort beskrivning av varför fältbegreppet utgör en källa till inspiration för studien, och hur jag ser på begreppets användning i denna studie. I artikeln *Sport and Social Class* skriver Bourdieu om sportpraktikernas fält där striden handlar om det rätta sättet att utöva idrott samt vilken legitim funktion idrottsutövningen ska ha.¹¹⁵ Olika ideal såväl som skilda sociala grupper står här mot varandra: amatörism mot professionalism, åskådare mot utövare, elitidrott mot breddidrott, etc. Detta idrottsliga fält, hävdar han vidare, har vissa delfält som i sig innefattar kamper om den legitima kroppen och om det legitima bruket av kroppen. En viktig utgångspunkt för analysen i avhandlingen är därför tanken att ledarna befinner sig på ett slags livsstilarnas fält med idrottsliga förtecken. Den kamp eller strid som förutsätts utspela sig där handlar bland annat om det rätta och legitima sättet att organisera barns och ungdomars idrottande – om den goda barnidrotten. Det kan också karakteriseras som ett kraftfält där barns idrottsfostran står på spel liksom i viss mån även barnen själva. Det gäller först och främst att vinna utövarnas, alltså barnens, intresse och därefter att behålla dem – helst dem som anses vara de största talangerna.

Det ligger kanske närmast till hands att tänka sig att de skilda idrotterna utgör de olika polerna i fältet. Istället för att tala om ett idrottsligt fält, finner jag det emellertid mer fruktbart att karakterisera det hela som ett kroppsövningarnas fält. De krafter som verkar i fältet behöver då inte knytas till specifika idrotter utan kan istället tillskrivas den meningsskapande logiken bakom skilda idrottsliga praktiker. I den fältmetafor som används i

¹¹³ Ibid., s. 43.

¹¹⁴ Det finns fler karakteristika för ett fält. Se t.ex. Bourdieu, P. (1992): "Några egenskaper hos fälten", s. 39ff.

¹¹⁵ Se Bourdieu, P. (1978): "Sport and Social Class", s. 820.

analysen hämtar jag därför näring i det teoretiska resonemang som utvecklats av Engström rörande skilda idrottspraktiker.

Kroppsövningsfältets dominerande logiker

Enligt Engström kan idrott i sin vida betydelse, innefattande såväl motion, rekreation som tävlingsidrott, delas in i följande sju praktiker: fysisk träning, tävling och rangordning, lek och rekreation, utmaning och äventyr, färdighetsträning, estetisk verksamhet samt rörelse- och koncentrationsträning.¹¹⁶ Praktikerna ska inte förväxlas med skilda idrotter då en och samma idrott kan utövas med olika ”mål”, dvs. de kan ha olika mening för olika människor. Indelningen har istället gjorts för att belysa kroppsövningsområdet komplexitet och för att öka förståelsen av de skilda distinktioner som framträder vad gäller individers smak för vissa praktiker. Dessa praktiker speglar enligt Engström gemensamma uppfattningar om hur verksamheten skall bedrivas, vad man förväntas göra och vad som reglerar en viss praktik. Därigenom kan olika *principer eller logiker* inom kroppsövningskulturen synliggöras. Detta möjliggör en diskussion om vilka lärprocesser som sker inom skilda praktiker, varför jag finner denna tankemodell särskilt användbar.

Om vi tar idrotten golf som exempel, så kan den utövas som färdighetsträning (för att det är så kul att lära sig något nytt både för barn och vuxna), lek och rekreation (man är ute och går minst fyra timmar i friska luften), tävling och rangordning (man tävlar om miljonbelopp på golftouren eller tycker det är spännande att utmana en annan familjemedlem), osv. Golf är sålunda en idrott vars meningsbärande innehåll skulle kunna placeras inom ramen för nästan alla sju praktiker. Innebörden i golf, vad man får ut av verksamheten och vilken som är den dominerande logiken bakom utövandet, kan med andra ord variera mellan individer men också mellan olika tidpunkter för en och samma individ. Olika människor kan alltså ägna sig åt samma aktivitet men få ut olika saker av densamma. Engströms poäng är dock att det oftast är en praktik som är överordnad i en persons liv. Vad har då detta resonemang med barnidrottsverksamhet och med ledarna i denna studie att göra?

Den dominerande praktiken inom barn- och ungdomsidrotten är nästan uteslutande tävling och rangordning. Det hindrar inte att många barn säkerligen är idrottsaktiva av flera anledningar, inte minst därför att det är roligt att lära sig saker (färdighetsträning). ”Problemet” är dock att aktiviteten

¹¹⁶ Se Engström, L-M (1999): *Idrott som social markör*, s. 18. Den fortsatta framställningen bygger på resonemanget från s. 15 ff.

nästan alltid ska utmynna i tävling, varför denna princip lätt också blir den dominerande logiken. Vad det gäller idrotterna i denna studie är detta särskilt utmärkande för basket och fotboll. Det finns helt enkelt inga barn- och ungdomslag i dessa idrotter som inte deltar i organiserad tävlingsverksamhet. Golf hör också hit, trots att det är en idrott som de flesta vuxna antagligen inte utövar på så sätt att den bärande logiken är tävling och rangordning. Om ungdomar som håller på med golf kommer med i en klubbverksamhet där det finns en tränare eller ledare, förutsätts det dock att de ska tävla mot golfungdomar från andra klubbar, eller åtminstone att de tävlar mot de egna klubbmedlemmarna.

Simsporten är annorlunda i sammanhanget. Man kan vara med i organiserad simverksamhet för att lära sig simma, och inom barnverksamheten är sannolikt färdighetsträning den dominerande praktiken. Åtminstone till dess att barnet lärt sig simma, men vill man sedan fortsätta, torde det innebära en förskjutning av praktiken – från färdighetsträning till tävling och rangordning. Simsportledarna i denna studie kan således vara engagerade i idrottsverksamheter där olika praktiker dominerar, vilket troligen är beroende av vilken ålder det är på barnen – kan de simma, kan de också tävla.

Gymnastik och ridsport är också annorlunda till sin karaktär. Dessa idrotter kan man hålla på med från tidiga barnår långt upp i pensionsåldern utan att den dominerande praktiken någonsin behöver vara tävling och rangordning. Den *kan* visserligen vara det, men det är inte en förutsättning för verksamheten som fallet är i exempelvis fotboll och basketboll.

Engström menar att det inom varje praktik är föreskrivet vilka beteenden och färdigheter som är tillåtna och eftersträvansvärda. Inom den praktik som har tävling och rangordning som bärande logik kan exempelvis följande värderingar tänkas bli reproducerade både medvetet och omedvetet:

...att man betraktar kroppen som ett instrument, att det är viktigt att underkasta sig träning och en speciell livsföring för att nå ett visst mål, att man är målmedveten, att det är naturligt och stimulerande att tävla och uppskatta konkurrens men också att det är viktigt att vinna, prestera, vara rationell och specialiserad, följa givna regler och underkasta sig domslut, vara laglydig, auktoritetsberoende och inte oppositionell, att följa överenskommelser, vara lojal, visa fysiskt och psykiskt mod, anta utmaningar och kunna hålla sig ”kall” i avgörande ögonblick samt att kämpa och ej ge upp – även vid stor trötthet, etc.¹¹⁷

¹¹⁷ Engström, 1999, s. 23–24.

Vilken praktik som dominerar får således konsekvenser för vilka lärprocesser som sker genom utövandet.¹¹⁸ De värderingar som reproduceras via en dominerande praktik måste emellertid sägas variera beroende på om det rör sig om elitidrott eller barnidrott. Resonemanget att dominerande logiker reglerar skilda idrottspraktiker är ett försök att sätta in ledarna i ett större sammanhang och därigenom öka förståelsen för deras kontextuella villkor.

Det är med andra ord möjligt att tänka sig både att idrottsledarna befinner sig på ett idrottsligt fält och på ett kroppsövningarnas fält. Det är också rimligt att betrakta dem som ingående i ett större uppfostringsfält, där även andra som är inbegripna i barns fostran befinner sig.¹¹⁹ Det är dock inte min avsikt och jag gör heller inte anspråk på att definiera fältet, peka ut dess gränser eller dess många aktörer. Perspektivet som anläggs är emellertid att barn- och ungdomsidrotten inte kan betraktas som en samlad och homogen verksamhet där harmonierande synsätt råder och där man strävar mot samma mål. Istället ser jag den som en plats där olika agenter verkar, vilka har skilda uppfattningar om hur idrott för barn ska organiseras och vilka värden som ska vara de dominerande. De så kallade agenterna är exempelvis Riksidrottsförbundet, olika specialidrottsförbund, Sveriges Olympiska Kommitte, Idrottens studieförbund (SISU), journalister, forskare, idrottslärare, föräldrar och även idrottsledare.

Inspirerad av Bourdieus resonemang om fält, betrakta jag således barnidrotten som en arena där skilda sociala grupper intar olika positioner och har delvis motstridiga åsikter om hur idrottsverksamheten ska utformas samt om innehållet i barns fostran i allmänhet och deras idrottsfostran i synnerhet.¹²⁰ Med hjälp av denna tankekonstruktion kan ledarnas svar kontextualiseras, vilket underlättar analysen av vad idrottsledarna är bärare av i termer av symboliskt och förkroppsligat kapital. Därigenom kan förståelsen öka vad gäller ledargruppens sammansättning liksom de olikheter i värderingar och handlingsmönster som skilda ledare uppvisar samt i förlängningen också vad dessa ledare kan tänkas reproducera till de barn och ungdomar de möter via idrotten.

¹¹⁸ Detta resonemang kan åskådliggöras genom begrepp immanent pedagogik. Se Ödman, s. IX.

¹¹⁹ Jmf Jönsson, I. (m.fl.), 1993 och Karp, 1999. I föräldrarnas sätt att resonera runt uppfostran framgår att idrotten ses som en viktig del i forandet av barnen.

¹²⁰ Jmf även Nilsson, 1993, där fältbegreppet används som ett analysinstrument för att via regelefterlevnad studera det symboliska kapitalet inom idrotten fotboll.

Genus som förkroppsligad disposition

Pierre Bourdieu har tidigare kritiserats för att han inte i tillräcklig grad uppmärksammat eller studerat förhållandet mellan könen. För en tid sedan utkom dock *La domination masculine* (*Den manliga dominansen* i svensk övers.) vars bidrag kan sägas vara att belysa och ge en förklaring till varför den manliga dominansen fortlever och reproduceras.¹²¹ I inledningskapitlet redogör Bourdieu för sin förundran över hur världens orättvisor och dominansförhållanden så lätt upprätthålls och förs vidare från generation till generation – och att detta sker trots att förhållandena är godtyckliga – vilket Bourdieu kallar doxans paradox. Det främsta exemplet på denna paradox anser han vara den manliga dominansen.¹²² Hur ska man då förklara att denna ordning, som inte har någon reell grund men ändå framstår som så självklar att den inte blir ifrågasatt, får fortleva? Hur kan den upprätthållas och vad gör den så stark och livskraftig? I sin analys härav använder sig Bourdieu av habitusbegreppet samt ytterligare ett redskap benämnt symboliskt våld. Går det då att förena en genusteoretisk ansats med Bourdieus begreppsapparat?

I artikeln ”Att erövra Bourdieu” hävdar Toril Moi att det både är fruktbart och förenligt med ett feministiskt synsätt som utgår från Bourdieus teorier.¹²³ Det är framför allt hans syn på kön som kulturell och social konstruktion och de tankar han utvecklat om det han benämner symboliskt våld som Moi anser att feminister kan använda sig av vid en analys av samhällets maktstrukturer. Bourdieu är kritisk till essentialister som

...vill lägga historiskt uppkomna skillnader till den biologiska naturen och få detta att verka som den grundensens från vilken varje handling i livet obevekligen måste härledas.¹²⁴

Det Bourdieu betecknar symboliskt våld uppstår då biologiska ”fakta” används för att få skillnader mellan könen att framstå som naturliga och motiverade. Detta har i sin tur en tvingande och styrande effekt på människors handlande trots att den sociala konstruktionen av skillnaderna är godtycklig. Att kvinnor oftast befinner sig i en underordnad position och att den

¹²¹ Se Bourdieu, P. (1999): *Den manliga dominansen*. Den franska originalversionen utkom 1998.

¹²² Ibid., s. 11.

¹²³ Moi, T. (1994): ”Att erövra Bourdieu”, s. 3. Hon använder för övrigt termen ”erövra” högst medvetet i titeln för att markera att hon har för avsikt att kritiskt värdera en given teoribildning i syfte att använda den för feministiska ändamål, och därigenom motverka att feminister blir offer för vad som ibland kallas ”manlig teori”.

¹²⁴ Ibid., s. 12

sociala könsordningen framstår som doxisk, alltså något som inte kan ifrågasättas, är en effekt av detta symboliska våld. Bourdieu går vidare och beskriver hur relationerna mellan könen formas av en habitus som legitimerar männens makt över kvinnor och som gör att denna makt blir legitim även för kvinnorna.¹²⁵ Det symboliska våldet innebär att man fogar sig i sitt öde och kanske till och med välkomnar det eftersom detta öde är det enda man kan och känner till. Att män är överordnade har införlivats i både män och kvinnor och ”sitter i kroppen”. Bourdieu skriver:

Könsuppdelningen tycks ingå ”i tingens ordning” – som man ibland säger om det som är normalt och naturligt – så till den grad att den är oundviklig: den finns i objektiverat tillstånd, både i tingen (till exempel i huset, där alla delar är ”bekönade”) i hela den sociala världen, och, i förkroppsligat tillstånd, i kropparna, i agents habitus, där den fungerar som system av varseblivnings-, tanke- och handlingscheman.¹²⁶

Det finns med andra ord stora likheter mellan Bourdieus tankar om kön och det som brukar karakterisera en genusteoretisk ansats.¹²⁷ I den avslutande delen av detta kapitel ger jag några skäl till varför jag även tar utgångspunkt i genusteori, vad teorin innebär samt hur genusbegreppet ska användas i analysen.

Idrott – en aktivitet för män

I dag är nästan lika många flickor som pojkar aktiva inom idrottsrörelsen. I dagstidningarna hyllas kvinnliga medaljörer och många tävlingar med kvinnliga deltagare sänds direkt i TV. Så har det inte alltid varit. Den moderna idrotten har istället dominerats av män fram till den stora expansionen på 1930- och 1940-talet.¹²⁸ Flera studier har också visat att idrotten inte bara utövades av män – den ansågs också fostra män till män. I det förra kapitlet beskrev jag hur idrotten användes för att skapa en viss sorts manlighet i 1800-talets England. Hur var det då i Sverige? När den moderna idrotten började växa fram, var fortfarande Linggymnastiken den förhärskande kroppsövningsformen här hemma.¹²⁹ Det dröjde dock inte länge in-

¹²⁵ Se Bourdieu, 1999, s. 26.

¹²⁶ Bourdieu, 1999, s. 20.

¹²⁷ Det Bourdieu tillför är främst begreppsliga redskap som symbolisk makt, doxa och sociala strukturer införlivade i form av perceptions- och värderingsscheman. Se Englund, 2001, s. 5.

¹²⁸ Se Olofsson, 1989, s. 11. I boken ges en utförlig beskrivning av kvinnornas väg in i idrottsrörelsen.

¹²⁹ Även linggymnastiken kan beskrivas i termer av ett manlighetsprojekt. Se Ljunggren, 1999.

nan de engelska influenserna också nådde Sverige. Detta skedde främst genom Viktor Balck, som enligt Jan Lindroth framstår som idrottsrörelsens främsta förgrundsgestalt och ”chefsideo­log”.¹³⁰ Vad ansåg då Viktor Balck om idrottens betydelse?

Balck var en stor patriot, menar Henrik Sandblad, som ”genom idrotten ville inrikta detta folk, dvs. främst dess manliga ungdom, på ett högre mål, det allra högsta, fosterlandet”.¹³¹ Den åskådning som utmärkte Balck var en patriotism av konservativt märke, där de bärande inslagen var:

...rojalismen, den fasta tilliten till kung och kungahus, samt vidare en nästan obegränsad entusiasm för att stärka försvarsmakten, till vars motivering en politisk tolkning av den darwinska urvalsteorin utnyttjas. Härtill kommer en traditionell morallära, som högst sätter gamla krigardygder som mod, disciplin, pliktkänsla, offervilja...¹³²

Att Balck inte ansåg idrotten lämplig för kvinnor behöver väl knappast påpekas. Hans mission var istället att se till ”att vi genom idrottsutövning skapar män, dugande, handlingsfärdiga och viljekraftiga män – verkliga män!”.¹³³ Det kan inte vara betydelselöst att Balck, som anses ha så stor påverkan på utformningen av den svenska idrottsrörelsen, hyste dessa tankar och det är otvetydigt så, att den tidiga idrotten på olika sätt fungerade som redskap för att fostra en viss sorts manlighet. Olofsson påpekar också att det var först när idrottens ideologi ändrades från att sätta den manliga karaktärsdanningen och försvarandet av fosterlandet högst, till att mer och mer betona hälsa, välbefinnande och social gemenskap, som andelen kvinnor ökade inom idrottsrörelsen.¹³⁴ Med tanke på idrottens ”manliga” arv, vars spår jag anser att vi fortfarande i hög grad kan skönja, bör idrottsledarskapets gestaltning studeras ur ett genusperspektiv. Det finns ytterligare skäl till detta perspektivval.

Om nu idrott länge ansetts vara en aktivitet för män, så måste detsamma anses gälla ledarskap. Både idrott och ledarskap är manligt könsmärkta storheter och bidrar därmed till att förstärka manligheten. Att vara kvinnlig idrottsledare innebär därför att ha dubbla traditionella synsätt emot sig. Det handlar alltså dels om att idrotten är en arena där det länge inte ansågs na-

¹³⁰ Se Lindroth, J. (1988): *Från ”sportfåneri” till massidrott*, s. 86–87.

¹³¹ Sandblad, H. (1985): *Olympia och Valhalla. Idéhistoriska aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt*, s. 375.

¹³² *Ibid.*, s. 391.

¹³³ *Ibid.*, s. 275. Sandblad citerar Balck från ett anförande, ”Fosterländskt tal”, s. 1, som Balck höll vid en militär fest 1911.

¹³⁴ Se Olofsson, 1989, s. 192 ff.

turligt för kvinnor att vistas, dels om urgamla föreställningar att kvinnor inte ska eller kan utöva auktoritet över män.

Riksidrottsförbundet bildades 1903 och det dröjde nästan 50 år innan den första kvinnan valdes in i förbundets styrelse.¹³⁵ Sedan dess har kvinnor successivt erhållit maktpositioner inom idrottsrörelsen men i jämförelse med det övriga samhället har denna process tagit lång tid. I riksdag och regering är det numera en förhållandevis jämn könsfördelning, men i idrottsrörelsen är det fortfarande drygt 70 procent män i specialförbundens styrelser.¹³⁶ Riksidrottsförbundet har dock i drygt 20 års tid bedrivit vad som måste karakteriseras som ett målmedvetet och kontinuerligt jämställdhetsarbete.¹³⁷

Åström, som utvärderat det material som producerats, är full av beundran inför detta. Hon säger sig till och med ”aldrig tidigare ha träffat på en organisation med ett så genomarbetat jämställdhetsmaterial”, men undrar samtidigt varför det inte har hänt mer.¹³⁸ Åström konstaterar att idrottsrörelsen ”kännetecknas av en stark homosocial ordning som lades fast vid förra sekelskiftet”, men hon påpekar också att man inte kan nöja sig med en förklaring av ett nutida samhällstillstånd som innebär att ”det är som det är, därför att det var som det var”.¹³⁹ Beslut som rör kvinnors och mäns villkor inom idrottsrörelsen fattas varje dag och därmed kan en icke-jämställd ordning förändras eftersom den inte är naturgiven utan i högsta grad socialt konstruerad. Det är viktigt att ha den historiska aspekten i åtanke vid analysen av idrottsledarna. Därtill kan ett genusteoretiskt perspektiv öka förståelsen av vilka ledarna är och hur de värderar sitt uppdrag, idrotten och barnen.

Barnomsorg – en aktivitet för kvinnor

Om idrott varit och till en del fortfarande är en manlig aktivitet – så har omsorgen om barn varit och är en kvinnlig motsvarighet. Detta har också en historisk bakgrund. Tallberg Broman pekar på att när de nya samhälls-

¹³⁵ Den första kvinnan i RF:s överstyrelse valdes in som en av 21 ledamöter 1951, se Olofsson, 1989, s. 53. På Riksidrottsmötet 1995 infördes kvotering. Samtliga RF- och DF-organ ska numera bestå av lika antal kvinnor och män, se Riksidrottsförbundet (1996): *Stadgeändring från Rim 95 som berör jämställdhetsarbetet*.

¹³⁶ Den exakta andelen är 74 procent. Andelen kvinnliga ordförande är 15 procent, se Riksidrottsförbundet (2000): *Kvinnor och män inom specialidrottsförbunden. En sammanställning av RF:s insamlade statistik*.

¹³⁷ Olika jämställdhetsprojekt har genomförts och jämställdhet var också ett prioriterat område under hela 1990-talet. För en problematisering av detta arbete, se Larsson, 2000.

¹³⁸ Åström, G. (1995): *Med flätorna i brevlådan*, s. 4.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 20.

uppgifterna inom socialt arbete, sjukvård, omsorg och undervisning uppstod, var det till en början främst ogifta kvinnor utan barn, s.k. fröknar, från borgerliga miljöer som konstruerade och utformade dessa. Hon anser att detta fått specifika konsekvenser:

I dessa uppgifts- och yrkeskonstruktioner konstruerades också en *könsmässig stängningsprincip* och basen för en könssegregerad arbetsmarknad inom detta arbetsfält. Här skapades en grund för den allvarliga feminisering av barndomen, som det omfattande samhällsövertagandet av vård, omsorg och undervisning inneburit.¹⁴⁰

Tallberg Broman menar alltså att en institutionaliserad barndom kom att bli detsamma som en feminiserad barndom.¹⁴¹ Därigenom berövar det ”professionella fältets könsstruktur” många barn inslag av vad hon benämner det manliga, liksom av förebilder med andra referensramar än de som gäller för de kvinnor barnen möter. Dessa kvinnor har, hävdar hon vidare, dessutom en relativt homogen kulturell och social bakgrund. Tydligt, skriver hon, är en feminiserad barndom ett resultat av samhällsförändringarna och av det omfördelade omsorgsansvaret.¹⁴² Vad en feminiserad barndom innebär klargör dock inte Tallberg Broman närmare, men hon betraktar den som ”allvarlig”. Hon talar dock samtidigt om att förändringen under 1900-talet ofta beskrivs som en övergång från familjepatriarkat till statspatriarkat. Detta kan tolkas som att det trots allt är maskulina värderingar som styr uppfostran, även om denna fostran sker i en ”feminiserad” värld, dvs. en värld befolkad av kvinnor. Än idag är det främst kvinnor som tar hand om de yngre barnen både i förskolan och i grundskolan.¹⁴³ Det är också kvinnor som till övervägande del stannar hemma och tar hand om de minsta barnen, trots införandet av så kallad pappamånad.

På andra områden, inte minst inom idrottsrörelsen, har förhållandet varit det motsatta. Där har istället kvinnor haft svårt att få tillträde, och åtminstone tidigare skulle man, för att tala med Tallberg Broman, kunna hävda att idrottens barn varit maskuliniserade. Att det är legitimt för män att ta hand om små barn om det sker i en idrottsförenings regi, är också ett fenomen som berättigar att ge studien en genusteoretisk ansats.

¹⁴⁰ Tallberg Broman, I. (1995): ”Barns uppfostran, vård och undervisning – familjens eller samhällets ansvar?”, s. 5.

¹⁴¹Ibid., s. 8.

¹⁴² Ibid., s. 8 och 9. Vissa forskare menar att välfärdsstatens satsning på vård och omsorg varit ett led i en generell strategi i syfte att underordna kvinnorna. Se Hirdman, 1989.

¹⁴³ Av pedagogerna i barnomsorgen är mer än 90 procent kvinnor och i grundskolan är nästan 75 procent kvinnor. Se Skolverket (2000): *Beskrivande data om barnomsorg och skola 2000*.

Ett genusteoretiskt perspektiv

Det hittills förda resonemanget, att idrott och ledarskap ursprungligen är manliga aktiviteter och att det främst är kvinnor som har hand om barnen i samhället, väcker många frågor: Har kön så stor betydelse? Spelar det verkligen någon roll om det är kvinnor eller män som är idrottsledare eller vem som tar hand om de små barnen? Och inte minst, vad är kön? Den senare frågan, vilken jag tänkte börja min diskussion med, kan kanske tyckas märklig. Kön, det är väl kvinnor och män, punkt slut. Det är förvisso så, att vi har delat upp människor i två kategorier beroende på hur våra yttre genitalier ser ut när vi föds. En del hävdar att det inte bara är kvinnors och mäns yttre anatomi som skiljer sig åt, utan att biologiska faktorer också inverkar på mäns och kvinnors natur när det gäller såväl egenskaper och förmåga som förhållningssätt. Dessa så kallade biologiska essentialister påstår med andra ord att det finns något sant och genuint kvinnligt och manligt som följaktligen går att finna hos män och kvinnor i alla kulturer. Svaret på frågan vad kön är skulle alltså vara biologi. Något hårdraget blir slutsatsen att människan är ett djur som styrs av gener, hormoner och sin biologiska disposition. Det är den ena ytterligheten.

Den andra, som alltså befinner sig på den motsatta sidan av det mångfasetterade spektrum som uppfattningen om kön utgör, är den postmoderna konstruktivismen främst företrädd av Judith Butler. I *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, argumenterar hon för att det inte finns något naturligt kön; också det biologiska könet är en konstruktion och det existerar därmed ingen sann manlig eller kvinnlig identitet.¹⁴⁴ Huruvida det är naturen eller kulturen som avgör vårt öde som man eller kvinna finns det således diametralt motsatta uppfattningar om. Jag ska strax återkomma till min ståndpunkt i frågan eftersom den utgör en viktig bevekelsegrund för valet av avhandlingens teoretiska utgångspunkt.

Har då kön någon betydelse? Åtskilliga studier har visat att flickor och pojkar, män och kvinnor har olika förutsättningar och villkor på många av livets områden. Detta har inte minst kvinnoforskningen kunnat belysa.¹⁴⁵ Det tvärkulturella studiet av könsroller började annars så tidigt som på

¹⁴⁴ Hon menar istället att det bara finns performativa könshandlingar som är hårt styrda av den heterosexuella matrisen. Se Butler, J. (1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*.

¹⁴⁵ Kvinnoforskning kan beskrivas som: "Samhällsvetenskaplig verksamhet som har till uttalad avsikt att belysa, förstå och förklara kvinnors ekonomiska, sociala, kulturella och psykologiska situation på ett systematiskt sätt". Se Holter, H. (1989): "Kvinnoforskning: historisk utveckling och aktuella motsättningar", s. 1. Hirdman betonar att det handlar om ett problematiserande av könsrelationerna, se (1988): "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", s. 146.

1930-talet genom den amerikanska antropologen Margret Meads undersökningar.¹⁴⁶ Genom sina studier upptäckte hon att det fanns stora variationer mellan olika kulturer i synen på hur män och kvinnor förväntades uppträda och vad de skulle ägna sig åt. Mead argumenterade således för att könsroller inte är biologiskt bestämda förpliktelser utan något man tillägnar sig. Denna radikala ”upptäckt” fick dock inte något riktigt genomslag förrän ca 30 år senare när fler och fler kvinnliga akademiker började befolka universiteten och när feminismen fick större gehör.

Genusbegreppet används generellt sett för att beteckna det kulturellt och socialt skapade könet och för att tydliggöra att det inte finns något naturligt kön, dvs. någon definition av manligt eller kvinnligt som är fri från kulturell och social påverkan. Det användes första gången redan på 1950-talet av den amerikanske psykoanalytikern Robert Stoller för att skildra de transsexuellas situation. Han påpekade därmed den för många revolutionerande tanken att det kan vara enklare att ändra någons kön än någons genus.¹⁴⁷ Senare har genus kommit att betyda mycket mer än könsidentitet.

Inom kvinnoforskningen, där antropologen Gayle Rubin förmodas vara den som först använde Stollers begreppspar sex/gender, kom termen redan från början att implicera flera innebörder än just könsidentitet och den utvidgades till att också omfatta ett system eller en ordning.¹⁴⁸ Rubin talade om det system som relationen mellan könen utgjorde och hon var intresserad av att se hur detta system avvek från ett system som baseras på en klassindelning av människor. En annan antropolog, den i Sverige verkamme Don Kulick, ser tolkningen av kön som det primära: ”genus baseras på en kulturell tolkning av de biologiska skillnaderna mellan män och kvinnor”.¹⁴⁹ Hirdman poängterar också genus’ skapande karaktär. Hon föreslår:

... att vi med genus sätter namn på den alltmer komplicerade kunskap vi har om ”manligt” och ”kvinnligt”, vår allt större förståelse av hur manligt och kvinnligt ”görs”. Och insatt i denna process kan ordet ses som en utveckling från begreppet ”könsroll” via ”socialt kön” till genus, där graden av invävdhet hela tiden stegras. Dvs: genus kan förstås som föränderliga tankefigurer ”män” och kvinnor” (där den biologiska skillnaden alltid utnyttjas) vilka ger upphov till/skapar föreställningar och sociala praktiker, vilka får till följd att också biologin kan påverkas/ändras – med andra ord, det är en mer symbiotisk kategori än ”roll” och ”socialt kön”.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Se Kulick, D. (red.) (1987): *Från kön till genus*, s. 14.

¹⁴⁷ Se Moi, T. (1997): ”Vad är en kvinna?”, s. 82.

¹⁴⁸ Ibid., s. 83 ff.

¹⁴⁹ Kulick, s. 11.

¹⁵⁰ Hirdman, 1993, s. 149.

Hirdman menar att det ligger ett systematiserande drag i denna definition och hon har utvecklat genusbegreppet till ett system, genussystemet, vilket kan förstås som en ordningsstruktur av kön. Denna ordning ligger till grund för en mängd samhällsliga ordningar, t.ex. den politiska, ekonomiska och sociala ordningen mellan män och kvinnor. De två bärande principerna eller logikerna är dels dikotomin, vad som uppfattas som kvinnligt och manligt bör inte blandas, dels hierarkin, mannen är norm och utgör därför mallen för vad som anses normalt och rätt.¹⁵¹

Den första principen skulle exempelvis kunna förklara varför vi har en så könssegregerad arbetsmarknad i Sverige, när nu det manliga och kvinnliga inte bör blandas. Att en kvinna oftast accepterar och ibland till och med föredrar manliga ledare, blir förklarligt utifrån principen om hierarkin där mannen är norm. Då dessa två principer skulle kunna ses som kulturellt och kollektivt underförstådda enheter, är det också naturligt att tänka sig att män och kvinnor har skilda värderingar och skilda intressen, eftersom de i mångt och mycket är hänvisade till olika samhällsliga sfärer. Hirdman menar att i olika samhällen och vid skilda historiska tidpunkter har könen upprättat ett slags ”kontrakt” mellan sig. Dessa så kallade genuskontrakt fungerar som osynliga men ändå mycket konkreta:

föreställningar, uppspaltade på olika nivåer, om hur män och kvinnor ska vara mot varandra: i arbetet – vilka redskap som hör till vem, i kärleken – vem som ska förföra vem, i språket – hur de ska prata, vilka ord de får använda – i gestalten/den yttre formen, vilka kläder som är tillåtna, hur långt håret ska vara, etc., i all otrolig detaljrikedom.¹⁵²

Traditionella manliga och kvinnliga världar är de som brukar benämnas den offentliga respektive den privata sfären. Dessa termer kan kopplas till en förståelse av omvärlden som uppdelad i en så kallad produktiv respektive reproduktiv ekonomi, där det offentliga och produktiva är en mycket tydlig manlig plats.¹⁵³ Följaktligen är egenskaper som krävs i den offentliga sfären, t.ex. rationellt tänkande, självständighet och handlingskraft, typiska och eftersträvarvärda ”maskulina” drag, medan egenskaper som behövs i

¹⁵¹ Hirdman anser det ointressant att studera varför dessa logiker uppkommit. Däremot är det fruktbart att analysera hur de isärhållande logikerna verkar inom olika samhällsområden, hur de legitimerats och vilka som varit behjälpliga i isärhållandets alla praktiker. Se *ibid.*, s. 149.

¹⁵² *Ibid.*, s. 153. Vid dessa beskrivningar av innehållet i ett genuskontrakt är det dock viktigt att hålla i minnet att det är exempel på grupp-nivå och inte individ-nivå som avses. Innehållet i ett genuskontrakt måste givetvis också problematiseras med hänsyn till t.ex. kvinnors och män klasstillhörighet samt den historiska tidpunkten. Se även Åström G. & Hirdman, Y. (Red.) (1992): *Kontrakt i kris. Om kvinnors plats i välfärdsstaten.*

¹⁵³ Se Hirdman, Y. (1990): ”Genussystemet”.

den privata sfären, t.ex. omtanke, omvårdnad och omsorg om relationer, är vad som karakteriserar ”femininitet”.

Som så ofta är fallet med ett teoretiskt begrepp är begreppet genus innebörd något som är under ständig diskussion och hur genus ska definieras idag finns det alltså olika uppfattningar om. När begreppet först introducerades välkomnades den av kvinnoforskare. Det ansågs främst användbart för att det möjliggjorde en väg bort från biologisk determinism. På senare år har genusbegreppet dock utsatts för kritik. Inte minst från poststrukturalistiskt håll påpekas att användandet av genus kan vara minst lika determinerande som användandet av kön.¹⁵⁴ Jag tänker inte problematisera frågan ytterligare utan redogör i det följande istället för studiens genusteoretiska utgångspunkter, och för hur jag ser på användandet av begreppen kön och genus.

Några genusteoretiska utgångspunkter

I denna studie tar jag fasta på att kön, hur manligt och kvinnligt uppfattas och värderas, är ett resultat av sociala och kulturella konstruktionsprocesser. Tesen jag anammar och som är viktig för förståelsen av studiens teoretiska perspektiv kan således härledas till Simone de Beauvoirs berömda formulering: ”Man föds inte till kvinna, man blir det”. Män och kvinnor utvecklas och ”blir till” i ett socialt och kulturellt sammanhang. En utgångspunkt är därmed att kön oftast har betydelse och därför bör beaktas i alla sammanhang. För att konkretisera denna utgångspunkt utgår jag från tre grundläggande antaganden.¹⁵⁵ Dessa innebär 1) att uppfattningen om kön är central för förståelsen av såväl mellanmänskliga relationer som institutioner och processer, 2) att relationerna mellan könen ofta är problematiska eftersom de inte sällan kännetecknas av dominansförhållanden och orättvisor (antagandet innefattar således en maktdimension), 3) att vårt sätt att tänka och agera som män och kvinnor primärt är kulturellt och socialt konstruerat snarare än biologiskt determinerat. Vad som uppfattas som kvinnligt och manligt och hur detta värderas är alltså något som varierar mellan olika kulturer och mellan olika historiska tidpunkter. Det är därmed föränderligt.

Dessa antaganden vilar i sin tur på vissa bakomliggande uppfattningar. Det senare av de tre – synsättet att män och kvinnor utvecklas och blir till i

¹⁵⁴ Se Moi, 1997, s. 71. Jmf även Nationella sekretariatet för genusforskning, (1999): *Kön eller genus?*

¹⁵⁵ Se Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994): *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, s. 287 ff.

ett socialt och kulturellt sammanhang – innebär att det inte finns någon essentiell kvinnlighet eller manlighet kopplad till kvinno- eller manskönet som sådant. Däremot kan det finnas specifika kvinnliga eller manliga tankesätt, normer eller vanor som är ett resultat av att män och kvinnor var för sig delar vissa villkor och omständigheter – alltså av att kvinnor och män har olika erfarenheter. Det senare är ett resultat av att vi i mångt och mycket lever i en könssegregerad värld.

Det andra antagandet tangerar Bourdieus syn på betydelsen av det relationella, även om det här främst handlar om relationerna mellan könen och inte mellan sociala grupper. Den bakomliggande tanken och orsaken till dominansförhållanden mellan könen är att det finns en könsmaktsordning i samhället.¹⁵⁶ En konsekvens av att acceptera detta antagande blir att man för att förstå kvinnors och mäns liv måste studera båda könen tillsammans, då innebörden av att vara kvinna står i relation till innebörden av att vara man. Påstår man något om det ena könet innebär detta att något outtalat sägs om det andra. Innebörden av att hävda att ”kvinnor är” blir ju att ”män inte är”.

Hur ser jag då på användandet av begreppen kön och genus? Jag instämmer i den tidigare anförda kritiken att de är omöjliga att skilja åt, så tillvida att det ena begreppet alltid skulle ha biologiska konnotationer och det andra sociala/kulturella. Mitt ställningstagande är att betydelsen av kön är något som konstrueras i ett kulturellt och socialt sammanhang. Huruvida detta ska benämnas kön eller genus borde inte vara av vikt. Jag kommer därför att laborera med båda termerna. Skälet till att jag inte vill släppa genusbegreppet är att termen kön trots allt, inte minst i utomvetenskapliga sammanhang, kan leda tanken till en fast och naturgiven entitet. Hirdman försvarar också användandet av genus och hennes argument är att begreppet:

...skapar en tydlig förståelse av att vi nu talar om symboler, idéer, föreställningar, stereotyper. Vi talar om det artificiella könet och inte om det gynekologiska könet – även om förvisso det ”gynekologiska könet” också är fullt av genus, dvs. med normerande föreställningar om funktion t.ex.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Här är jag dock benägen att hålla med Alvesson som istället väljer att tala om könsmaktsordningar. Han menar att det finns en pluralitet av könsordningar i det svenska samhället som kan ta sig olika uttryck vid t.ex. ”vårdnadstvister, utnämningar av chefer i näringslivet, på dansgolv, osv.”. Se Alvesson, M. (1997): ”Kroppsräkning, konstruktion av kön och offentliga organisationer”, s. 308.

¹⁵⁷ Hirdman, Y. (1998): ”Konstruktion och förändring – genus som vetenskap”, s. 14.

Som avslutning på denna presentation ska jag i det följande diskutera hur genus ska användas som analysverktyg vid tolkningen.

Kön som variabel – genus som analytiskt verktyg

Det finns olika metoder att studera betydelsen av kön. Det kanske vanligaste tillvägagångssättet är att kön används som en variabel för att kartlägga och få en bild av relationen mellan kvinnor och män på olika områden. Det finns förvisso förtjänster med dessa kartläggningsstudier och därigenom har man inte minst kunnat visa att män och kvinnor inte är speciellt jämställda i vårt samhälle. Det visar sig bland annat vid statistiska jämförelser mellan mäns och kvinnors löner eller då man studerar vilka som innehar maktpositioner inom näringslivet. Vid liknande studier från idrottens värld framträder en tydlig manlig dominans inom förbundsstyrelser och inte minst på ordförandeposter.

Problemet med denna typ av ”kroppsräkning”, som Alvesson benämner det, är dock att då utgångspunkten tas i människans biologiska kön tenderar det sociala och det biologiska att knytas samman.¹⁵⁸ Förklaringen till fenomenet får därmed lätt en essentialistisk och ”naturlig” prägel, vilket inte är förenligt med denna studies teoretiska ansats. Risken är också att stereotyper om kön och generaliseringar om vad som karakteriserar män och kvinnor i olika hänseenden lätt reproduceras och tas för givna. Ett alternativ till kroppsräkandet och till att slå fast hur något ”är”, skulle i stället kunna vara att problematisera hur något ”blir”.

I denna studie försöker jag utgå från ett problematiserande perspektiv snarare än ett neutralt, dvs. kön används inte som en variabel bland andra eftersom de könsmönster som då framträder, vilket Fagrell påpekar, ”inte visar upp någon sann bild av något ursprungligt kvinnligt och manligt”.¹⁵⁹ Dessa mönster kan i stället sägas avspegla de positioner som män och kvinnor har intagit i förhållande till varandra inom olika sektorer i samhället, men inte orsaken till att så skett. Jag hoppas kunna problematisera dessa mönster, och diskutera varför de framträder.

¹⁵⁸ Se Alvesson, 1997, s. 314.

¹⁵⁹ Se Fagrell, s. 59.

4. Studiens syfte – en fördjupning

I avhandlingens första kapitel gavs en översiktlig beskrivning av studiens syfte och frågeställningar. Det är nu dags att precisera och fördjupa syftet samt att koppla det till den teoretiska referensramen. En utgångspunkt för studien är att den organiserade föreningsidrotten är en viktig uppfostringsmiljö där de aktiva barnen inte enbart lär sig idrottsliga färdigheter. I denna studie står idrottsrörelsens ledare i blickfånget. Genom sin centrala position påverkar de, både medvetet och omedvetet, idrottens barn och ungdomar. Mot den bakgrunden har ett deskriptivt syfte formulerats:

Studios deskriptiva syfte är att öka kunskapen om idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare med avseende på vilka de är, vad de har för idrottssyn, hur de värderar sitt uppdrag och vad de vill ge barnen.

Syftet med studien är emellertid inte bara att beskriva en grupp idrottsledares sammansättning och dess syn på idrotten, uppdraget och de idrottande barnen, det är också att analysera och tolka denna beskrivning i ett särskilt avseende. Genom att belysa vad idrottsledarna är bärare av i termer av förkroppsligat och symboliskt kapital, vill jag också analysera vad som premieras i den idrottsmiljö som många barn och ungdomar tillbringar en stor del av sin fritid i. Analysen bidrar därmed också till förståelsen av vad som mera generellt värdesätts inom barn- och ungdomsidrotten. Mot den bakgrunden har även ett analytiskt syfte formulerats:

Studios analytiska syftet är att via idrottsledargruppens sammansättning och ledarnas syn på och värdering av idrotten, uppdraget och barnen analysera vad som igenkännes som värdefullt och tillerkännes värde.

Denna formulering tangerar Pierre Bourdieus definition av symboliskt kapital. Med ”värdefullt” och ”värde” ska här därför förstås sådana egenskaper, tillgångar eller resurser som de som vistas på fältet känner igen och betraktar som önskade, prestigefulla och eftersträvansvärda. Vad som tillskrivs ett värde är med andra ord ingen individuell angelägenhet, utan är relaterat till olika sociala gruppers intressen och synsätt. Det innebär vidare att det måste finnas en jordmån för det symboliska kapitalet om det ska uppfattas, dvs. en förutsättning för att något igenkännes och tillerkännes ett

värde är att det finns människor på fältet som är disponerade att uppfatta specifika egenskaper som eftersträvansvärda.¹⁶⁰

Jag växlar således mellan en deskriptiv nivå där jag vill beskriva ett område – vilka idrottsledarna är, står för och vill – om vilket vi har bristande kunskaper, och en analytisk nivå, där ambitionen istället är att tolka och förstå denna grupps sammansättning och uttalanden utifrån ett perspektiv av vad som igenkännes och tillerkännes ett värde.

Då frågan vad som igenkännes och tillerkännes värde står i blickfånget, blir det också möjligt att diskutera och problematisera flera aspekter av barn- och ungdomsidrotten. Det är främst tre aspekter jag har i åtanke, vilka delvis går i varandra. Den ena är att föra en diskussion om vad som verkar utgöra idrottsledaruppdragets mer eller mindre nödvändiga betingelser. Det handlar med andra ord om vilka förutsättningar eller villkor som bör vara uppfyllda för att ett idrottsledaruppdrag ska framstå som ett möjligt åtagande för skilda sociala grupper.

Den andra aspekten jag vill diskutera är hur kön konstrueras inom barn- och ungdomsidrotten, dvs. hur kvinnligt och manligt uppfattas och värderas. Här blir det genusteoretiska perspektivet viktigt i analysen. Denna fråga angränsar också till den tredje och sista aspekten jag finner väsentlig att diskutera och problematisera, den som rör hur barn kan tänkas bli påverkade och formade av att delta i idrottsrörelsens verksamhet. Genom att belysa vad idrottsledarna är bärare av i termer av symboliskt och förkroppsligat kapital, är avsikten att analysera och problematisera vilka möjliga konsekvenser detta kan få för idrottens barn. Det handlar således om vad som kan tänkas ske i mötet mellan barnen och idrotten. Ytterst berör det vad barn lär sig och införlivar genom idrotten, dvs. vad idrotten möjligen fostrar till.¹⁶¹

¹⁶⁰ Se och jmf definitionen av värdebegreppet från en mer filosofisk utgångspunkt, t.ex. i Hartman, S. (2000): "Etik i skolan", s. 11 ff., Orlenius, K. (2001): *Värdegrunden – finns den?*, s.35 eller Hedin, C. & Lahdenperä, P. (2000): *Värdegrund och samhällsutveckling*, s. 7 och s. 19 ff.

¹⁶¹ Begreppet fostra använder jag i vid bemärkelse och som synonym till ordet påverka. Det handlar dels om den medvetna och intentionella påverkan som ledarna riktar mot barnen (här finns alltid ett maktperspektiv med), dels om den omedvetna och kanske även oönskade påverkan som kan tänka ske. Vad gäller den medvetna fostran definieras den t.ex. av Durkheim som "en ständig möda att tvinga på barnet sätt att se, känna och handla, som det inte skulle komma fram till på egen hand", (1895) (Sv. översättning 1978, s. 24).

5. Studiens genomförande

Undersökningens uppläggning

En vetenskaplig studie kräver en rad överväganden och ställningstaganden. Det kan gälla vilken metod som är mest lämplig att använda, vilka som ska ingå i undersökningsgruppen och varför, hur problemområdet ska avgränsas samt i vissa fall även utvidgas, etc. Studiens syften är beskriva idrottsledarna på skilda sätt samt att analysera vad som värdesätts inom barn- och ungdomsidrotten. Detta tarvar både ett kvantitativt och ett kvalitativt angreppssätt. Det var det första ställningstagandet.

Ett annat övervägande gällde vilka ledare som skulle ingå i studien. Där var valet lätt, då jag ansåg att studieobjektet måste vara ledare som har direktkontakt med barn och ungdomar i deras idrottsliga tränings- och eventuella tävlingsverksamhet, och inte t.ex. styrelseledamöter. Frågan gällde också från vilka idrotter ledarna skulle hämtas, och där var valet svårare. Det finns 67 specialidrottsförbund anslutna till Riksidrottsförbundet och nästan samtliga bedriver verksamhet för barn och ungdomar. Min ambition var att nå ut till ledare i idrotter som är populära, dvs. som många barn och ungdomar utövar, som tilltalar båda könen i samma utsträckning, alternativt främst pojkar eller flickor. Dessutom ville jag att ledare för både lagidrotter och individuella idrotter skulle ingå i studien. Valet blev slutligen att studera ledare verksamma inom följande sex idrotter:

- *Basket*
- *Fotboll*
- *Golf*
- *Gymnastik*
- *Simning*
- *Ridsport*

Dessa idrotter skiljer sig åt på flera betydande punkter och jag kommer senare i detta kapitel att kort beskriva varje idrott och vad som karakteriserar den.

Idrottsledarna betraktas i denna studie som verkande på en arena eller ett fält med både idrottsliga och fostransmässiga förtecken. För att i Bourdieus

anda närmare kunna relatera idrottsrörelsens fostrare till andra grupper av fostrare omfattar studien även blivande lärare och fritidsledare. Det empiriska materialet består således av data från tre skilda grupper offentliga fostrare. Lärargruppen är vald främst av det skälet att lärare kommer i kontakt med samtliga barn i samhället i en verksamhet som inte är frivillig. Fritidsledarna är valda främst för att de möter en grupp barn och ungdomar som många gånger inte söker sig till idrottsföreningar. Dessa båda yrkesinriktningar kräver också olika lång utbildning och skilda former av utbildning, dvs. högskola respektive folkhögskola. I det följande gör jag en mer omfattande beskrivning av metoden som användes vid datainsamlingen, hur urvalet gått till samt vilka som ingår i undersökningen.

Metoden

Insamlingsmetoden har varit frågeformulär och intervjuer. Den empiriska delen bygger på data insamlade genom att de tre olika grupperna, ledarna, lärarna och fritidsledarna, fyllde i ett snarlikt formulär. Intervjuerna gjordes enbart med idrottsledarna. Titeln på formuläret var *Intressen, värderingar och livsstil bland idrottsledare (respektive lärare och fritidsledare)*. Det innehöll ett stort antal frågor uppdelade på olika frågeområden. Dessa var i sin tur placerade under följande rubriker:¹⁶²

- *Aktuella förhållanden*
- *Uppväxtvillkor och tidigare erfarenheter*
- *Erfarenhet av idrott och ledarskap*
- *Syn på barn och fostran*
- *Fritidsintressen och livsstil*
- *Fysisk aktivitet under fritid*
- *Inställning till idrott, motion och till egen förmåga*
- *Kroppen och den fysiska förmågan*

Merparten av frågorna hade fasta svarsalternativ, men några ”nyckelfrågor” var av så kallad öppen karaktär. De fasta svaren har bearbetats med sedvanliga kvantitativa metoder i statistikprogrammet SPSS medan de öppna frågorna har bearbetats kvalitativt. I de avslutande delarna av detta kapitel återkommer jag till hur jag ser på tolkningen av enkätsvaren.

¹⁶² Alla frågorna i formuläret är inte redovisade i resultaten, dels beroende på att vissa frågeområden inte befanns relevanta allteftersom studien fortskred och syftet precisades, dels därför att vissa frågor var medtagna som jämförelsematerial till andra studier.

Datainsamlingen – idrottsledare

Det var inte möjligt att göra ett slumpvis urval av barn- och ungdomsledare. Då jag ville ha med ledare från många olika föreningar genomfördes datainsamlingen i samband med ett större utbildnings- eller konferenstillfälle, arrangerat av respektive specialidrottsförbund, då många ledare från en och samma idrott var samlade. Det finns givetvis både fördelar och nackdelar med ett sådant förfaringssätt. En fördel var att deltagarna kunde fylla i formuläret på plats, och att jag själv eller någon annan i studien invigd person kunde finnas tillgänglig för att svara på eventuella frågor. Ytterligare en fördel med att göra datainsamlingen vid ett kurstillfälle var att jag därigenom fick svar från personer som verkligen anser sig vara ledare och som också tänker sig att fortsätta med detta – åtminstone en ”säsong” till.

Nackdelen med att genomföra datainsamlingen i samband med en ledarutbildning är att materialet blir något selekterat, eftersom vi från tidigare studier vet att ca 25 procent av idrottsledarna inte går någon ledarutbildning.¹⁶³ Jag ansåg dock att fördelarna med förfaringssättet var fler än nackdelarna. De utbildningstillfällen som utnyttjades var sådana som speciellt riktade sig till idrottsledare för barn och ungdomar.¹⁶⁴ I nedanstående tabell redovisas antalet insamlade enkäter från de olika idrotternas ledare.

Tabell 1. Antal insamlade enkäter från idrottsledare

Idrotter	Antal enkäter
Basket	60
Fotboll	115
Golf	112
Gymnastik	98
Ridsport	80
Simning	60
<i>Totalt</i>	525

¹⁶³ Se t.ex. Eriksson, S., 1989, s. 53 och Redelius, K., 1993, s. 44.

¹⁶⁴ När det gäller idrotterna golf och gymnastik utnyttjades endast ett utbildningstillfälle för respektive idrott då kursen var av så kallad central karaktär. Den arrangerades av Svenska Golf- respektive Gymnastikförbundet och vände sig till barn- och ungdomsledare från hela landet. När det gällde idrotten fotboll gjordes datainsamlingen också vid ett tillfälle, men med den skillnaden att kursen arrangerades av Stockholms Fotbollförbund. Ledarna kom således enbart från stockholmsområdet med omnejd men kursen hade god spridning och deltagarna representerade närmare 40 olika föreningar. Även för idrotten basket utnyttjades ett centralt utbildningstillfälle men här kompletterades datainsamlingen med deltagare från ett par distriktskurser i Skåne och Småland. För idrotterna ridsport och simning gjordes datainsamlingen i samband med helgkurser i olika distriktsförbunds regi.

Sammantaget samlades 525 frågeformulär in med svar från 283 kvinnliga och 242 manliga ledare. Det eventuella interna bortfall som förekommer redovisas i samband med resultatredovisningen.

Datainsamlingen har också bestått av intervjuer med 18 idrottsledare. Av dessa var elva män och sju kvinnor i åldrarna 16 till 58 år. De representerade samtliga idrotter. Intervjuerna har spelats in på band och transkriberats. Tolv av intervjuerna var djupintervjuer med sex ledare från vardera idrotterna fotboll och basket. De övriga sex intervjuerna var kortare och genomfördes främst i syfte att öka kännedomen om respektive idrott.

Det fanns flera skäl till att djupintervjuerna gjordes med fotbolls- och basketledare. De båda idrotterna utmärks av att tävling och rangordning är en bakomliggande logik bakom praktiken, vilket är fallet med de flesta idrotter inom den organiserad barn- och ungdomsverksamheten. Basket och fotboll är lagidrotter, vilket innebär att ledarna måste hantera problematiken runt vilka som ska spela matcher. Ett annat skäl till valet av idrotter var att det i basket och fotboll inte är ovanligt att barnidrottsverksamheten utformas i enlighet med den rådande modellen för seniorer. Det innebär att lagen redan på barnidrottsnivå (upp till tolv år) är indelade i olika divisioner beroende på lagens skilda kvalitéer. Fotboll valdes också därför att det är den idrott som flest barn kommer i kontakt med av alla enskilda idrotter. Ett skäl till att basketledare intervjuades var att basket är en av de i studien ingående idrotter där lika många flickor som pojkar är aktiva.

Principen som tillämpades vid urvalet av ledare inom respektive idrott var att både ledare som tränade lag på "elitnivå" och "breddnivå" skulle intervjuas. Det var vidare att ledarna inte skulle träna barn äldre än tolv år. Syftet med intervjuerna var främst att fördjupa kunskapen om ledarnas idrottssyn – vad de anser karakteriserar den goda barnidrotten – och hur de agerar i praktiken, exempelvis vid laguttagningar. Det var vidare att få kunskap om hur idrottsledare resonerar runt de komponenter som Dale menar ingår i uppfostran.

Datainsamlingen – blivande lärare

Datainsamlingen gällande blivande lärare gjordes på Lärarhögskolan och Idrottshögskolan i Stockholm och vände sig till lärarstuderande som studerade sin sista termin. Skälet till att inte ta med nybörjare eller förstaårsstudenter var dels att avhoppet från utbildningen brukar vara störst i början, dels att jag ville nå studenter som betraktade sig som nästan färdiga lärare.

Enkäterna delades ut vid ett undervisningstillfälle och i nästan samtliga fall fylldes de i på plats då jag eller någon lärare var närvarande.¹⁶⁵

De blivande lärare som deltog i studien var av kategorierna: grundskollärare 4–9, med inriktning mot språk, matematik/naturvetenskap, idrott eller samhällsorientering, idrottslärare samt förskollärare. Sammantaget besvarades enkäten av 564 individer, 352 kvinnor och 212 män, enligt följande:

Tabell 2. Antal enkäter från blivande lärare

Inriktning	Antal svarande
Förskollärare	91
Grundskollärare	344
Idrottslärare	129
<i>Totalt</i>	<i>564</i>

Datainsamlingen – blivande fritidsarbetare

Datainsamlingen gällande blivande fritidsarbetare genomfördes bland studerande på fritidsledarlinjen på folkhögskolor runt om i Sverige.¹⁶⁶ Den utbildningen är tvåårig och studenterna som deltog gick sin sista termin. Enkäterna skickades ut till 20 slumpvis valda folkhögskolor. Av dessa återände 18 skolor ifyllda enkäter, vilket innebär att studenter från hälften av de 36 folkhögskolor som ingår i de så kallade fritidsledarskolorna deltog i studien. Utskicksförfarandet gick till så att den ansvarige kursföreståndaren på respektive skola först kontaktades per telefon och tillfrågades om de var villiga att delta i studien. Samtliga var positiva till deltagande utom en som avböjde av praktiska skäl. Därefter sändes erforderligt antal enkäter ut till den ansvarige tillsammans med ett missivbrev. Enkäten fylldes i på lektionstid för att minska bortfallet och besvarades av 521 studenter. Det eventuella interna bortfall som förekommer redovisas i respektive diagram eller tabell vid resultatredovisningen.

De olika folkhögskolorna drivs och finansieras av olika huvudmän, t.ex. landsting, kommuner, religiösa förbund eller olika stiftelser. Det finns också så kallade rörelseskolor som t.ex. arbetar-, nykterhets-, scout- eller idrottsrörelsen står bakom. Varje skola har också möjlighet att profilera sin

¹⁶⁵ Samtliga lärarstuderande har identifierats med personnummer Därmed hoppas jag kunna återkomma till de svarande vid ett senare tillfälle och i en longitudinell studie följa vad som händer med undersökningsgruppen efter avslutade studier.

¹⁶⁶ Resultat från denna datainsamling finns även redovisad i en separat studie, se Svender, J. (2001): *Fritidsledare – hjältar, barnexperter eller kaffedrickare?*

verksamhet och de blivande fritidsledarna som ingår i studien studerar på folkhögskolor med följande profiler:¹⁶⁷

Tabell 3. Antal enkäter från blivande fritidsledare

Profil	Antal
Friluftsliv, friskvård, idrott och ledarskap	320
Socialt och vårdande arbete	141
Kyrka, tro och församlingsarbete	60
<i>Totalt</i>	<i>521</i>

Sammantaget består den empiriska delen således av 18 intervjuer med idrottsledare för barn samt insamlade frågeformulär från 1.610 individer. Dessa representerar verksamma idrottsledare, blivande lärare och blivande fritidsledare.

De valda idrotterna – en presentation

För att öka förståelsen för idrottsledarna och deras utsagor, är det nödvändigt att sätta in ledarna i en större kontext. Ett första steg i den riktningen gjordes i det inledande kapitlet då de förändrade uppväxtvillkor som råder för barn idag diskuterades, liksom de ändrade förutsättningar för fostransuppdraget som blivit en följd därav. Ett andra steg gjordes genom att föra in Engströms resonemang om dominerande bakomliggande logiker som reglerar den idrottsliga praktiken.¹⁶⁸ Ett tredje steg görs i det följande genom en kort beskrivning av de idrotter som ledarna i studien representerar och verkar inom.

Basketboll

De ledare som verkar inom basketboll gör det i en förhållandevis ung idrott.¹⁶⁹ Den sägs visserligen ha tillkommit i slutet av 1800-talet då en amerikansk idrottslärare fick i uppdrag av skolans rektor att hitta på en idrott för att fylla uppehållet mellan den amerikanska fotbolls- och basebollsäsongen. Det dröjde dock innan basketsporten kom med i Olympiska spel och innan det spelades några VM-turneringar. Sporten var med i OS

¹⁶⁷ Profilerna var betydligt fler till antalet men har slagits samman i tre övergripande kategorier, se *ibid.*, s. 43.

¹⁶⁸ Se Engström, 1999, s. 15–38.

¹⁶⁹ Beskrivningen av idrotten basket har hämtats från Svenska Basketbollförbundet: Årsberättelse 2001 samt från förbundets hemsida: www.basket.se

första gången 1936 för herrar och 40 år senare, 1976, för damer. Det första världsmästerskapet genomfördes på 1950-talet för både damer och herrar. Först 1952 bildades Svenska Basketbollförbundet, efter att tidigare ha varit en sektion inom Handbollförbundet. Vid starten fanns det 32 klubbar. Det första Svenska Mästerskapet spelades 1954 för herrar och tre år senare för damer. Jämfört med många andra bollsporter kom således tävlingsverksamheten igång ungefär samtidigt för damer och herrar.

Ledarna verkar också i en idrott med påfallande amerikanskt inflytande. Det kan härledas tillbaka till 1970-talet då flera uppmärksammade amerikaner kom till Sverige för att spela i eller träna svenska lag. Barn- och ungdomsledarna finns också i en verksamhet där könsfördelningen mellan pojkar och flickor är jämn. Det finns drygt 32.000 barn och ungdomar under 16 år som spelar basket i cirka 600 föreningar runt om i Sverige. Av dessa är drygt 17.000 flickor, vilket är ett par tusen fler än pojkarna. Basket är en stor skolsport. Mini Basketcup har i drygt 25 år spelats med deltagande klasser från årskurs fyra till sex. År 2001 deltog drygt 4.000 klasser. Förbundsstyrelsen består av sju män (inklusive ordförande) och två kvinnor.

Fotboll

Till skillnad från basketledare, verkar fotbollsledarna inom en idrott med gamla anor.¹⁷⁰ Sporten anses ursprungligen härröra från England och det var därifrån den importerades till Sverige. Svenska Fotbollförbundet bildades 1904. Den första SM-tävlingen avgjordes redan 1896 för herrar. Damera spelade om SM först 1973, alltså nästan 80 år senare. Trots att Svenska Fotbollförbundet ända fram till 1970-talet enbart organiserade tävlingsverksamhet för män, är fotboll idag en av de mest utbredda och populära sporterna för kvinnor. Det är den största idrotten i vårt land i flera bemärkelser och brukar följaktligen benämnas ”vår nationalsport”. Fotboll har också flest utövare bland barn och ungdomar av alla idrotter, vilket också avspeglar sig i Riksidrottsförbundets statistik över antalet sammankomster för det lokala aktivitetsstödet. Var tredje redovisad idrottsaktivitet är fotboll. Inget annat förbund kan heller uppvisa lika många föreningar, ca 3.300, och det är också den största publikporten. Enligt Svenska Fotbollförbundets uppskattning spelar 240.000 barn och ungdomar under 15 år fotboll, och av dessa är 85.000 flickor. Bland 15-åringar, som måste ha licens och där det därför finns mer exakta siffror att tillgå, finns det nästan

¹⁷⁰ Beskrivningen av idrotten fotboll har hämtats från Svenska Fotbollförbundet: Årsberättelse 2000 och från förbundets hemsida: www.svenskfotboll.se

19.000 licensierade spelare. Av dessa är cirka en tredjedel flickor. Förbundsstyrelsen består av sex män (inklusive ordförande) och en kvinna.

Golf

De ledare som verkar inom golf gör det i en sport som också har gamla brittiska anor. Redan under 1300-talet förekom golfliknande spel med klubba och boll i såväl Storbritannien som Nederländerna.¹⁷¹ Den första golfklubben i Sverige bildades 1902 i Göteborg och Svenska Golfklubben bildades 1909. Då hade 19 föreningar golf på programmet. Svenska Mästerskap spelades första gången 1904 för herrar och sex år senare för damer. Det skulle dock dröja innan golfen fick någon större utbredning i Sverige. Från 1980-talet och framåt har ökningen dock varit explosionsartad. I slutet av 1980-talet fanns det 200 banor och 200.000 medlemmar och år 2000 var banorna nästan 400 till antalet och antalet aktiva golfare närmare 500.000. Andelen damer är drygt 30 procent medan andelen flickjuniorer är drygt 20 procent. Förbundsstyrelsen består av fyra män (inklusive ordförande) och tre kvinnor. Det är en av få idrotter i Sverige där man kan arbeta heltid och försörja sig på att instruera vuxna nybörjare och amatörer. Ledarna i föreliggande studie är emellertid huvudsakligen ideellt arbetande barn- och ungdomsledare.

Ridsport

Från början var det främst officerare från de högre klasserna som ägnade sig åt hästsport. Kvinnorna var få i tävlingsammanhang och inte förrän på 1950-talet tilläts de ställa upp i OS. Från mitten av 1960-talet och framåt började hästsport få karaktär av ungdomsrörelse – eller snarare flickrörelse. Ridsporten har således förändrats från att ha varit en manligt dominerad överklassport till att ha blivit en kvinnodominerad breddsport.¹⁷²

Svenska Ridsportförbundet bildades så sent som 1993 då fyra olika organisationer, efter 30 års diskuterande, lyckades enas och gå samman.¹⁷³ Det är drygt 900 ridklubbar som är anslutna till förbundet och 560 av dessa har ridskoleverksamhet. Medlemsantalet uppgår till 220.000 personer, varav 65 procent, eller 140.000, är under 25 år. Nästan 85 procent av med-

¹⁷¹ Beskrivningen av idrotten golf har hämtats från Svenska Golfklubben: Golfens historia, Årsberättelse 1999 samt från förbundets hemsida: www.golf.se

¹⁷² Se Jönsson, I. (1999): "Att lära sig rida", s. 18.

¹⁷³ Organisationerna var Ridfrämjandet, Svenska Ponnyryttarförbundet, Svenska Ridsportens Centralförbund och Svenska Lantliga Ryttarföreningens Centralförbund. Beskrivningen av ridsport har hämtats från Svenska Ridsportförbundet: Årsberättelse 2001 samt förbundets hemsida: www.svenskridsport.se

lemmarna är kvinnor. Ridsport är den näst största ungdomssporten räknat i lokalt aktivitetsstöd. Det är bara fotboll som rapporterar fler aktivitetstimmar för barn och ungdomar mellan 7 och 25 år. Åtta miljoner riddimmar genomförs varje år på 560 ridskolor. Näst efter fotboll är ridsport också det förbund som anordnar flest utbildningar. Ridsporten skiljer sig på många sätt från den traditionella idrotten. Förbundet beskriver verksamheten enligt följande:

att rida är så mycket mer än en timmes motion i veckan. De flesta som rider har ett djupt engagemang, att rida är närmast en livsstil. Det är en tuff sport där tjejer och killar, män och kvinnor tävlar mot varandra ända upp på olympisk nivå. Ändå är ridsporten känd som den stora tjejsporten.¹⁷⁴

Tävlingsverksamheten är förhållandevis liten i jämförelse med den totala verksamheten. Drygt 10.000 personer har licens. Det tävlande som bedrivs skiljer sig dock en del från andra idrotters tävlingsformer. En skillnad är, vilket framgår i ovanstående citat, att kvinnor och män och pojkar och flickor tävlar mot varandra. En annan skillnad är att olika åldrar tävlar mot varandra. En tolvårig flicka kan alltså tävla mot en fullvuxen man (dock inte i ponnyklassen). Tävlingsformen och regelsystemet ser således likadant ut för både barn och vuxna. Att tävla inom ridsport kräver stora resurser. På de flesta ridskolor anordnas dock egna mindre tävlingar, varför de som tävlar i praktiken är betydligt fler än 10.000 ryttare. Förbundsstyrelsens består av sex män (inklusive ordförande), och sex kvinnor.

Gymnastik

Även gymnastiken har gamla anor. Det gäller inte minst den speciella linggymnastik som utvecklades av Per Henrik Ling och hans son Hjalmar Ling under 1800-talet. Denna gymnastikform var främst inriktad mot att främja en harmonisk kroppsutveckling och den skulle vara medicinskt motiverad och hälsofrämjande. Vid förra sekelskiftet pågick en ideologisk strid mellan företrädare för (ling)gymnastiken och den mer tävlingsinriktade idrotten. Svenska Gymnastikförbundet bildades 1891 men fick sin nuvarande organisatoriska form 1904. Året dessförinnan hade Riksidrottsförbundet bildats och detta kan, enligt Lindroth, tolkas som att idrotten gick segrande ur striden.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Svenska Ridsportförbundet (1993): Verksamhetsberättelse 1993, s. 51.

¹⁷⁵ Se Lindroth, J., 1988, s. 60.

Svenska Gymnastikförbundet är ett av de största förbunden med 280.000 medlemmar i 1.550 olika föreningar.¹⁷⁶ Verksamheten är bred och sträcker sig från barngymnastik för de allra minsta till seniorgymna för de äldsta. Däremellan finns tävlingsgymnastik, motionsgymnastik och aerobics. Det första svenska mästerskapet i gymnastik avgjordes 1945 för både damer och herrar. Trots att bara en mindre andel av alla gymnaster tävlar är de ändå 17.000 till antalet och det finns sju olika tävlingsdiscipliner. Gymmix är samlingsnamnet för allt som inte är tävling och utgör nästan 95 procent av verksamheten. Antalet aktiva kvinnliga gymnaster i åldern 3 till 15 år är nästan 50.000. Motsvarande antal manliga gymnaster är knappt 20.000. Förbundets styrelse består av sex kvinnor (inklusive ordförande) och fem män.

Simning

Simning tillhör våra äldsta sporter. Den första simföreningen, Uppsala simsällskap, bildades redan 1796, och anses till och med vara världens äldsta simförening.¹⁷⁷ Den räknas också som Sveriges första idrottsförening. Föreningen var länge normgivande för andra simföreningar och det var simkunnighet, inte tävlingsverksamhet, som var föreningens huvuduppgift.¹⁷⁸ Svenska Simförbundet bildades 1904 och då fanns tolv simföreningar runt om i landet.

Svenska Simförbundet består i dag av 350 föreningar, varav ca 220 tävlingsföreningar.¹⁷⁹ Simförbundet är det förbund som har störst åldersspridning bland sina medlemmar – från tre månaders spädbarn till äldre pensionärer. På simföreningarnas program kan finnas babysim, plask och lek, simskolor, tränings- och tävlingssimning, motionssimning, vattenpolo, simhopp och konstsim. De tre senare varianterna utgör dock en mindre del av den totala verksamheten. Det är lika många flickor som pojkar som tränar och tävlar i simning. Simförbundets styrelse består av sex män (inklusive ordförande) och tre kvinnor.

Vad gäller de sex idrotter vilkas ledare ingår i studien kan man sammanfattningsvis konstatera att de är olika till sin karaktär ur flera aspekter. Idrotterna har vuxit fram på skilda sätt och de har sprungit ur delvis olika traditioner, deras förbund har olika ekonomiska och personella resurser och de

¹⁷⁶ Informationen är hämtad från Svenska Gymnastikförbundet: verksamhetsberättelse 2000 samt från förbundets hemsida: www.gymnastik.se

¹⁷⁷ Se Lindroth, J., 1974, s. 60.

¹⁷⁸ Ibid., s. 60.

¹⁷⁹ Informationen är hämtad från Svenska Simförbundets Årsberättelse 1999, samt från förbundets hemsida: www.simforbundet.nu

tilltalar också skilda samhällsgrupper i olika hög grad. Innan den empiriska delen tar vid, vill jag göra några ställningstaganden avseende tolkningen av ledarnas enkätsvar.

Några ställningstaganden

Traditionellt sett har vetenskapliga arbeten syftat till att skapa en objektiv och sann bild av den så kallade verkligheten. Genom empiriska studier, som förutsattes ge ett avtryck av denna verklighet, skulle man beskriva hur något låg till eller hängde ihop. Denna objektivistiska och positivistiska kunskapssyn, som inom många discipliner fortfarande är den rådande, har på senare tid kritiserats – inte minst från samhällsvetenskapligt håll – och mycket av det som tidigare ansetts vara praxis och väl förankrat inom forskarvärlden är idag ifrågasatt.

Det gäller förutom objektivitetsanspråket också tron på att det finns en absolut, om ens någon, sanning. Istället framhålls hur kontextberoende resultaten är, och att det vi kallar sanning, kunskap eller fakta är konstruktioner eller resultatet av en viss tolkning.¹⁸⁰ All kunskap är med detta synsätt perspektiverad och således konstruerad ur en viss synvinkel. Enligt detta sätt att se går det inte att göra en objektiv och sann avbild av verkligheten, eftersom denna verklighetsbild kommer att vara alltför sammanbunden med avbildaren, alltså med forskaren själv. Det är, med andra ord, inte möjligt att separera kunskap från ”kunskaparen” eftersom den som sitter med data på hand måste ”göra något” med dessa, dvs. tolka sina observationer för att dessa ska bli begripliga och meningsfulla.¹⁸¹ Därmed blir den kunskap som produceras ytterst beroende av forskarens perspektivval och tillvägagångssätt.

Att fundera över vad som är kunskap och vilka sanningsanspråk som är rimliga, är obönhörligen något som inte går att undvika vid skrivandet av en avhandling.¹⁸² Mitt ställningstagande vad gäller den komplexa frågan om kunskapens väsen är, och här tar jag hjälp av Alvesson och Sköldberg i formuleringen, att det visst ”är pragmatiskt fruktbart att utgå ifrån att det

¹⁸⁰ Det finns givetvis många olika perspektiv och utgångspunkter som anammas inom samhällsvetenskaperna. Det är främst inom poststrukturalismen och pragmatismen som man förnekar att det existerar någon generell och fundamental kunskap bortom språket, bilderna och diskursen.

¹⁸¹ Se också inledningen i Alvesson & Sköldberg, 1994.

¹⁸² Dessa frågor är långt ifrån nya, men de har möjligen ställts på sin spets i våra dagar i och med postmodernismens tes om subjektets död, historiens död och metafysikens död. Se bl.a. Benhabib, S. (1992): *Autonomi och gemenskap: kommunikativ etik, feminism och postmodernism*.

existerar en verklighet utanför forskarens ego- och forskarsamhällets etnocentricitet (paradigm, medvetande, text, retoriska manövrerande), och att vi som forskare bör kunna säga något insiktsfullt om denna verklighet”.¹⁸³ Detta låter sig dock enbart göras om man är medveten om och reflekterar över den kunskap man producerar.

Så, med vetskap om hur teoriberoende det vi kallar kunskap är, att det är viktigt att problematisera sitt perspektiv, liksom att *en* teori inte kan förklara allt i en komplex värld, ska jag här ge några exempel på hur jag ser på mina data i förhållande till vad de kan tänkas representera, liksom hur jag ser på rollen som författare och uttolkare.

Ett reflekterande och tolkande perspektiv

Studiens empiriska data samlades huvudsakligen in genom att olika ledar- och lärargrupper besvarade ett omfattande frågeformulär. Denna insamlingsteknik har utsatts för kritik av dem som hävdar språkets instabila och undflyende karaktär. Invändningarna har främst riktats mot tanken att kvantitativa data skulle utgöra direkta avspeglningar av det observerade fenomenet och att det finns något som skulle kunna benämnas ”rena” fakta. Vad innebär då detta och vad är det då för kunskap jag hoppas kunna producera utifrån mina data?

Det är, enligt Alvesson och Sköldberg, två element som karakteriserar en reflekterande forskning, nämligen tolkning och reflektion.¹⁸⁴ Detta innebär vad det gäller det förstnämnda, att idén om det empiriska materialets, i mitt fall enkätsvarens, *entydiga* relation till något utanför materialet i princip förkastas. I enlighet med detta resonemang menar jag således att merparten av enkätsvaren inte utgör ett avtryck av ”verkligheten”, i bemärkelsen att de skulle spegla ledarnas ”sanna” uppfattningar. Det finns dock frågor, där jag anser det rimligt att svaren belyser ett faktiskt förhållande, som frågan om ledarnas ålder för att ta ett konkret exempel. Låt mig också ge ett exempel på vad jag menar när jag säger att svaren inte speglar en oreflekterad sanning. Om en ledare har svarat ”ärlighet” på frågan vad som är viktigast att utveckla hos barn, behöver detta inte betyda att det är så ledaren ”verkligt” tycker. Däremot går det, i enlighet med mina teoretiska bevekelsegrunder, att tolka svaret på olika sätt. En tolkning skulle kunna vara att svaret är ett uttryck för att ledaren ifråga har uppfattat ”koden” och vad som är ett opportunt och förväntat förhållningssätt hos idrottsledare. Därmed blir svaret således också ett uttryck för det symboliska kapital som är gångbart

¹⁸³ Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 6.

¹⁸⁴ Se *ibid.*, s. 12.

inom idrottsrörelsen, där idén om fair-play fortfarande måste anses vara ett bärande element. Givetvis kan det också finnas andra möjligheter att förstå svaret. Att inta ett tolkande perspektiv innebär just att vara öppen för det empiriska materialets mångtydighet och tolkningars komplexitet. Den kunskap jag hoppas kunna producera blir följaktligen förslag till möjliga tolkningar utifrån ett visst empiriskt material. Jag har inte ambitionen och tror heller inte att det är möjligt att försöka bestämma eller fastlägga hur det "faktiskt är". Vidare har det hävdats att forskaren genom sina kategoriseringar är med och konstruerar det han eller hon vill studera. Även i detta fall hoppas jag kunna diskutera och kritiskt värdera de konstruktioner jag de facto gör.

Det andra elementet i ett reflekterande förhållningssätt innebär, också enligt Alvesson och Sköldberg, att blicken vänds "inåt" mot forskarens person. Väsentligt är därvid att reflektera över innebörden av intellektuella och kulturella traditioner samt den centrala betydelse som språket och framställningsformen har i vetenskapliga sammanhang.¹⁸⁵ Vad finner jag då om jag vänder blicken "inåt" och försöker granska min egen person och min position som uttolkare och författare?

Till att börja med vill jag påpeka, med risk för att bli övertydlig, att jag inte ser mig som objektiv i sammanhanget. De erfarenheter jag har av att ha varit både lärare och idrottsledare påverkar givetvis såväl valet av studieobjekt, frågeställningarna, den teoretiska referensramen och språkbruket som de tolkningar jag gör av materialet. Den uppfattning och de insikter jag har av flera decenniers medverkan i idrottsrörelsen och av att själv ha bedrivit elitidrott i en traditionellt sett manlig idrott, är inte något jag kan bortse ifrån.

En konsekvens av detta kan till exempel vara att jag inte har ställt vissa frågor som en "idrottslig novis" skulle ha ställt, eftersom jag tagit dem för givna. Risken med detta, som väl kan karakteriseras som ett inifrånperspektiv, är att vissa förgivet tagna frågor och antaganden aldrig blev formulerade, och än mindre studerade, trots att de utgör grundläggande element i det jag vill belysa. Genom att vara medveten om denna problematik liksom att jag i olika avseenden är "färgad" av mina idrottsliga upplevelser, hoppas jag dock kunna göra erfarenheterna till en styrka och inte en svaghet i skrivandet.

Det gäller också medvetenheten om att all forskning och i synnerhet samhällsvetenskaplig sådan, i större eller mindre utsträckning alltid är politisk till sin karaktär. Då jag inte ser mig som objektiv är jag givetvis inte

¹⁸⁵ Se *ibid.*, s. 12.

heller neutral. Genom de olika val jag gjort avseende studieobjekt, frågeställningar och tolkningar kommer jag, visserligen oftast omedvetet men ändå, antingen att stödja och därmed reproducera vissa existerande och dominerande sociala förhållanden eller att utmana dessa. Med dessa förbehåll och reservationer för att denna studie – liksom alla vetenskapliga arbeten – ingår i en kontext med såväl politiska som ideologiska och etiska förtecken, är det så dags för den empiriska resultatdelen.

6. Vilka är barn- och ungdomsledarna?

Inledning

Syftet med denna inledande resultatdel är att besvara studiens första forskningsfråga: *Vilka är idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare?* Avsikten är således att på ett generellt och huvudsakligen beskrivande plan teckna en bild av vad som kännetecknar de olika ledargrupperna. Detta sker genom att några väsentliga bakgrundsvariabler såsom ledarnas kön, ålder, socioekonomiska ställning, sociala ursprung, etnicitet och idrottserfarenhet belyses och problematiseras. I fokus är följaktligen främst demografiska data. En jämförelse görs mellan kvinnliga och manliga ledare och mellan ledare från olika idrotter. Dessutom görs i vissa fall även jämförelser mellan idrottsledarna och blivande lärare och fritidsledare. Avsikten med den senare jämförelsen är att kontrastera idrottsledarna mot andra offentliga fostrare och därigenom undersöka om idrottsledare skiljer sig från dessa i några betydelsefulla avseenden.

På ett djupare plan är syftet med detta kapitel också att försöka närma mig studiens analytiska fråga, vad som är det symboliska kapitalet och som därmed igenkänns och uppfattas som värdefullt inom barn- och ungdomsidrotten. I anslutning till detta vill jag påbörja diskussionen om ledaruppdragets mer eller mindre nödvändiga betingelser, konstruktionen av kön samt vad idrotten möjligen fostrar till. För att kunna analysera och diskutera detta har jag, vilket jag argumenterade för i det teoretiska kapitlet, hämtat inspiration från några av Bourdieus nyckelbegrepp. Vidare kommer jag att använda mig av genus som analytisk kategori.

Innan resultatredovisningen tar vid, ska jag nämna något om hur jag valt att redovisa resultaten i detta kapitel liksom i de efterföljande resultatdelarna. Då det är min ambition att inta ett tolkande och reflekterande perspektiv, har jag i vissa fall valt att presentera och diskutera möjliga tolkningsalternativ redan i anslutning till varje separat resultatredovisning. Eftersom jag inte i första hand betraktar resultaten som direkta avtryck av verkligheten utan mer som tolkningar av densamma, ter det sig naturligare att i samband med resultatredovisningen också diskutera hur resultaten kan förstås, istället för att på ett mer traditionellt maner göra detta i ett senare skede. Då dessa tolkningar och kommentarer är av mer eller mindre utförlig art på detta stadium, återkommer jag emellertid till flera av dem i slutet av varje

kapitel samt i den sammanfattande diskussionen i avhandlingens sista kapitel.

När jag nu påbörjar resultatredovisningen är det de sista av de ovan formulerade diskussionsaspekterna av barn- och ungdomsidrotten, de om idrottens genusordning och konstruktionen av kön, jag först har för ögonen. I det följande ska jag därför belysa och diskutera dels vilka ledare, med avseende på kön, som verkar inom vilka idrotter, dels i vilken omfattning män och kvinnor leder barn av motsatt kön samt dels även hur variabeln ålder förhåller sig till kön. Det ska dock påpekas att genusperspektivet också finns med i de efterföljande resultatredovisningarna som behandlar ledarnas utbildningsbakgrund, sociala position, sociala och etniska ursprung samt idrottserfarenhet. Genusperspektivet fungerar därvid som en sammanlänkande kategori.

Idrottsledarna och genusordningen

I det teoretiska kapitlet argumenterade jag för att det finns flera skäl att studera idrottsledarna ur ett köns- eller genusperspektiv. Ett skäl är att kön, dvs. hur vi uppfattar och värderar manlighet och kvinnlighet, är något som konstrueras. Då innebörden av att vara man och kvinna skapas i ett socialt och kulturellt sammanhang kan alltså kön sägas vara något vi åstadkommer gemensamt. Det är därmed också föränderligt. Alvesson påpekar:

Att en del yrken uppfattas som kvinnliga respektive manliga och reserveras för det ena könet är i huvudsak uttryck för sociala förhållanden, vilka kan vidmakthållas om könssegregeringen uppfattas som normal och förankras i kvinnors och mäns förhållningssätt.¹⁸⁶

Detta resonemang går även att överföra på idrotten. Därigenom kan exempelvis olika idrottsgrenar ändra karaktär från att anses som typiskt manliga till att betraktas som, om inte typiskt kvinnliga, så till att åtminstone ha en könsneutral prägel. Utförsåkning, skidskytte och höjdhopp är exempel på grenar där svenska kvinnor är eller har varit i världsklass under senare år. Dessa kvinnliga utövare och deras respektive idrott har fått stor uppmärksamhet i massmedia vilket har bidragit till att det numera uppfattas som normalt och legitimt, åtminstone av den stora allmänheten, att en kvinna ägnar sig åt exempelvis skidskytte. Det har således, för att återvända till Alvesson, förankrats i kvinnors och mäns förhållningssätt att också kvinnor

¹⁸⁶ Alvesson, 1997, s. 306–307.

kan åka fort i ett längdskidspår och dessutom hantera ett gevär. Följaktligen är skidskytte inte längre en aktivitet som bär manlighetens prägel.

Har det då någon större betydelse hur kön konstrueras inom idrotten? Då tävlingsidrotten är så utbredd i vårt samhälle och dagligen exponeras i olika medier, är en rimlig tanke att denna idrottens könskonstruktion även påverkar konstruktionen av manlighet och kvinnlighet i den omgivande kulturen. Därmed är det viktigt att diskutera hur kön konstrueras inom barnidrotten eftersom detta kan ha konsekvenser för hur pojkar och flickor i allmänhet uppfattar sig själva, sin identitet och sina möjligheter i livet.

I avhandlingens introduktionskapitel hävdade jag att det inom idrottsrörelsen finns tydliga genusordningar och att det är en av förhållandevis få instanser i det svenska samhället där åtskillnaden mellan kvinnor och män är formellt reglerad. Den svenska arbetsmarknaden är också i hög grad könssegregerad, men det föreligger inte längre några formella hinder för män och kvinnor att välja utbildning och yrke – även om det kan se ut så i praktiken. Inom idrottsrörelsen är det fortfarande reglerat att pojkar och flickor inte får spela i samma lag och de får sällan tävla mot varandra.¹⁸⁷ Inom tävlingsidrotten hålls alltså könen åtskilda på formella grunder. Där- emot finns det inte några liknande reglerade förbehåll när det gäller exempelvis vilka ledare som ska träna vilket kön. I den första delen av resultatredovisningen som jag rubricerat ”Idrottsledarna och genusordning” kommer jag att närmare granska vilka eventuella mönster som framträder då följande frågor belyses:

- *Vilka ledare är verksamma i vilka idrotter?*
- *Vilken ålder har manliga och kvinnliga ledare?*
- *Vilka ledare tränar flickor respektive pojkar?*
- *Vilka ledare tränar vilka åldrar?*
- *Vilka ledare är föräldrar?*

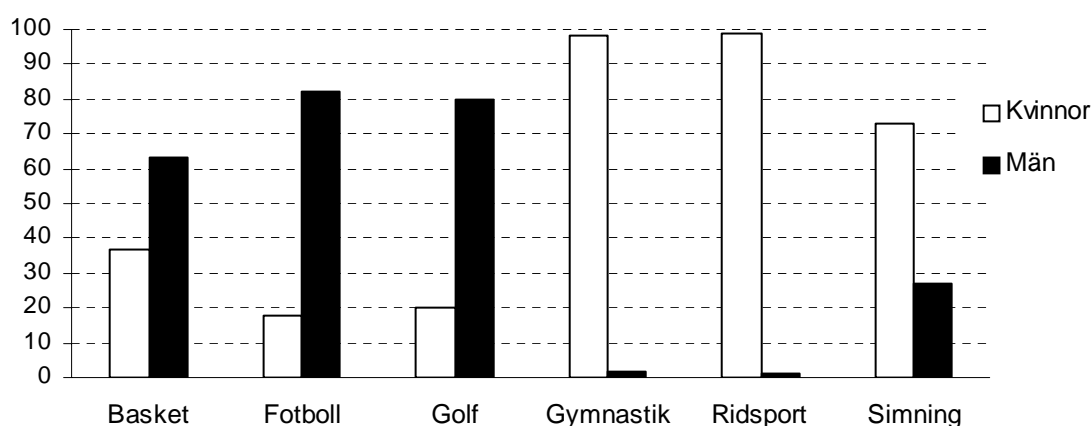
Resultatredovisningen inleds således med en belysning av hur fördelningen av andelen manliga och kvinnliga ledare ser ut inom de skilda idrotterna. Denna fördelning jämförs sedan med den inom lärar- och fritidsledargruppen med avseende på hur manliga och kvinnliga studenter fördelade sig på olika studieinriktningar.

¹⁸⁷ Det kan hända att undantag görs när det gäller flickors deltagande i pojklag om det inte finns något flicklag att vara med i.

Idrottsledarna, kön och idrottsval

I en statlig utredning från mitten av 1960-talet studerades olika kategorier ungdomsledare med avseende på bakgrund, föreningsengagemang och ledarutbildning.¹⁸⁸ I denna studie utgjorde kvinnorna elva procent av de ungdomsledare som då verkade inom idrotten. Inom fotbollen förekom det vid den tiden inte någon kvinnlig ledare alls medan det i gymnastiken var cirka 40 procent kvinnor. Där fanns alltså kvinnor med som ungdomsledare men de var ändå i knapp minoritet. I en annan studie från början av 1980-talet var färre än 20 procent av idrottsledarna kvinnor.¹⁸⁹

Sedan slutet av 1960-talet har andelen aktiva flickor successivt ökat inom föreningslivet, även om det i dag finns tecken som tyder på att de börjar vända den traditionella föreningsidrotten ryggen.¹⁹⁰ Inom idrottsrörelsen har man också en längre tid verkat för att fler kvinnor ska åta sig ledaruppdrag. Frågan är då hur fördelningen manliga och kvinnliga ledare var i föreliggande studie. I nedanstående figur redovisas könsfördelningen.

Figur 1. Andelen kvinnliga respektive manliga ledare i de studerade idrotterna. (Det totalt antalet samt manliga respektive kvinnliga ledare: Basket: n 60, 37/22 Fotboll: n 115, 94/21, Golf: n 112, 90/22, Gymnastik: n 98, 2/96, Ridsport: n 80, 1/78, Simning: n 60, 44/16, Totalt: n 525, 242/283.)

I Riksidrottsförbundets statistik utgör kvinnorna cirka 25 procent av idrottsledarna då samtliga ledarkategorier är medtagna. I denna studie utgjorde kvinnorna 54 procent. Detta torde bero dels på att två kvinnodominerade idrotter, gymnastik och ridsport, ingår i studien, dels på att kvinnor-

¹⁸⁸ Se *Ungdomsledare: Bakgrund, föreningsengagemang och ledarutbildning*, s. 35. De andra idrotterna i studien var bordtennis och ishockey och där var andelen kvinnor fem respektive två procent.

¹⁸⁹ Se Granström & Olofsson, 1984, s. 11.

¹⁹⁰ Se t.ex. Engström, 1999, samt Larsson, 2000, s. 37.

na i större utsträckning verkar som ledare på de lägre åldersnivåerna. Den sammantagna andelen kvinnliga ledare i basket, fotboll, golf och simning var 32 procent.

Som vi kan se i figuren fanns kvinnorna i stor utsträckning där männen inte fanns och vice versa. I detta empiriska material framträder således tydliga skillnader mellan män och kvinnor med avseende på i vilka idrotter de var ledare.¹⁹¹ Dessa skillnader visade sig främst i idrotterna fotboll, golf, gymnastik och ridsport. I de två senare idrotterna var det en respektive två procent av ledarna som var män och i de två förra, bollsporterna fotboll och golf, var färre än var femte ledare kvinna. I basket och simning, vilka är idrotter som lockar lika många pojkar som flickor, var andelen kvinnor 37 respektive 72 procent. Simning var alltså den idrott som var ovanlig i sammanhanget då det var en större andel kvinnor än män representerade, trots att sporten inte är en typisk så kallad tjejidrott. Hur ska då dessa siffror tolkas?

Om kön används som en variabel, skulle förklaringen till den sneda könsfördelningen mellan olika idrotter kunna vara att gymnastik och ridsport är idrotter som passar kvinnors "natur". Det är med andra ord kvinnors fysiologiska förutsättningar och psykologiska dispositioner som gör att de väljer att vara ledare inom dessa idrotter. Då skulle förklaringen till att det främst är kvinnor som är ridledare och att det är unga tjejer som "häng-er i stallet" alltså vara, att kvinnor är biologiskt disponerade till att visa omsorg och ge omvårdnad, dvs. de tycker av "naturen" om djur och vill vårda och sköta dessa. Det är dock främst män som sitter på hästryggen på Täby Galopp eller i sulky på Solvalla och där är också männen i majoritet bland tränarna. Männen kommer av allt att döma in där pengarna, statusen och makten finns, vilket tydligt visar att skillnaderna mellan könen har att göra med genus, alltså sociala och kulturella förhållanden, snarare än med biologiska faktorer. I det här fallet är det samma idrott vi talar om, ridsport, och det är samma djur – men sammanhanget är ett annat. Det är således kontexten som avgör huruvida det är legitimt för män att intressera sig för hästar eller ej.

Att det är den sammantagna kontexten, och inte den enskilda sysslan eller aktiviteten i sig, som tycks vara avgörande för vad som uppfattas som manligt eller kvinnligt leder mig in på en fråga som jag berörde redan i det inledande kapitlet. Där pekade jag på det paradoxala i att det anses legitimt för män att ta hand om små barn i vissa sammanhang men inte i andra, vilket blir påtagligt vid en jämförelse mellan barnomsorgen och barnidrotten.

¹⁹¹ Det mått som brukar användas för att en könsfördelning ska betraktas som jämn är att minst 40 procent av vardera kön är representerat.

Inom barnidrottsverksamheten finns som figuren visar en anseelig mängd manliga ledare. Detta trots att ett ledarskap inom denna verksamhet per definition innebär att ledaren måste utföra liknande uppgifter som pedagoger inom förskolan och skolans lägre årskurser: trösta och uppmuntra, knyta skor, torka snor, stävja bråk och ha kontakt med föräldrar. Den idrottsliga kontexten ger uppenbarligen dessa sysslor ett annat skimmer. Det finns anledning att återkomma till detta.

Hirdmans teori om ett samhälleligt genussystem, som jag refererade till i det teoretiska kapitlet, låter sig väl tillämpas på många aspekter av idrotten. Den tankefigur eller det system hon konstruerat bygger på principerna att könen ska hållas åtskilda. I detta fall sitter kvinnorna på hästryggarna i ridskolan och männen gör det på tävlingsbanorna. Att männen finns där statusen finns blir förståeligt utifrån den andra principen, att det är mannen som utgör normen och är den överordnade. Följaktligen kommer kvinnors aktiviteter att få lägre status. Idrotter som enbart har kvinnliga ledare kommer därmed att ha svårare att rekrytera pojkar och så länge den rådande könsmaktsordningen är intakt, kommer den specifika idrotten också att värderas lägre än andra.

Figuren ovan visar tydligt att kvinnorna och männen inte var jämnt fördelade mellan de olika idrotterna, men skillnaderna var inte längre lika markanta som i de tidigare refererade studierna. Hur ska man förklara att det i simning till och med är en större andel kvinnor än män som är ledare, trots att simsporten inte är en utpräglad kvinnoidrott, och att också basket har en förhållandevis stor andel kvinnliga ledare? I fallet simning skulle en förklaring kunna vara att kvinnor historiskt sett kom med i verksamheten på ett tidigt stadium.¹⁹² Det kan även förhålla sig så, att den relativt sett stora andelen kvinnliga ledare inom basket och simning är ett tecken på att gränserna mellan vad som uppfattas som manligt och kvinnligt är på väg att luckras upp och förskjutas, inom idrotten såväl som i samhället i stort.

Slutligen kan vara värt att poängtera att de kvinnliga ledarna återfanns inom samtliga sex idrotter – om än inte alltid i samma utsträckning som männen. De manliga ledarna var i majoritet i några idrotter men var däremot i princip inte alls företrädare i andra. En rimlig tolkning av detta blir att det är mer accepterat för kvinnor att beträda traditionella manliga arenor än tvärtom. Denna tolkning bekräftas i Fagrells avhandling *De små konstruktörerna* som behandlar barns tänkande kring manligt och kvinnligt, liksom i Nilssons undersökning om ungdomars fritid som rapporteras i bo-

¹⁹² Den svenska kvinnliga simsporten fick sitt stora genombrott vid olympiska spelen i Stockholm 1912, se Soukas, P. (2000): "Klass och kön i svensk simsport kring sekelskiftet 1900", s. 98.

ken *Fritid i skilda världar*. Dessa studier visade bland annat att flickor hade större benägenhet till gränsförflyttningar än pojkar, vilka istället tenderade att reproducera de rådande könsrelationerna.¹⁹³

Vi kan alltså konstatera att idrottsledare i stor utsträckning är traditionella i sitt val av idrott, även om det finns tecken på att könsgränserna är på väg att luckras upp. Frågan är om idrottsledare skiljer sig från andra grupper fostrare när det gäller den typen av val. I det följande ska jag göra en mindre jämförelse mellan idrottsledare och blivande lärare och fritidsledare för att om möjligt försöka besvara den frågan.

Lärarna, fritidsledarna, kön och val av inriktning

Förutom att belysa om idrottsledare uppvisade ett mer eller mindre traditionellt könsmonster i sina preferenser än andra fostransgrupper, finns det också andra motiv till att studera blivande lärare och fritidsledare ur ett köns- eller genusperspektiv. Ett skäl är att utbildningssystemet, liksom det är befogat att hävdats är fallet med idrottsrörelsen,

...utgör en viktig bas för upprättande och återskapande av klass- och köns-mässiga relationer [...] och i dess många grenar konstrueras och reproduceras det aktuella samhällets sociala könsidentiteter och könsordningar.¹⁹⁴

Dessa institutioner verkar med andra ord således både som reflektorer och skapare av det omgivande samhällets köns- och klasstrukturer. Vid en granskning av de fritidsledar- och lärarstuderande fann jag att könsfördelningen var relativt jämn vad gäller fritidsledarna men inte vad gäller lärarna. Det var ungefär lika många män som kvinnor som studerade på fritidsledarlinjen, vilket inte var fallet på Lärarhögskolan.

Fritidsledare kan idag vara verksamma på en mängd skilda platser och inom olika verksamhetsområden, men vanligast är att de arbetar på en fritidsgård.¹⁹⁵ Dessa har vuxit fram ur forna tiders så kallade hemgårdar och traditionellt sett har den typen av ungdomsarbete utförts av män och det fostrande arbetet har främst riktats mot föreningslösa pojkar.¹⁹⁶ Numera väljer emellertid kvinnor och män att utbilda sig till fritidsledare i ungefär lika stor utsträckning. Något större andel kvinnor (56%) än män (44%) besvarade enkäten. De blivande fritidsledarna var studerande på den så kalla-

¹⁹³ Se Fagrell, 2000, s. 211 och Nilsson, 1998, s. 171.

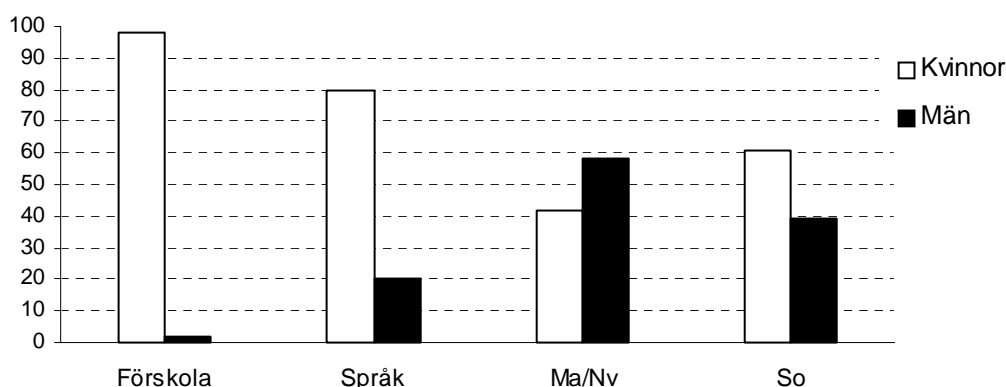
¹⁹⁴ Tallberg Broman, I. (1998) *De lärarstuderande och könsperspektiven*, s. 20–21.

¹⁹⁵ Tidigare benämndes dessa ungdomsgårdar.

¹⁹⁶ Se Olson, H-E (1982): *Från hemgård till ungdomsgård. En studie i den svenska hemgårdsrörelsens historia*.

de fritidsledarlinjen på olika folkhögskolor. Dessa folkhögskolor kan profilera sig genom att anta olika inriktningar. I detta empiriska material har dessa inriktningar eller profiler kategoriserats till tre olika: idrott och friluftsliv, socialt och vårdande arbete samt kyrka och tro.¹⁹⁷ Det förelåg vissa skillnader när det gällde vilken inriktning eller profil på studierna de olika könen valt. Den mest eftersökta profilen för både män och kvinnor var inriktningen mot idrott och friluftsliv. Där var könsfördelningen jämn. När det gällde de två andra profilerna dominerade emellertid kvinnorna. Även om kvinnor och män söker sig till idrottsledaryrket i ungefär lika stor utsträckning, är de således också till viss del traditionella i sina val.

När det gäller lärarna så är det välkänt att skolan idag är kvinnodominerad, trots att ansträngningar gjorts för att skapa en jämnare könsfördelning. Enligt Skolverkets statistik är andelen män i grundskolan drygt 25 procent.¹⁹⁸ I nedanstående diagram visas könsfördelningen mellan olika studerande till olika typer av läraryrken.¹⁹⁹

Figur 2. Andelen kvinnor och män bland studerande till förskollärare samt grundskollärare, åk 4–9, med olika ämnesinriktningar. Förskola: n 91, Språk: n 121, Matematik/Naturvetenskap (Ma/Nv): n 163, Samhällsorientering (So): n 59

Denna figur visar, liksom var fallet med idrottsledarna, att även om könsfördelningen var förhållandevis jämn bland samtliga lärarstuderande, så förelåg stora skillnader mellan de olika inriktningarna. Få män hade till exempel valt att bli lärare på förskola eller med inriktning mot språk. De valde istället främst att bli lärare i matematik och naturvetenskap.

¹⁹⁷ Se Svender, 2001, s. 43–44.

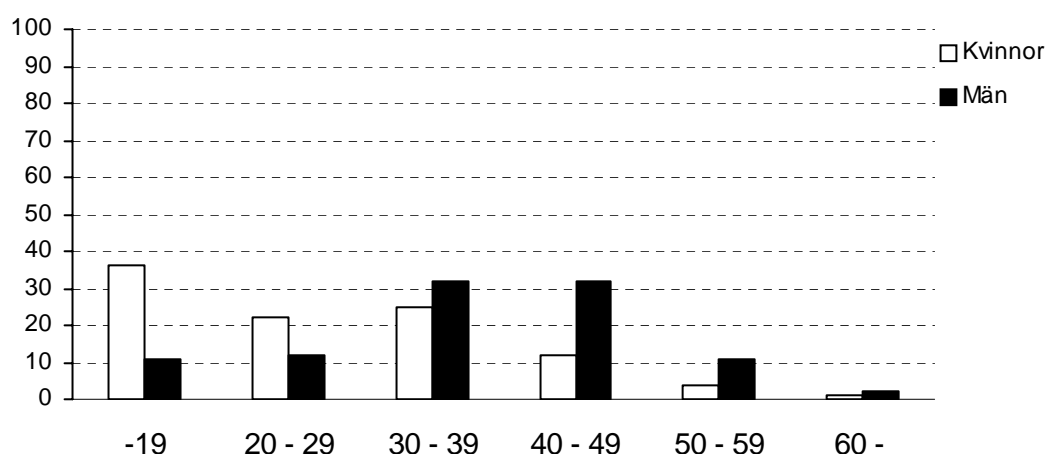
¹⁹⁸ Se Skolverket: *Beskrivande data om barnomsorg och skolverksamhet 2000*, s. 10.

¹⁹⁹ I detta fall har jag inte med ettämneslärare i idrott trots att de ingår i det empiriska materialet, eftersom antagningen till Idrottshögskolan i Stockholm var könskvoterad då insamlingen gjordes.

Sammantaget kan man således sluta sig till att åtminstone Hirdmans ena princip av de två som upprätthåller genussystemet, dikotomin, är verksam också bland dessa grupper av fostrare. Den grupp av dessa tre som uppvisar det mest gränsöverskridande beteendet är möjligen fritidsledarna. De blivande manliga fritidsledarna fanns representerade inom samtliga inriktningar med minst 30 procent och de kvinnliga fritidsledarna sökte sig till idrottsliga inriktning i nästan samma utsträckning som de manliga.

Idrottsledarna, kön och ålder

Nästa del rör återigen enbart idrottsledarna och redovisningen gäller ledarnas ålder. Frågan är om det fanns några skillnader mellan män och kvinnor och mellan ledare från olika idrotter i detta avseende.

Figur 3. Idrottsledarnas ålder, procent (Kvinnor: n 281, Män: n 238)

Det förelåg stor spridning mellan kvinnor och män och inom de två olika grupperna vad gäller ledarnas ålder. Den yngsta ledaren i studien var en flicka på 12 år som var ledare i fotboll. De äldsta var en kvinnlig gymnastikledare och en manlig simledare som båda var 66 år. Totalt sett var nästan var fjärde ledare i detta empiriska material tonåring. Inom idrottsrörelsen har det åtminstone från Riksidrottsförbundets sida gjorts ansträngningar för att öka ungdomars inflytande och delaktighet.²⁰⁰ Att döma av denna studie är det dock många unga som är aktiva ledare med, får man förmoda, ett visst inflytande, även om ungdomar inte finns med i de beslutande organen i samma utsträckning som äldre ledare. Med tanke på den stora andelen unga ledare som återfanns i denna studie skulle man kanske kunna påstå att det i hög grad är ungdomar som leder barn inom idrotten.

²⁰⁰ Detta har bl.a. skett genom Riksidrottsförbundets projektet "Den unga kraften".

Vid en granskning av ledarnas ålder ur ett könsperspektiv finner man emellertid att så knappast är fallet över lag. Möjligen skulle man kunna hävda att, åtminstone i vissa idrotter, det är unga kvinnor som leder barn. Av de kvinnliga ledarna var drygt var tredje ledare under 20 år. Av de manliga ledarna var bara var tionde så ung. Om vi ser till ledargruppen totalt sett framkom också följande: av de ledare som var under 30 år var 75 procent kvinnor och av de ledare som var över 40 år var 70 procent män. Detta förhållande ger upphov till olika tolkningar; dels kan det vara ett tecken på att kvinnor nu både vill och tillåts vara idrottsledare och att en ny generation kvinnor är på väg in i idrotten, dels kan det vara ett tecken på att männen inte längre finner idrotten lika intressant. Det skulle också kunna förhålla sig så, att när kvinnor gör sitt inträde på arenan förlorar den status och männen drar sig tillbaka. En annan möjlig förklaring till ålderskillnaden mellan manliga och kvinnliga ledare är, att då huvudansvaret för hemmets och barnens skötsel fortfarande främst vilar på kvinnor, är det framför allt i unga år innan andra sysslor tar vid som kvinnor har möjlighet att verka som ledare. Tidigare forskning tyder på att den senare tolkningen är rimligast.²⁰¹

Ytterligare en förklaring till varför inte unga män var ledare i samma utsträckning som unga kvinnor, kan vara att då flickors idrott generellt sätt inte värderas lika högt som pojkars, har de också sämre resurser.²⁰² Måhända fostras därför flickor i högre grad än pojkar till att redan i unga år också engagera sig vid sidan av idrotten och att ta ett större ansvar för verksamheten. Ledaruppdraget och det egna aktiva utövandet pågår då ofta parallellt.

Flickor slutar i regel med idrott något tidigare än pojkar, och då är kanske en naturlig fortsättning på idrottandet att åta sig en ledarsyssla. Eller är en adekvatare tolkning att föräldrar – såväl mammor som pappor – inte värderar en flickas idrottande lika högt och därför är mindre benägna att åta sig ett ledaruppdrag om det är flickor som ska tränas?²⁰³ Och om inte föräldrarna ställer upp, måste ledarna hämtas någon annanstans ifrån, företrädesvis från de egna aktiva leden. Sannolikt är det en kombination av orsaker som ligger bakom förhållandet.

Eftersom de kvinnliga ledarna främst återfanns inom gymnastik och ridsport kan vi sluta oss till att det förekommer stora skillnader mellan idrotterna med avseende på ledarnas ålder. Åldersfördelningen mellan ledarna

²⁰¹ Se t.ex. Granström & Olofsson, 1984, s. 13. och Eriksson, S. & Patriksson, G., 1985, s. 24.

²⁰² Se t.ex. SOU:1996:3, *Fritid i förändring. Om kön och fördelning av fritidsresurser*.

²⁰³ Angående frågan om hur kvinnors och pojkars idrott värderas, se t.ex. Olofsson, 1989, Tebelius, U. (1991): "Vad betyder idrott för tonårsflickan?" och Larsson, 2001.

från de sex olika idrotterna samt ledarnas medelålder redovisas i nedanstående tabell.

Tabell 4. Åldersfördelningen inom de olika idrotterna samt medelvärde för respektive idrott vad avser ledarnas ålder (n 519)²⁰⁴

Idrott	-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-	M
Basket	52	35	3	7	3	0	23
Fotboll	7	4	60	27	2	0	36
Golf	0	8	20	46	22	4	43
Gymnastik	20	20	36	17	6	1	31
Ridsport	47	33	14	4	2	0	23
Simning	54	16	21	7	1	1	25

I tabellen framkommer som väntat stora skillnader mellan idrotterna när det gäller ledarnas ålder. I basket och simning var över hälften av ledarna tonåringar. Basket var också den idrott som hade störst andel unga manliga ledare.²⁰⁵ I golf däremot var ingen ledare under 20 år. Där var istället nästan sju av tio manliga såväl som kvinnliga ledare 40 år eller äldre. Uppenbarligen tillskrivs det inte samma värde, det är inte lika lockande, att som förälder ta på sig ett ledaruppdrag i basketboll, simning och ridsport som i t.ex. golf och fotboll. När det gäller basketboll skulle man tidigare kunna förklara frånvaron av föräldrar eller äldre ledare med att sporten är förhållandevis ung, och att det därför inte skulle finnas några föräldrar med tillräckliga basketbollkunskaper att rekrytera som ledare. Nu har det dock förflutit nästan 50 år sedan Basketbollförbundet bildades och fick sin nuvarande organisatoriska form, så även tidigare generationers basketbollspelare har hunnit bli föräldrar. Sporten har tydligen en ungdomlig prägel och möjligen avskräcker detta föräldrar att engagera sig.

Om vi tar kapitalbegreppet till hjälp för att förstå skillnaden i ålder mellan ledare från olika idrotter, förefaller ålder kunna fungera som ett slags kapital inom vissa idrotter. Följaktligen skulle man kunna tänka sig att det ger ett slags fältspecifikt kapital att vara ung ledare inom basketboll och ridsport medan detsamma inte alls tycks vara fallet i golf. Tolkningen av de stora åldersskillnaderna mellan olika ledare från skilda idrotter är således att medelålders föräldrar möjligen inte är lika önskvärda inom vissa idrotter

²⁰⁴ För att inte tynga framställningen i onödan redovisas inte antalet ledare inom de olika idrotterna i varje figur eller tabell. För antalet ledare inom resp. idrott, se figur 1 på s. 82.

²⁰⁵ Se Eriksson & Patriksson, 1985, s. 25. De fann också att basket hade en stor koncentration ledare i 20-årsåldern.

eftersom det istället är ungdom som ger ledaren förtroendekapital och därmed är det som igenkänns som värdefullt och ges ett värde.

Idrottsledarna, kön och flick- respektive pojkränare

Nyligen kunde konstateras att det nästan uteslutande var kvinnliga ledare i de typiska flicksporterna gymnastik och ridsport. Följaktligen var det i dessa idrotter nästan bara kvinnor som ledde flickor. Det finns därför anledning att också syna de andra idrotterna närmare, för att utröna om de kvinnliga ledare som verkade inom exempelvis fotboll också var de som tränade flicklagen.

Tabell 5. Andel kvinnliga och manliga ledare som tränade flickor, pojkar eller könsblandade grupper²⁰⁶

Ledare för	Kvinnliga ledare (n 209)	Manliga ledare (n 219)
Flickor	32	27
Pojkar	6	30
Blandad grupp	62	43
<i>Totalt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Merparten av de kvinnliga ledarna liksom en stor andel av de manliga ledarna var tränare för könsblandade grupper. Detta gällde emellertid nästan uteslutande ledarna i golf, gymnastik, ridsport och simning.²⁰⁷ Det var nästan lika vanligt bland de manliga ledarna att träna enbart flickor som att träna enbart pojkar. Av de kvinnliga ledarna var det dock bara sex procent som enbart tränade pojkar. Således tränade nästan var tredje man enbart flickor medan färre än var femtonde kvinna tränade enbart pojkar.

Om vi återigen tar kapitalbegreppet till hjälp för att finna en möjlig tolkning av detta förhållande skulle kön i detta fall fungera som ett slags symboliskt kapital. Att vara man och idrottsledare är det som tillskrivs ett värde och erkänns som värdefullt eftersom män – i kraft av sin könstillhörighet – i betydligt större utsträckning än kvinnor har mandat att träna och leda båda könen. Symboliskt kapital kan också definieras som ”det som ger förtroende” och att döma av den lilla andel kvinnor som var ledare för enbart pojkar

²⁰⁶ Det interna bortfallet var tio procent. Detta kan bero på att frågan var komplicerad så till vida att mycket information skulle ges i en och samma fråga. Se enkäten i bilagan.

²⁰⁷ I gymnastik och ridsport har många ledare svarat att merparten av barnen var flickor, men att det också förekom att pojkar var med i grupperna.

skulle en slutsats kunna vara att kvinnor inte har samma förtroendekapital i sin ledarroll. Detta faktum påverkar i sin tur konstruktionen av kön genom att detta mandat, att en manlig ledare har ett högre värde, också kan kopplas till föreställningen om vad som fortfarande konstituerar manlighet.

Vilka var då de kvinnor som faktiskt hade mandat att vara ledare för pojkar? Inom fotboll, t.ex., ingår sammantaget 21 kvinnliga ledare i studien och av dessa var nästan hälften som tränade pojkar. Inom basket var det tre kvinnor av 22 som tränade ett pojklag och inom gymnastiken fanns det en kvinna som tränade en pojkgupp. Dessa 14 kvinnor kan betecknas ”brytare”, eftersom de bryter osynliga gränser eller mönster för vad som normalt uppfattas som ett manligt och kvinnligt beteende.²⁰⁸

Idrottsledarna, kön och barnens ålder

Från skolans värld vet vi att ju yngre barnen är, desto fler kvinnliga pedagoger finns det i verksamheten.²⁰⁹ Från idrottens värld vet vi att det främst är manliga ledare som är tränare på elitnivå. Exempelvis är åtta av tio landslagstränare i Sverige män.²¹⁰ Ett annat exempel som rör den yppersta eliten utgör vinterolympiaden i Salt Lake City 2002. Dit skickade Sverige 60 manliga och 46 kvinnliga olympier samt 93 ledare. Av dessa ledare var 87 procent män.²¹¹ I Idrottens jämställdhetsplan som antogs 1995 var ett delmål att andelen kvinnliga och manliga tränare skulle motsvara könsfördelningen bland de aktiva. Det målet har ännu inte infriats. Frågan är då hur det ser ut inom barn- och ungdomsidrotten.

Tabell 6. Andel kvinnliga och manliga ledare som tränade olika åldrar²¹²

Ålder på barnen	Kvinnliga ledare (n 254)	Manliga ledare (n 216)
3-12 år	62	31
13-18 år	23	36
Blandad ålder	15	33
<i>Totalt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

²⁰⁸ I några av idrotterna skedde träningen i mixade grupper. Påståendet att flickor och pojkar alltid hålls åtskilda inom idrotten måste därför revideras. Att det inte sker en åtskillnad på träning, innebär dock inte att de olika könen möts i tävlingsomgångar.

²⁰⁹ Se Skolverket, 2000, s. 9.

²¹⁰ Se Riksidrottsförbundet (2000) *Kvinnor och män inom specialidrottsförbunden. En sammanställning av RF:s insamlade statistik.*

²¹¹ Enligt uppgift från informationsansvarig på Sveriges Olympiska Kommitté.

²¹² Det interna bortfallet var tio procent.

I detta empiriska material framträder en bild som överensstämmer med det inledande resonemanget, dvs. de kvinnliga ledarna var i högre grad ledare för yngre barn än för äldre. Det var drygt 60 procent av de kvinnliga ledarna som var verksamma inom barnidrotten och knappt 23 procent inom ungdomsidrotten. Bilden var dock inte entydig om man jämför hur förhållandet var inom de olika idrotterna.

I basketboll, till exempel, förelåg ingen skillnad mellan män och kvinnor vad gäller vilken ålder det var på barnen de var ledare för. Det gjorde det heller inte i golf, då nästan samtliga golfledare uppgav att de var ledare för åldersblandade grupper. I fotboll, däremot, var 90 procent av de kvinnliga ledarna tränare för yngre barn. Motsvarande andel för de manliga ledarna var 65 procent. Även i simning var mönstret detsamma: kvinnorna tränade barnen och männen tränade ungdomarna.

De kvinnor som engagerar sig som ledare inom barn- och ungdomsidrotten verkar således framför allt träna och leda de yngre barnen, medan männen tränar både yngre och äldre barn. Denna tendens bekräftar den tidigare framförda tanken att de manliga ledarna har ett större förtroendekapital, och därmed större frihet att verka på olika nivåer som ledare.

Idrottsledarna, kön och föräldraskap

Enligt Tomas Peterson bärs barn- och ungdomsidrotten upp av föräldrar, företrädesvis av pappor från medelklassen.²¹³ I denna studie har det redan framkommit resultat som visar att det knappast går att generalisera ledarkadern på det viset. I det följande redovisas hur stor andel av ledarna i detta empiriska material som var föräldrar.

I och med att det var så stora åldersskillnader mellan de manliga och de kvinnliga ledarna i studien var det också stora skillnader vad avser familjeförhållanden. Drygt 70 procent av männen var gifta eller sammanboende och 65 procent hade barn. Det var tio män som var ensamstående med barn. Bland kvinnorna var det knappt hälften eller 46 procent som var gifta eller sammanboende och 35 procent hade barn. Det var 14 kvinnor som var ensamstående med barn.

Hur stor andel som hade barn varierade emellertid stort bland ledare från olika idrotter. Att det främst är fäder som engagerar sig som idrottsledare stämmer inte alls inom ridsport och gymnastik som vi redan konstaterat, då det i denna studie enbart var en handfull manliga ledare i dessa idrotter. Det stämmer heller inte inom basket och simning eftersom drygt 85 procent av

²¹³ Se Peterson, T. (1998): "Barn- och ungdomsidrott under ändrade villkor", s. 38, samt föreläsning vid SVEBI:s konferens i Lund den 16 november 2000.

basketledarna och cirka 70 procent av simledarna inte hade barn. Således är det möjligen fotboll och golf som kan sägas bäras upp av engagerade pappor, men vi ska studera detta närmare.

Idrottsledarna fick i en enkätfråga med öppet svarsalternativ skriva hur det kom sig att de blev idrottsledare. Denna fråga kommer att redovisas i sin helhet i kapitel nio, men i det följande anges stor andel ledare som på något sätt uppgivit att de egna barnen var anledningen till att de började. Det var endast ett fåtal av basket-, ridsport- och simledarna som framhöll de egna barnen som skäl till att de åtog sig ett ledaruppdrag. Däremot var det drygt var femte gymnastikledare, varannan golfledare och cirka två av tre fotbollsledare som uppgav att det var de egna barnen som gjorde att de blev ledare, och som därmed skulle kunna karakteriseras som engagerade föräldrar.

Om vi också lägger en könsaspekt på detta, var det betydligt färre kvinnor än män som kan tilldelas detta epitet. Var femte kvinna i jämförelse med varannan man uppgav de egna barnen som skäl till att de blev idrottsledare. Tidigare i studien har jag pekat på att den stora andelen män inom barnidrotten är ett utmärkande drag för verksamheten, då annan barnverksamhet oftast kännetecknas av en brist på manliga individer. Att de egna barnens idrottande synes vara ett viktigt incitament för män att bli ledare, ger oss därmed en viss förklaring till varför män finns inom barnidrotten i så stor utsträckning.

Idrottsledarna, sociala positionen och bakgrund

Det finns flera motiv till att studera var idrottsledarna befinner sig i den sociala strukturen. Ett skäl är att den sociala bakgrunden, enligt Erikson och Jonsson, är en ”indikator på en grupptillhörighet med värderingar, attityder, konsumtionsmönster, sedvanor och andra livsstilsorienterade faktorer”.²¹⁴ Brembeck har också i en tidigare refererad studie visat att föräldrar från olika sociala grupperingar tenderar att uppvisa skilda värderingar och mönster i frågor som rör uppfostran.²¹⁵ Därmed blir en belysning av ledarnas sociala tillhörighet väsentlig ur ett fostransperspektiv, eftersom det i förlängningen kan öka vår förståelse av vad ledarna kan tänkas förmedla till de barn de kommer i kontakt med via idrotten. Ett annat skäl är att den sociala bakgrunden eller den sociala positionen, som Bourdieu intresserat sig för, är en del av det som konstituerar habitus, varför det är av intresse att

²¹⁴ Erikson & Jonsson, 1993, s. 207.

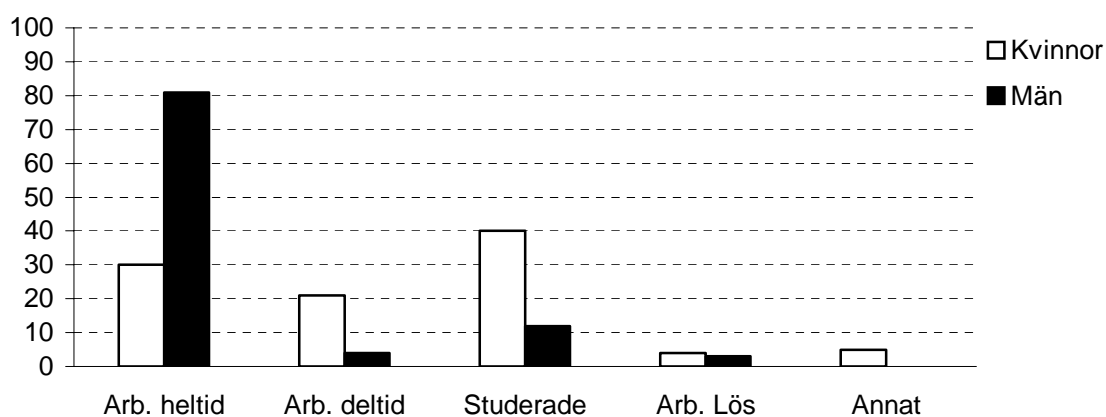
²¹⁵ Brembeck, 1992.

studera var de befinner sig i den sociala strukturen. Detta görs i det följande genom en belysning av ledarnas utbildningsnivå och yrke. Dessutom kommer jag också att försöka komma åt ledarnas sociala ursprung genom att belysa föräldrarnas yrke. Här jämförs också idrottsledarna och blivande lärare och fritidsledare. Slutligen redovisas även ledarnas etniska ursprung.

Det är dock inte bara ledarnas habitus, det man kan benämna deras värderings- och perceptionsschema, som jag i någon mån vill kunna belysa, utan också vad de förfogar över i form av värden och tillgångar, dvs. vilket ekonomiskt och kulturellt kapital ledarna innehar. Den senare kapitalformen brukar ofta jämföras med utbildningsbakgrund, medan den förra utgörs av ekonomiska tillgångar av mer reell natur. I en enkätstudie av detta slag finns det av förklarliga skäl begränsade möjligheter att studera förekomsten och omfattningen av dessa kapitalformer annat än mycket schematiskt. Vad det kulturella kapitlet anbelangar använder jag därför främst utbildningsnivån som mått på detsamma. Förekomsten av ett eventuellt ekonomiskt kapital belyses dock ur flera aspekter såsom social position, månadsinkomst samt materiella tillgångar.

Idrottsledarnas nuvarande sysselsättning

Då yrke och utbildning är de viktigaste variablerna som används för att försöka bestämma en individs ställning i den sociala strukturen, ska jag inledningsvis redovisa vad ledarna uppgivit som sin nuvarande sysselsättning. Därigenom visas också i vilken omfattning det över huvud taget är möjligt att göra denna form av social bestämning. I figuren visas hur stor andel av ledarna som förvärvsarbetade på hel- respektive deltid, studerade, var arbetslösa eller sysslade med andra uppgifter (var hemarbetande, barnlediga, sjukskrivna, etc.).

Figur 4. Ledarnas sysselsättning, procent, n 511

Som tidigare redovisats var det många unga ledare i denna studie, varför det också var många studerande bland ledarna. En klar majoritet av de manliga ledarna var dock förvärvsarbetande (85%), varav merparten på heltid. Bland de kvinnliga ledarna förvärvsarbetade drygt hälften, men det var endast 30 procent som jobbade heltid. Det var fyra av tio kvinnor som studerade, vilket drygt en av tio av de manliga ledarna gjorde. Detta innebär att en stor andel av ledarna inte går att "positionsbestämma" när det gäller genomförd utbildning och yrke. När det gäller den ledargrupp som angivit att de var studerande kommer belysningen istället att koncentreras till deras sociala ursprung.

Idrottsledarnas utbildningsbakgrund

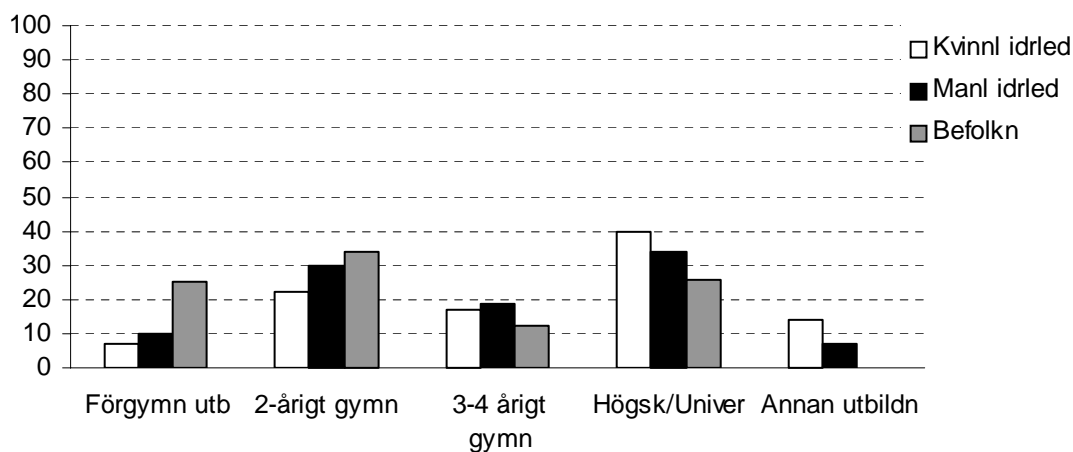
För att bestämma en individs sociala tillhörighet används, som tidigare nämnts, oftast en indelningsprincip som bygger på individens yrkesposition. Inte sällan tas också utbildningsnivån med som kompletterande mått. Tidigare refererade jag till Mikael Palmes exempel på vad det går att utläsa av en så till synes begränsad variabel som faderns yrke, eftersom den bakvägen smugglar in en mängd annan information som också har betydelse.²¹⁶ På ett liknande sätt går det att föra ett resonemang om vad en viss utbildningsnivå kan tänkas ha för mening i sammanhanget. Med genomgången flerårig högskole- eller universitetsutbildning följer ofta också ett visst ordförråd med tillhörande språkbruk, ett positivt och respektlöst förhållningssätt till böcker och texter och därtill en etablerad vana att läsa, ett visst kontaktnät samt inte minst en tilltro till utbildningssystemet och dess värde, etc. Dessa ting kan i sig också rendera individen en viss status samt ett gott självförtroende.

Utbildning har förvisso också ett formellt värde då olika examina går att omvandla till specifika yrkespositioner. Huruvida det är viktigt med utbildning idag ter sig dock något motsägelsefullt. Å ena sidan betonas ofta att ungdomar måste gå färdigt skolan och ha en utbildning om de ska kunna få arbete. Å andra sidan verkar det inte omöjligt att få en högavlönad anställning utan att ha någon formell utbildning, t.ex. inom musikbranschen. Än existerar dock säkerligen ett givet samband mellan hög utbildning och en gynnsam arbets- och lönesituation.

För att få en uppfattning om utbildningsnivån hos idrottsledarna görs en jämförelse mellan ledarna och utbildningsnivån bland befolkningen i stort. Att ange en generell utbildningsnivå kan dock vara vanskligt, eftersom ni-

²¹⁶ Se Palme, 1989, s. 7.

vån varierar stort mellan olika generationer, vilket i sig beror på hur skolsystemet varit organiserat vid olika tidpunkter.²¹⁷ I nedanstående figur redovisas i vilken utsträckning manliga och kvinnliga idrottsledare har genomgått olika utbildningar.

Figur 5. Högsta genomförda utbildning bland kvinnliga och manliga idrottsledare över 22 år (n 348) samt bland den svenska befolkningen i stort.²¹⁸

Jämfört med Sveriges befolkning i stort kan man konstatera att idrottsledarna i något större omfattning hade genomgått en högre utbildning. Det var exempelvis 40 procent av de kvinnliga och 34 procent av de manliga ledarna som hade universitets- eller högskoleutbildning. Detta kan jämföras med utbildningsnivån bland befolkningen i allmänhet, där cirka 26 procent har högskoleexamen. Det var också enbart tio procent av de manliga ledarna, och ännu färre av de kvinnliga, som endast hade genomgått en förgymnasial utbildning, företrädesvis grundskola. Bland befolkningen i stort gäller detta för drygt 25 procent.

Också i detta fall förekom variationer mellan ledare från olika idrotter och mellan ledare av olika kön. Golfledarna var de med högst genomförd utbildning. Bland de manliga golfledarna var drygt fyra av tio (44%) högskoleutbildade och bland de kvinnliga gällde detta förhållande för mer än hälften av ledarna (55%). Även de kvinnliga gymnastikledarna hade i stor utsträckning högskoleutbildning (45%).²¹⁹ Bland de manliga fotbollsledarna hade knappt var fjärde ledare högskoleutbildning (24%). Att jämföra utbildningsnivån mellan ledarna i de andra idrotterna låter sig inte göras, då

²¹⁷ Se Statistiska Centralbyrån (1998): *Utbildningsstatistisk Årsbok 1998*, s. 14

²¹⁸ *Ibid.*, s. 14.

²¹⁹ I en tidigare mindre empirisk studie om Sv. Gymnastikförbundets föreningar, ledare och ledarutbildning hade också de kvinnliga ledarna i större utsträckning än de manliga en högskole- eller universitetsutbildning, se Redelius, 1993.

alltför stor andel av dessa ledare fortfarande är under utbildning. Det är rimligt att tro att en stor del av dessa ledare går en eftergymnasial utbildning, varför andelen ledare med högskole- eller universitetsbakgrund i realiteten är större.

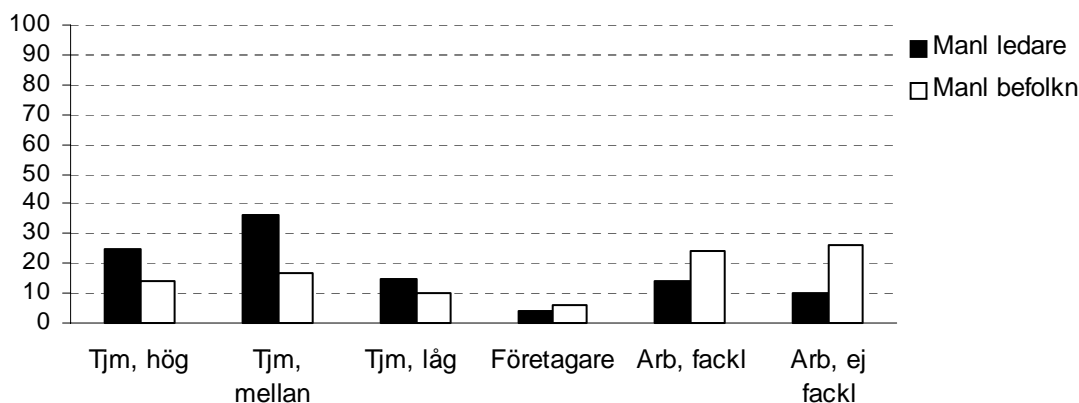
Att ledarna i stor utsträckning var högt utbildade är inte förvånande, då tidigare studier visat att det föreligger ett samband mellan idrottsvanor och utbildningsnivå.²²⁰ Det är heller inte förvånande med tanke på att utbildning är ett mått på kulturellt kapital, vilket i sig går att omvandla till andra kapitalformer. I analogi med det inledande resonemanget om vad en hög utbildning eventuellt för med sig, kan man här tänka sig att en högskoleexamen är en statusmarkör som ger innehavaren en viss position som är gångbar även i specifika, om än inte alla, idrottskontexter.

Idrottsledarna och den sociala positionen

För att i någon mån kunna bestämma ledarnas och även deras föräldrars sociala position, tar jag utöver utbildningsbakgrund även hjälp av den vedertagna så kallade socioekonomiska indelning som Statistiska centralbyrån (SCB) utarbetat.²²¹ Innan jag redovisar dessa data ska jag kort beröra principerna bakom mätmetoden. Den bygger på att olika yrkesgrupper bland annat klassificeras efter hur lång utbildning som normalt krävs för yrket i fråga samt efter vilken ställning de har i produktionen – om de är anställda eller företagare. I den högsta tjänstemannagruppen placeras de med ”expertkunskaper”, t.ex. läkare och advokater, vilka också har en friare ställning gentemot arbetsgivaren. I nästa tjänstemannagrupp, den på mellannivå, återfinns vi exempelvis vissa ingenjörer och lärare samt sjuksköterskor. I den tredje gruppen placeras de tjänstemän som har rutinartade uppgifter, bland annat kontorister. Företagare respektive jordbrukare hålls åtskilda och klassificeras i separata grupper. Arbetargruppen delas i sin tur in i två kategorier beroende på om yrket kräver någon form av yrkesutbildning eller inte. Exempel på facklärd eller kvalificerad arbetaryrken är elektriker, snickare och undersköterska. Icke facklärd eller okvalificerad arbetare är således de vars yrken inte kräver någon formell utbildning, t.ex. städare, vaktmästare och fastighetsskötare. I nästa figur redovisas den socioekonomiska ställningen för de manliga ledarna.

²²⁰ Se Engström, 1999, s. 78–79.

²²¹ Se Statistiska centralbyrån, 1989.

Figur 6. Den sociala positionen bland manliga idrottsledare (n 192) samt bland landets manliga befolkningen i stort.²²²

Av de manliga ledarna återfanns 61 procent inom de två högsta tjänsteman-kategorierna och 24 procent tillhörde arbetarklassen. Motsvarande andelar bland den manliga befolkningen i Sverige är hälften så låg, 31 procent tjänstemän, respektive dubbelt så hög, 50 procent arbetare. Sålunda är personer med högre social position överrepresenterade bland idrottsledarna i jämförelse med befolkningen. Det finns flera tänkbara förklaringar till detta förhållande. En praktisk förklaring kan vara att det endast är individer med en viss frihet och ett visst mått av självbestämmande i sitt yrke som har möjlighet att åta sig ett ledaruppdrag inom barn- och ungdomsidrotten, då träningar ofta sker under tidig kvällstid. Därmed är många ur arbetargruppen som ofta har hårt tidsreglerade jobb redan diskvalificerade för uppgiften.

Om vi istället tar habitusbegreppet till hjälp vid analysen, blir tolkningen emellertid att det inte är en tillfällighet att det främst är individer som i sin yrkesposition redan är vana vid att ha en högre och ofta ledande position, som är villiga att åta sig ett idrottsledaruppdrag. De är så att säga redan disponerade för uppgiften och de har en habitus där ett ledarskapet ingår som en naturlig möjlighet.

Det förelåg också variationer mellan idrotterna, vilket inte var oväntat. Redan för drygt 15 år sedan visade sociologen Bo Schelin i avhandlingen *Den ojämlika idrotten* att idrotten är stratifierad och att det finns en socioekonomisk ordning mellan olika idrotter.²²³ I studien var dock utövarnas bakgrund i fokus och inte ledarnas. Det är inte helt rättvisande att göra jäm-

²²² Se Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen 1990: <http://www.scb.se/befovalfard/befolkning/fob/forvseitab.asp> (2001-09-28).

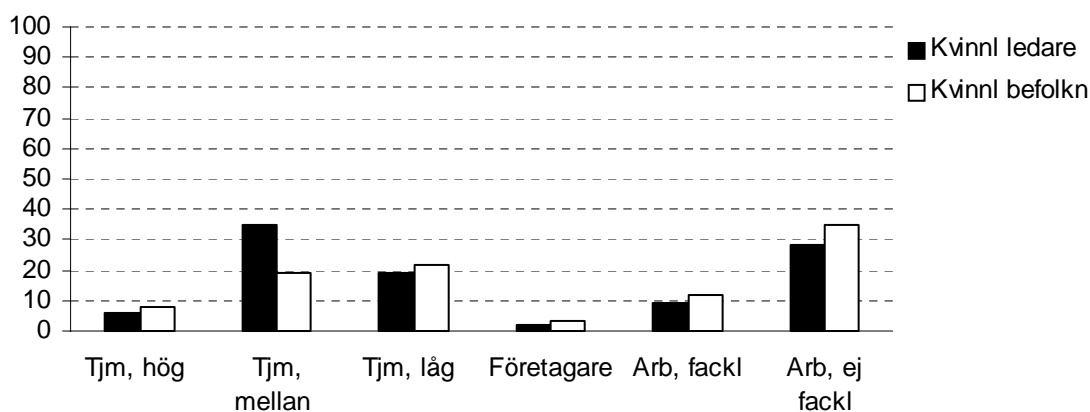
²²³ Schelin, B. (1985): *Den ojämlika idrotten: Om idrottsstratifiering, idrottspreferens och val av idrott*.

förelser mellan alla idrotter när det gäller de manliga ledarnas socioekonomiska tillhörighet, då det inom basket och simning var för få förvärvsarbetsande manliga ledare, för att kunna uttala sig om deras sociala position. I nedanstående tabell görs emellertid en jämförelse mellan manliga ledare inom golf och fotboll med avseende på andelen tjänstemän respektive arbetare i de båda ledargrupperna.

Tabell 7. Social position bland manliga golf- och fotbollsledare.

Ledare	Tj.män på hög- och mellannivå	Arbetare	Övriga ²²⁴	Totalt
Fotboll (n 85)	46	38	16	100
Golf (n 84)	63	11	26	100

Fotbollen visar i denna studie en större spridning i ledarekryteringen än golfsporten. Inom golfen, som inom det egna förbundet inte sällan får epitetet folksport, var två av tre ledare tjänstemän på hög- eller mellannivå och endast var tionde ledare var arbetare. I det följande redovisas den sociala positionen för de kvinnliga ledarna.

Figur 7. Den sociala positionen bland kvinnliga ledare (n 140) och bland landets kvinnliga befolkning.²²⁵

I denna studie var det inte samma sociala snedrekrytering av kvinnor som av män till ledaruppdrag, även om en viss tendens till detta kan märkas. Av de kvinnliga ledarna återfanns 41 procent inom gruppen tjänstemän på hög-

²²⁴ I gruppen övriga återfinns här tjänstemän på låg nivå, företagare och en mindre andel jordbrukare.

²²⁵ Se Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen 1990 : <http://www.scb.se/befovalfard/befolkning/fob/forvseitab.asp> (2001-09-28).

respektive mellannivå, vilket ska jämföras med 27 procent i den kvinnliga befolkningen. Det var 37 procent av de kvinnliga ledarna som rekryterats från arbetargruppen, vilken utgör 47 procent av den kvinnliga förvärvsarbetande befolkningen. Bland de kvinnliga ledarna var närmare var tredje arbetare utan fackutbildning mot var tionde bland de manliga ledarna.

Det ska dock påpekas att nästan hälften av de kvinnliga ledarna (48 %) var studerande och de är således inte medtagna i ovanstående figur. Motsvarande andel av männen var 14 procent studerande. Därmed finns det anledning att också belysa ledarnas sociala ursprung genom att vända blicken mot deras föräldrar.

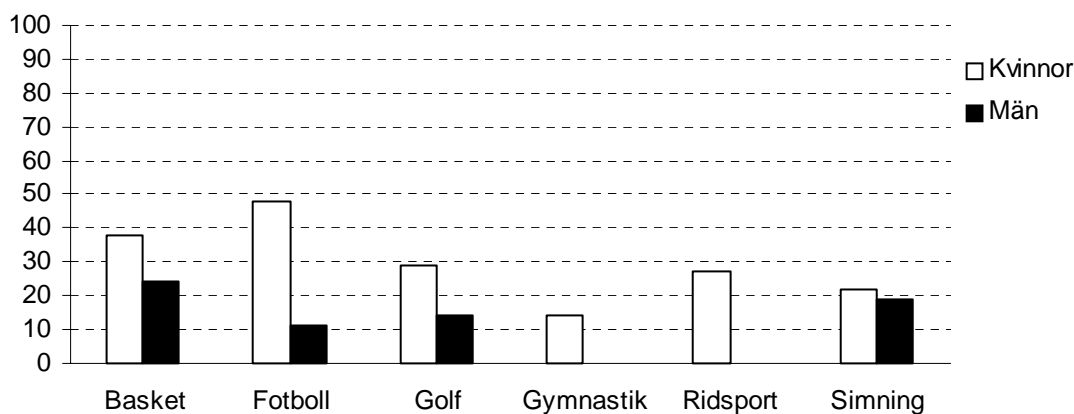
Idrottsledarna och det sociala ursprunget

Inledningsvis vill jag nämna att jag är medveten om att det inte är okomplicerat att jämföra socialt ursprung mellan individer i olika åldrar. Detta har att göra med att variabeln socialt ursprung, dvs. föräldrarnas yrke, varierar över tid. I Sverige har vi t.ex. fått en större ”medelklass” under de senaste decennierna. Därför är det viktigt att de grupper som jämförs är någorlunda korrelerade när det gäller ålder. Det finns därför anledning att hålla isär yngre och äldre ledare.

Vid en jämförelse mellan yngre och äldre ledare visade det sig att de unga ledarna, de under 23 år, i större utsträckning än de äldre framför allt rekryterades från högre tjänstemannahem. Bland den manliga befolkningen i stort utgör gruppen högre tjänstemän 14 procent, men av de unga kvinnliga ledarna i denna studie hade 30 procent en far som var högre tjänsteman. Av de äldre kvinnliga ledarna gällde motsvarande förhållande färre än var femte. Av de unga männen hade var fjärde ledare en far i denna position, jämfört med ungefär var tionde av de äldre manliga ledarna. Vid en närmare belysning av de unga ledarnas mödrar framträdde en liknande bild, dvs. både unga kvinnliga och manliga ledare hade mödrar med en högre socialposition än de äldre ledarna. Detta kan till viss del förklaras av att det blir fler och fler individer med hög social position i Sverige. Det torde dock inte vara hela förklaringen, utan bilden som framträder är att det inte är vilka ungdomar som helst som åtar sig ett ledaruppdrag.

Innan jag lämnar redovisningen av ledarnas sociala ursprung, ska jag något uppehålla mig vid de ledare som hade fäder från just den högsta tjänstemannakategorin. I denna socioekonomiska grupp placeras yrken som läkare, arkitekt, revisor, advokat samt högre chefer. Denna grupp kan därför sägas utgöra ett slags extrem och motsvaras som tidigare nämnts av knappt 15 procent av Sveriges manliga befolkning totalt sett.

I nedanstående figur redovisas i vilken utsträckning kvinnliga och manliga ledare från olika idrotter hade fäder som var eller hade varit högre tjänstemän.

Figur 8. Andel manliga och kvinnliga ledare från högre tjänstemannahem. (Basket: n 21/33, Fotboll: n 21/89, Golf: n 29/87, Gymnastik: n 91, Ridsport: n 73, Simning: n 43/16)

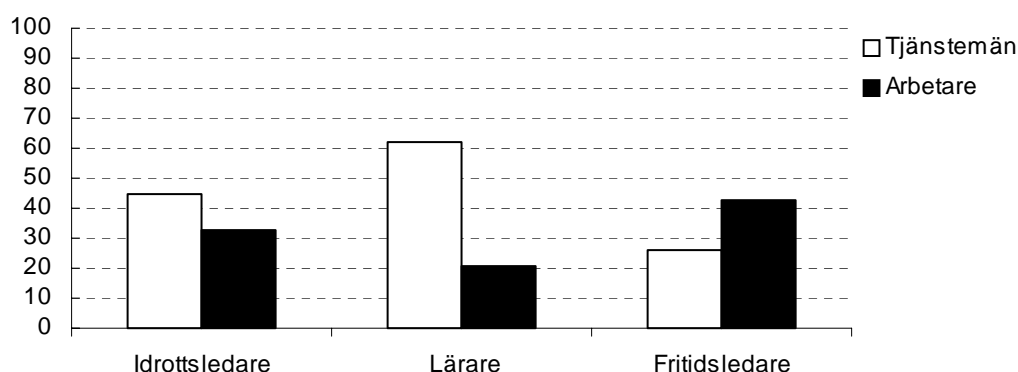
De kvinnliga ledarnas fäder kom i större utsträckning från högre tjänstemannahem än de manliga ledarna.²²⁶ I vissa fall i exceptionellt stor utsträckning, t.ex. vad gäller fotbolls- och basketledarna, med tanke på hur liten andel denna tjänstemannagrupp utgör av Sveriges befolkning totalt sett. I denna studie var det endast gymnastikledarna som utmärkte sig i sammanhanget genom att de inte rekryterades från ett högre samhällsskikt. Hur detta ska tolkas tar jag upp i den avslutande kommentar som följer på detta kapitel.

Idrottsledare, lärare, fritidsledare och det sociala ursprunget

Avslutningsvis ska jag göra ett par jämförelser mellan idrottsledare och blivande lärare och fritidsledare vad gäller det sociala ursprunget. Återigen är det frågan om huruvida idrottsledarna i några väsentliga avseenden skiljer sig åt från andra grupper av fostrare som står i fokus. I nedanstående figur jämför jag gruppen idrottsledare i åldrarna 20 till 40 år med blivande lärare och fritidsledare. Jämförelsen gäller andelen individer med fäder ur

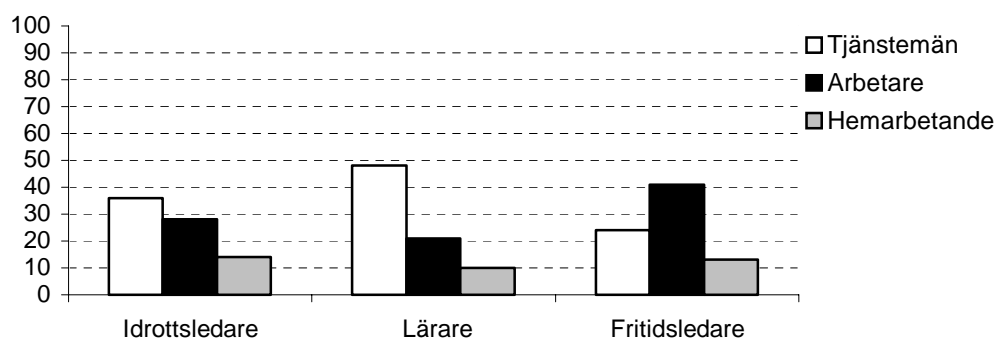
²²⁶ Noteras bör dock att antalet ledare i vissa fall är litet, och att en individ då utgör en relativt stor procentandel.

gruppen tjänstemän på hög- och mellannivå respektive arbetare, såväl kvalificerade som okvalificerade.²²⁷

Figur 9. Andelen tjänstemän på hög- och mellannivå samt arbetare bland fäder till idrottsledare (n 349), blivande lärare (n 336) och fritidsledare (n 500).

Figuren visar att de skilda lärar- och ledargrupperna rekryterades från tjänstemanna- och arbetarhem i olika hög grad. När det gäller blivande fritidsledare och blivande lärare är staplarna i det närmaste omvända. Mer än dubbelt så stor andel blivande lärare hade en far som är tjänsteman jämfört med de blivande fritidsledarna. Den senare gruppens fördelning representerade i stort befolkningen, vilket således varken var fallet för idrottsledarna eller lärarna. I nedanstående figuren visas ledarnas och lärarnas mödrars sociala ursprung.

Figur 10. Andelen tjänstemän på hög- och mellannivå, arbetare och hemarbetande bland mödrar till idrottsledarna (n 346), lärarna (n 337) och fritidsledarna (n 505).

Det var ett liknande mönstret som framträdde vid en granskning av moderns sociala ursprung. Framförallt lärargruppen men också idrottsledarna

²²⁷ Det var flera olika grupper lärarstudier som ingick i studien. I denna jämförelse avser lärargruppen blivande grundskollärare med inriktning mot årskurserna fyra till nio.

hade i högre grad mödrar som var tjänstemän än fritidsledargruppen. I denna figur redovisades även i vilken utsträckning modern var hemarbetande under ledarnas eller lärarnas uppväxttid.

Idrottsledarna och den etniska bakgrunden

Vi lever idag i ett mångkulturellt samhälle och av Sveriges befolkning har nästan var femte individ utländsk bakgrund – beroende på vad man menar och hur man räknar.²²⁸ Det finns ingen enhetlig definition av det som brukar benämnas invandrare eller person med utländsk bakgrund. Ibland menas med invandrare personer födda utomlands, personer med utländskt medborgarskap eller både personer med utländskt medborgarskap och så kallade naturaliserade personer (de som fått svenskt medborgarskap).²²⁹ Ibland skiljer man på 1960 och -70-talens arbetskraftsinvandring och den flyktinginvandring som varit vanlig på senare år. Dessutom brukar man också skilja på om personen ifråga själv har invandrat eller är barn till invandrare, vilket ibland också benämns första och andra generationens invandrare.

När jag nu ska försöka studera i hur stor utsträckning idrottsledarna har någon annan bakgrund än svensk, använder jag mig av den precisering som Statistiska Centralbyrån gör i sin befolkningsstatistik. Där definieras andra generationens invandrare som ”personer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands”.²³⁰ Följaktligen menas med första generationens invandrare personer boende i Sverige men födda utomlands oavsett om de har svenskt medborgarskap eller ej.

Det är dock en sak att definiera och ”mäta” den etniska bakgrunden – vilket alltså kan vara svårt i sig – och en annan sak att tolka vad det faktiskt kan betyda att leva i Sverige men ändå inte bli betraktad som svensk. Många av dem med utländsk bakgrund möts av främlingsfientlighet och rasism och de diskrimineras på olika sätt. Det gäller inte minst vid anställningar av olika slag.

Ett av de motiv som staten anger för att stödja idrottsrörelsen ekonomiskt är att idrott anses främja integrationen i samhället.²³¹ Frågan är i vilken omfattning individer med utländsk bakgrund har integrerats bland id-

²²⁸ Statens Invandrarverk (1998): *På tal om invandrare. Statistik om invandring och om personer med utländsk bakgrund*, s. 25.

²²⁹ Se *Olika men ändå lika. Om invandrarungdom i det mångkulturella Sverige*.

²³⁰ SCB, 1990.

²³¹ Regeringens proposition 1998/1999:107.

rottens ledare. I frågeformuläret har de svarande angivit i vilket land de själva eller deras föräldrar vuxit upp.

Tabell 8. Idrottsledarnas etnicitet, procent (n 522)

Uppväxt	Idrottsledare	Sveriges befolkning
I Sverige med svenska föräldrar	85	80
Utanför Sverige med utl. föräldrar	6	11
Minst en förälder utanför Sverige	9	9
<i>Totalt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Bland idrottsledarna var det sex procent som svarade att både de själva och deras föräldrar hade vuxit upp i något annat land än Sverige. Möjligen kan man därmed säga att dessa var "första generationens invandrare". Bland basketledarna var det fem procent som angav detta förhållande och bland risport- och simledarna var det inte någon. Det var nio procent av ledarna som svarade att båda eller någon av föräldrarna vuxit upp utanför Sverige, men andelen sjunker till fyra procent om man undantar dem som vuxit upp i Norden. Dessa kan således benämnas andra generationens invandrare.

Sammantaget var det alltså 15 procent av ledarna som hade annan etnisk bakgrund än svensk och av dessa hade sju procent utomnordisk bakgrund. Andelen idrottsledare med utländsk bakgrund var därmed något mindre än motsvarande andel i Sverige i stort.²³² Detta förhållande är dock något som varierar stort mellan t.ex. storstad och landsbygd. I det följande redovisas i vilken utsträckning idrottsledare från olika idrotter var av utländsk bakgrund.

Tabell 9. Andel ledare med utländsk bakgrund från olika idrotter

Ledare	Utländsk bakgrund
	Procent
Basketboll	28
Fotboll	17
Golf	12
Gymnastik	14
Ridsport	14
Simning	8

²³² Enligt uppgift från SCB nätstatistikdatabas 2000-12-31.

Som synes av ovanstående tabell, förelåg det skillnader mellan de olika idrotternas ledargrupper vad gäller eventuell utländsk bakgrund. Basketboll förefaller vara den idrott som är den mest ”integrerade”. Emellertid är det mot bakgrund av detta begränsade material svårt att uttala sig om i vilken utsträckning personer med utländsk bakgrund verkligen har integrerats bland idrottens ledare. Om vi trots denna svårighet antar att det inte är en tillfällighet att just basketboll, till skillnad från de andra idrotterna i studien, hade en större andel ledare med utländsk bakgrund än vad som är fallet i Sveriges befolkning som helhet, hur ska då detta förhållande förstås? Vi vet att barn och ungdomar med annan etnicitet än svensk är underrepresenterade i idrottsrörelsen generellt sett.²³³ Basketboll är dock en av de enskilda idrotter som har störst andel utövare med utländsk bakgrund. En möjlig tolkning är därför att den förhållandevis stora andelen ledare med utländsk härkomst, som fanns i basket, helt enkelt skulle vara en följd av att ledarna främst rekryteras från de egna leden inom idrotten basket. Där är den etniska bakgrunden således ovidkommande, vilket möjligen inte alltid är fallet inom andra idrotter.

Om vi även i detta fall använder kapitalbegreppet vid tolkningen, skulle förklaringen kunna vara att det i basketboll, i motsats till i simning, till och med ger ett värde och erkänns som värdefullt att vara av utländsk härkomst. Inom basketboll finns således ”agenter utrustade med perceptionskategorier som gör att de kan känna igen dem (urskilja dem) och erkänna dem, tillskriva dem ett värde” för att tala med Pierre Bourdieu.²³⁴ Då det med andra ord finns gott om aktiva barn och ungdomar med annan bakgrund än svensk inom basket, är det möjligt att det inte anses märkligt att ha en ledare som ej är svensk. Istället är detta kanske en tillgång, vilket måhända inte alltid är fallet i idrotter vilkas utövare har en mer homogen svensk sammansättning.

Idrottsledarna och övriga resurser och tillgångar

Så här långt har redovisningen av ledargruppens sammansättning koncentrerats till en belysning av några vanliga så kallade bakgrundvariabler hos ledarna. Fortsättningsvis ska ytterligare aspekter av ledargruppen studeras. Det gäller dels vilka värden och tillgångar de kan tänkas förfoga över, dels vilket ”organisations- och idrottskapital” ledarna innehar.

²³³ Carlson, R. (2001): *Etnicitet och social mångfald – belastning eller tillgång inom barn- och ungdomsidrotten*, s. 35 ff.

²³⁴ Bourdieu, 1995, s. 97.

Idrottsledarna och det ekonomiska kapitalet

Det är måhända något missvisande att ha med termen ekonomiskt kapital i rubriken till detta avsnitt. Det kräver sannolikt annorlunda och mer omfattande data för att rätteligen uttala sig om ledarnas kapital i ekonomiskt hänseende. Emellertid ska jag i följande resultatdel göra ett försök att något komma åt det ekonomiska kapitalet genom att belysa de förvärvsarbetande ledarnas inkomst samt deras materiella tillgångar. I nedanstående tabell visas hur mycket ledarna tjänade i månaden före skatt.

Tabell 10. Månadsinkomst för manliga och kvinnliga ledare som arbetar heltid, procent

Månadsinkomst	Män (n 189)	Kvinnor (n 82)
0–10.000	3	10
10.100–15.000	18	46
15.100–20.000	34	35
20.100–25.000	23	9
25.100– <	22	0
<i>Totalt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Det var 80 procent av de manliga ledarna som arbetade heltid och av dessa tjänade 45 procent över 20.000 kronor. Av kvinnorna var det knappt en tredjedel som arbetade heltid och av dessa kom nio procent upp i denna lönenivå. Det var *ingen* av kvinnorna som tjänade 25.000 kronor eller mer, vilket 22 procent av de manliga ledarna gjorde.²³⁵

Ovanstående bild måste sägas utgöra en spegling av den ekonomiska genusordningen i samhället. Närmare varannan man uppgav en månadsinkomst som uppgick till minst 20.000 kronor mot var tionde kvinna. I den bemärkelsen var det de manliga ledarna som innehade det ekonomiska kapitalet.²³⁶ Hur var det då med materiella tillgångar?

I en annan fråga fick ledarna uppge huruvida de hade tillgång till bil, båt (som man kan sova i), fritidshus eller husvagn/husbil. Denna frågekonstruktion har bland annat prövats av Ulf Blomdahl och Stig Elofsson som

²³⁵ Idrottsledarnas inkomster motsvarar i princip den kvinnliga och manliga befolkningens. När svaren samlades in 1997 var medelinkomsten 17.100 kronor i månaden för kvinnor och 21.600 kronor i månaden för män.

²³⁶ Att männen, som grupp betraktat, var äldre än kvinnorna och därmed kan ha hunnit längre i karriären är möjligen en viss förklaring till löneskillnaderna, men knappast hela sanningen.

ett annorlunda verktyg för att komma åt barns och ungdomars sociala bakgrund. I deras analyser av vilka barn som är medlemmar i idrottsföreningar har frågan visat sig relevant och användbar, då det framkom markanta skillnader mellan barn från resursstarka hem och andra vad gäller föreningsmedlemskap.²³⁷ I denna studie redovisas dels hur olika idrotters ledare svarade och dels görs en jämförelse mellan ledarna och Sveriges befolkning.

Tabell 11. Idrottsledares materiella tillgångar, procent

Idrott	Bil	Båt	Fritidshus	Husvagn	Inget
Basket	64	5	31	3	26
Fotboll	90	14	43	2	5
Golf	96	12	40	5	2
Gymnastik	85	12	47	11	9
Ridsport	81	13	37	8	13
Simning	71	7	31	24	22
Sveriges befolkning	82	18	47	10	238

Det förelåg vissa skillnader mellan ledare från olika idrotter vad gäller materiella tillgångar. Mest resursstarka framstod ledare från golf, fotboll och gymnastik. Detta har säkerligen till en del att göra med att dessa ledargrupper också generellt sett var äldre än de övriga, även om det inte kan vara den enda förklaringen, då det var tillgången till ovanstående som efterfrågades.

Idrottsledarna och "organisationskapitalet"

Vad som ska betraktas som kapital inom ett specifikt fält är en empirisk fråga. Det är därför värt att pröva olika ingångar i syfte att få syn på vad som kan tänkas vara ett symboliskt kapital inom det idrottsliga fältet. De begrepp eller de verktyg som jag här laborerar med, har främst använts i studier av det franska samhället.²³⁹ I Donald Brodys avhandling om Pierre Bourdieus författarskap diskuteras i vilken mån det kan tänkas existera andra former av kulturellt kapital i Sverige än annorstädes.²⁴⁰ Brody näm-

²³⁷ Se t.ex. Elofsson (2000), s. 53.

²³⁸ Uppgift saknas.

²³⁹ Bourdieu har dock visat att forskningsverktygen med fördel även går att applicera på andra kulturer än den franska, t.ex. den kabylliska.

²⁴⁰ Jmf Brody, 1991, s. 303 samt "Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg" i Bjerg, J. (Red.): *Pedagogik. En grundbok*, s. 441.

ner här ett möjligt ”organisationskapital” som kan kopplas till erfarenhet av folkrörelsearbete, skilda styrelseuppdrag, politiskt arbete, studentkårserfarenhet och liknande. Erfarenheter av detta slag skulle möjligen kunna rendera ett ”kulturellt kapital”, då dessa typer av arbete och uppdrag enligt Broady innebär så mycket mer än att bara träna ”sittfläsket”:

Man måste öva sin förmåga att orientera sig i organisations-Sverige, tillägna sig en hållning och ett tonläge som omisskännligt utmärker den som gör sig till talesman för sina medmänniskor, vänja sig av med novisens benägenhet att bli ivrig och vädja om förståelse, för att istället tillägna sig självklarheten hos den som tar för givet att omgivningen vill eller måste lyssna och, – vilket är oskiljbart förenat med allt detta – skaffa sig ”ett namn” som gör att man blir en som räknas.²⁴¹

Frågan är i vilken utsträckning som detta ”organisationskapital” fanns i familjen hos idrottsledarna. I formuläret fick ledarna ange huruvida deras föräldrar haft något politiskt, fackligt, idrottsligt eller övrigt förtroendeuppdrag. När det gällde ledarnas fäder hade fyra av tio erfarenhet av ett sådant uppdrag och när det gällde ledarnas mödrar var så fallet för två av tio individer. Det framkom ingen skillnad mellan manliga och kvinnliga ledare i fråga om fädernas eventuella förtroendeuppdrag. Däremot var det vanligare att de kvinnliga ledarnas mödrar hade haft ett förtroendeuppdrag (27%) än de manliga ledarnas mödrar (17%). Möjligen har dessa mödrarna därigenom tjänat som förebilder för sina döttrar.

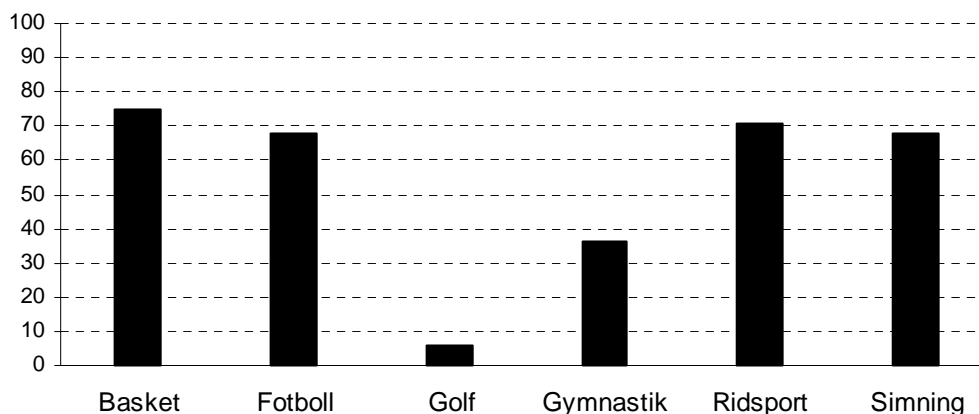
Såväl bland fäderna som mödrarna var den dominerande erfarenheten ett uppdrag inom idrottsrörelsen. Denna erfarenhet hade var fjärde av ledarnas fäder men färre än var tionde av ledarnas mödrar. Även i detta fall förelåg dock vissa skillnader mellan de manliga och kvinnliga ledarna. De kvinnliga ledarna (13%) hade i något större utsträckning än de manliga (4%) mödrar som haft ledaruppdrag inom idrotten. Möjligen kan man därmed dra slutsatsen att det var viktigare för de kvinnliga ledarna än för de manliga att ett dylikt ”organisationskapital” fanns i familjen.

Idrottsledarna och ”idrottskapitalet”

Ett antagande är att ledarnas eventuella och speciella idrottserfarenhet utgör en viktig del av de värden, resurser och tillgångar de förfogar över, varför jag benämnt detta ett idrottskapital. Huruvida det verkligen utgör ett kapital i bemärkelsen att det tillerkänns värde är givetvis en empirisk fråga som återstår att belysa. Låt oss därför studera vilka idrottserfarenheter ledarna hade. Nästan samtliga ledare ägnade sig åt någon idrottsverksamhet på fri-

²⁴¹ Broady, 1991, s. 304

tiden under sin barndom och ungdomstid. En majoritet av båda könen hade också erfarenhet av tävlingsidrott. I tabellen redovisas i vilken mån ledarna hade varit tävlingsaktiva i den idrott där de nu var ledare.

Figur 11. Andel ledare i de olika idrotterna som varit tävlingsaktiva i den idrott inom vilken de nu var ledare. Procent

Huruvida ledarna hade tävlat i den idrott de nu var ledare i varierade. En klar majoritet av ledarna i basket, fotboll, ridsport och simning hade tävlingserfarenhet från sin idrott. Att sju av tio ridsportledare hade denna erfarenhet, är anmärkningsvärt med tanke på att ridsport annars är en idrott där blott en mindre andel av utövarna faktiskt ägnar sig åt att tävla. Både män och kvinnor hade varit tävlingsaktiva i sin idrott i ungefär lika hög grad, förutom i basketboll där det var än vanligare att de kvinnliga ledarna hade varit tävlingsaktiva (86%) än de manliga (68%). Gymnastik kan man hålla på med utan att behöva delta i tävlingar, vilket sannolikt innebär att många av dessa ledare ändå hade erfarenhet av gymnastik från tidig ålder. Att en majoritet av ledarna hade tävlingserfarenhet av sin idrott borde innebära att kunskaper, normer och givna värderingar i hög grad traderas till nästa generation idrottande pojkar och flickor.

Erikssons visade i undersökningar från 1980-talet att idrottsledare i genomsnitt är verksamma i fyra år.²⁴² Hur länge ledarna i denna studie varit verksamma varierade stort, men närmare 70 procent uppgav att de varit ledare i minst tre år. Ett fåtal (8%) beskrev sig som nybörjare, 40 procent svarade att de hade varit ledare i minst sex år, 20 procent att de varit ledare i minst tio år och en kvinnlig gymnastikledare svarade att hon verkat som idrottsledare i 30 år. Längst erfarenhet av ledarna i denna studie hade golf-

²⁴² Eriksson, S. (1989): *Idrottsrörelsen*, s. 53.

ledarna. Av dessa hade 44 procent varit ledare i över tio år. Möjligen tyder detta på att ledarna numera stannar längre i verksamheten.

Tidigare studier av Eriksson har också visat att ungefär var fjärde idrottsledare inte har genomgått någon idrottsledarutbildning.²⁴³ Detsamma gällde de manliga ledarna i denna studie. Av kvinnorna svarade 17 procent att de inte hade någon idrottsledarutbildning. Trots att de kvinnliga ledarna i genomsnitt var yngre än de manliga hade nästan hälften, eller 46 procent, gått minst tre olika utbildningar inom idrotten. Motsvarande andel bland de manliga ledarna var 33 procent. Av golfledarna, som var de som i genomsnitt verkat längst inom idrottsrörelsen, hade var tredje inte någon idrottsledarutbildning medan motsvarande gällde för var tionde simledare.

Att döma av ovanstående belysning är det ingen tvekan om att majoriteten av ledarna hade erfarenhet av idrottsrörelsen på skilda sätt. Vad det kan betyda i sammanhanget, kommer jag att diskutera i den sammanfattande kommentar som nu följer samt i avhandlingens slutkapitel.

Vilka är barn- och ungdomsledarna? En kommentar

Avsikten med det första resultatkapitlet var att på ett generellt och huvudsakligen beskrivande plan teckna en bild av barn- och ungdomsledargruppens sammansättning. I fokus var främst demografiska data och den övergripande fråga som har belysts är: *Vilka är idrottsrörelsens ledare?* Svaret på den frågan måste bli, att vid en jämförelse mellan idrotterna framstår idrottsrörelsens ledare som en relativt heterogen samling män och kvinnor i olika åldrar och med olika bakgrund. Vid en jämförelse inom idrotterna ter sig emellertid ledargruppens sammansättning betydligt mer homogen. Hur idrottsrörelsens ledargrupp är sammansatt – vilka ledarna är – beror således i hög grad på vilken idrott som avses. Trots det vanskliga i att uttala sig generellt om gruppen, var det likväl möjligt att i detta empiriska material urskilja några övergripande drag. Här följer därför några sammanfattande punkter med åtföljande kommentarer av de resultat som hittills framkommit.

- Både kvinnor och män var ledare inom barn- och ungdomsidrotten. Det var dock ingen idrott där könsfördelningen var jämn. De manliga ledarna återfanns främst inom basketboll, fotboll och golf och de kvinnliga företrädesvis inom ridsport, gymnastik och simning.

²⁴³ Ibid.

- De kvinnliga ledarna utgjorde minst 20 procent av ledarna inom samtliga idrotter. Manliga ledare var däremot antingen i majoritet eller inte alls representerade (med undantag för simning).
- Männerna var ledare för enbart pojkar eller enbart flickor i samma utsträckning. Kvinnorna var främst ledare för enbart flickor eller för könsblandade barngrupper.
- Kvinnorna var i större utsträckning ledare för barn upp till tolv år. Männerna var ledare för både barn och ungdomar i lika stor omfattning.
- Det förelåg stor åldersspridning mellan manliga och kvinnliga ledare. Av de ledare som var under 30 år var 75 procent kvinnor och av ledarna över 40 år var 70 procent män.
- Det förelåg också stor åldersspridning mellan olika idrotter. I basket, ridsport och simning var ledarnas medelålder 25 år eller yngre, medan den i fotboll och golf var 35 år eller äldre.
- Framför allt de kvinnliga men också de manliga ledarna hade en högre utbildningsnivå än den svenska befolkningen i stort. Detta gällde främst ledarna inom gymnastik och golf.
- De manliga och i mindre omfattning även de kvinnliga ledarna hade en högre social position jämfört med den svenska befolkningen.
- Unga kvinnliga ledare från högre tjänstemannahem var överrepresenterade jämfört med motsvarande andel i befolkningen.
- Ledare som var föräldrar återfanns nästan enbart inom golf, fotboll och gymnastik.
- Andelen ledare med utländsk bakgrund var något mindre i jämförelse med motsvarande andel i befolkningen. I basketboll var dock andelen ledare med utländsk bakgrund större än i befolkningen.
- Kvinnliga ledare hade i något större utsträckning än manliga ledare, mödrar som också varit idrottsledare.
- Nästan samtliga ledare ägnade sig åt någon idrottsverksamhet på fritiden under sin barndom och ungdomstid.
- En majoritet av ledarna, utom i golf och gymnastik, hade tävlingserfarenhet av den idrott de nu var ledare i.
- De kvinnliga hade i högre utsträckning än de manliga ledarna dels genomgått idrottsledarutbildning, dels genomgått fler utbildningar.

Hur ledargruppen är sammansatt ter sig således olika för kvinnor och män och det varierar mellan idrotterna. Det finns emellertid vissa mönster eller framträdande drag som är värda en mer analytisk betraktelse.

Trots att ledargruppens sammansättning varierade, framträder ett mönster som implicerar att variationen inte är godtycklig. Det innebär för det

första att vem som helst inte åtar sig ett idrottsledaruppdrag, och för det andra att vem som helst inte åtar sig ett ledaruppdrag inom vilken idrott som helst. Om vi till att börja med jämför män och kvinnor, kan vi göra några generella konstateranden: männen var äldre, de var nästan uteslutande ledare i idrotter där tävling och rangordning är den dominerande praktiken,²⁴⁴ de hade en förhållandevis hög social position och ett incitament för uppdraget var inte sällan de egna barnen. Detta är, som påpekats ovan, en generalisering och andra drag utmärkte exempelvis de unga manliga ledare som verkade inom basketboll.

Några generella drag för kvinnorna i jämförelse med männen var att: de var yngre, ännu mer välutbildade och flera var studerande, de kom från tjänstemannahem (många från högre sådana), de var främst ledare i idrotter där den dominerande praktiken är färdighetsträning, lek och rekreation eller motorisk inläring²⁴⁵, de hade stor idrottserfarenhet, och även ett visst mått av ”organisationskapital”.

Hur ska dessa utmärkande drag analyseras, eller som frågan formulerades i samband med beskrivningen av studiens syfte i kapitel fem: Hur ska variation tolkas och vilka är de betingelser som måste råda för att ett idrottsledaruppdrag ska te sig möjligt för skilda sociala grupper? Låt mig innan jag går in på ovanstående problematik först ställa ytterligare några frågor runt som rör kön, ledarskap och social position: Har det någon betydelse att könsfördelningen i idrotterna inte var jämn utan att männen främst var ledare i vissa idrotter och kvinnor i andra? Och hur ska man tolka det faktum att unga kvinnliga ledare i stor utsträckning kom från samhällets ”högre skikt”? Genom att beröra dessa frågor är ambitionen att påbörja en diskussion både om hur kön konstrueras och om vad som är det symboliska kapitalet inom barn- och ungdomsidrotten idag. Därmed kommer jag också in på ovanstående problematik; att ett åtagande som idrottsledare inte sker på godtyckliga grunder utan sannolikt är beroende av att vissa förutsättningar är uppfyllda.

Idrottsledarna och genusordningen – några iakttagelser

Mats Alvesson menar att könssammansättningen i en organisation verkar styrande inte bara för hur kvinnor och män definierar och uppfattar sig själva, utan även för hur de definieras och uppfattas av andra. Han påpekar vidare att kvinnliga chefer, och enligt min mening säkert även kvinnliga idrottsledare, ”fungerar som identifikationsobjekt samt som medium för

²⁴⁴ Se Engström, 1999, s. 15 ff.

²⁴⁵ Ibid.

reglering och omkonstruktion av konventionella könsföreställningar – mäns såväl som kvinnors – i organisationer.”²⁴⁶ I analogi med detta resonemang anser jag att idrottsrörelsen utgör en viktig bas för upprättandet och återskapandet av vissa könsmissiga relationer.²⁴⁷ Idrott är alltså medskapare av genus. Hur idrottsledargruppen är sammansatt har med andra ord betydelse för hur kön konstrueras, dvs. hur manligt och kvinnligt uppfattas och värderas samt vilka handlingar som är förknippade med manlighet och kvinnlighet i ett visst sammanhang.²⁴⁸

Ledarskap har historiskt sett varit förknippad med manlighet och frågan är om detta är på väg att luckras upp idag. Hur formuleras det kvinnliga och det manliga inom idrotten? I denna empiriska belysning anser jag att det finns tecken både på att traditionella könsmonster är starka och att de möjligen är under uppluckring. Exempelvis skulle man kunna hävda att stereotypa uppfattningar om manlighet och kvinnlighet återskapas när nästan uteslutande medelålders män är ledare i fotboll och när enbart unga kvinnor är ledare i ridsport. Att det var en förhållandevis stor andel kvinnliga ledare i simning och basket kan dock möjligen tolkas som att kön inte bara återskapas utan också produceras. Fler kvinnliga och manliga ledare inom idrotter där de traditionellt sett inte verkat, kan således bidra till ett uppluckrande av kulturella och sociala definitioner av manlighet och kvinnlighet. Dessa definitioner ger såväl riktmärken som begränsningar för mäns och kvinnors sätt att vara, varför nya innebörder av begreppen manligt och kvinnligt också skapar nya möjligheter och livsval för både män och kvinnor.

I det teoretiska kapitlet beskrev jag hur skilda egenskaper, alltså olika kapitalarter såsom fysiskt, ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital, enligt Bourdieu, kan omvandlas till symboliskt kapital när de uppfattas som sådant av ”sociala agenter utrustade med perceptionskategorier som gör att de kan känna igen dem (urskilja dem) och erkänna dem, tillskriva dem ett värde”.²⁴⁹ I de ovan presenterade resultaten finns flera exempel på att kön kan vara ett fysiskt kapital som i vissa sammanhang förvandlas till symboliskt kapital. Att män i högre grad än kvinnor var tränare för båda könen är ett sådant exempel vilket jag tidigare diskuterat. Då 80 procent av tränarna i fotboll var män, skulle man också kunna argumentera för att det i detta fall ger ett visst kapital att vara just man. Ett motsatt exempel, när det inte ger något kapital att vara man, skulle kunna vara att studera på förskollärlinjen. En paradox i sammanhanget är dels att dessa män, fotbollstränaren och

²⁴⁶ Alvesson, 1997b, s. 156.

²⁴⁷ För en ingående analys av detta, se Larsson, 2001.

²⁴⁸ Ibid., s. 17.

²⁴⁹ Bourdieu, 1995, s. 97.

förskolestuderanden, i praktiken skulle kunna vara ledare och lärare för samma barn, och än mer paradoxalt är, att de skulle kunna vara samma person. Kön skulle således kunna betraktas som ett fältspecifikt kapital som ges ett värde då de som befinner sig på fältet uppfattar ett visst kön som värdefullare än ett annat.

Idrottsledarna och social position – några iakttagelser

Om vi anammar tesen att kön är ett fältspecifikt kapital, får detta vissa konsekvenser för tolkningen av de unga kvinnornas sociala ursprung. Betydelsen av symboliskt kapital är som bekant det som sociala grupper igenkänner som värdefullt och som något som ger ett värde,²⁵⁰ och tidigare hävdades att män åtnjuter ett större förtroende som ledare enbart i kraft av att de är män. Att vara man är med andra ord ett symboliskt kapital för en idrottsledare. Detta är i sig inte märkligt om vi betänker att ledarskap historiskt sett varit synonymt med manlighet. Detsamma kan även sägas gälla idrottsverksamhet. Traditionen och djupt liggande kulturella tankemönster gör således att ledarskap ges en manlig image.²⁵¹ De kvinnor som träder in på idrottsledarfältet måste därför vara utrustade med en habitus som gör att de kan bortse från eller åtminstone ha överseende med detta förhållande. Kvinnorna måste också kompensera den brist på förtroende eller på kapital, som deras könstillhörighet per definition ger, med andra kapitalformer. Detsamma gäller alltså inte män eftersom de bokstavligen talat har detta kapital i fysisk och därmed förkroppsligad form. En fråga som ställdes inledningsvis var vilka värden och tillgångar ledarna hade med sig i bagaget. För de unga kvinnornas del kan man således argumentera för att deras sociala ursprung är den stora kapitaltillgången, dvs. deras habitus som i detta fall går att omvandla till symboliskt kapital. Habitus är i vissa sammanhang möjliga att omvandla till kapital – och detta synes vara ett sådant sammanhang vad gäller de unga kvinnliga ledarna.

Merparten av de unga kvinnorna ägde också en förkroppsligad förmåga att orientera sig i idrottsvärlden; de hade i stor utsträckning varit tävlingsidrottare och även genomgått idrottsledarutbildningar, vilket jag benämner ett idrottsligt kapital. Följaktligen skulle de möjliga betingelser som bör råda för att en ung kvinna skall åta sig ett idrottsledaruppdrag i dag vara, att hon har en habitus, dvs. ”rätt” socialt ursprung och utbildning samt idrottserfarenhet, som fungerar som symboliskt kapital på fältet. Att hon innehar detta

²⁵⁰ Broady, 1991, s. 171.

²⁵¹ Se även beskrivningar av chefskap i Due Billing (1997): ”Är ledarskap manligt, kvinnligt eller något annat?” s. 135 ff.

slag av kapital gör dels att hon vill åta sig uppdraget, dels att hon i andras ögon är kvalificerad för uppdraget.

7. Vilken idrottssyn har ledarna?

Inledning

Den första centrala barn- och ungdomsledarkonferensen arrangerades 1982. Den utmynnade bland annat i att RF tillsatte en arbetsgrupp som skulle ta fram riktlinjer för tävlingsverksamhet för 6–12 åringar.²⁵² Dessa direktiv kan också sägas karakterisera den officiella synen på vad som kännetecknar en god barnidrott, dvs. hur idrott som har barn som målgrupp borde utformas och bedrivas. I riktlinjerna betonades att verksamheten måste ske på barns villkor och anpassas till deras prestationsnivå. Barn inte är små kopior av vuxna, utan idrotten är till för barnen och ska inte tillfredsställa vuxnas krav på spänning. Barn ska heller inte hetsas till framgång på grund av vuxnas egna tillkortakommanden. I en senare officiell utgåva, *Idrotten vill*, där Riksidrottsförbundets verksamhetsidé och riktlinjer in i 2000-talet beskrivs, framförs liknande tankegångar. Där poängteras bland annat att barns idrott måste organiseras så att den blir lekfull och leder till allsidig utveckling.²⁵³

Att dessa riktlinjer och direktiv inte alltid varit normgivande speglas i den debatt som varit mer eller mindre förekommande de senaste decennierna rörande utformningen av barns idrott. Det har funnits och finns olika intressenter på arenan. De har alla en uppfattning, ibland överensstämmande och ibland motstridig, om hur den goda barnidrotten ska vara utformad och vad den ska leda till. I föreliggande resultatdel är det idrottsledares uppfattningar som ska skärskådas närmare.

Hittills har blicken främst varit riktad mot idrottsledargruppens sammansättning – vilka de är – men den vänds nu istället mot vad ledarna säger att de vill. I detta kapitel ska studera idrottsledares inställning till hur idrott för barn bäst ska organiseras och bedrivas. Den forskningsfråga som är i fokus lyder: *Vilken idrottssyn har ledarna, dvs. vad anser de känneteckna en "god barnidrott"*? Syftet är att belysa idrottsledarnas inställning till skilda aspekter av barn- och ungdomsidrotten, företrädesvis synen på tävling, vikten av att vinna, utslagning kontra idrott på barns villkor samt instruktion, lek och lärande. Genom denna belysning vill jag fördjupa diskussionen om

²⁵² Patriksson, G. (1987): *Idrottens barn. Idrottsvanor – stress – utslagning*, s. 64.

²⁵³ Riksidrottsförbundet, 1996, *Idrotten vill*, s. 15–17.

vad som värdesätts inom barn- och ungdomsidrotten och därmed ledaruppdragets mer eller mindre nödvändiga betingelser, konstruktionen av kön samt vad idrotten möjligen fostrar till.

Redovisningen bygger huvudsakligen på en omfattande enkätfråga där ledarna tog ställning till ett antal påståenden om barn- och ungdomsidrott. För att komplettera och fördjupa bilden av ledarnas idrottssyn redovisas i detta kapitel även resultatet från intervjuer med fotbolls- och basketledare. Belysningen gäller då inte enbart ledarnas inställning till olika frågor utan också hur de faktiskt går till väga och handlar i praktiken. Resultatdelen i detta kapitel är således både av kvantitativ och kvalitativa art. Vid formuleringen av påståendena och intervjufrågorna har jag inspirerats av den ovan beskrivna debatten liksom av de direktiv och riktlinjerna som finns beskrivna i *Idrotten vill*. Ledarnas svar kontrasteras också i flera fall mot formuleringarna i *Idrotten vill*. De aspekter som ska belysas är delvis överlappande men kan delas in i följande fyra områden:

- *Tävling på gott eller ont* – ledarnas inställning till om det huvudsakligen är positivt eller negativt för barn att tävla och konkurrera
- *Vikten av att vinna* – ledarnas inställning till hur viktigt det är att vinna samt vilka som ska få spela matcher
- *Utslagning kontra idrott på barns villkor* – ledarnas inställning till kritiken av barnidrotten, förekomsten av utslagning och till innebörden av att bedriva idrott på barns villkor
- *Instruktion, lek och lärande* – ledarnas inställning till betydelsen av instruktion respektive lek samt tidig specialisering för barns lärande och utveckling

Analysen av svaren sker på flera olika nivåer. På en nivå jämförs inställningen till de ovan beskrivna aspekterna mellan ledare från olika idrotter. På en andra nivå jämförs kvinnliga respektive manliga ledare från olika idrotter, dvs. om synen på skilda aspekter av barnidrotten varierade inom gruppen kvinnor och gruppen män beroende på idrottstillhörighet. På en tredje nivå jämförs och kompletteras de enkätsvar ledare gav med de svar ledare gav i intervjuer vad gäller inställningen till barnidrottsverksamheten samt agerandet i praktiken. På en fjärde nivå jämförs även idrottsledare och blivande idrottslärare. Här är inte idrottslärares inställning i sig det primära, utan huruvida den avviker från ledarnas inställning eller ej. Genom att ställa idrottsledarnas svar i relation till svaren från en annan grupp med liknande men ändå skilda uppgifter, hoppas jag kunna tydliggöra eventuella utmärkande drag hos idrottsledarna. Det övergripande syftet med alla dessa

jämförelser är emellertid att analysera vad som premieras och värdesätts i idrottsmiljön.

En viktig utgångspunkt vid tolkningen av svaren är också i detta kapitel, att barnidrotten kan betraktas som en arena eller som ett fält där kunskaper, normer och värderingar uttrycks, förmedlas och också införlivas av individer. Denna arena är inte homogen utan heterogen till sin karaktär då olika och delvis motstridiga uppfattningar om hur barnidrott ska utformas sannolikt förekommer. Det är dessa uppfattningar, närmare bestämt idrottsledarnas och i viss mån idrottslärarnas, som nu närmare ska skärskådas. Tolkningen av deras svar görs å ena sidan mot bakgrund av att ledarna företräder och ofta är fostrade i en viss idrottstradition. I denna har det utvecklats ett specifikt sätt att tala, dvs. där förekommer en särskild doxa eller en förgivet tagen trosföreställning som reglerar och sätter gränser för talet, för vad som är det lämpliga eller det förväntade att säga och för vad som inte låter sig sägas. Å andra sidan sker tolkningen mot bakgrund av att ledarna och lärarna befinner sig i en verksamhet som bestäms av en specifik inre logik. Här knyter jag således an till det av Engström utvecklade teoretiska resonemanget att skilda praktiker regleras av en dominerande tankefigur eller logik. Denna logik utgör tillsammans med ledarens habitus grunden för utsagan. Även i denna resultatanalys är jag således inspirerad av Bourdieus forskningsverktyg. Dessutom används genus som analysverktyg i tolkningen av de kvinnliga och manliga ledarnas svar.

Tävling på gott och ont

En aspekt som varit ständigt närvarande i den tidigare skisserade barnidrottsdebatten rör tävlingens vara eller inte vara för barn. Olika åsikter har framkommit när det gäller frågor som exempelvis: Vid vilken ålder är det lämpligt att barn börjar tävla? Hur ska barns tävlingar vara organiserade? Ska barn tävla internationellt i tidiga år, kanske enbart nationellt, eller ska tävlingsmomentet begränsas till att uteslutande ske inom den egna föreningen? I *Idrotten vill* hävdas att tävling liksom lek är ett naturligt inslag för barn i idrotten. Tävlingsmomentet bör dock tonas ned och främst ske i närområdet.²⁵⁴

I formuläret fick idrottsledarna ta ställning till ett flertal påståenden som hade anknytning till tävling och om det i grunden är positivt och utvecklande eller negativt och hämmande för barn att tävla. Svaren var ordnade på en fyrgradig skala med alternativen ”stämmer helt, stämmer i stort sett, stäm-

²⁵⁴ Se Riksidrottsförbundet, 1996, *Idrotten vill*, s. 15–16.

mer knappast och stämmer inte alls”. De olika påståendena var formulerade både i positiva och negativa ordalag och ledarna fick ta ställning till följande formuleringar:

- *Tävlingsverksamhet är bra för barns personliga utveckling*
- *Det är nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar*
- *Många barn far illa av att tävla och konkurrera*
- *Det är viktigt att stimulera barns vinnarinstinkt*
- *Tävling och konkurrens hotar på sikt samarbete*

I ett första skede redovisar jag idrottsledarnas liksom blivande idrottslärares ställningstaganden genom att föra dem antingen till den instämmande eller den icke-instämmande sidan. För att renodla svaret slår jag således samman de två positiva och de två negativa svarsalternativen.²⁵⁵

I ett första påstående kopplades alltså tävlingsverksamheten till barns personliga utveckling och formuleringen var i positiva ordalag. Den löd: *Tävlingsverksamhet är bra för barns personliga utveckling*. I nedanstående tabell redovisas ledarnas och lärarnas ställningstaganden

Tabell 12. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Tävlingsverksamhet är bra för barns personliga utveckling”. Procent²⁵⁶

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket (n 60)	79	21
Fotboll (n 115)	83	17
Golf (n 112)	71	29
Gymnastik (n 98)	33	67
Ridsport (n 80)	71	29
Simning (n 60)	81	19
Idrottslärare (n 129)	40	60

Det är tydligt att tron på tävling som en positiv kraft är stark bland idrottsledare. Med ett undantag, som jag snart ska kommentera, instämmer mer än

²⁵⁵ I ett senare skede kommer jag även att belysa ytterligheterna, dvs. vilka idrottsledare som förhållit sig positiva respektive negativa till tävling i samtliga påståenden. De olika ledarkategoriernas ställningstaganden redovisas liksom senare även kvinnors och mäns ståndpunkter.

²⁵⁶ För att underlätta läsningen av resterande tabeller redovisas antalet ledare i respektive idrott samt antalet idrottslärare endast i tabell 12.

70 procent av ledarna i påståendet att tävlingsverksamhet är något gott och bra när det gäller barns personliga utveckling. Gymnastikledarna utgör med sin tveksamhet till påståendets självklarhet ett undantag, men så är också gymnastiken något ovanlig i sammanhanget då man kan träna gymnastik utan att behöva delta i tävlingsgymnastik. Motsvarande förhållande gäller i och för sig också i ridsport, där merparten av de barn och unga som rider inte deltar i tävlingsverksamhet. Ridledarna har dock som tidigare redovisats i hög grad själva varit tävlingsaktiva i sin sport och, kan man förmoda, har ett värderingsschema där tävling ses som något positivt, vilket möjligen även förstärkts av dessa tävlingserfarenheter. De gymnastikledare som ingår i studien intar, åtminstone som grupp betraktat, en position som utgör en motpol till de mer tävlingspositiva ledarna. Detsamma gällde idrottsläraryrgruppen som starkt avvek från idrottsledarnas positiva tävlingssyn. Hurvida detta var ett enstaka fall kommer snart att visa sig.

Ett annat påstående ledarna och lärarna tog ställning till anknöt också till tävlingsverksamhet eftersom alla som tävlar i regel upplever såväl framgångar som motgångar. Påståendet var formulerat i positiva ordalag och löd: *Det är nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar*. Svaren redovisas i nedanstående tabell.

Tabell 13. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Det är nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	83	17
Fotboll	85	15
Golf	74	26
Gymnastik	63	37
Ridsport	70	30
Simning	86	14
Idrottslärare	50	50

Alla som har erfarenhet av idrottsrörelsen känner igen talet om att det är viktigt att lära sig förlora och att man måste kunna ta en förlust. Att det är denna trosföreställning och ingen annan som är den rådande belyser ovanstående svar. Majoritet av ledarna, även gymnastikledarna om än i något mindre omfattning än andra ledare, anser att det är nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar. I andra pedagogiska sammanhang brukar annars det motsatta framhållas, dvs. barn behöver känna att de är duktiga och kom-

kompetenta, att de kan och klarar av saker och att det därmed måste anses nyttigt och viktigt att tidigt ha medgång snarare än motgång. För att utveckla ett gott självförtroende och en god självkänsla är det alltså väsentligt att barn får lyckas. Detta resonemang synes idrottslärarna ha anammat i högre grad än idrottsledarna, då halva lärargruppen inte ansåg att det var nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar. Påståendet kan dock uppfattas på olika sätt och det ena behöver därmed inte utesluta det andra. Jag ska återkomma till den aspekten.

Ett tredje påstående om tävling var formulerat i negativa termer och löd: *Många barn far illa av att tävla och konkurrera*. I nedanstående tabell redovisas ledarnas svar.

Tabell 14. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Många barn far illa av att tävla och konkurrera”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	46	54
Fotboll	42	58
Golf	50	50
Gymnastik	77	23
Ridsport	70	30
Simning	26	74
Idrottslärare	71	29

Också i detta fall tog en stor del av ledarna ställning för tävling och svarade att det knappast eller inte alls stämmer att många barn far illa av att tävla och konkurrera. Det förelåg dock stor spridning mellan grupperna. Av gymnastik- och ridsportledarna samt idrottslärarna menade merparten, ca sju av tio, att många barn visst kunde fara illa av tävling och konkurrens. Av simledarna ansåg däremot en lika stor andel att så inte alls var fallet.

Ännu ett påstående på tävlingstemat löd: *Det är viktigt att stimulera barns vinnarinstinkt*. Denna formulering implicerar för det första att det finns något som skulle kunna benämnas vinnarinstinkt hos barn, och för det andra att denna ”instinkt” kan lockas fram och uppmuntras. I tabellen på nästa sida redovisas ledarnas och lärarnas svar.

Tabell 15. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Det är viktigt att stimulera barns vinnarinstinkt”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	62	38
Fotboll	54	46
Golf	47	53
Gymnastik	23	77
Ridsport	35	65
Simning	61	39
Idrottslärare	24	76

Mönstret känns igen så tillvida att idrottslärare, gymnastik- och i viss mån även ridledarna i hög grad återfanns på den ena halvan av tabellen och de fyra andra ledargrupperna på den andra. Således var det bland basket-, sim- och fotbollsledarna en klar majoritet som instämde i påståendet att det är viktigt att stimulera barns vinnarinstinkt – och därmed att en sådan instinkt existerar. Framför allt idrottslärargruppen och gymnastikledarna men också ridledarna förhöll sig mer skeptiska till detta.

Det sista tävlingspåståendet som ledarna tagit ställning till var negativt formulerat och löd: *Tävling och konkurrens hotar på sikt samarbete*.²⁵⁷ I tabellen nedan redovisas ledarnas och lärarnas ställningstaganden.

Tabell 16. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Tävling och konkurrens hotar på sikt samarbete”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	35	65
Fotboll	30	70
Golf	31	69
Gymnastik	59	41
Ridsport	48	52
Simning	28	72
Idrottslärare	42	48

²⁵⁷ I enkätfrågan fanns också ett liknande påstående, ”Konkurrens skapar ett osunt klimat i en grupp”, vilket inte redovisas på grund av att det tangerar påståendet i tabell 16.

En majoritet av ledarna ansåg inte att tävling och konkurrens hotade samarbete. Det var dock tydligt att olika grupper intog olika positioner genom sina ställningstaganden. Det var cirka två av tre ledare inom basket, fotboll, simning och golf som inte höll med om att tävling och konkurrens skulle utgöra något samarbetshot. Bland gymnastikledarna var det istället nästan två av tre ledare som ansåg att så kunde vara fallet. Gruppen ridsportledare var i sin tur tudelad.

Tävling på gott och ont – en kommentar

Tidigare antydde jag att de olika påståendena kan uppfattas på skilda sätt och att det är möjligt att göra individuella tolkningar av flera formuleringar. Vad det är ledarna egentligen svarar på går alltså inte att fastlägga. Det behöver dock inte innebära att svaren inte går att analysera. Den konsistens och det mönster som framträdde genom de olika ställningstagandena visar till exempel att gruppen fotbollsledare, å ena sidan, uppfattar påståendena på ett enhetligt sätt – även om vi aldrig kan vara säkra riktigt på hur – och är samstämmiga i sin syn att tävlingsidrott är något positivt. Grupperna gymnastikledare och idrottslärare, å andra sidan, är också konsekventa i sina ställningstaganden men de är istället huvudsakligen negativa till tävling för barn. Detta faktum stöder också antagandet att barnidrotten kan betraktas som en arena, eller som ett fält, där olika agenter strider om något specifikt och gemensamt. I detta fall: det rätta sättet att organisera barns idrottande. En slutsats av svaren blir att skilda ledare har olika syn på vad som är rätt för barn. Detta är emellertid inte ett individuellt ställningstagande i första hand utan är beroende av i vilken idrottsligt kontext ledarna verkar. Det är således tydligt att inom olika idrotter frodas skilda värderingar och sätt att tala om idrott för barn.

Att idrottslärargruppen och gymnastikledarna uppvisade ett annorlunda svarsmönster i jämförelse med en majoritet av idrottsledarna blir också möjligt att förklara i ljuset av att dessa olika grupper leder barn i idrottsliga verksamheter med skilda dominerande logiker. Ett rimligt antagande är att de ledare som verkar i aktiviteter där den dominerande bakomliggande logiken är tävling och rangordning, också uppskattar och försvarar denna logik. Vore det inte så, hade ledarna i fråga säkerligen slutat eller aldrig åtagit sig uppdraget. Att vara positivt inställd till tävlingsverksamhet för barn måste med andra ord sägas vara en nödvändig förutsättning för ledaruppdraget. Idrottslärares mer negativa inställning till tävling kan förklaras på liknande vis. Lärares svar speglar därmed det faktum att det i skolans id-

rottsundervisning råder andra dominerande logiker än inom barnidrottsverksamheten. Där läggs tonvikten inte sällan på fysisk träning och färdighetsträning och målet är inte att eleverna ska tävla mot varandra.

Att gymnastikledare på många sätt framstår som annorlunda än exempelvis ledare inom lagbollspel, skulle också kunna ges andra förklaringar. Då hela gruppen utom två individer var kvinnor, ligger det nära till hands att tolka deras ställningstagande mot bakgrund av att de är kvinnor och att de därmed skulle resonera ”annorlunda” än män. Representerar då gymnastikledarna ett typiskt och traditionellt kvinnligt ställningstagande visavi tävling? För att om möjligt besvara denna fråga, ska jag göra ytterligare ett nedslag i det empiriska materialet.

I syfte att studera om svaren skiljer sig åt mellan kvinnor från olika idrottsformer har jag sammanfört ledarna från bollsporter till en kategori, eftersom tävlingsverksamhet oftast är den dominerande logiken i bollspel. Gymnastik- och ridsportledare har fått bilda en annan kategori, då tävlingsmoment inte behöver förekomma och heller inte alltid är den bakomliggande logiken i dessa verksamheter. Simledarna har fått bilda en egen grupp, då denna grupp skulle kunna föras till båda dessa kategorier, beroende på målgrupp. De olika svarsmöjligheterna för de fem påståendena har poängsatts från ett till fyra och därefter har poängen räknats ut vad det gäller de olika ledargruppernas svar. De som är mest positiva till tävling har fått låga poäng och dessa benämns ”mycket positiva” i tabellen. De som är mest negativa till tävling har fått höga poäng och benämns ”mycket negativa”. Det är således extremvarianterna åt båda hållen som här ska belysas.²⁵⁸

Tabell 17. Inställning till tävling bland kvinnliga ledare från olika idrotter. Procent

Idrotter	Mycket positiv	Mycket negativ
Basket, Fotboll, Golf (n 63)	29	12
Gymnastik, Ridsport (n 176)	14	31
Simsport (n 43)	44	5

I ovanstående tabell kan vi se att inställningen till tävling varierade mellan kvinnliga ledare från olika idrotter. Gruppen gymnastik- och ridsportledare var minst positiv till tävling (14%) och mest negativ (31%). Inom gruppen

²⁵⁸ Benämningen ”Mycket positiv” bygger på ett medelvärde om högst två poäng per fråga, vilket innebär minst svarsalternativet ”Instämmer i stort sett”. Benämningen ”Mycket negativ” bygger på ett medelvärde om minst tre poäng per fråga vilket i sin tur innebär svarsalternativet ”stämmer knappast”. Mellanintervallet redovisas inte i tabellen.

bollspel rådde det omvända förhållandet. Där var istället var tredje ledare mycket positivt inställd till tävling (29%) och drygt var tionde (12%) var mycket negativt inställd. De mest positiva var dock ledarna inom simsport (44%). Endast några få procent av dessa förhöll sig mycket negativa till tävlingsverksamhet för barn (5%).

En rimlig tolkning av dessa svar blir därför att det inte går att koppla obenägenheten att inte vilja tävla till en kvinnlig natur. Denna vilja eller ovilja är som så mycket annat ett resultat av historiska och sociala konstruktionsprocesser. Att framför allt gymnastikledarna framstod som annorlunda än de andra ledarna i sina svar kan därför inte förstås mot bakgrund av att de är kvinnor. Däremot är en möjlig tolkning att de har ett införlivat värderingsschema som överensstämmer med barn gymnastikens ideal, liksom att de ingår i en miljö där tävlingsinslaget är nedtonat eller ej förekommande.

Hur ska man då tolka simledarnas svar? I ovanstående tabell framstår de som den mest extrema gruppen när det gäller positiv inställning till tävling. Detta kan vara en tillfällighet då simledarna utgör den numerärt sett minsta gruppen. Vi ska därför skärskåda huruvida de manliga simledarna också utmärkte sig på liknande sätt. I nedanstående tabell redovisas således inställningen till tävling bland de manliga ledarna.

Tabell 18. Inställning till tävling bland manliga ledare från olika idrotter. Procent

Idrotter	Mycket positiv	Mycket negativ
Basket (n 36)	44	8
Fotboll (n 94)	54	7
Golf (n 88)	41	17
Simsport (n 17)	75	0

Spridningen var mindre mellan manliga ledare från olika idrotter än mellan kvinnliga. Som vi kan se av tabellen var också män över lag något mer positivt inställda till tävlingsverksamhet för barn än kvinnor. Det fanns dock undantag. De manliga golfledarna var exempelvis mindre positiva och mer negativa än de kvinnliga simledarna. Nästan var femte golfledare hade också en mycket negativ inställning till tävling i jämförelse med de manliga simledarna, där ingen uppgivit en negativ inställning. Liksom var fallet med de kvinnliga simledarnas inställning utgjorde de manliga simledarna den mest extrema gruppen inom den manliga ledargruppen som helhet. Därmed torde inte simledarnas svar bero på en tillfällighet.

Inställningen till tävling kan även åskådliggöras genom ett medelvärdesindex. Om detta ordnas efter en fallande skala med de mest tävlingspositiva ledarna först blev ordningen: manliga simledare, manliga fotbollsledare, manliga basketledare, kvinnliga simledare, manliga golfledare, kvinnliga fotbollsledare, kvinnliga ridsportledare och kvinnliga gymnastikledare. Att män generellt sett hade en något mer positiv inställning till tävling än kvinnor, är troligen ett resultat av ett historiskt förhållande och beroende av vad som fortfarande uppfattas som kvinnligt och manligt beteende. Det har länge ansetts naturligt och fullt legitimt för män att tävla, konkurrera och mäta sina krafter med varandra i idrott – och i andra verksamheter också för den delen. För kvinnor har motsvarande aktiviteter inte bara ansetts onaturliga, illegitima och okvinnliga – de har länge också varit otillåtna.²⁵⁹ Nu börjar kvinnors ”tävlingsinstinkt” dock mer och mer att vakna till liv, dvs. den tillåts ta sig uttryck offentligt, och i dag skulle det snarare tyckas märkligt om inte våra största kvinnliga idrottsstjärnor visade sig positivt inställda till att tävla. I en studie om 16-åringars fritidsintressen fick ungdomarna i en fråga värdera vad de ansåg vara en manlig respektive kvinnlig aktivitet.²⁶⁰ En av dessa aktiviteter var tävling. Av flickorna svarade då 85 procent att det varken var ett särskilt manligt eller kvinnligt beteende att tävla. Av pojkarna svarade 71 procent att de inte heller förknippade aktiviteten med något särskilt kön. Vad som uppfattas som en kvinnlig eller manlig inställning till tävling är således något som skiftar över tid och som är beroende av sitt sammanhang. Det är inte minst de kvinnliga simledarnas svar ett tecken på.²⁶¹

Vikten av att vinna

Det ligger nära till hands att koppla en positiv syn på tävling till inställningen att det är viktigt att vinna och nå framgång. Det är att segra som tävlandet ytterst går ut på. Tävling är emellertid bara en del av idrott. Riksidrottsförbundets idrottsdefinition lyder: ”Idrott är fysisk aktivitet som vi utför för att kunna prestera mera, ha roligt och må bra.”²⁶² I barnidrotten är sannolikt alla dessa tre idrottsingredienser förekommande. RF ger dock i *Idrotten vill* direktiv om att prestations- och tävlingsmomentet ska tonas ned i barnidrotten. Verksamheten bör utformas så att vinna – förlora situa-

²⁵⁹ Se t.ex. Olofsson, 1989.

²⁶⁰ Se Nilsson, 1998, s. 172.

²⁶¹ Se också Larsson, 2001, där en utförlig analys görs med avseende på möjliga konsekvenser av att flickor utmålats som icke-tävlingsinriktade, s. 39 ff.

²⁶² Riksidrottsförbundet, 1996, s. 5.

tioner är avdramatiserade och barn ska i hög grad tävla mot sig själva och sina egna resultat istället för mot varandra. Vidare sägs att resultaten inte ska ges någon särskild uppmärksamhet. Frågan är emellertid hur detta ser ut i praktiken och vilken vikt prestationen ges i förhållande till att ha roligt och må bra. Frågan är också hur nära kopplat resultatet eller prestationen är till de två övriga. Kan man förlora och ändå ha roligt? I denna del följer en redovisning av hur idrottsledare i intervjuer beskrev vikten av att prestera och nå framgång inom barnidrotten. Ledarna var tränare för barn mellan tio och tolv år. De fick frågan: Är det viktigt att vinna?

Det är mycket viktigt för att spelarna ska kunna motivera sig. Det är svårt att bara torska, man måste ha vinster för att de ska få kul. Det betyder mycket att vinna.

(Manlig basketledare, 18 år, tränar pojkar, bredd)

Det är nog ganska viktigt även om folk säger att det kanske inte är så viktigt så... Det är viktigt, man blir bättre av att vinna. Ju mer man vinner, ju bättre bli man! [...] De var ett tag när de inte förlorade en match, då blir man inte heller bra. Men det är viktigt ... det är viktigt att ha vinsterna, så att man vet vad man kan.

(Kvinnlig basketledare, 16 år, tränar flickor, elit)

Ja, det är viktigt att vinna, men nu har vi åkt på så mycket torskar, så när vi vinner då blir de helt hysteriska! De är ju inte helt förstörda när de förlorar heller, för det har de ju fått lära sig, om man säger så... det är jätteviktigt för dom att vinna, faktiskt. Jag tycker det är viktigt att vinna, man måste ju ha någonting att kämpa för... men jag blir inte arg om de förlorar, bara om de gör det på ett dåligt sätt, så att säga, ställer in skorna i förväg.

(Kvinnliga basketledare, 24 år, tränar flickor, bredd)

Det är inte viktigt alls. Eller ja, det ska jag inte säga. Visst är det viktigt, för tjejerna tycker ju att det är roligt att vinna. Jag tycker att man ska ge dem förutsättningarna för att de ska kunna vinna. Att man inte i varje situation står med stoppur för att alla ska få spela i exakt 4 minuter och 36 sekunder. Det kan vara situationer där någon får spela lite mer. Man måste ge dem förutsättningar att vinna.

(Manlig fotbollsledare, 45 år, tränar flickor, elit)

Nej, det är inte viktigt. Det viktigaste är att försöka göra en bra match, att vi spelar bra fotboll. Man kan inte göra mer än så gott man kan. Fast det är roligt, självklart är det roligt, men det är inte så viktigt. Jag är själv en jättedålig förlorare, jag kan inte ens... men ändå måste man försöka vara lugn de här matcherna och säga: "Final är final, man förlorade mot ett bättre lag."

(Manlig fotbollsledare, 38 år, tränar pojkar, elit)

Samtliga av de intervjuade ledarna gav uttryck för att det var viktigt att vinna – eller åtminstone att det var väsentligt att prestera bra resultat. Ledaren i det sista citatet är inne på den linjen, att det egentligen inte är så viktigt bara man spelar bra. Att vinna verkar också vara ett medel för att uppnå något annat. Det är det som är det roliga eller det som gör att man blir bättre. Det är vinsterna som gör att man *vet* att man är bra. Det är också ett kvitto på att träningen varit bra. En del ledare gav uttryck för att det var spelarna, flickorna i det här fallet, som tyckte att det var viktigt. Barnen hade således anammat idrottens framgångskod och ledaren utformade verksamheten därefter, dvs. han organiserade laget så att det blev så bra som möjligt, istället för att se till att alla flickor fick spela lika mycket. Han såg det alltså som sin uppgift och försvarade sitt handlande med att han ville ge dem de bästa förutsättningarna för att vinna.

I de idrotter, basket och fotboll, som ovanstående ledarcitat är hämtade från spelar barn i organiserade seriespel som är utformade på samma sätt som vuxnas seniorserier. Lagen kan åka ur eller flyttas upp en serie beroende på var de kommer i serien. Matchresultat och tabeller publiceras varje vecka under säsongen i en stor kvällstidning och på Internet. På frågan om de brukade titta i tidningen och notera var de låg i tabellen och hur det gått för de andra lagen, svarade samtliga ledare ”ja”, eller till och med: ”Ja, jag tar med den till varje träning, så de har koll.” Detta måste också sägas vara ett uttryck för att det är viktigt hur det går för laget.

Ledarna var valda med tanke på att de skulle träna mer breddinriktade respektive mer elitinriktade lag. Vid en intervju med en baskettränare som just vunnit den största turneringen med sitt lag, som därmed kunde titulera sig distriktets bästa pojklag i åldern tolv år, ställdes den klassiska frågan: ”Hur känns det?”

Ja, det är som någon sa, ”det här förstår du nog inte förrän om några dagar”. Det känns jäkligt skönt, det känns helt underbart... det är ju det här man har jobbat för hela säsongen.

(Manlig basketledare, 25 år, tränar pojkar, elit)

Det var också denna manlige baskettränare som tydligast gav uttryck för ett elitänkande. Han var inte intresserad av att träna ett lag som inte kunde eller ville bli bäst. Under samtalet med honom var det ibland inte möjligt att avgöra om han talade om barn i årskurs sex eller vuxna elitspelare. Annars förelåg dock ingen märkbar skillnad i inställningen till vikten av att vinna mellan ledare som tränade mer elitinriktade eller breddinriktade lag. Möjligen var ett problem för tränarna i de bättre lagen, att de hade vunnit för mycket. Det ansågs inte bra eftersom spelarna då inte lärde sig lika

mycket eller tog vinsterna för självklara. Det framkom heller inga påtagliga skillnader mellan manliga och kvinnliga ledare när det gällde betydelsen av att vinna.

Hur man organiserar verksamheten, om alla får spela och om alla får spela lika mycket, hur man tar ut barn till tävlingar och matcher, är viktiga ingredienser i barnidrottsverksamheten. Det är också i dylika situationer den immanenta pedagogiken troligen är som mest verksam, då det vid dessa tillfällen sker en indirekt fostran genom att barnen via ledarens agerande lär sig om de duger eller inte. Det är också genom dessa uttagningar som ledaren i praktiken visar vilka värden som är de dominerande. I detta fall, om det är viktigt eller inte med framgång. Vilka är det då som får spela?

Alla! Eller det beror på... det är ju liksom P 12-serien, P 12-elit och P 12 div-1. Alla har provat på att spela i alla serier, men sen finns det ju de som har spelat mer i olika då... Men nu i finalen här så fick alla vara med, på bänken i alla fall.

(Manlig basketledare, 25 år, pojkar, elit)

De andra ledarnas svar löd på liknande sätt. Alla fick spela men med vissa förbehåll. Även om många ledare hade ambitionen att alla skulle få spela lika mycket, var det inte säkert att de blev så. Vilka som spelade berodde på hur duktiga de var som spelare, men också på hur de skötte sig för övrigt. Ledaren använde sig med andra ord av match- eller tävlingssituationen som ett straff eller en belöning, dvs. som ett sätt att sanktionera ett önskvärt eller icke önskvärt beteende:

De som tränar mest och kämpar mest hela tiden och kommer på träningarna och gör bra intryck och så där – de får ju spela mest. Det tycker jag är rätt. De ska ju få förtjänst för att de tränar mest, de utvecklas ju mest också. Även de som inte vill träna lika mycket, de får ju också vara med, fast inte lika mycket. Jag vet inte antal minuter men...

(Manlig basketledare, 18 år, pojkar, bredd)

Det var också ledare som menade att barnen ändå hade så god kännedom om vilka som var bäst, att man gjorde dem en otjänst genom att inte spela med det bästa laget. Ledarna var oroliga för att det annars kunde bli mobbnings-tendenser från de andra i laget, som ville att de bästa spelarna skulle in på planen.

Vikten av att vinna – en kommentar

Att ledarna anser att det är viktigt att vinna inom barnidrotten – om än av skilda skäl – är inte konstigt. Det måste ses som en följd av att de ingår i en verksamhet där det är vinst och framgång som är den meningsbärande logiken. De tränar lag som spelar i olika divisioner beroende inte bara på barnens nivå och intresse, utan också på tränarens förmåga. Det senare måste åtminstone sägas vara den dominerande föreställningen inom idrotten. Att träna ett vinnande lag ger därför alltid ledaren ett symboliskt kapital, om det så är barn det handlar om. Intentionerna i *Idrotten vill*, att tävlingsverksamheten främst ska äga rum i enkla former i närområdet och att ringa uppmärksamhet ska ges åt resultaten, efterföljs av allt att döma inte, åtminstone inte i en storstadsregion. I barnidrotten liksom i elitidrotten finns en ekonomisk aspekt i bakgrunden och sponsorer ställer sig bakom de turneringar som anordnas. Dessa finansierare har då också ett intresse av att resultaten framhålls, eftersom publiceringen i tidningar och på hemsidor är ett sätt att synas.

Utslagning kontra idrott på barns villkor

I det följande fortsätter den kvantitativa redovisningen av ledarnas och idrottslärares ställningstaganden till olika påståenden. Att döma av inställningen till tävling som hos en majoritet av ledarna oavsett kön var positiv, skulle man kunna förmoda att merparten av ledarna i studien anser att det sätt på vilket barnidrotten är organiserad och bedrivs, är oproblematiskt, och det legitima och rätta sättet. Ett par påståenden kan sägas behandla detta. Ett sådant var formulerat på så sätt, att den kritik som riktats mot barnidrott egentligen måste sägas vara obefogad eftersom den kommer från icke initierade personer som inte vet hur det faktiskt brukar gå till. Påståendet löd: *De som kritiserar barn- och ungdomsidrotten saknar ofta egen erfarenhet.*

Ledarna fick också ta ställning till ett mer direkt formulerat påstående om ett fenomen som med jämna mellanrum kommit upp i debatten, och som inte minst tas upp i media då och då. Det handlade då om att barn slås ut från idrotten, dvs. att de helt enkelt inte anses tillräckligt bra och därför inte tillåts vara med i idrottsaktiviteten. Formuleringen som ledarna fick värdera löd: *Det sker alltför mycket utslagning inom barnidrotten.* Å ena sidan fick ledarna alltså ta ställning till ett påstående som negligerade eller åtminstone tonade ner kritiken av det sätt varpå barnidrott bedrivs, och å andra sidan fick de själva ta ställning till huruvida det låg något i en aspekt

(utslagning) som varit föremål för en viss debatt. Vi ska granska svaren på dessa båda påståenden närmare i nedanstående två tabeller.

Tabell 19. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”De som kritiserar barn- och ungdomsidrotten saknar ofta egen erfarenhet”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	78	22
Fotboll	88	12
Golf	86	14
Gymnastik	86	14
Ridsport	86	14
Simning	81	19
Idrottslärare	53	47

En tolkning av ledarnas svar är att en stor majoritet ledarna – oavsett idrottstillhörighet – ansåg att den kritik som riktats mot barn- och ungdomsidrotten inte är befogad, eftersom den kommer från icke initierade personer. Det gäller dock inte idrottslärare i lika hög grad. Där ansåg halva gruppen att de som har synpunkter nog kan sägas veta vad de talar om. I nästa tabell redovisas hur de förhåller sig till påståendet: *Det sker alltför mycket utslagning inom barnidrotten?*

Tabell 20. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Det sker alltför mycket utslagning inom barnidrotten”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	71	29
Fotboll	73	27
Golf	74	26
Gymnastik	83	17
Ridsport	88	12
Simning	81	19
Idrottslärare	91	9

En stor majoritet av samtliga ledargrupper, i princip lika stor andel som, får man förmoda, ansåg kritiken överdriven, menade att det faktiskt sker alltför

mycket utslagning inom barnidrotten. Därmed kan man anta att de var kritiska till hur idrott för barn ibland organiseras. Detta gällde i allra högsta grad idrottslärare.

Att döma av dessa två tabeller förelåg sålunda en viss ambivalens bland ledarna när det gällde huruvida idrottsverksamhetens utformning för barn hade positiva eller negativa effekter. Nu har ledarna visserligen besvarat två olika påståenden, men om vi ändå tar fasta på att de genom dessa svar uttrycker en tveksamhet, hur ska då svaren tolkas? Det är möjligt att idrottsledarna inom barnidrottsfältet sluter sina led när de angrips utifrån. Idrottslära- rarnas svar tyder på det, eftersom de hade en avvikande uppfattning. Å ena sidan svarade ledarna, men inte lärarna, samfällt: ”Ja, kritiken kommer från dem som inget vet och den är obefogad”, på den mer indirekta frågan. Å andra sidan gav de, på den direkta frågan om utslagning, uttryck för att det var något som förekom i alltför stor utsträckning.

En bra barnidrott måste ske på barns villkor, brukar det hävdas i debatten. I *Idrotten vill* anges i riktlinjerna att idrott för barn ska bygga på barns behov och förutsättningar och att hänsyn ska tas till de variationer i utvecklingstakt som kan förekomma bland barn.²⁶³ Dessa formuleringar kan således sägas vara ett försök att motverka en verksamhetsinriktning som leder till att barn slås ut eftersom de inte presterar tillräckligt bra. I nedanstående citat ges några exempel på vad barnidrottens ledarna anser att det innebär att verksamheten bedrivs på barns villkor.

Ja, men det är det här att känna av vad de vill. Som jag sa då, mitt mål har varit från början att vi ska vinna den här cupen. De kanske inte vill det. Eftersom min ambition är det så kanske inte jag ska ha det här laget heller. Då passar inte vi för varandra. Men nu gör vi ju det! Jag har höga ambitioner och majoriteten, de flesta, har också höga ambitioner i det här laget och vill någonting. Så jag menar att idrott ska ju bedrivas på barns villkor, det är alldeles riktigt, men samtidigt så är det ju coachen som styr, det här är mitt lag. Det är jag som bestämmer vad som ska hända. Om det inte passar den här killen då... passar det majoriteten, passar det 14 utav 15, då får han byta lag. Jag säger inte åt honom att du behöver gå, men passar det inte här, så okey.

(Manlig basketledare, 25 år, tränar pojkar, elit)

Vad menas med det... ja barns villkor, förutsättningar. Det är ju det att man som ledare måste inse att man inte är där för sin egen skull. Det är ju barnen som är det viktigaste va. Är barnen 7 år bedriver man det på ett sätt, är de 17 år på ett annat. ”Tjocka Gudrun” ska också få vara med och spela fotboll om hon tycker att det är kul. Självklart!

(Manlig fotbollsledare, 45 år, tränar flickor, elit)

²⁶³ Riksidrottsförbundet, 1996, s. 16.

När jag fick de här tjejerna visste jag inte alls vad jag skulle göra med dem. Jag visste inte alls hur hårt jag skulle köra. De är de som valt nivån, jag kör med den policyn. Hade de velat spela i division ett hade de kunnat göra det liksom, men nu är vi i elit. Det är hela tiden på deras villkor vi går framåt liksom. Jag kan inte påskynda det heller. Försöker man påskynda det så blir det nog bara fel. Det går framåt i deras tempo. Men det är de som... Jag frågar hur mycket de vill träna och... Så märker man att jag har tio tjejer, de är så starka allihopa. De vill verkligen!

(kvinnlig basketledare, 19 år, tränar flickor, elit)

Att man inte ska vara... Att man ska kunna... Man ska inte hålla på med för komplicerade grejer, det ska liksom vara på deras nivå. Att de förstår vad man säger och de förstår vad man visar och så. Det är väl det, tror jag.

(Manlig fotbollsledare, 38 år, tränar pojkar, elit)

Det är väl det här jag sa förut, att nu när de är så här unga att de ska få leka lite mer innan man börjar sätta dom in i hur det ska vara. Jag tolererar lite flams ibland men att man är hård ibland. Det är så mycket de vill prata om och babbla om så där. Ibland måste man ju säga till dom men ibland kan de få sitta i fem minuter och babbla lite innan, så att det blir lugnare på träningen sen också. Rätta sig lite efter dom nu i början i alla fall. Höra efter lite vad de tycker är kul lite. Lite grann. Sen styr man upp det mer och mer ju äldre de blir. Då är det tränaren som bestämmer hela träningen. Men att de, som jag sa förut, att jag låter kanske nå'n gå och göra någonting med en kompis på en träning om det är någonting.

(manlig basketledare, 18 år, tränar pojkar, bredd)

Som framgår av ovanstående basketledares svar förekom det skilda uppfattningar om vad som menas med att idrotten sker på barns villkor. En del menade att det handlar om att barnen ska ange ambitionsnivån, och att man som ledare får anpassa sig därefter, byta lag eller låta barnet sluta, som ledaren i det första citatet uttryckte det. Andra menade att idrotten inte får bli ett självändamål för ledaren, eller att det handlar om att inte göra det för svårt och att man är noga med att barnen förstår vad de ska göra. I det sista citatet framgår att ledaren tycker att man ska rätta sig efter barnen på så vis att "de får prata lite ibland" eller att man tar reda på vad de tycker är kul.

I intervjuerna fick ledarna också svara på ytterligare frågor som behandlade deras inställning till barnidrottens utformning. En av dessa rörde ledarnas agerande och vad de ansåg kännetecknade en bra barn- och ungdomsledare. Även i denna fråga gav ledarna kvalitativt skilda svar. Några pekade på att det viktiga var att ha viljan och kunskapen samt ledaregenskaper. De hade dock svårigheter att ange vari de sistnämnda bestod. Andra betonade istället vikten av att ledaren hade respekt med sig och höll distans till gruppen, eller som en basketledare uttryckte det: "Man ska inte komma för nära spelarna. Det måste finnas ett luftrum mellan spelarna och coa-

chen. Det är inte bra om man kommer för nära, för då tappar de respekten för den som ska leda.” Åter andra tog upp att man måste vara ödmjuk och visa hänsyn gentemot barnen samt att man ska inse att man är där för deras skull i första hand, och inte för sin egen.

I en följdfråga på samma tema frågades istället om de hade erfarenhet av ledare som hade agerat felaktigt i sin roll. De fick således berätta om hur man inte bör bete sig som ledare om man tränar barn. De skulle också ange vad de i förekommande fall reagerat negativt mot. Frågan lød: Har du sett någon ledare som du tycker agerade fel eller tokigt på något vis?

Ja, alldeles för ofta. De har ingen känsla! När det gäller barn. Det är det här när vi pratade om fysik och konditionsträning, det finns dom som har yngre lag än vad jag har och de kör saker som jag aldrig har kört med mina killar. Och då kan man ändå säga att vänta lite nu, jag har tagit det här laget, det är bara jag som har tränat dom och tagit dom sedan de var nybörjare och nu är vi bäst! Och vi har aldrig gjort så där. Jag säger inte att det är fel kanske för att få dom bäst, men jag säger att det är fel för att det... jag menar de kan väl göra armhävningar, men de varken vinner eller förlorar någonting på det. Och barn i den åldern är inte mottagliga för styrketräning, de är inte mottagliga.

(Manlig basketledare, 23 år, tränar pojkar, elit)

Ja, många gånger! Jag har väl ofta gjort det själv, har man gjort något fel så vet man ju om det. Men visst jag har sett ledare som har stått och skrikit att tjejerna är dumma i huvudet och att de inte har något i hjärnan. Det finns ju hur många exempel som helst på sånt där. På matcher – överallt. Och när man möter lag som är såna då är det så synd om tjejerna liksom. När tjejer i 12-årsåldern får höra att de är helt dumma i huvudet för att de förlorar en match - då är det inte rätt. Men det händer ofta. Tjejerna blir ju ofta chockade och kommer fram till och säger: ”hör du vad de säger”.

(Kvinnlig basketledare, 19 år, tränar flickor, elit)

O ja, alldeles för många! Och just det här att man jobbar med kortsiktiga framgångar.

(Manlig fotbollsledare, 34 år, tränar pojkar, bredd)

Samtliga av de intervjuade ledarna, oavsett idrottstillhörighet, hade erfarenhet av ledare som de ansåg agerade fel. I ovanstående citat beskriver en manlig och en kvinnlig basketledare samt en manlig fotbollsledare sina erfarenheter. De pekade på aspekter som även andra ledare tog upp, t.ex. att barnen tränades enligt felaktiga grunder, att ledare betedde sig illa mot barnen eller att de inte arbetade långsiktigt som ledare.

Utslagning kontra idrott på barns villkor – en kommentar

Ledarna ger i sina ställningstaganden och i intervju svaren en relativt motsägelsefull och komplex bild av barnidrottsverksamheten. En majoritet av ledarna ansåg att det sker alltför mycket utslagning inom barnidrotten. Samtidigt sa de i svaren på en annan fråga att de som kritiserar verksamheten inte vet vad de talar om. På den direkta frågan vad det innebär att bedriva idrott på barns villkor framkom inte en enhetlig bild, utan skilda ledare framhöll olika aspekter. Detsamma gällde när de besvarade frågan vad de ansåg vara ett bra respektive felaktigt beteende av en ledare visavi barn.

Den variation som framkommit kan ges flera förklaringar. En tolkning kan göras mot bakgrund av att de idrottsledare, som ska utforma en verksamhet för barn och ungdomar, sannolikt är påverkade av olika idrottstraditioner. Det har med andra ord en habitus som överensstämmer med och kanske också formats dels av den kultur som genomsyrar den svenska idrottsrörelsen som helhet, dels den idrottsliga tradition som karakteriserar en specifik idrott samt även av den anda eller kod som råder i den förening ledaren tillhör. Det finns anledning att återkomma till samtliga av dessa aspekter i bokens slutkapitel.

Instruktion, lek och lärande

I formuläret fick ledarna och idrottslärarna även ta ställning till ett antal påståenden som knöt an till hur barn lär och utvecklas bäst. Ett av dessa hade återigen anknytning till tävling och konkurrens men nu med fokus på lärande. Formuleringen lød: *Utan konkurrens kan inte barn sporras till ansträngningar att lära sig*. Detta påstående implicerar en människosyn som inbegriper att en individ behöver yttre stimulans eller en yttre press på sig för att prestera något eller för att vilja anstränga sig. I tabellen på nästa sida visas ledarnas och idrottslärnarnas svar.

Tabell 21. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Utan konkurrens kan inte barn sporras till ansträngningar att lära sig”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	45	55
Fotboll	43	57
Golf	32	68
Gymnastik	17	83
Ridsport	25	75
Simning	34	66
Idrottslärare	9	91

Det var relativt stor spridning bland ledarna vad gäller deras ställningstaganden till huruvida konkurrens är nödvändigt eller inte för barns vilja att anstränga sig. Gymnastikledare och framförallt idrottslärare var återigen grupper som inte sjöng tävlandets och konkurrensens lov, vilket emellertid nästan varannan basket- och fotbollsledare gjorde.

I ett annat påstående som också anknyter till synen på lärande och vilka betingelser som krävs för att ett lärande ska ske, fick ledarna och lärarna besvara i vilken mån de instämde i påståendet *Systematisk och konsekvent instruktion är en förutsättning för riktig inläring*. De svarade som följer:

Tabell 22. Olika ledargrupper inställning till påståendet ”Systematisk och konsekvent instruktion är en förutsättning för riktig inläring”. Procent

Idrottsledare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	82	18
Fotboll	86	14
Golf	76	24
Gymnastik	77	23
Ridsport	89	11
Simning	87	13
Idrottslärare	53	47

Det är ingen tvekan om att dessa idrottsledare hade en stark tro på instruktionens betydelse för lärande och därmed på ledaren som garant för adekvat inläring. Inom den organiserade idrotten är det också mycket som kretsar

runt instruktören och tränaren. Att barn och ungdomar som lär sig åka skateboard eller snowboard sällan har fått vare sig systematisk eller konsekvent instruktion, verkar inte vara något som idrottsledarna reflekterat över när de tog ställning för detta påstående. Idrottslärargruppen avvek i sina åsikter från idrottsledarna också i denna fråga. Det kan dock tyckas som att de också borde tro på instruktionens betydelse i samma utsträckning som ledarna, men de delade uppenbarligen inte deras inställning.

I intervjuerna följdes denna fråga upp genom en öppen fråga. Denne var i sig inte kopplad till instruktion utan det var inställningen till ledarens inverkan i allmänhet som efterfrågades. Frågan var formulerad: Betyder en ledare mycket?

O ja, tränaren betyder mycket. Det är allt! Jag menar, när spelarna visar talang och intresse, men det är tränaren som skapar intresse och kan ge dem möjligheter. Det hänger ju på... i slutändan hänger det på spelarna, men det är tränarna som ska styra dem.

(Manlig basketledare, 23 år, tränar pojkar, elit)

Ja, vem skulle annars lära dem sakerna? Ja, man kan kolla på andra. Det är också skillnad. Killarna kan gå upp och sätta sig klockan tre mitt i natten och kolla på en NBA-match och säkert lära sig lite därifrån. Det skulle aldrig en tjej göra. Man kan lära sig så, men för att man ska lära sig ordentligt så måste man nog ha någon.

(Kvinnlig basketledare, 19 år, tränar flickor, elit)

Det betyder oerhört mycket. Jag är ju inte bara tränare och ledare, jag är uppfostrare också. Många tänker ju bara i fotbollstermer vilket vi inte gör. Jag vet inte om vi är speciella på något sätt, men det är ju hela kakan vi ser till. Vårt mål är ju att utveckla dom som fotbollsspelare också, men under de här första sex, sju åren så är det ju bara den sociala biten. De ska ju ha kul i det här och de ska bli bra människor. De ska vara en bra kompis.

(Manlig fotbollsledare, 45 år, tränar flickor, elit)

Dessa tre ledare får exemplifiera många ledares inställning till den egna betydelsen. Flertalet ledare menade att det är tränaren som är den stora sporren och inspiratören, och visserligen kan man lära sig saker genom imitation men det är ändå tränaren som i slutändan har störst inflytande. Det sista citatet ger också vid handen att en del ledare reflekterat över sin betydelse som fostrare och inte bara som idrottsinstruktör.

I enkäten fick ledarna även besvara hur de såg på lekens och den egna kreativitetens betydelse för barns lärande eller för barns optimala utveckling. De fick ta ställning till ett påstående, som i viss mån utgör en motpol till det tidigare redovisade där instruktionens roll betonades, *Barn utvecklas*

bäst om de får leka och hitta på egna övningar. I nästa tabell presenteras ledarnas ställningstagande för eller emot lekens betydelse.

Tabell 23. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Barn utvecklas bäst om de får leka och hitta på egna övningar”. Procent

Idrottsledare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	78	22
Fotboll	63	37
Golf	81	19
Gymnastik	83	17
Ridsport	91	9
Simning	84	16
Idrottslärare	90	10

Det var som synes också en överväldigande majoritet av ledarna som ansåg att barn utvecklades bäst om de fick leka och hitta på egna övningar. Bland fotbollsledarna var det dock var tredje ledare som inte höll med om att lek har betydelse i sammanhanget. Nio av tio idrottslärare ansåg emellertid att så var fallet.

I *Idrotten vill* hävdas med självklarhet: ”I barnidrotten leker vi och låter barn lära sig olika idrotter.”²⁶⁴ Huruvida detta ska ses som en normativ uppmaning om hur det borde gå till eller som en upplysning om att det är så det går till, framgår inte. I intervjuerna fick ledarna besvara frågan: Brukar ni leka på träningen?

Leker, på vilket sätt då? Ja, vi spelar ju inte match varje träning heller... man måste ju kolla strikt på att de utvecklas och match är det sämsta att utvecklas på. Nä, leker gör vi inte, det är inte ofta. Jag har vissa tankar att lägga in.... jag är inte främmande för det, om du förstår vad jag menar, att lägga in lite ovanliga lekar... Det har väl hänt, men det är inte vad vi gör så där ofta.

(Manlig basketledare, 25 år, tränar pojkar, elit)

Vi leker jättemycket – eller det låter dumt att säga att vi leker jättemycket – men det är det som får dom att tycka att det är kul också. Vi kan leka och göra hinderbanor och springer på en massa madrasser och så där. Man måste variera lite också. Där får man ju också upp samarbetet om man håller på med sånt.

²⁶⁴ Riksidrottsförbundet, 1996, s. 15.

(kvinnlig basketledare, 16 år, tränar flickor, elit)

Ibland. Någon gång då och då. Uppvärmningen brukar vara att vi leker någonting. Eller nu när det var påsklov, då lekte vi lite. När det är lite såna saker, då brukar vi leka. Sista träningen, avslutningen, brukar vi leka, så får de välja lekar. Men vi leker inte varje träning, det gör vi inte, men någon gång då och då. Sen kan man ta någon liten... De tycker ju att det är lek när man gör såna här små tävlingar, skjuta och sånt där, det är ju lite lek för dem också. Och det har vi ganska ofta.

(Manlig fotbollsledare, 34 år, pojkar, bredd)

Hur mycket man leker synes variera stort och ovanstående intervjuцитat får belysa hur praktiken kan te sig. Ledarnas svar antyder att man i vissa lag nästan aldrig leker, att man i andra gör det ofta och att man i det tredje fallet leker vid vissa tillfällen, exempelvis innan lov eller vid säsong avslutning. Att lek inte verkar vara så vanligt förekommande behöver dock inte innebära att lekfullhet saknas i träningen. Mitt helhetsintryck av intervjuerna är emellertid att det allvarsamma och seriösa dominerade över det lekfulla.

Slutligen ska här redovisas två påståenden samt några intervjuцитat som alla knyter an till frågan om tidig specialisering. Olika röster har hörts inom idrottsrörelsen i denna fråga. Det har å ena sidan förespråkats att tidig specialisering, dvs. att man i unga år koncentrerar sig på en idrott, är nödvändigt för att bli riktigt bra och att lära sig idrotten i fråga. Denna specialisering sägs heller inte behöva innebära något negativt om träningen bara är allsidigt utformad. Andra röster har dock hävdats att det är viktigt för barn att pröva olika idrotter i unga år. Det har dels att göra med att träningen inte ska bli alltför ensidig, dels att man i unga år bör lära sig flera idrotter och också att barn annars riskerar att tröttna i tolvårsåldern, om de då enbart koncentrerat sig på en och samma idrott i många år. Dessutom, har det visat sig, att de som visar framfötterna tidigt inte behöver vara de som är de mest talangfulla, utan de som är tidigt fysiskt och motoriskt utvecklade. I Rolf Carlsons doktorsavhandling *Vägen till landslaget* framkom att de barn som blev mest framgångsrika, i den bemärkelsen att de nådde landslagsnivå, var de som i unga år sysslat med många olika idrotter och som inte specialiserat sig på en idrott förrän relativt sent.²⁶⁵

Vad ansåg då olika idrottsledare om tidig specialisering? Nedan redovisas deras ställningstaganden till påståendet: *Tidig specialisering är en förutsättning för senare framgång.*

²⁶⁵ Carlson, R. (1991): *Vägen till landslaget*.

Tabell 24. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Tidig specialisering är en förutsättning för senare framgång”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	16	84
Fotboll	14	86
Golf	6	94
Gymnastik	21	79
Ridsport	24	76
Simning	25	75
Idrottslärare	17	83

En klar majoritet av ledarna gav uttryck för att de inte ansåg att tidig specialisering är en förutsättning för att senare nå framgång. Bland gymnastik-, ridsport- och simledare fanns det dock ett visst stöd för den tanken. Var fjärde ledare inom nämnda idrotter instämde i att tidig specialisering är nödvändig för att lyckas. Golfledarna var de som var mest skeptiska till att så måste vara fallet.

Ett frågeområde i intervjuerna handlade om hur ledarna såg på att barn i unga år prövade olika idrotter eller höll på med flera idrotter samtidigt. En frågan löd: Om någon vill sluta och börja med en annan idrott istället, skulle det vara OK?

Ja, jag menar... jag skulle i och för sig försöka snacka med honom och övertala honom. Det är tråkigt att se en jättetalang välja en annan idrott. Det är ju det här man har jobbat för. De får gärna spela fotboll, bara de ser basket som nummer ett. Det är bra att hålla på med andra idrotter, men bara de prioriterar basket före. Jag är ju tränare och lägger ner mycket tid för att det ska bli bra. Det här är ju mitt fritidsintresse. Skulle de sluta har man ju misslyckats.

(Manlig basketledare, 23 år, tränar pojkar, elit)

Samme manlige basketledare menade också att det inte var hållbart gentemot de andra spelarna att barnen höll på med flera idrotter, eftersom de då missade så mycket basketträningar. Till den pojke som gärna ville fortsätta trots att det krockade med hans fotbollsträningar sa han:

Tyvärr, jag vill jättegärna att du fortsätter men det går inte att du tränar en gång i veckan och de andra tre. Det funkar inte. Du får göra det men du kommer inte att platsa i laget.

Andra tränare svarade helt annorlunda på frågan hur de skulle reagera om någon ville börja med en annan idrott eller hålla på med flera idrotter:

Det får de mycket väl göra. Vi har många tjejer som spelar innebandy och liknande. Vi uppmuntrar dom att, ja först kommer skolarbetet, det trycker vi ofta på, men sen uppmuntrar vi allt annat. Man ska hålla på med så mycket som möjligt. Det är jätteviktigt. Det krockar ibland, men det gör ingenting, absolut inte. Det är väldigt många som spelar innebandy och de rider. Det är helt OK, självklart.

(Manlig fotbollsledare, 45 år, tränar flickor, elit)

Några ledare såg det således som ett misslyckande om ett barn ville byta idrott, medan andra menade att det var helt naturligt och att de gärna fick hålla på med flera idrotter samtidigt. Om det över huvud taget är möjligt att kombinera fler idrotter eller inte, är relaterat till dels om ledaren har en tillåtande attityd eller inte, dels om det tidsmässiga utrymmet finns. Den stora skillnad som framkom i intervjuerna, beroende på om barnen spelade i ett mer elit- eller breddbetonat lag, var verksamhetens omfattning. Det bästa pojk- och flicklaget i basket tränade tre gånger i veckan, och de mer breddbetonade lagen tränade två gånger. På en säsong kan denna lilla skillnad utgöra ca 30 träningstillfällen. Den stora skillnaden utgjordes emellertid av det antal matcher elit- respektive breddlagen spelade, särskilt i basket. I ett elitflicklag spelade flickorna enligt tränaren upp mot 100 matcher på en säsong. Det bästa pojklaget spelade över 60 matcher. Det verkar inte troligt att det då finns utrymme i ett skolbarns liv för att hålla på med ytterligare en idrott. Pojkarna och flickorna i de mer breddbetonade lagen spelade ca 25–30 basketmatcher på en säsong.

Förutom debatten som förts angående det önskvärda i och konsekvenserna av att tidigt låta barn specialisera sig i en idrott, har det också debatterats om det över huvud taget är möjligt att bedöma om barn har de rätta fysiologiska och mentala förutsättningarna för att bli riktigt bra i en idrott innan de har nått puberteten. Påståendet idrottsledarna fick ta ställning till och som redovisas i tabellen på nästa sida löd: *Innan barn har nått puberteten är det omöjligt att bedöma om de har chans att nå landslagsnivå.*

Tabell 25. Olika ledargrupper och idrottslärares inställning till påståendet ”Innan barn har nått puberteten är det omöjligt att bedöma om de har chans att nå landslagsnivå”. Procent

Idrottsledare/ Idrottslärare	Stämmer helt/ Stämmer i stort sett	Stämmer knappast/ Stämmer inte alls
Basket	74	26
Fotboll	78	22
Golf	75	25
Gymnastik	59	41
Ridsport	55	45
Simning	67	33
Idrottslärare	78	22

En majoritet av ledarna höll med om att det inte går att bedöma ett barns framtida landslagschanser innan det har nått puberteten. Liksom i föregående tabell fanns det dock en viss tvekan till detta bland gymnastik-, ridsport- och simledarna. Också i intervjuerna svarade merparten av ledarna att de ansåg att det inte gick att förutspå vilka som skulle lyckas. Däremot svarade en del att de nog ansåg att de kunde peka ut vilka som *inte* skulle kunna bli riktigt bra.

Instruktion, lek och lärande – en kommentar

De redovisade resultaten fokuserade på hur ledarna förhöll sig till instruktionens betydelse för riktig inläring samt till lekens roll för barns optimala utveckling. Det handlade då om nödvändigheten av att barn utsattes för konkurrens eller en yttre press för att vilja anstränga sig, vilket en majoritet av ledarna inte ansåg. Fyra av tio basket- och fotbollsledare menade dock att en konkurrenssituation var en förutsättning för att barn skulle spurras att lära sig något. Att systematisk och konsekvent instruktion var en annan förutsättning för riktig inläring ansåg sju av tio ledare oavsett idrottstillhörighet. Idrottslärarna var däremot inte lika övertygade i frågan. I intervjuerna poängterades också ledarens betydelse. Ledarens roll som instruktör framhölls men också hans eller hennes allmänna betydelse.

Trots att ledarna betonade vikten av riktig instruktion för inläring, ansåg en överväldigande majoritet att barn utvecklas bäst om de får leka och hitta på egna övningar. Huruvida lek förekom som ett återkommande inslag i barnidrottsverksamheten varierade stort. En ledare hävdade att de aldrig lekte, en annan att de lekte vid speciella tillfällen och en tredje svarade att

de ofta lekte. Merparten av ledarna ansåg inte att det var nödvändigt att inrikta sig enbart mot en idrott vid tidig ålder för att kunna blir riktigt bra. En stor andel ansåg också att det inte var möjligt att förutse en eventuell idrottsframgång hos barn före puberteten. I intervjuerna framkom emellertid att enskilda ledare hade olika handlingsstrategier om barn ville hålla på med flera idrotter samtidigt. En del ledare uppfattade detta som ett misslyckande, andra såg det som en självklarhet och uppmuntrade barnet ifråga att utöva flera idrotter samtidigt. I vissa fall var dock tränings- och tävlingsverksamheten så omfattande att det i praktiken inte var möjligt för barnen att dubblera idrotter.

Vilken idrottssyn har ledarna? En kommentar

Syftet med detta kapitel var att belysa idrottsledarnas inställning till hur idrott för barn ska utformas och bedrivas. Fyra områden har varit i fokus: tävling på gott och ont, vikten av att vinna, utslagning kontra idrott på barns villkor samt instruktion, lek och lärande. I anslutning till varje del har jag gjort en kortare sammanfattning, varför jag avslutningsvis ska peka på några utmärkande iakttagelser som framkommit när det gäller kapitlets övergripande fråga: *Vilken idrottssyn har ledarna, dvs. vad anser de kännetecknar den "goda barnidrotten"?*

Det går inte att ge ett enhetligt svar på denna komplexa och mångfasetterade fråga. Idrottsledarnas inställning till olika aspekter av barns idrottsverksamhet varierade och skilda ledargrupper stod mot varandra. Det gällde inte minst inställningen till om det i grunden var positivt eller negativt för barn att tävla och konkurrera. Trots variationen måste man emellertid också konstatera att idrottsledargruppen som helhet, med undantag av gymnastikledarna, var relativt samstämmiga i många frågor. Detta visade sig tydligt och var markant då ledarnas svar relaterades till idrottslärnarnas. De två grupperna, idrottsledarna och idrottslärnarna, hade ofta skilda åsikter om och olika syn på vad som kännetecknar en god barnidrott.

Samtliga ledare var överens om att tränaren hade en mycket betydelsefull roll samt att instruktion är en förutsättning för att riktig inlärning ska ske. De värdesatte med andra ord sin egen position högt och betonade sin egen funktion i verksamheten. De instämde även i att det var nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar. Ledarna inom basket, fotboll, golf och simning och i viss mån ridsport var alla positivt inställda till tävling. Samtliga intervjuade ledare menade att det var viktigt att vinna.

Den variation i inställning som främst framstod mellan de mer tävlingsbenägna idrottsledarna å ena sidan och gymnastikledarna och idrottslärnarna

å den andra, visar på de olika krafter som verkar inom fältet. Att olika ledargrupperna intog skilda positioner i förhållande till varandra, kan förstås som ett sätt att visa sin smak respektive avsmak för vad som av andra uppfattas som det rätta sättet att bedriva barnidrott. Förtjänsten med den tankekonstruktion som fältmetaforen utgör, är att en kontextualisering av ledarnas och lärarnas ställningstaganden blir möjlig. Innebörden av detta kan kopplas till att respektive idrotts dominerande logik verkar styrande för ledarnas inställning och verksamhetens inriktning. Är man med i ett sammanhang där tävling, prestation och resultat utgör den yttersta rationaliteten, måste man också acceptera och tillämpa de normer som följer av detta. Detta kan i sin tur också kopplas till ledarnas habitus genom att de ledare vilkas värderings- och perceptionsschema inte överensstämmer med tävlingsidrottens ideal sannolikt inte återfinns i nämnda verksamhet.

Att dominerande praktiker och logiker är styrande för ledarnas inställning och verksamhetens utformning, tydliggörs också vid en genusanalys. Traditionella, om än föränderliga, typiska kvinnliga synsätt på tävling som något icke eftersträvansvärt förekom i någon större utsträckning enbart hos gymnastikledarna, samt hos gruppen idrottslärare som hade en jämn könsammansättning. I övrigt framhöll de kvinnliga ledarna den i personlighetsutvecklande hänseende goda betydelsen av tävling i nästan lika hög, och ibland i högre, grad som manliga ledare. Det förelåg heller ingen märkbar skillnad i manliga och kvinnliga ledares sätt att tala om betydelsen av att vinna och nå framgång i barnidrotten. Både män och kvinnor ansåg det viktigt att vinna.

Hur ska man då förklara att de ledare som fyllde i enkäten i vissa fall svarade på ett vis, och ledarna som intervjuades svarade på ett annat då de beskrev hur de agerade i praktiken? Det kan vara ett uttryck för att jag som forskare är medkonstruktör av resultaten genom sättet att formulera frågorna. Det mönster som framkom ger emellertid vid handen att det inte finns anledning att ifrågasätta frågornas validitet på ett generellt plan. Att svaren delvis varierade mellan ledare som besvarat i enkäten och dem som blev intervjuade kan sannolikt förklaras av att det, då den senare metoden tillämpas, ges helt andra möjligheter för ledarna att utveckla och förtydliga svaren samt även till uppföljningar från intervjuarens sida.

En annan variation som påbjuder en förklaring, är den som framkom i intervjuerna mellan ledare som tränade barn i samma idrott och på samma nivå. De resonerade i vissa fall på diametralt motsatt sätt – exempelvis när det gäller det önskvärda i att barn utövar flera idrotter samtidigt. En möjlig tolkning av denna variation är att det, trots det styrande i idrottens logik, finns frihetsgrader och tämligen vida ramar för ledarna att agera inom.

De direktiv som anges i *Idrotten vill* har i vissa fall använts för att kontrastera ledarnas svar mot Riksidrottsförbundets idé om vad som ska känneteckna den goda barnidrotten. Mot bakgrund av de variationer som framkommit, framstår skriften i många fall som verkningslös. Den utgör med andra ord en ideologisk vision som saknar reell förankring i praktiken. Måhända har den heller inget annat än ett visionärt syfte, men i förordet som undertecknats av *Riksidrottsstyrelsen* hävdas:

Programmet är vår gemensamma värdegrund. Det är den idémässiga bas som vi alla i föreningar och förbund inom Riksidrottsförbundet ska utgå ifrån när vi formulerar våra mål och stakar ut vår färdriktning.²⁶⁶

Några rader längre ner står: "Programmet ger utgångspunkter [...] men det är på lokal nivå, i idrottens föreningsliv, som idrottsverksamheten får sin slutgiltiga form oavsett vad som beslutas på högre nivå." Intentionerna med texten förefaller vara att beskriva den gemensamma värdegrund som alla inom idrottsrörelsen ska utgå från när målen formuleras. Emellertid uttrycks lika explicit, att enskilda föreningar beslutar om sin egen verksamhet oavsett riktlinjer uppifrån. Det kan tyckas motsägelsefullt, men om vi ska ha en någorlunda autonom idrottsrörelse med självständiga idrottsföreningar kan det hela förmodligen inte formuleras annorlunda. Konsekvenserna blir dock att det råder ett stort godtycke och delade meningar om vad som ska känneteckna den goda barnidrotten bland idrottsledare.

Avslutningsvis ska jag i någon mån fortsätta diskussionen från föregående resultatkapitel rörande vad som erkännes som värdefullt och vilka värden som tycks dominera inom barn- och ungdomsidrotten. Minst 70 procent av samtliga idrottsledare, med undantag av gymnastikledare, ansåg att tävlingsverksamhet är bra för barns personliga utveckling. Att tävla och mäta sig med andra är således något som värdesätts. En majoritet av idrottsledarna ansåg att systematisk och konsekvent instruktion var en förutsättning för riktig inläring. Att tränaren har en betydelsefull roll som instruktör är därför också ett värde som utkristalliserades. Det skulle man också kunna säga att lekens betydelse för barns optimala utveckling gjorde, om det inte hade varit för att ledare i intervjuer gav uttryck för att lek inte med självklarhet förekom i den praktiska verksamheten.

Med ledning av de resultat som framkommit hittills kan man ifrågasätta om de värden som är förhärskande inom barn- och ungdomsidrotten är annorlunda än de som råder i vuxenidrotten. Ledarnas inställning och deras sätt att uttrycka sig synes mer vara en följd av vilken idrott de verkade

²⁶⁶ Riksidrottsförbundet, 1996, s. 3.

inom, än att de hade med barn att göra. Manliga och kvinnliga ledares idrottssyn tycktes också vara mer relaterat till den idrottsliga praktik de verkade inom, än till om de var män eller kvinnor. Både manliga och kvinnliga ledare framhöll prestationen, vinstens och framgångens betydelse inom barnidrott, liksom även motgångens, då det senare sågs som något eftersträvansvärt att ”lära sig ta”.

8. Hur värderar ledarna sin uppgift?

Idrottsledarna utgör en betydande ideell kraft i samhället. I en tid då mycket värderas i pengar och människor över lag är stressade och tidspressade, finns det en stor grupp människor som frivilligt åtar sig uppgiften att på kvällar och helger ta hand om barn och ungdomar. Denna uppgift utförs dessutom oftast utan ekonomisk ersättning och det är berättigat att tala om idrottsledare som en social kategori; den som oavlönad fritidsledare.²⁶⁷ Flera andra folkrörelser har tappat mark de senaste decennierna och allt färre människor är aktiva i t.ex. politiska partier.²⁶⁸ Hur kommer det sig att idrottsrörelsen fortfarande engagerar människor? Vilken mening har ledarskapet för dem som åtar sig ett uppdrag? Vilket värde ser de i att vara ledare? Dessa frågor ska belysas i följande resultatdel.

Syftet med detta kapitel är att studera och analysera hur de individer som har makt och inflytande över idrottens barn värderar sin uppgift. De frågor som ska behandlas rör dels hur det kom sig att de blev ledare, dels vad de anser vara det bästa och det sämsta i ledarskapet. Att öka kunskapen om vad ledarna värdesätter i uppgiften är viktigt för idrottsrörelsen, eftersom det är och alltid har varit en ödesfråga att kunna rekrytera nya ledare. I denna studie är det emellertid främst ur ett fostransperspektiv belysningen är väsentlig, eftersom ledarnas svar kan ge kunskaper om vad som värdesätts och betraktas som tillgångar i idrottsmiljön. Denna kunskap möjliggör i sin tur en diskussion om vad barn kan tänkas införliva genom att delta i aktiviteter organiserade av idrottsföreningar.

Redovisningen bygger på tre enkätfrågor av öppen karaktär. Ambitionen var att formulera frågor som inbjöd till spontana svar och inte verkade alltför styrande.²⁶⁹ Avsikten var att fånga det sätt att tänka och de värderingar som utmärker den svarandes idrottskontext. *Vad är det bästa med att vara idrottsledare?* är ett exempel på en frågeformulering som ger den svarande stor frihet och som medvetet lämnar ett ansenligt svarsutrymme. *Vad vill du förmedla som idrottsledare?* är också en fråga som ger ett stort svarsut-

²⁶⁷ Petersson, T. (1998): "Barn- och ungdomsidrott under ändrade villkor", s. 39.

²⁶⁸ Andelen medlemmar i politiska partier har sjunkit stadigt mellan åren 1976 och 1995 liksom andelen som är partipolitiskt aktiva, mest i åldrarna 16 till 34 år. Se SCB. Befolkning och välfärd: ULF.

²⁶⁹ Denna frågeteknik har bl.a. använts av Arfwedson & Lundman vid intervjuer med skolpersonal och finns redovisad i deras bok från 1984, s. 24 ff.

rymme, men den kan ändå vara styrande då verbet förmedla kan uppfattas som ett tvingande imperativ. Möjligen är frågan vad som ska förmedlas något som många inte reflekterat över förrän frågan ställs. Den kan därför sägas vara ett exempel på hur jag som forskare är med och konstruerar resultaten. Det behöver emellertid inte vara fallet, då svaren betraktas som en sammanvävning av det rådande sätt att tänka som vidlåder en specifik idrottslig kontext och ledarens värderingsschema. Ledarens sätt att svara ger oss därför väsentliga upplysningar om vilka värden som uttrycks och förmodligen även införlivas på barnidrottens arena. Detta trots, eller just därför, att svaret ”uppträffas” i samband med enkätens ifyllande.

Då drygt 500 ledare besvarar frågor med öppna svarsalternativ, och när frågorna dessutom i flera fall är ”öppet” formulerade, uppstår vissa metodiska problem med tanke på hur dessa svar ska behandlas för att möjliggöra en analys. Tillvägagångssättet i denna studie har bestått i att jag, efter ett antal genomläsningar av svaren, försökt finna övergripande kategorier eller rubriker som i möjligaste mån speglar den innehållsliga dimensionen i uttalanden. Risken med detta förfaringsätt kan vara att jag som uttolkare konstruerar resultaten genom de kategoriseringar som görs. Detta är dock ett nästan olösligt problem som i större eller mindre utsträckning förekommer i allt vetenskapligt arbete.

I denna resultatdel är avsikten inte att belysa den kvantitativa aspekten i ledarnas svar. Sökarljuset är istället riktat mot att finna de skilda kvalitativa aspekter som framkommer i uttalanden. Det innebär att det som är unikt och särskiljande är i fokus, snarare än hur många som svarar på ett visst sätt.

Idrottsledarna och ”motivet” till uppdraget

Den första fråga som ska redovisas löd: *Hur kom det sig att du blev idrottsledare?* Syftet med denna är att i någon mån utröna incitamentet till, eller ”motivet” bakom, ledaruppdraget och därmed att påbörja en belysning av vad ledarna värderar i ledarskapet. Termen motiv har här försetts med citationstecken för att markera att ordet inte är helt adekvat valt och därför behöver problematiseras.

Pierre Bourdieu har inte intresserat sig för studiet av människors motiv till olika handlingar och livsval eftersom han håller för sant att dessa handlingar och val sällan sker på en medveten nivå.²⁷⁰ Alltför många komponenter är involverade och sammanvävda för att det ska vara möjligt att reda ut orsaken till människors göranden och låtanden. Istället använder Bour-

²⁷⁰ Se Donald Broadys förord i antologin *Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi*, s. 4.

dieu andra redskap, i synnerhet habitusbegreppet som ju i sig är en oreflekterad och omedvetet införlivad disposition, för att förstå hur människor får smak för och utvecklar preferenser för vissa företeelser men inte andra.

De svar som ledarna angivit på frågan hur det kom sig att de blev ledare, betraktar jag således inte som den ”verkliga” och inte heller som den enda orsaken till att de åtog sig ett ledaruppdrag. Det innebär dock inte att frågan är ointressant eller att den inte säger oss något väsentligt om incitamentet till ledaruppdraget. Det finns skäl till hur ledarna formulerade sig och även om vi inte kommer åt dessa bakomliggande skäl, finns det anledning att ur ett fostransperspektiv studera vad ledarna valt, om än på en delvis omedveten nivå, att framhålla som orsak till att de blev idrottsledare. Deras beskrivningar uttrycker rådande trosföreställningar och sätt att tala som är förhärskande i barnidrotten. Deras svar speglar även deras habitus, och de ger en fingervisning om vad som värdesätts och premieras inom barnidrotten.

Hur besvarade då ledarna frågan om hur det kom sig att de började som idrottsledare? Eller, med en annan formulering, vilket var deras projekt; det ledarna ville uppnå genom ledarskapet? I det följande diskuterar jag ledarnas svar i anslutning till de kvalitativt olika utsagor som framkommit.²⁷¹ Här ger jag också några exempel på hur ledarna formulerat sig, inte minst för att ge läsaren en möjlighet att bedöma den kategorisering som gjorts.

De egna barnen

Det var en stor grupp ledare, fram för allt manliga sådana, som svarade att det var de egna barnens idrottande som gjorde att de själva började. De motiverade detta på skilda vis. Några beskrev att de ville få mer tid tillsammans med sina barn. Idrotten och ledaruppgiften blev därigenom ett medel som möjliggjorde ett engagemang i de egna barnen. Det blev med andra ord en gemensam familjeaktivitet och ett sätt att umgås i familjen.

Ville vara med min son, inte bara som förälder, utan engagera mig i vad han gör. (Kvinnlig fotbollsledare, 37 år)

Vill vara tillsammans med och leda och utveckla min son. (Manlig fotbollsledare, 38 år)

Se till att mina egna barn får en idrottsfostran. (Manlig fotbollsledare, 42 år)

²⁷¹ Sammantaget besvarade 481 ledare frågan. Flera gav mer än ett svar vilket innebär att 566 utsagor har kategoriserats i följande sex övergripande rubriker, med diverse delrubriceringar.

Andra ledare svarade att deras barn saknade tränare och därmed blev deras ledarengagemang som föräldrar ett sätt att realisera de egna barnens idrottande. En typisk utsaga i den vägen är:

Sonen ville spela, men det fanns inga ledare. (Manlig fotbollstränare, 36 år)

Flera gymnastikledare menade även att deras åtagande som ledare gjorde att de egna barnen fick plats i verksamheten dit kötiden annars var lång.

Om mina barn skulle få ha gymnastik var det bara att börja som ledare själv. (Kvinnlig gymnastikledare, 45 år)

För att dottern skulle få förtur. (Manlig gymnastikledare, 34 år)

Det fanns även ledare som framhöll att om de själva åtog sig ett ledaruppdrag innebar det också en garanti för att idrottsverksamheten blev bra. Att engagera sig som idrottsledare blev därigenom ett sätt att kvalitetssäkra de egna barnens idrottande. En del påtalade i detta sammanhang att de hade dåliga erfarenheter av tidigare idrottsverksamhet.

Vill se till att min sons träning blir lekbaserad och inte ”broiler-uppfödning”. (Manlig fotbollsledare, 38 år)

Sonen i fotbollslaget. Vill att föreningen går framåt! (Manlig fotbollsledare, 37 år)

Tyckte att det var för allvarligt med elitänkande, ville ändra det. (Manlig golfledare, 45 år)

Min son spelade golf med kompisarna, men de utvecklade sig inte, då tog jag tag i det. (Kvinnlig golfledare, 41 år)

Andras barn eller barn i allmänhet

Många ledare uppger ett starkt intresse för barn som skäl till sitt ledaruppdrag. Ibland formulerades det i termer av att ledarna var intresserade av att ”jobba med människor”, men i denna studie svarade ledarna framför allt ”jag tycker om barn och ungdomar”. Ledarna motiverade således sitt uppdrag med att det gav dem en chans att vara tillsammans med barn. Utan att förringa detta intresse eller denna önskan om att ha kontakt med barn, kan man nog påstå att dessa utsagor är typiska exempel på fältets doxa, dvs. något som ter sig självklart och inte blir ifrågasatt.

Tycker det är roligt att jobba med barn och ungdomar, se dem utvecklas och umgås med dem. (Kvinnlig gymnastikledare, 24 år)

Det är viktigt att någon ställer upp för killarna. (Kvinnlig fotbollsledare, 32 år)

Tycker mycket om barn. (Kvinnlig golfledare, 59 år)

Idrottsintresset

En stor del av ledarna svarade att det var deras stora idrottsintresse som var orsaken till ledaruppdraget. Detta intresse hade skilda förtecken. För många innebar ledarskapet en möjlighet att vara kvar inom idrotten efter den egna idrottskarriären, och de såg ledaruppgiften som en naturlig fortsättning på denna. Det var flera som i detta sammanhang betraktade ledarskapet som ett alternativ till, eller möjligen en kompensation för, det egna idrottandet som man varit tvungen att avbryta på grund av skador. Att man ville vara kvar inom idrotten uttrycktes inte sällan som en självklarhet: ”Skadade mitt knä och blev idrottsinvalid.” Detta behöver ju i sig inte innebära att man åtar sig en ledaruppgift, men för denne manlige fotbollstränare var det uppenbarligen incitament nog, eftersom han ansåg att det räckte med den förklaringen.

Ledarna kunde också svara att det var ett allmänt idrottsintresse som var skälet till att de började som ledare. En del pekade även på att det var en speciell idrott som var deras passion, och den aktivitet de ville fortsätta med.

För att bollsport är mitt stora intresse. (Manlig fotbollsledare, 45 år)

Har alltid tyckt om idrott och idrottat själv. (Kvinnlig gymnastikledare, 32 år)

Jag gillar föreningslivet. (Manlig golfledare, 45 år)

Längtrade tillbaka till simningen. (Kvinnlig simledare, 21 år)

Har alltid älskat gymnastik, började när jag var tre år. (Kvinnlig gymnastikledare, 20 år)

Stort intresse för ridningen så jag ville försöka arbeta med det. (Kvinnlig ridsportledare, 29 år)

Intresse och ”love” till sporten. (Manlig basketledare, 18 år)

När jag såg NBA-basket på tv blev jag frälst och fäst vid sporten och började träna killarna som gick i åttan. (Manlig basketledare, 19 år)

Jag tycker om vatten. (Kvinnlig simledare, 27 år)

Återbetalning

Det fanns också ledare som motiverade sitt åtagande med att de ville ge tillbaka något av det de själva fått genom idrotten. Detta uttrycktes dels i termer av att de genom sitt engagemang ville betala tillbaka till idrotten i en allmän mening, dels att denna återbetalning var riktad till en specifik förening, dels att andra barn skulle få erfara det positiva de själva eller deras barn fått.

Ville ge igen lite av det man själv fick som barn. (Manlig fotbollsledare, 36 år)

Jag fick mycket som aktiv idrottare = jag vill ge tillbaka. (Manlig golfledare, 51 år)

Det fanns även de som tyckte att deras egna idrottsupplevelser lämnat en del övrigt att önska. De ville därför råda bot på detta genom att själva engagera sig som ledare.

När jag tränade gymnastik så blev jag illa behandlad. Så då tyckte jag att jag skulle bli en bättre tränare. (Kvinnlig gymnast, 18 år)

När jag själv var junior fanns det ingen som tog hand om mig och mina kompisar. Jag tyckte att de som kom efter mig skulle få en chans att komma ut och tävla och träffa likasinnade. (Manlig golfledare, 22 år)

Ledarskapet

Flera ledare nämnde faktorer som kan kopplas till ledarskapet i sig ("gillar att leda ett lag", "ville coacha") som svar på frågan varför de blev ledare. De framhöll att de uppskattade sådana ting som brukar ingå i ett ledaruppdrag.

Intresse av att lära ut saker. (Kvinnlig ridsportledare, 31 år)

Viljan att förmedla min kunskap. (Kvinnlig ridsportledare, 25 år)

Intresserad av att vägleda människor. (Manlig golfledare, 27 år)

En del svarade att skälet till att de blev ledare var att just de som personer var speciellt lämpade att vara detta. De ansåg att de hade de rätta kvalifikationerna och rätt personlighet för uppgiften.

Min tränare ansåg att mina ledartalanger borde användas. (Manlig basketledare, 22 år)

Jag hade en bra utbildning, kan vad jag pratar om, kan ta folk. (Kvinnlig ridsportledare, 19 år)

Är en ledartyp. (Kvinnlig ridsportledare, 25 år)

Tycker om att leda. Det blev naturligt redan som barn att jag tog tag i saker och ting. När jag var 13 år blev jag ordförande i ungdomssektionen och på den vägen är det. (Kvinnlig ridsportledare, 24 år)

Det var också några ledare som tilltalades av att vara i den maktposition som ett ledaruppdrag kan innebära. De värdesatte att få vara med och bestämma och ha inflytande.

Tycker om att påverka. Gillar att jobba med golfen där ledarskapet är en naturlig del. (Manlig golfledare, 32 år)

Kul att ta ansvar, andra lyssnar till en, lära ut. (Kvinnlig ridsportledare, 17 år)

Stort intresse för att aktivt delta i beslut och leda folk. (Manlig ridsportledare, 28 år)

Personlig utveckling

För att ledarskapet bidrar till personlig utveckling, var också ett svar som ett antal ledare gav på frågan hur det kom sig att de blev ledare. De uttryckte således explicit att det bästa i ledarskapet var det man fick tillbaka för egen del.

För att utveckla mig själv. (Kvinnlig ridsportledare, 18 år)

Vill ha en vettig fritidssysselsättning. (Kvinnlig ridsportledare, 20 år)

Vill man bli en bra basketspelare måste man veta hur man lär ut för att förstå själv bättre. (Manlig basketledare, 22 år)

Egen önskan att få röra på mig. (Kvinnlig gymnastikledare, 42 år)

Bra för min framtid eftersom jag går barn- och ungdomsprogrammet. För pengarnas skull. (Kvinnlig simledare, 19 år)

Någon frågade...

Det var även ett antal ledare, framför allt bland de yngre, som gav svaret "för att jag blev tillfrågad" som skäl till att de blev idrottsledare. Det kan tyckas som att detta inte ger någon förklaring till hur det kom sig att de blev ledare, då de inte angivit något motiv till varför de accepterade budet. En möjlig tolkning är emellertid att denna förfrågan i sig utgjorde skäl nog för många ungdomar. Enbart det faktum att bli sedd och tillfrågad, att någon uppmärksammade dem och ville att de skulle åta sig ett ledaruppdrag, var med andra ord ett tillräckligt incitament för att de faktiskt skulle göra det.

Idrottsledarnas "motiv" – en kommentar

Ledarna gav många olika svar på frågan hur det kom sig att de blev ledare. Jag har tolkat det spektrum av utsagor som framkom, som att de alla hade olika projekt de ville förverkliga genom idrotten. Ledarskapet kan därmed ses som ett medel för att uppnå någonting annat. I denna studie motiverade de åtagandet genom att säga att det var en möjlighet att nå gemenskap med de egna barnen och att bidra till deras utveckling, att få umgås med barn i allmänhet, att återbetala en gammal skuld till idrotten, att få eller behålla kontakt med idrotten, att ha inflytande över andra eller att få personliga fördelar. Vad säger oss då detta om idrottsledarskapets innebörd idag?

För att öka förståelsen av ledarnas svar, vill jag föra in begreppen investeringsvärde och egenvärde. Det förra innebär att man gör något för att erhålla framtida vinster. Belöningen kommer inte nu men om denna inve-

stering görs kommer ”vinsten” att kunna kasseras in i ett senare skede. Det kan t.ex. vara att träna i syfte att hålla sig ung, gå ner i vikt eller vinna en speciell tävling. Det senare begreppet, egenvärde, innebär istället att man håller på med en aktivitet för dess egen skull, för att det är roligt och givande just nu, utan en tanke på vad aktiviteten kan ge i ett längre perspektiv.²⁷² Ledarnas svar hade inslag av båda dessa värden. Många av ledarna som givit flera motiveringar till att de blev ledare har svarat på ett sätt som kan kopplas till både ett investerings- och ett egenvärdestänkande. I flera fall verkade emellertid idrottsledaruppdraget vara ett medel snarare än ett mål.

De egna barnen synes för många vara en faktor av betydelse för åtagandet som idrottsledare. Att åta sig ett ledaruppdrag för att de egna barnen ska få möjlighet att idrotta, kan ses som en del i en större strategi från föräldrarnas sida att utveckla och fostra barnen. Det är en indikator på att idrotten i sig, och vad den kan tänkas föra med sig, anses vara något mycket värdefullt av vissa föräldrar. Något så viktigt att de ägnar sin egen fritid åt att möjliggöra barnens idrottande.

Det finns fler faktorer än de egna barnens utveckling som också är viktiga, då över hälften av de manliga ledarna, och åtta av tio av de kvinnliga, inte svarade att de egna barnen var orsaken till ledaruppdraget. Jag ska därför fördjupa belysningen av hur idrottsledarna värderade ledarskapet.

Det bästa i ledarskapet

Denna redovisning behandlar hur det kommer sig att de fortsätter som ledare, vad de ser för värde i att vara ledare och vad som är drivkraften bakom engagemanget. Eller, såsom frågan var formulerad: *Vad är det bästa med att vara idrottsledare?* Denna fråga tangerar den nyligen redovisade och syftar till att i ett vidare fostransperspektiv synliggöra vad ledarna framhåller som värdefullt i ledarskapet liksom vilka värden som är rådande inom barnidrotten i stort.

Vid de första genomläsningarna av svaren framträdde en betydligt enhetligare bild än då ledarna svarade hur det kom sig att de blev ledare. Det var relativt få ledare och främst kvinnor, som uttryckte att de blev ledare ”för att de tycker så mycket om barn”. När de svarade på vad som var det bästa i ledarskapet var det en överväldigande majoritet av ledarna, kvinnor såväl som män, som uttryckte att kontakten med BARNEN var det bästa med att vara idrottsledare. Versalerna används för att betona att det var just barnen

²⁷² Engström har utvecklat idrottens värdebegrepp. För en utförligare redogörelse, se *Idrottsvanor i förändring*, 1989, s. 100 ff. samt *Idrotten som social markör*, 1999, s. 38 ff.

med stort B som var i fokus. Vid ytterligare genomläsningar nyanserades bilden något. Det var fortfarande mötet med barnen som framstod som det värdefulla och det meningsskapande i ledarskapet, men det var olika ting i detta möte som ledarna uppskattade.²⁷³

Barnen är det bästa – men varför?

Det var nästan varje ledare som på ett eller annat sätt nämnde att det bästa i ledarskapet var att det möjliggjorde en *nära kontakt med barn*. En del gav ingen närmare förklaring än så, utan uttryckte bara att det var just samvaron med barnen och ungdomarna de uppskattade. De svarade t.ex. att det bästa med att vara idrottsledare var ”Umgänget med barnen”, ”Att träffa många barn”, ”Att få vara med killarna”, ”Att ha med unga människor att göra” eller ”Roligt att arbeta med barn”.

Det fanns också en del ledare som betonade att det bästa var *att få uppleva barns sätt att vara*. De uttryckte att det var stimulerande att vara tillsammans med barn och att de uppskattade barns speciella beteenden, ”Barns positiva sätt”, ”Glädjen hos ungdomarna”, ”Det naturliga hos barn”, ”Barns livsglädje”, ”Att umgås med friska och glada människor som strålar av självkänsla”, ”Barns otroliga fantasi”, ”Uppleva barnens stjärnögon”, etc.

Det flest ledare sa sig uppskatta mest var emellertid *att få följa de ungas utveckling*, inte minst därför att de själva hade del i den, och att få se glädjen hos barnen när de lyckades. En del nämnde även att de värdesatte att få dela barns och ungdomars framgång och deras glädje när det gick bra.

Kul att se hur mycket de utvecklas av att lära och hur glada de blir när de lyckas. (Kvinnlig gymnastikledare, 32)

Att se dem fatta en övning när de tränat jättelänge och så plötsligt bara går det. (Kvinnlig simledare, 18 år)

När man ser att barnen simmar bättre och bättre blir man glad och väldigt stolt, eftersom det är mina simmare och det är jag som lär dem. (Kvinnlig simledare, 18 år)

Se hur laget utvecklas och så småningom få vara med om framgångarna. (Kvinnlig basketledare, 19 år)

Se ungdomar utvecklas som människor samt resultatmässigt. (Manlig golfledare, 47 år)

Att följa barnens motoriska och gymnastiska utveckling. (Kvinnlig gymnastikledare, 31 år)

Att se att även den fulmögaste utvecklas. (Kvinnlig gymnastikledare, 45 år)

²⁷³ Det interna bortfallet på denna fråga var sju procent.

Kontakten med barnen och att få följa deras framsteg. (Manlig fotbollsledare, 38 år)

Flera ledare uttryckte således att det var spännande och stimulerande att följa barnens utveckling, eftersom denna utveckling tolkades som en indirekt respons och som ett kvitto på att de lyckats som ledare. Många framhöll också att det bästa med att vara idrottsledare var *den direkta och omedelbara uppskattning* som barnen visade. Ledarnas svar indikerar därmed att idrottsledarskapet uppfyllde något för dem grundläggande: de blev omtyckta och kände sig behövda och sedda.

Barnens uppskattning och den glädje de ger tillbaka. (Manlig fotbollsledare, 44 år)

Man får tillbaka så mycket som visar att de tycker om en. (Kvinnlig fotbollsledare, 14 år)

Att kunna få deras kärlek och tillgivenhet långt efter att de lämnat en och gått vidare. (Kvinnlig gymnastikledare, 66 år.)

När en 8-åring kommer fram sista gången på säsongen och säger "Kan jag få dig som tränare nästa år?" (Manlig golfledare, 44år)

Det är roligt när barnen tycker det är kul och säger det till en, barnens beundran. (Kvinnlig gymnastikledare, 17 år)

Att de yngre "ser upp" till mig. (Kvinnlig ridsportledare, 18 år)

Att bli omtyckt och få känna sig speciell. (Kvinnlig gymnastikledare, 16 år)

Oftast positiv feedback. (Manlig golfledare, 32 år)

För många gav det således en känsla av tillfredsställelse och välbehag samt en starkt självkänsla att vara ledare. En annan positiv aspekt som några ledare också poängterade, var att ledarskapet och samvaron med barnen var *ett sätt att hålla sig ung*. "Man håller sig fräsch i tanke och kropp", som en 50-årig manlig golfledare svarade, eller som studiens äldste ledare, en simledare på 66 år, uttryckte det hela: "Man fördröjer förgubbningen."

Ytterligare en synpunkt på det bästa med att vara idrottsledare, var den *gemenskap och den känsla av tillhörighet* som ledaruppdraget förde med sig. Dessutom var det enligt många en möjlighet att få nya vänner. "Man blir som en familj", "Gemenskapen i klubben", "Lära känna nya människor", "Glädjen att få tillhöra ett lag", "Kamratskap", "Att vara en i gruppen", "Att man får vara tillsammans" är exempel på utsagor som förekom.

Slutligen svarade också några ledare att det var *möjligheten att göra nytta* som var det primära. Att förmedla sina kunskaper, kunna påverka i positiv riktning, hjälpa andra och att dela med sig av sådant man är bra på, innebar för många en källa till glädje och gav livet en mening. En kvinnlig ridsportledare på 20 år uttryckte detta talande när hon besvarade frågan vad som var det bästa med att vara idrottsledare:

Kunna organisera något bra, leda = tillfredsställa sig själv. Man får på något vis tillbaka en kick när man ordnar något åt andra.

Det bästa – en kommentar

Ovanstående svar ger vid handen att mycket av drivkraften i ledarskapet handlade om barnen: att få vara med dem, glädjas med dem, följa deras utveckling och framsteg, vinna deras uppskattning och förtroende samt hjälpa och stötta dem på skilda vis. I detta låg för många ledare en djup tillfredsställelse. Barnen var således i fokus även om de på skilda vis bidrog till att fylla ledarnas egna behov. I anslutning till den förra frågan argumenterade jag för att ledarskapet utnyttjades som ett medel för att nå något annat. I detta fall var barnen medlet och den personliga tillfredsställelsen målet. Kontentan av vad som var det bästa med att vara idrottsledare skulle alltså kunna uttryckas som: allt det man får tillbaka för egen del.

Detta kan låta som ett cyniskt konstaterande och en hårdragen tolkning av ledarnas svar. Säkerligen skulle inte heller de själva hålla med om att de nyttjade barnen för egen vinning. Med denna tolkning menar jag dock inte att idrottsledarna skulle vara mer egoistiska människor än andra. Istället tror jag att det är naturligt och högst mänskligt att ett uppdrag som är tidskrävande, utsatt och ideellt inte bara innebär ett givande utan också ett tagande. Bjarne Ibsen, som studerat det frivilliga arbetet i idrottsföreningar i Danmark, pekar också på att det frivilliga föreningsengagemanget främst är en ömsesidig relation, där ledaren ger något men också förväntar sig att få något i gengäld. I Ibsens studie var det inte heller altruistiska motiv och en önskan om att hjälpa andra som var de främsta bevekelsegrunderna för uppdraget, utan mer egenorienterade motiv såsom självförverkligande, gemenskap, status, egna barn, etc.²⁷⁴

I Bourdieus anda är det också relevant att fundera över vad som aldrig blev formulerat. Var det någon typ av svar som inte förekom? Det var flera av de ”orsaker” till att de blev ledare som redovisats tidigare som ledarna aldrig återkom till i denna fråga. Att vara tillsammans med de egna barnen, nämnades exempelvis bara i ett par fall som det bästa med att vara ledare, trots att många ledare framhöll detta som ett incitament till åtagandet. Möjlighet att utöva en idrott, påtalades inte heller annat än undantagsvis, och inte heller det som kan benämnas ”återbetalning av gammal idrottsskuld”. Av detta kan man sluta sig till, att det inte var samma saker som fick ledarna att börja som senare blev drivkraften bakom ledarengagemanget.

²⁷⁴ Ibsen, B. (1992): *Frivilligt arbejde i idraetsforeninger*, s.63.

Det sämsta i ledarskapet

För att fortsätta och ytterligare fördjupa analysen av vad ledarna värderar i ledarskapet, följer här en redovisning av vad de inte uppskattade i sin roll. Frågeställningen, som var den omvända mot föregående och liksom denna medvetet oprecis och vag för att inte styra de svarande i någon särskild riktning, löd *Vad är det sämsta med att vara idrottsledare?* I fokus är det som inte värdesätts utan anses problematiskt och svårhanterligt.²⁷⁵ Ledarnas utsagor har kategoriserats i ett antal övergripande rubriker.

Föräldrarna

En stor del av ledarnas utsagor handlade om att barnens föräldrar utgjorde ett problem. Det var dels ledare som ansåg att föräldrarna var okunniga, men ändå lade sig i ledarens uppgift eller hade andra åsikter som de framförde på ett icke önskvärt sätt, dels de som ansåg det problematiskt när föräldrar var alltför hårt engagerade i verksamheten eller i sina barn. En del ledare uttryckte också oro och medkänsla för de barn som de tyckte pressades för hårt av elittänkande föräldrar.

När föräldrarna lägger sig i och skriker på sidan av planen. (Manlig fotbollsledare, 39 år)

Dumma föräldrar som lägger sig i på tok för mycket och tror att de vet mer än mig. (Kvinnlig simledare, 18 år)

”Förstå-sig-påare” bland föräldrarna. (Manlig fotbollsledare, 39 år).

Att trösta individer som utsätts för hård press från anhöriga. (Manlig golfledare, 51 år)

Att få föräldrar att våga ”släppa” sina barn och att få dem att förstå att leken är viktig inom idrotten. (Kvinnlig gymnastikledare, 34 år)

Gnälliga hysteriska mammor som vill att deras barn ska stå i centrum för allt. (Kvinnlig simledare, 21 år)

Att tala om för föräldrarna att barnen inte kan lära sig simma förrän de är motoriskt klara. Föräldrar har ofta för bråttom. (Kvinnlig simledare, 34 år)

Det var dock inte bara engagerade föräldrar som ställde till problem. Det omvända fenomenet gjorde det också, dvs. föräldrar som inte alls verkade bry sig om de egna barnen eller verksamheten.

²⁷⁵ Det interna bortfallet på denna fråga var 14 procent, vilket är dubbel så stor andel icke svarande som på frågan om vad som var det bästa. Detta kan tolkas som att flera ledare inte hade något att karakterisera som det sämsta och därför undvek att svara. Det var ett par procent som svarade ”Jag vet inte”. Det var också ett tjugotal individer som svarade att det inte fanns något som var dåligt med att vara ledare.

Föräldrar som inte vill ställa upp för laget. (Manlig fotbollsledare, 43 år)
Att vissa föräldrar är så dåliga på att hjälpa till och ställa upp vid aktiviteter.
(Kvinnlig fotbollsledare, 37 år)
Att många föräldrar ser vår verksamhet som en form av dagis och struntar i
vad deras barn gör. (Manlig golfledare, 49 år)

Barnen och ungdomarna

I den föregående frågan om vad som var det bästa med att vara ledare, var framför allt barnen i fokus. Att barnen var det bästa uttryckte en majoritet av ledarna – men inte alla. Det fanns också ledare som beklagade sig över och var missnöjda med hur barn och ungdomar ibland agerade och uppförde sig. De beskrev barnen som stökiga, bortskämda och i ledarnas tycke var en del barn inte tillräckligt motiverade.

Dåligt engagemang från barn. (Manlig fotbollsledare, 43 år).
Spelare med dålig inställning, oviljan att vilja lära sig. (Manlig basketledare, 18 år)
När barn inte kan lyssna. (Kvinnlig gymnastikledare, 22 år)
När det gnälls och ungdomarna är bortskämda. (Manlig golfledare, 49 år)
Man kan bli trött på gapiga ungar ibland. (Kvinnlig simledare, 22 år)
Alla hopplösa ungdomar. (Manlig basketledare, 24 år)

Pedagogiska problem

Ett annat område som ledarna tog upp som det sämsta med att vara idrottsledare berörde också barnen, ungdomarna och föräldrarna, men i en speciell bemärkelse. Flera av ledarnas utsagor antyder att de brottades med pedagogiska svårigheter. I detta sammanhang berördes dels kontakten med barn (och föräldrar) vilken ibland upplevdes som problematisk, t.ex. att hantera konflikter eller att kunna nå alla barn, dels den egna otillräckligheten, t.ex. bristande tålamod eller svårigheter med att tygla humöret. De tog således upp aspekter som alla med erfarenhet av ledar- eller läraruppgifter torde vara bekanta med.

När man misslyckas, när någon slutar, när övningar misslyckas, när ens ambitioner ej uppfylls. (Manlig fotbollsledare, 43 år)
Att inte kunna hjälpa alla jämt. (Kvinnlig fotbollsledare, 14 år)
Svårt att vara rättvis, jämt olika viljor och ambitionsnivåer. (Manlig fotbollsledare, 38 år)
När man får en grupp barn och en av dem förstör allt och får med sig de andra. (Kvinnlig ridledare, 19 år)
När killarna blir osams med varandra. (Manlig basketledare, 19 år)
Att man ibland blir förbannad. (Manlig fotbollsledare, 18 år)

Att det ibland spårar ur till rena uppfostringslektioner (Kvinnlig gymnastikledare, 32 år)

När man måste skicka ut barn som är bråkiga känns det inte bra. När det blir konflikter. (Kvinnlig gymnastikledare, 17 år)

Gruppbildningar med viss ”mobbing” som följd. (Kvinnlig ridsportledare, 51 år)

Samarbetsvårigheter med föräldrar. (Manlig fotbollsledare, 37 år)

Att få alla att trivas och ha roligt till 100 procent. (Manlig basketledare, 28 år)

En del utsagor var dock kontextbundna så till vida att de pedagogiska problem som uttrycktes av ledarna var förknippade med det specifika i idrottsverksamheten, t.ex. svårigheten att ta ut ett lag.

När man måste ställa över en spelare. (Manlig fotbollsledare, 41 år)

Att hantera besvikna barn efter en förlorad match eller någon skada. (Manlig fotbollsledare, 47 år)

Ibland svårt att motivera vissa övningar eller att ens få vissa att utföra övningen (alltid samma två). (Kvinnlig fotbollsledare, 33 år)

Problematiken med att det i lagidrotter går ut på att vinna. (Manlig golfledare, 40 år)

Ta svåra beslut. Petningar från lag, spelare som byts ut. (Manlig fotbollsledare, 30 år)

Ledarrollens krav och förväntningar

I utsagorna om det sämsta i ledarskapet förekom även beskrivningar som kan kopplas till vilka krav och förväntningar som hör ihop med ledarrollen. Faktorer som togs upp var ledarskapets utsatthet, att ha allas blickar på sig samt en ständig psykisk press. Dessa krav kom lika ofta från ledaren själv som från omgivningen. Många av svaren började med orden: *Att man alltid måste vara ... pigg, positiv, ansvarsfull, etc.*

Att allt ansvar läggs över på mig för att jag är ledare. (Kvinnlig ridsportledare, 18 år)

Att alltid vara superpositiv och ett gott föredöme. (Kvinnlig ridsportledare, 16 år)

Att man är en piltavla. Det är ledaren som får kritik. (Kvinnlig simledare, 27 år)

Att man alltid måste vara glad och pigg även efter en helvetesdag. (Kvinnlig simledare, 18 år)

Utsatt position. (Kvinnlig ridsportledare, 36 år)

Ibland lite för stort ansvar – man känner sig otillräcklig. (Kvinnlig basketledare, 21 år)

Man blir allas samtalsämne. Många har ögonen på idrottsledarna och det är många man ska vara till lags. (Kvinnlig basketledare, 24 år)

Jag tar på mig för mycket. Kan inte säga nej. (Kvinnlig ridsportledare, 24 år)

Svårt att leva upp till egna förväntningar. (Manlig fotbollsledare, 36 år)

Brist på uppskattning

Flera ledares beskrivningar av det sämsta handlade att de inte fick någon, eller åtminstone inte tillräcklig, uppskattning för all den tid och energi de la ner. Dessutom uttryckte en del att det sämsta inte bara var bristen på uppskattning utan att de också fick utstå kritik. Att många personer i omgivningen, inte minst föräldrar, inte verkade förstå att idrottsuppdraget var ett ideellt åtagande från ledarens sida, uppfattades också som problematiskt.

Att bli nedvärderad och inte uppskattad för sin insats av lärare, föräldrar, skola, politiker, osv. när man offerar hela sin fritid för att glädja någon därute. (Manlig basketledare, 19 år)

Att man väldigt ofta inte får den uppskattning som man tycker att man förtjänar. (Manlig golfledare, 22 år)

När man lagt ner många timmar ideellt för något man sedan får kritik för. (Manlig golfledare, 28 år)

Man kritiseras mycket hårt. (Kvinnlig ridsportledare, 21 år)

För mycket kritik bakom ryggen, för mycket skitsnack. (Manlig basketledare, 18 år)

Stora krav från en del vuxna som tror att man arbetar med inkomst och ej fattar att det är ideellt utan ersättning. (Kvinnlig golfledare, 49 år)

Tidsbristen och bundenheten

Föga förvånande i vår stressade och tidspressade tillvaro var tiden, eller bristen på densamma, ett återkommande tema i många utsagor. ”Tiden räcker inte till”, ”Ledaruppdraget tar för mycket tid från familjen”, ”Svårt att hinna med allt”, ”Tidskonflikten med det civila arbetet”, är exempel på typiska svar. Dessutom påtalade många ledare att det sämsta inte bara var att uppdraget tog mycket tid utan att det tog en specifik tid i anspråk, t.ex. ”tidiga lördag mornar”, och inte minst att man blev så låst och bunden av uppdraget.

Att man alltid måste vara på plats vid en träning även om man egentligen vill göra något annat. (Manlig fotbollsledare, 32 år)

Att man inte får ”balla ur” någon måndag utan alltid måste åka iväg och leda gruppen, vara låst. (Kvinnlig gymnastikledare, 31 år)

Har man en gång börjat är det svårt att ens ta ett sabbatsår för ledarrekryteringen är svår, så man känner för stort ansvar för sin grupp. (Kvinnlig gymnastikledare, 45 år)

Att alltid behöva passa tider och aldrig känna sig fri. (Manlig golfledare, 54 år)

Kringaktiviteter

Slutligen var det också ledare som nämnde att allt det som måste göras vid sidan om träningen var det sämsta med att vara idrottsledare. De tog upp sådant som att sälja bingolotter, söka sponsorer, sköta administrativa uppgifter, ringa samtal eller ta hand om saker som de ansåg att andra, t.ex. föreningsstyrelsen, borde sköta.

Det sämsta i ledarskapet – en kommentar

Ledarnas skilda utsagor om vad som är det sämsta med att vara idrottsledare ger oss många indikationer, om än indirekta sådana, om villkoren och förutsättningarna för ledarskapets utövande och för barns idrottsverksamhet i dag. Svaren ger uttryck både för enskilda ledares och omgivningens rådande föreställningar om vad ett idrottsledarskap ska innebära idag. Att så många ansåg att föräldrars beteende var det sämsta, är också ett tecken på vilka värden som är de förhärskande inom barn- och ungdomsidrotten.²⁷⁶ I det följande ska jag återvända till några av de ovan belysta svårigheterna och även skärskåda vissa citat närmare.

Föräldrarnas agerande, såsom det upplevdes av ledarna, kan i detta sammanhang sägas vara ett uttryck för motstridiga uppfattningar om värdet av barns idrottande. Många ledare upplevde föräldrar som problematiska därför att de överbetonar värdet av idrott. De var så intresserade och engagerade i sina barns väl och ve inom idrotten, att de underströk betydelsen av framgång på ett sätt som ledarna uppfattade som störande. Ledarnas uppgift blev här att tona ner föräldrarnas förväntningar och krav. Det fanns emellertid också föräldrar som inte såg något särskilt värdefullt i idrotten. De engagerade sig inte och tycktes likställa idrottsverksamheten med vilken annan barnomsorg som helst. Detta gillades inte heller av ledarna, då de är beroende av föräldrarnas välvilja. Här blev ledarnas uppgift istället att övertyga föräldrarna om värdet i idrottsverksamheten och vikten av att föräldrarna engagerade sig. Det senare beteendet, att föräldrarna var frånvarande, var dock inte lika vanligt som att de var alldeles för närvarande.

En paradox i sammanhanget är att det främst tycktes vara föräldrar som hade problem med andra föräldrar. Bland basketledarna, där nästan ingen var förälder, var det heller inte någon som svarade att föräldrars agerande var det sämsta med att vara idrottsledare. Bland fotbollsledarna, där majoriteten också var föräldrar, var det däremot nästan fyra av tio som uttryckte

²⁷⁶ Jmf även Göran Patrikssons och Christian Augustssons studier av idrottande barns upplevelser av föräldrappress. Se Patriksson, G. (1998): "Idrottande barns upplevelser av föräldrappress".

att föräldrarna utgjorde deras största problem. En tolkning av detta kan vara att föräldrar som lägger ner engagemang och tid för att både egna och andras barn ska kunna vara idrottsaktiva, förväntar sig att också andra föräldrar ska ge sitt bidrag, eller att de åtminstone ska låta bli att kritisera.

Ett annat resultat som jag finner anledning att kommentera, är att vissa ledare ansåg att barnens och ungdomarnas beteende var det mest problematiska. Framhållas ska dock att utsagor av detta slag inte var vanligt förekommande och att de dessutom, vilket är fallet med många svar, går att tolka på skilda sätt. Barnens ”stökiga” eller ”oengagerade” agerande kan exempelvis vara en följd av att ledaren i fråga inte är speciellt lämpad eller tillräckligt bra som ledare. I den bemärkelsen säger svaret mer om ledarnas tillkortakommanden än om barnens. Men om vi nu inte stannar vid förklaringen att det skulle vara ett pedagogiskt problem, utan prövar andra tolkningsalternativ, är det möjligt att ledarnas bekymmer med vissa barn säger oss något väsentligt om villkoren för barns föreningsidrottande idag.

En tolkning är att utsagorna dels belyser att en frivillig verksamhet inte är någon garanti för att barnen går in för det hela med liv och lust, dvs. om den nu är frivillig. Eller är dessa ledarutsagor ännu ett tecken på den ökade vuxen- och föräldrainblandningen i barns idrottsliv? Ledarnas tal om oengagerade och stökiga barn blir då ett uttryck för att dessa barn egentligen inte har något intresse av att vara med, utan att de känner sig mer eller mindre tvingade dit på samma sätt som till skolan.

Ytterligare en tolkning av barnens beteende, som gränsar till ovanstående, skulle också kunna vara att idrottsträningen idag påminner så mycket om skolans verksamhet, att den inbjuder till opposition hos en del barn. Precis som i skolan blir det då, om inte legitimt, så åtminstone frestande att sätta sig upp mot ”fröken” eller ”magistern” som tycker att man ska komma i tid, hålla tyst, prestera och vara duktig. Sammantaget implicerar dessa två tolkningar att idag, i detta individualiserade tidevarv där också barnens behov alltmer kommit att betonas och där valfrihetens lov besjungs, har barnen frångått sin rätt att välja vad de vill göra med sin fria tid. Man kan förvisso diskutera om barn någonsin har haft ett reellt val i detta avseende, men jag vill hävda att det åtminstone i någon mån existerat innan det som kan benämnas föräldrainblandningens tid tog vid.

Ytterligare ett område värt att kommentera är det jag rubricerat *Pedagogiska svårigheter*. I detta resultatavsnitt påpekade jag att de problem som ledarna upplevde i mötet med barnen eller föräldrarna var vanligt förekommande i pedagogiska sammanhang. Det var därför knappast förvånande att ledarna upplevde svårigheter med att hantera konflikter, kunna motivera och individualisera, finna adekvata samarbetsformer eller att de hade

problem av gruppsykologisk art. En viktig skillnad mellan andra pedagoger och idrottsledare är dock, att de senare sällan har någon utbildning i att tackla svårigheter av detta slag. Ledarna torde heller inte ha några gemensamma fora för att dryfta dylika problem, vilket många verksamma yrkespedagoger har dels genom informella samtal med kolleger, dels vid formellt anordnade konferenser och möten.

Slutligen vill jag även beröra de krav och förväntningar som många upplevde att ledarrollen förde med sig. Det sätt varpå fler ledare uttryckte sig ger upphov till frågan: Vilket synsätt på ledaren och på ledarskapet är det rådande inom idrotten idag? Många av svaren vittnade om att ledaren är den individ allt snurrar kring. Begreppet ”The Coach is the Centre of Sports”, vilket använts för att karakterisera förhållanden inom elitidrotten, verkade enligt många utsagor ha stor bäring också för barn- och ungdomsidrotten.²⁷⁷ När ledarna uttalade sig om egna och andras förväntningar och krav på vad de ska åstadkomma, kan man undra hur barns spontana idrottande överhuvudtaget var möjligt tidigare. Innebörden i flera av utsagorna ställer det nämligen utom allt tvivel att barnidrotten idag är genomorganiserad och ledarstyrd. Detta framkom även i svar som jag givit en annan rubrik än ”Ledarrollens krav och förväntningar”.

Låt oss skärskåda ett citat som är placerat under ”Pedagogiska problem”, eftersom jag ansåg att de berörde konsten att motivera, men som även säger oss något om synen på ledarskap inom idrott idag. En manlig basketledare menar att det sämsta i ledarskapet var ”att få alla att trivas och ha roligt till 100 procent”. Man kan fråga sig om detta är en rimlig uppgift för en ideell idrottsledare. Utsagan implicerar att det är ledarens ansvar och ingen annans för hur verksamheten blir och för vad som händer i gruppen. Detta är också ett exempel på ett auktoritärt ledarskap. Ett liknande exempel utgör följande citat från en manlig fotbollsledare. På frågan vad som var det sämsta svarade han, ”att man alltid måste vara med vid varje träning, trots att man vill göra något annat”. (Han strök själv under ordet ”alltid”). Varför måste ledaren alltid vara med? Skulle allting falla annars? Det är tydligt att så bedöms vara fallet. Att så många svarade att det sämsta med ledarskapet var bundenheten indikerar vidare att synen på ledaren som alltings motor inte är ovanlig.

Det kan också finnas andra orsaker till att så många upplevde det som negativt att vara bunden. Kanske har vi här att göra med en samling ansvarsfulla individer med stora förväntningar på sig själva, som när de har åtagit sig en uppgift också vill utföra den på bästa möjliga sätt.

²⁷⁷ Jmf Sten Erikssons resonemang runt begreppet i (1988): *Idrottsrörelsens gräsrotsnivå?*, s. 2 och 13 ff.

Hur värderade ledarna uppdraget? En kommentar

På en generell men inte individuell nivå gav ledarna uttryck för att det värdefulla i ledaruppdraget låg i att de fick umgås med egna och andras barn, ha kvar ett levande idrottsintresse, kunna påverka, bestämma och lära ut samt att ledaruppdraget bidrog till deras personliga utveckling. Dessutom upplevde många det som positivt att ingå i en gemenskap och känna att de gjorde något meningsfullt samt att få uppskattning, beundran och acceptans. Det som inte värderades utan uttrycktes som varande det sämsta i ledarskapet var föräldrars inblandning, och i viss mån deras bristande inblandning, barn och ungdomar som inte skötte sig, den egna pedagogiska förmågan som ansågs otillräcklig, de högt ställda kraven och förväntningarna, bristen på uppskattning samt bundenheten och allt ledarna behövde göra vid sidan av idrottsaktiviteten. Det var med en rad kvalitativt skilda svar som framkom då ledarna själva beskrev hur de värderade ledaruppdraget. Det är därmed tydligt att ett och samma beteende, att vara idrottsledare, har olika mening och fyller olika funktioner för skilda individer. Emellertid synes dessa ledare också ha många gemensamma drag.

I analysen har jag inspirerats av Bourdieus habitusbegrepp. Vid tolkningen av ledarnas svar, menar jag därför att deras sätt att uttrycka sig är präglad av deras införlivade och förkroppsligade värderingsschema, dvs. ledarens habitus. Många ledares värderingar borde till en del vara likartade, då deras bakgrund och uppväxtförhållanden hade gemensamma drag, inte minst genom att majoriteten av dem själva bedrivit tävlingsidrott. Emellertid fanns det också olikheter mellan ledarna både vad gäller bakgrund och val av idrottskultur. I skilda idrottskulturer har det utvecklats specifika sätt att tala, dvs. en doxa eller ett fältspecifikt kapital, som ledarna införlivat och uttrycker. Ledarnas svar betraktas således inte som inifrån kommande "sanningar", utan som en sammanvävning av detta förkroppsligade värderingsschema och den förhärskande idrottsdiskursen. Då ledarna uttrycker sina värderingar om ledargärningen, ger det vissa uppslag om vad som synes värdesättas inom barnidrotten och också om vilka betingelser som framstår som nödvändiga för att åta sig ett idrottsledaruppdrag.

I analysen av vad ledarna finner för värde i ledaruppdraget framträder en bild av en grupp människor som, trots sin variationsrikedom, i några väsentliga avseenden har en värdegemenskap. På en kollektiv nivå delar de en disposition, möjligen skulle man kunna säga att de har en grupphabitus, som manifesteras i kärleken till idrotten eller, något mildare, deras tro på idrott som en positiv kraft både i det egna livet och i andras liv. Denna tro är socialt producerad. Den förutsätter ett omfattande symboliskt arbete där föreställningar om det goda i idrott har införlivats i ledarnas kroppar och

sinnen i en fortlöpande process. Ett socialt villkor som måste uppfyllas för att ett åtagande som idrottsledare ska vara aktuellt, är sannolikt att denna uppskattning av idrott som fenomen existerar. Det är med andra ord en nödvändig, men ändå inte en tillräcklig, förutsättning för idrottsledarskapet, då långt ifrån alla som delar ovanstående tro på idrotten skulle åta sig ett ledaruppdrag.

Ett annat utmärkande drag hos ledarna, vilket kan sägas vara den förutsättning som också måste infrias för att uppgiften ska te sig möjlig, är dispositionen att vilja leda. Denna "ledarhabitus" är frukten av ett långvarigt arbete med att införliva specifika nödvändiga värden. I ledarnas värderings-schema måste med andra ord ingå en tro på den egna förmågan i en mängd avseenden – kunskapsmässiga sådana men också en övertygelse om det rättmätiga i att ha makt och inflytande över andra. Om inte tillräckligt med gångbart symboliskt kapital i annan form existerar, måste denna "ledarhabitus" också kunna fungera som kapital på fältet. Detta berörde jag i avslutningen till föregående kapitel, då betydelsen av de unga kvinnliga ledarnas sociala ursprung analyserades.

Det var endast *en* utsaga där pengar beskrevs som en drivkraft bakom ledaruppdraget. Detta implicerar ytterligare en gemensam disposition hos ledarna, den att vilja åta sig ett tidskrävande uppdrag på ideell basis. Ett annat svar som i princip aldrig förekom i implicita termer var "för att nå resultat". Detta kan tolkas som att ledarna för barn och unga de facto inte anser det vara viktigt att vinna eller nå framgång. De intervjusvar som redovisats tyder dock på motsatsen. Möjligen är det ett uttryck för att viljan att segra inte är något som det anses legitimt att framhålla i barnidrotts-sammanhang, varför detta inte poängteras om inte en direkt fråga ställs. Implicit gav flertalet ledare emellertid uttryck för att framgång och, inte minst, att göra framsteg är något som värderas högt inom barnidrotten. Att det i mångt och mycket är det idrotten trots allt går ut på, framkom i deras beskrivningar av barnen. Ett stort antal ledare svarade att det bästa med ledaruppdraget var att "följa barnens utveckling", "att se barnen förbättras", "att ta del av deras framgång", "att glädjas med dem när de lyckas", "att se hur glada de blir när de vinner", etc. Något som igenkännes och tillerkännes värde inom idrotten måste, med andra ord, sägas vara när barnen utvecklas och förbättras.

En majoritet av ledarnas svar om vad som var det bästa berörde samva-ron med barn, även om innebörden i utsagorna skiljde sig åt. Ytterligare ett villkor för att åta sig ett uppdrag som idrottsledare måste därmed anses vara att man värderar ett umgänge med barn högt. Av allt att döma värdesatte många ledare barns agerande, fann ett nöje i och hade ett utbyte av att vara

tillsammans med barn – åtminstone om barnen var skötsamma, passade in, visade sin uppskattning och utvecklades. Barn som opponerade sig eller som, i ledarnas ögon, inte gick in för uppgiften värderades inte högt.

Att det var de egna barnen som gjorde att de åtog sig ett uppdrag låter sig sägas, men det ger oss ingen större förståelse för varför just en viss förälder bland alla föräldrar, i t.ex. ett fotbollslag, var den som åtog sig uppdraget när det inte fanns tränare. Därmed speglar dessa svar ledarnas habitus, både på en individuell och en kollektiv nivå, på så vis att vem som helst inte svarade ja på frågan om de kunde åta sig ett ledaruppdrag. Det ”kräver” en tro på idrott, på barn och en vilja att leda.

Sammanfattningsvis kan analysen av vad som värdesätts respektive inte värdesätts av ledarna inom barn- och ungdomsidrotten ges följande tolkning.

Ledarna värdesatte:

- Idrotten – som de betraktade som tämligen oproblematiske och ”god i sig själv”
- Barnen – då de utvecklades, var skötsamma och visade sin uppskattning
- Föräldrarna – de som höll sig i bakgrunden men ställde upp när det behövdes
- Ledaruppdraget – då det gav dem makt att påverka och bestämma samt bidrog till deras personliga utveckling

Ledarna värdesatte inte:

- Barnen – de som inte skötte sig och gav upphov till problem
- Föräldrarna – de som lade sig i och pressade på
- Ledaruppdraget – då de inte kunde hantera situationen

Då ledarna uttryckte sig förmedlade de således vissa värden och en viss världsbild, dvs. en särskild omvärldsuppfattning såväl som en idrottsuppfattning. Inom barnidrotten betraktas idrott således med en okritisk blick och idrott ses som en bra och nyttig aktivitet. Den värdras högt. Barnen har också ett värde, så länge de anpassar sig till skötsamhetsnormen, är disciplinerade, utvecklas och visar sin uppskattning. Även ledarskapet har ett värde i sig, då ledarens roll och betydelse skattas högt, både av ledarna själva och av omgivningen.

9. Vad vill idrottsledarna ge barnen?

Vi lever i en tid som kännetecknas av snabba förändringar. Många normer och värderingar som tidigare betraktades som gemensamma kan inte längre sägas vara lika generella. Dale menar att ”i stabila samhällen utgör en upprepning av det förgångna (...) den bästa förberedelsen för framtiden”.²⁷⁸ Förändringarna i ett sådant samhälle sker så långsamt och så omärkligt att föräldrar inte kan tänka sig några bättre lärodomar eller kunskaper att inneha än dem de själva besitter. Då vår samtid mer karakteriseras av det omvända förhållandet, förändringar sker hastigt och med påtagliga följder, är det troligen mer komplicerat att peka ut riktningen för de unga. Dagens ledare behöver dock inte vara lika styrda av traditionella tänkesätt och har möjligen därmed en större frihet och ett större handlingsutrymme i sin ledargärning. Denna avslutande resultatdel handlar om hur idrottsledarna ser på sin uppgift som vägledare, vad de vill föra vidare till barnen och ungdomarna och vilka egenskaper de anser viktigt att utveckla hos barn i vår tid.

I de tidigare resultatkapitlen kan fokus sägas ha varit inställt på att belysa den dolda fostran ledaren utövar genom att vara den individ han eller hon är, dvs. i kraft av att vederbörande har en viss habitus, som i sig är en starkt genererande princip bakom såväl specifika värderingar som livsstilar. Idrottsledarna ses således som omedvetna bärare av förkroppsligade normer och värderingar. I denna del är fokus istället inställt på en mer öppen del av fostran, i den bemärkelsen att det nu handlar om vad idrottsledaren medvetet uttrycker i frågor som rör ledaruppdraget, barn och fostran. I detta kapitel fortsätter därför belysningen, inte av vilka ledarna är, utan av vad de säger att de vill.

Kapitlets övergripande fråga lyder: *Vad vill ledarna ge barnen?* Den bygger på tre olika frågekomplex, som vart för sig rör vad ledarna vill förmedla till barn och ungdomar, vad de anser viktigt att utveckla hos barn samt vad de har för inställning till de tre komponenterna Dale menar ingår i uppfostran: att bestämma, bedöma och sanktionera. Den analys jag vill fördjupa gäller också fortsättningsvis vad som värdesätts inom barn- och ungdomsidrotten, ledaruppdragets mer eller mindre nödvändiga betingelser samt vad idrotten möjligen fostrar till.

²⁷⁸ Dale, E. L., 1981, s. 60.

De tre olika frågorna är dels en med fasta svarsalternativ som bearbetats kvantitativt, dels en enkätfråga av öppen karaktär som behandlats kvalitativt och slutligen en mer komplex intervjufråga. De två första rör den direkta påverkan som ledarna säger sig vilja stå för och utöva. Den sista, intervjufrågan, kan emellertid ses som ett försök att komma åt den indirekta eller dolda påverkan som ledarna utövar genom sättet att utforma och organisera barnidrottsverksamheten. Ullman beskriver vad viljan att vägleda och fostra barn kan vara ett uttryck för:

Hur vi vill att barn ska vara, hänger ihop med vår människosyn och vår idé om det goda livet och det goda samhället. Vår syn på uppfostran avslöjar våra innersta värderingar i frågor som rör just dessa ting.²⁷⁹

Dessa tankar utgör också en bakomliggande relief till tolkningen av ledarnas svar. Genom att sätta fokus på hur ledarna vill att barn ska vara och vad de vill ge dem, är syftet främst att få ytterligare kunskap om vad som värdesätts inom barn- och ungdomsidrotten. Denna belysning tangerar också den i föregående kapitel ställda frågan; vad ledarna anser kännetecknar den goda barnidrotten.

Viktiga egenskaper att utveckla hos barn

I avhandlingens introducerande del diskuterades de förändringar som samhället genomgått samt de konsekvenser detta fört med sig för dem som ska leda och fostra barn och unga. En väsentlig fråga som ledarna måste hantera och ta ställning till, är vad som egentligen ska överföras till barnen i ett samhälle som blivit så pluralistiskt till sin karaktär. Anne-Marie Kveli menar att det inte var särskilt länge sedan som skola, hem och samhälle var eniga om hur barn skulle vara och vilka egenskaper som borde stimuleras. Dessa var exempelvis lydnad, ordning, ödmjukhet, självdisciplin, noggrannhet och uthållighet.²⁸⁰

Samma enighet existerar inte självklart idag. Frågan är vad idrottsledarna som grupp betraktat vill stimulera för egenskaper hos barn. I frågeformuläret fick de ta ställning till 40 olika egenskaper eller karaktärsdrag och välja ut de fem egenskaper de ansåg viktigast att utveckla hos barn.²⁸¹ I nedan-

²⁷⁹ Se Ullman, A., Opublicerat avhandlingsmanus. Formuleringen ströks i den numera sedan länge publicerade avhandlingen, men tankegångarna är desamma. Jmf Ullman, A. (1997): *Rektorn. En titel och dess bärare*.

²⁸⁰ Kveli, A-M (1994): *Att vara lärare*, s. 27.

²⁸¹ Listan på de 40 egenskaperna finns i det bilagda frågeformuläret.

stående tabell redovisas de egenskaper som minst 20 procent av de kvinnliga respektive manliga ledarna valt ut.

Tabell 26. Viktiga ”egenskaper” att utveckla hos barn enligt kvinnliga och manliga idrottsledare. Procent

”Egenskaper”	Kvinnor (n 279)	Män (n 236)
Ärlig	58	51
Ansvarsfull	46	46
Självständig	39	19
Omtänksam	32	22
Naturlig	28	24
Säker på sig själv	28	21
Kreativ	26	34
Fantasifull	23	14
Initiativrik	23	23
Ödmjuk	18	36
Ambitiös	9	20

De manliga och kvinnliga ledarna var relativt eniga i sina uppfattningar om vilka som är vår tids dygder – vilka egenskaper som var viktiga att utveckla hos barn. Både män och kvinnor framhöll att de ville utveckla barn så att de blev ärliga, ansvarsfulla och naturliga. De var också eniga om andra egenskaper, men i hur stor utsträckning dessa ansågs väsentliga varierade mellan könen. Kvinnorna ville i högre grad än männen att barn skulle bli självständiga, omtänksamma, säkra på sig själva och fantasifulla. De manliga ledarna betonade istället vikten av att barn blev ödmjuka, kreativa och ambitiösa.

Är de drag som idrottsledarna framhöll specifika för idrotten? Vi ska granska vad fritidsledarna och lärarna premierade för att om möjligt besvara den frågan. Innan dess kan det för den fortsatta framställningen emellertid vara av vikt att redovisa vad ledarna *inte* poängterade. Bland de dygder eller karaktärsdrag som inte ansågs särskilt viktiga att utveckla hos barn återfanns artighet, behärskning, konkurrensinriktning, plikttröhet, punktlighet, pålitlighet respektive skötsamhet.

Fritidsledarna och lärarna om egenskaper att utveckla

Dygder, egenskaper eller karaktärsdrag som idrottsledarna premierade ska nu i någon mån kontrasteras mot de svar blivande fritidsledare och lärare gav. Generellt sett var det samma egenskaper som återkom, men det förelåg stora variationer när det gällde i hur hög grad de olika grupperna ansåg det vara av vikt att utveckla olika karaktärsdrag. Det gäller inte minst inom lärargruppen, varför jag skiljer mellan förskollärare, idrottslärare och grundskollärare.

Nästan hälften av de blivande fritidsledarna och idrottslärarna ansåg också att ärlighet var den ”egenskap” som var väsentligast att utveckla hos barn. Densamma premierade emellertid varken grundskollärarna (24%) eller förskollärarna i lika hög grad (21%). När det gällde ansvarsfullhet, däremot, hade idrottsledarna fullt medhåll av grundskollärarna (43%) men inte av fritidsledarna (23%) eller förskollärarna (21%) i samma utsträckning. Den sistnämnda gruppen framhöll istället att de ville utveckla barn till att bli självständiga, fantasifulla, kreativa och naturliga individer. När det gäller till exempel fantasifull, var detta en egenskap som var tredje förskollärare skattade högt, mot endast var tionde grundskollärare. I samtliga grupper betonade kvinnorna i betydligt större utsträckning än männen det väsentliga i att barn utvecklade sin självständighet.

Ledarna och lärarna skulle alltså ta ut fem egenskapsord av 40 som de premierade. Om vi avslutningsvis ser till respektive ledar- och lärargrupp som helhet, utan att ta hänsyn till eventuella könsskillnader, vilka fyra egenskaper var det då lärarna och ledarna helst ville utveckla hos barn? De fyra egenskaperna är listade i en fallande skala.

- Idrottsledare – Ärlig, ansvarsfull, kreativ och självständig
- Fritidsledare – Ärlig, naturlig, ansvarsfull, fantasifull
- Grundskollärare – Ansvarsfull, ärlig, säker på sig själv, kreativ
- Förskollärare – Självständig, fantasifull, kreativ, säker på sig själv

Som synes återkom flera egenskaper i de olika grupperna. Det var emellertid ingen egenskap som återfanns i samtliga grupper. Däremot var fantasifull och kreativ begrepp vilkas innebörd måste betraktas som angränsande, något som samtliga ledar- och lärargrupper framhöll. Att både fantasifull och kreativ betonades är möjligen ett uttryck för att olika grupper, liksom också kvinnor och män, använder skilda begrepp för att uttrycka samma sak. Detta säger med andra ord något om vilket symboliskt kapital som är gällande bland fritidsledare respektive lärare. Oavsett detta, är den kreativa förmågan uppenbarligen något som värdesätts idag.

Idrottsledarna och idrottens pedagogiska värde

Den fråga som nu ska behandlas var av öppen karaktär och löd: ”Vad vill du förmedla som idrottsledare?” Det rör följaktligen vad idrottsledarna vill lära barnen och på vilket sätt de vill påverka dem, dvs. vad de ser för möjliga pedagogiska värden i idrotten. Först redovisas några övergripande aspekter av ledarnas svar, och därefter görs en jämförelse mellan fotbollsledarna och gymnastikledarna.

Många ledare uttryckte att de främst ville förmedla glädje och hur roligt idrott är. De poängterade idrottens egenvärde, att idrott är något som är värt att hålla på med för dess egen skull. Skolans ämne idrott och hälsa beskrivs ofta i instrumentella termer och motiveras genom att det sägs vara ett medel för att åstadkomma något annat. Många idrottslärare och andra företrädare för ämnet har i den debatt som förekommit under senare delen av 1990-talet, nästan enbart framhållit investeringsvärden då de argumenterat för att ämnet borde erhålla en större tidstilldelning.²⁸² Idrottsledarna betonade dock i hög grad idrottens egenvärde när de uttryckte vad de ville förmedla till barn och ungdomar. Det handlade då främst om glädjen i att hålla på med idrott, men också om att det var viktigt med kunskaper i idrott.

I många utsagor betonade ledarna emellertid också att de ville förmedla sådant som låg utanför och bortom själva idrotten. De såg barnens idrottande mer som ett medel än ett mål i sig. Deras svar för tankarna till det som redan under 1800-talet framhölls som en av idrottens och gymnastikens förtjänster, och som brukar benämnas *karaktärsdaning*. Att idrott kan ha positiva effekter för personligheten är således en tanke som i hög grad är levande bland idrottsledare idag. De aspekter ledarna uttryckte att de ville förmedla skulle numera troligen istället kallas *social kompetens*. Innebörden är dock i stort densamma, då det handlar om att utveckla karaktärsdrag. Det som betonades i dag av ledarna var att lära sig samarbeta, ta hänsyn, fungera i grupp, visa respekt, etc.

Till de karaktärsdanande effekterna skulle också kunna föras det som idag möjligen skulle rubriceras personlig utveckling, dvs. idrottens möjlighet att stärka barns självkänsla, ge dem ett bättre självförtroende, lära dem att kämpa och ej ge upp, vilket också ledarna framhöll. Även en tredje aspekt på samma tema kan kallas karaktärsdaning, då flera ledare svarade att de ville utveckla barnens *etik och moral*. I beskrivningarna återkom ord som normer och värderingar, rättvisa och, för att kontrastera denna fråga

²⁸² De finns förespråkare som vänder sig mot detta, och menar att skolans ämne idrott och hälsa har ett stort egenvärde för eleverna. Se bl.a. Meckbach, J. & Söderström, S. (2002): ”Skolans kroppsövningsämne”.

mot ovanstående som handlade om vad ledarna ville utveckla hos barn, även ärlighet. Det senare nämndes dock långt ifrån av varannan ledare, vilket var fallet i den tidigare frågan med fasta svarsalternativ.

Sammantaget pekar ovanstående redovisning mot att ledarna genom idrotten ville bidra till barnens och ungdomarnas sociala fostran och utveckla dem till goda medborgare. Det framkom också svar som pekade i en motsatt riktning; att ledarna ville bidra till barnens fysiska fostran. Ledarna tog då upp aspekter som handlade om vikten av att stärka deras *hälsa* i största allmänhet och att utveckla deras *kroppar* i synnerhet. De framhöll det nyttiga i att idrotta och leva ett sunt liv för att hålla sig frisk och de talade också om det betydelsefulla i att utveckla barns motorik, koordination och styrka.

Vidare handlade flera utsagor om att ledarna främst ville ge barnen *recreation*. De såg idrott som en aktiv, vettig och bra fritidssysselsättning och många poängterade att de ville hjälpa och stimulera barn och ungdomar till att finna ett eget intresse. Nära angränsande till den rekreativa aspekten var det som istället kan benämnas *prevention*. Skillnaden ligger i att ledarna betonade det betydelsefulla i att barnen hade ett idrottsintresse, främst för att det hindrade dem från att ägna sig åt sådant som ansågs mindre utvecklande och bra, att hänga på stan, titta på tv, spela dator, umgås i fel sällskap, etc. Idrotten fungerade därmed som en slags social kontroll.

Ledare från skilda idrotter framhöll ovanstående aspekter i olika utsträckning, och var de lade betoningen varierade. Det framstod därmed tydligt att det inom skilda idrotter fanns olika sätt att tala om ledaruppdraget och om vad som var viktigt att förmedla. Olika ting värdesattes i skilda idrotter. I gymnastikledarnas utsagor återkom ord som "rörelseglädje", "motorisk förmåga", "koordination" och liknande uttryck som hade med träningen av kroppen och förhållandet till den egna kroppen att göra. För gymnastikledarna var idrotten med andra ord medlet, och kroppen var målet, dvs. de tränade kroppen i syfte att utveckla kroppen. Deras utsagor vittnade följaktligen om att den fysiska fostran stod högt i kurs.

Fotbollsledarna däremot framhöll istället att de ville förmedla kollektiva dygder som "kamratskap", "lagkänsla", "sammanhållning", etc. Ingen av de över hundra ledarna nämnde ord som koordination eller motorik, trots att detta är väl så viktigt i fotboll som i gymnastik. De nämnde över huvud taget inget som hade med fysisk fostran att göra. Fotbollsledarna tycktes istället vara disponerade att framhålla lagandan och gemenskapen som något extra eftersträvansvärt. Dessa ledare såg, till skillnad från gymnastikens ledare, idrotten som ett medel för att åstadkomma social fostran.

Idrottsledarnas pedagogiska mål kontra fritidsledarnas

Idrottsledarna hade således relativt skilda pedagogiska ambitioner med ledaruppdraget. Många svar var idrottsrelaterade, andra var mer allmänt hållna, så till vida att ledarna framhöll att de ville förmedla så kallade karaktärsdanande egenskaper. Det kan vara intressant att något stanna upp och reflektera över vad idrottsledarna *inte* betonade. I ett försök att synliggöra detta, ska idrottsledarnas utsagor i någon mån kontrasteras mot fritidsledarnas. De senare var av förklarliga skäl inte speciellt inriktade på att förmedla sådant som kan kopplas till en specifik aktivitet. I deras utsagor framhölls istället att de ville förmedla en bra vuxenbild och en god människosyn. Många fritidsledare poängterade vidare allas lika värde och att det var viktigt att ge barnen ett gott självförtroende och en god självkänsla. Framtonade därför en bild av en grupp ledare som gärna ville betrakta sig som de goda vuxna för barnen. Intrycket är att de önskade vara de vuxna förebilder de implicit antydde att barn sällan eller aldrig mötte idag. Detta speglar möjligen de blivande fritidsledarnas uppfattning om den målgrupp de tror sig komma i kontakt med. Liknande ambitioner, att det var viktigt att förmedla en god vuxenbild och en positiv framtidstro, förekom inte i samma utsträckning bland idrottsledarna.

Idrottsledarna, reglerna och sanktionerna

Även i denna avslutande del är fokus inställt på vad idrottsledarna vill ge barnen. Syftet med redovisningen är att fortsätta och ytterligare fördjupa analysen av vilka värden som är rådande inom barnidrotten. I det följande ges emellertid en mer indirekt belysning av vad ledarna ville ge barnen – och inte minst vad de önskar av barnen. Det handlar nu om hur ledarna i intervjuer svarat att de agerar i förhållande till de handlingar Dale menar ingår i uppfostran.²⁸³

Enligt Dale innehåller uppfostran tre komponenter, eller handlingar, som hänger samman: vägledning, bedömning och sanktioner visavi den yngre generationen. När föräldrar, lärare, idrottsledare och andra vägleder barnen, förmedlar de vissa normer och värderingar. Bedömningen, den andra komponenten i uppfostran, av barnen sker efter de normer och värderingar som förmedlats via vägledningen. Barnet bedöms alltså efter hur väl det har tillgodogjort sig vägledningen. Den tredje handlingskomponenten innebär utövandet av sanktioner. Enligt Dale får förhållandet mellan vägledning och bedömning sitt uttryck i sanktioner och på så sätt är dessa en behövlig del i

²⁸³ Dale, 1981, s. 133.

uppfostran eftersom barnet annars inte förmår skilja mellan tillåtna och otilåtna handlingar. Att belöna eller straffa utgör enligt detta resonemang en nödvändig maktfaktor i uppfostran.

För att i komma åt vad det är ledarna bestämmer över barnen, har jag frågat om de har några regler som barnen ska följa. Samtliga av de intervjuade ledarna kunde rada upp en mängd regler som barnen skulle åtlyda. Följande citat från en manlig basketledare får exemplifiera det hela.

Det är att när jag blåser i pipan så ska de hålla i bollarna, inte skjuta, inte studsa – ingenting. Hålla i bollarna och titta mot mig och så säger jag ”kom hit” eller ”kom hit och sätt er”. Då ska alla springa och sätta sig. Inte gå och lalla, inte studsa utan springa, hålla bollen i handen och sätta sig. När jag blåser, att de håller i bollen och tittar på mig och jag instruerar om någonting – då ska de *titta* på mig när jag pratar med dem.

Sen att man ska komma i tid, ombytt och klar när träningen börjar. Sen ha med sig boll, vattenflaska och hopprep till träningarna. De ska alltid höra av sig när de inte kan komma. Jag har sagt att det är okey att ringa telefonsvararen, men jag har ändå sagt, försök få tag på mig innan. Att de hör av sig, att de bryr sig, att de hör av sig. Sen är det regler att de bara ska uppföra sig... vara justa mot medspelare, mot motspelare och mot varandra då.

De regler som ledarna tog upp i intervjuerna handlade för det första om vad som förväntades av barnen före träningen. Samtliga ledare påtalade här vikten av att barnen hörde av sig om de inte kunde komma. Många ville också att de skulle närvara vid träningen och titta på, även om de var skadade eller sjuka. Dessutom måste barnen komma i tid och vara ombytta och klara när träningen började. För det andra handlade det om vad som förväntades att barnen hade med till träningen, t.ex. rätt utrustning såsom boll och vattenflaska. För det tredje handlade det om hur barnen skulle uppträda under träningen. Reglerna var då att de skulle vara tysta och lyssna på tränaren när så påbjöds samt att de följde givna instruktioner. Över lag påtalade många ledare det väsentliga i att barnen var lydiga och inte ”flamsade omkring” samt att de alltid gjorde sitt bästa. För det fjärde handlade det om hur barnen skulle bete sig under en match eller i en tävlingssituation. Då poängterades ett gott uppträdande mot domare och motståndare, att barnen, återigen, alltid gjorde sitt bästa, visade ödmjukhet vid motgång, att kläderna satt snyggt (tröjan skulle helst vara nedstoppad i byxorna) samt att de också skulle spela så som överenskommit eller som tränaren bestämt. Slutligen hade ledarna också regler för hur barnen skulle bete sig utanför match- eller träningssituationen. Då betonades vikten av att de uppförde sig väl, exempelvis att de var propert klädda och inte hade kepsen på sig vid gemensamma måltider och att de tackade för maten. Dessutom skulle de alltid ha i åtanke att de representerade ett visst lag eller

åtanke att de representerade ett visst lag eller en särskild förening när de var ute och också uppträda därefter. Det handlade således både om förhållningsorder som reglerade barnens beteenden i idrottssituationer och mer allmänt hållna bestämmelser i syfte att reglera deras uppträdande utanför idrotten.

Hur bedömningen av barnens handlande sker, kommer enligt Dale till uttryck genom sanktionerna. Idrottsledarna fick därför redogöra för om de utövade några sanktioner mot barnen om reglerna inte efterföljdes: ”Händer det något om de inte följer reglerna?” Det svarade ledarna i de flesta fall att det gjorde. Formerna för sanktionen varierade emellertid: ”men om man nu säger att vi ska ha vissa regler, så kan jag inte bara säga ’ajabaja’, och sen är det bra, utan jag måste poängtera”, som en ledare uttryckte det. De sanktioner ledarna svarade att de tillämpade, varierade från mer psykiska former av bestraffningar till ”fysiska” sådana – inte i bemärkelsen att de använde sig av aga, utan straffet utdömdes i form av extra fysisk aktivitet.

Ett exempel på en psykisk bestraffning gav en kvinnlig ledare, som beskrev att om en spelare inte att hör av sig utan bara uteblir från en träning får spelaren, flickan i det här fallet, inför de andra i laget redogöra för varför hon aldrig meddelade att hon var borta: ”så att det blir lite gruppträck, och hon får känna att oj, oj, nu förstörde jag för de andra”. Ett annat exempel på en sorts psykisk bestraffning var att låta barnen titta på när de andra gör en viss övning om de glömt bollen – eller att de uteslöts från idrotten i fråga:

Jag har faktiskt stängt av en kille. För att han har kommit för sent för många gånger och jag har sagt till honom att ”klaras du inte av det här så får du faktiskt sluta i det här laget”. Han hade ljugit. Då sa jag att ”du får vara med nu i slutspelet, men du kommer inte få vara med i det stora mästerskapet”.
Manlig basketledare, 25 år, tränar pojkar, elit

De ”fysiska” sanktionerna eller bestraffningarna ledarna tillämpade handlade ofta om att barnen fick springa extra mycket. ”Om jag har sagt tre gånger att det ska vara tyst och det inte är det, då får de springa ett varv runt fotbollsplanen”, som en manlig fotbollsledare uttryckte saken, eller som en annan manlige ledaren såg på det hela:

När de strular så springer vi. Och jag brukar inte ha såna där kollektiva straff, men ibland när jag tycker att det gått för långt, när jag sagt till: ”grabbar nu får ni vara tysta, ni vet vad som gäller, var tysta när jag snackar”... Så händer det igen, då blir jag förbannad och ryter till ordentligt. Så händer det igen, då säger jag: ”Okej, lägg bort bollarna, nu springer vi i istället”. Jag tycker inte om det men ibland måste jag använda mig av det...

Styrketräning, såsom armhävningar och sit-ups, var också en metod för ”fysisk” bestraffning som tillämpades. I sammanhanget ska emellertid påtalas, att det var ett par ledare som svarade att de inte gjorde något särskilt mer än tillrättavisade barnen om de uppträtt fel.

Vad vill ledarna ge barnen? En kommentar

Kapitlets övergripande fråga, vad ledarna vill ge barnen, kan ges skilda svar beroende på hur frågan ställs och vilka ledargrupper som avses. För att något sammanfatta svaret på vad ledarna såg som väsentligt att utveckla hos barn, kan man konstatera att de främst ville att barn skulle vara ärliga, ansvarsfulla, kreativa, självständiga, omtänksamma och ödmjuka. Är dessa drag då generella dygder idag, eller är de specifika för idrotten? Svaret på den frågan får nog bli, att vissa egenskaper verkar framhållas särskilt inom idrotten, andra inom förskolan och ytterligare andra i grundskolan. Dessutom tycktes betonandet av vissa egenskaper i någon mån vara könsrelaterat.

Ärlighet var något som stod högt i kurs hos alla ledare och lärare med idrottsanknytning. Av de egenskaper som fanns att välja på, kan ärlighet sägas utgöra idrottens dygd nummer ett. Hur ska detta tolkas? Å ena sidan visar ledarnas premiering att den gamla idrottstanken om ”fair play” fortfarande är stark, trots den trovärdighetskris som främst elitidrotten upplevt på senare tid. Å andra sidan, kan man också tänka sig att det inte är trots utan på grund av denna kris, som ärlighet framhålls. Kanske, menar ledarna inom barn- och ungdomsidrotten, är det ute med idrotten, om vi inte kommer till rätta med dopning, fusk och andra oegentligheter. Därför är det så viktigt att idrottens barn utvecklas till ärliga individer. Det finns emellertid ännu ett sätt att tolka betonandet av ärlighet. Möjligen är det ett uttryck för att ledarna inte bara vill att barnen ska uppträda ärligt i idrottssituationer, utan också att de ska göra det mot ledaren i fråga. Att vara ärlig hänger ihop med att vara ansvarsfull och någon att lita på. Ledarna lägger ner kraft och engagemang på idrottsverksamheten och de förväntar sig att barnen ska göra lika likaledes. Betonandet av ärlighet kan därmed förstås i termer av att barnet i fråga inte ska svika ledaren utan visa hängivenhet och ha ”rätt” inställning till idrotten. Att ljuga kan även leda till avstängning, enligt en citerad ledare, och tolereras inte.

Att vara ansvarsfull var också något som idrottsledare och även grundskollärare betonade. Detta visar möjligen att idrottsverksamheten har många skolliknande drag. Det krävs med andra ord av både skolans och idrottens barn att de tar ansvar och är att lita på. Kreativitet var också något som framhölls av både idrottsledare, lärare och förskollärare. Den senare

gruppen liksom fritidsledare poängterade fantasifullhet, vars innebörd inte är så långt ifrån kreativitet. Denna premiering kan möjligen förstås som en logisk följd av att vi lever i ett föränderligt samhälle, där människor snabbt måste anpassa sig till och också använda sig av nyheter. Så, om det nu inte är självklart vad arvet till barnen ska bestå av i dag, anser ledarna möjligen att barn ändå måste utveckla sådana egenskaper som kreativitet, som gör dem rustade att hantera nya situationer i framtiden. Att kreativitet betonades av så många, kan också ses som ett bevis för att detta uttryck är ett av vår tids typiska trendord.

Samtliga kvinnor – oavsett ledar- eller lärartillhörighet – svarade att det var viktigt att utveckla barn till självständiga individer. Vid en genusanalys kan detta ges en historisk förklaring, då mannen i betydligt högre grad än kvinnan betraktas som en autonom individ med självklar rätt att bestämma över sitt eget liv. Att männen inte framhöll självständighet i samma utsträckning som kvinnor, kan alltså bero på att denna egenskap är förgivet tagen hos män. Det är inget som män behöver tänka på eller sträva efter att utveckla – mannen är ”av naturen” autonom. För kvinnor däremot är självständighet något som måste betonas och värnas.

Frågan är om ett liknande resonemang går att tillämpa när det gäller ödmjukhet. Det var en egenskap som män premierade i högre grad än kvinnor. Kan detta, i analogi med ovanstående resonemang, bero på att ödmjukhet är något förgivet taget bland kvinnor, att kvinnor fostrats i att stå tillbaka och vara ödmjuka, medan egenskapen däremot är något som är väsentligt att utveckla hos män?

Ärlighet, ansvarsfullhet och kreativitet var alltså drag som värderades högt. Däremot skattades andra egenskaper, som kan sägas vara särskilt viktiga i umgänget med andra människor, betydligt lägre av dagens fostrare, t.ex. att vara demokratisk, generös, solidarisk och omtänksam. Det är också värt att betona att långt ifrån en majoritet av ledarna och lärarna var eniga i sin uppfattning om vilka egenskaper som var viktiga att utveckla hos barn. Sammantaget visar ledarnas svar istället, trots att vissa egenskaper återkom i samtliga grupper, att det knappast finns något som kan kallas vår tids dygder. Det var ingen egenskap som mer än drygt hälften av ledarna höll med om borde premieras framför någon annan. Detta är möjligen ett uttryck för att frågans konstruktion var bristfällig och att någon väsentlig egenskap utelämnats. Det kan också vara ett tecken på att det i vår samtid inte råder en enighet om vilka värden och ideal som är eftersträvansvärda.

När det gäller frågan vad ledarna ville förmedla till barnen, vad de såg för pedagogiskt värde i idrott, blev det återigen tydligt att de satte stor tilltro till idrott som fenomen. De såg idrott som ett medel för såväl social som

fysisk fostran. Genom idrotten ville de ge barnen social kompetens, utveckla deras personlighet och lära dem etik och moral. De ville också stärka deras hälsa och deras kroppar. Dessutom ansåg ledarna att idrott hade en preventiv effekt och förhindrade att barn hamnade i eller råkade ut för tråkigheter.

Vad ledarna framhöll att de ville förmedla till barnen, varierade emellertid mellan ledare från olika idrotter. Återkommande ord, såsom lagkänsla och rörelseglädje, symboliserar skilda värden och visar att bäraren har anammats och ger uttryck för fältets specifika kapital. Detta torde vara nödvändigt för trovärdigheten och visar även att ett sådant fältspecifikt eller doxiskt kapital existerar.

Avslutningsvis vill jag, innan den mer övergripande slutdiskussionen tar vid, peka på några möjliga slutsatser som rör de regler och sanktioner ledarna tillämpade. I fokus var då inte vad ledarna explicit sade sig vilja utveckla hos barn eller ville förmedla till barn. Däremot ger ledarnas beskrivningar av vad de anser viktigt att bestämma om, i form av regler och sanktioner, indirekta svar på hur de vill att barnen ska vara. I analysen av vad ledarna genom sina beskrivningar av den idrottsliga praktiken implicit visade att de premierade hos barn, framträder en diskrepans i jämförelse med enkätsvaren. Å ena sidan svarade många ledare på mer direkt formulerade frågor att de exempelvis ville förmedla glädje och hur roligt idrott är, och att de ville utveckla barn till att bli ärliga, kreativa och självständiga människor. Det många av dem i intervjuer beskrev som väsentligt hos barn var emellertid att de var artiga, plikttrogna, punktliga, pålitliga och skötsamma i största allmänhet. Det var således egenskaper som fanns listade i enkäten, men som knappast någon ledare ansåg viktiga att framhålla. Slutsatsen blir istället för att vara en glädjefull och kreativ miljö, framstår barnidrotten genom ledarnas beskrivningar av praktiken som en tämligen auktoritärt styrd miljö med stark social kontroll, där allvaret och det seriösa tycks dominera över det lekfulla, fantasieggande och självständiga.

10. Sammanfattande slutdiskussion

Idrottsrörelsens ledare har stått i studiens blickfång av två skäl. Det ena är att de är en viktig grupp fostrare i många barns liv. Ett deskriptivt syfte var därför att öka kunskapen om ledargruppen med avseende på vilka de är, vad de har för idrottssyn, hur de värderar sitt uppdrag och vad de vill ge barnen. Det andra skälet till att ledarna placerats i förgrunden är att de i egenskap av nyckelpersoner inom barn- och ungdomsidrotten kan bidra till att öka kunskapen om idrotten som uppfostringsmiljö. Ett analytiskt syfte med studien var således att via ledargruppens sammansättning och dess syn på och värdering av idrotten, uppdraget och barnen belysa vad som värdesätts och erkänns som värdefullt inom barn- och ungdomsidrotten. Vilka är då de viktigaste iakttagelserna och vilka slutsatser går det att dra av studien?

Vilka var idrottsrörelsens barn- och ungdomsledare?

Idrottsrörelsens verksamhet för barn och ungdomar är omfångsrik, mångfasetterad och komplex. Det går heller inte att ge en generell bild av barn- och ungdomsledarna. Bilden som framträder är både homogen och heterogen till sin karaktär, beroende på om vi avser de enskilda idrotternas ledarkader, manliga respektive kvinnliga ledare eller om vi menar gruppen som helhet. Ett viktigt resultat är därför att vad som kännetecknar barn- och ungdomsledarna är avhängigt dels vilken idrott som avses, dels vilket kön ledarna har. I det följande ska jag peka på några gemensamma drag för de skilda ledargrupperna, jämföra manliga och kvinnliga ledare och även ta upp några sammanfattande iakttagelser rörande hela gruppen idrottsledare.

Basketledarna bestod både av kvinnor och män och var den idrott i studien där könsfördelningen var jämnast, även om männen dominerade i antal. De flesta ledarna var unga och merparten studerade. Medelåldern var 23 år. Nästan var fjärde ledare var av utländskt ursprung. Få var föräldrar och basketledarna var en förhållandevis resurssvag grupp. Var fjärde ledare hade varken tillgång till bil, båt, fritidshus eller husvagn. Av de kvinnliga ledarna kom närmare fyra av tio från högre tjänstemannahem. En överväldigande majoritet av samtliga ledare hade själva varit aktiva basketspelare.

Fotbollsledarna bestod främst av medelålders män som hade börjat som ledare på grund av de egna barnens idrottande. Medelåldern var 36 år. Var

femte fotbollsledare var kvinna. Hälften av de kvinnliga ledarna var mödrar och hade barn i laget, och den andra halvan bestod av unga fotbollsflickor. De manliga ledarna var i något större utsträckning tjänstemän än arbetare. Varannan kvinnlig ledare kom från högre tjänstemannahem. En majoritet av ledarna hade själva varit aktiva fotbollsspelare.

Golfledarna, som i denna studie utgjordes av ideella ledare och inte professionella golftränare, bestod också främst av medelålders män och kvinnor, även om de senare endast utgjorde var femte inom gruppen. Medelåldern var 43 år och varannan uppgav att de egna barnen var skälet till ledaruppdraget. De manliga ledarna var framför allt tjänstemän på hög nivå eller mellannivå och endast var tionde var arbetare. En majoritet av de kvinnliga ledarna hade högskoleutbildning och de kom i större utsträckning än de manliga ledarna från högre tjänstemannahem. Endast ett fåtal golfledare hade själva varit aktiva tävlingsspelare i golf.

Gymnastikledarna, som i denna studie främst var verksamma inom den icke tävlingsdominerade barngymnastiken, bestod nästan bara av kvinnor. Medelåldern var 31 år och det var ungefär lika stor andel yngre som äldre ledare. Var femte hade börjat som ledare på grund av de egna barnen. Nästan varannan hade högskole- eller universitetsutbildning. De hade en social bakgrund som var representativ för den svenska befolkningen. Drygt var tredje ledare hade själv varit aktiv tävlingsgymnast.

Ridsportledarna, som i denna studie bestod av ideella ledare och inte professionella ridlärare, var nästan uteslutande unga kvinnor. Medelåldern var 23 år. De flesta var studerande och nästan ingen var förälder. Var tredje kom från högre tjänstemannahem och en stor majoritet av ledarna hade själva varit tävlingsaktiva inom ridsport.

Simledarna bestod av både kvinnor och män, dock med en övervikt åt den kvinnliga sidan. Medelåldern var 25 år. Ett fåtal var föräldrar. Nio av tio hade svensk bakgrund. En stor majoritet hade själva tävlingssimmat.

Detta var således det generella mönster som i denna studie framkom i de skilda idrotterna. Det innebär inte att medelålders föräldrar som var basketledare saknades i det empiriska materialet eller att det inte var några unga ledare inom golfen.

Om jag då växlar perspektiv, från en jämförelse av skilda idrotters ledare till en jämförelse mellan manliga och kvinnliga ledare, vilka var då de tydligaste skillnaderna? Männen var äldre och de var nästan uteslutande ledare i idrotter där tävling och rangordning dominerar.²⁸⁴ De hade en förhållandevis hög socioekonomisk ställning och tjänade mer än kvinnorna. Ett inci-

²⁸⁴ Se Engström, 1999, s. 15 ff.

tament för uppdraget var ofta de egna barnen. De hade i mindre utsträckning än kvinnorna genomgått någon idrottsledarutbildning. Kvinnorna var yngre än männen, ännu mer välutbildade än de manliga ledarna och fler var studerande. De kom i större utsträckning från tjänstemannahem (många från högre sådana) och de var främst ledare i idrotter där den dominerande logiken är färdighetsträning, lek och rekreation eller motorisk inläring.²⁸⁵ De hade mer "idrottsligt kapital" (erfarenhet av tävlingsidrott och idrottsledarutbildningar), samt även ett visst mått av organisationskapital via mödrarna. Dessutom var kvinnorna i högre grad ledare för yngre barn och de var främst ledare för flickor eller könsblandade grupper. Männen verkade ha en större frihet att träna barn i olika åldrar och av olika kön.

Slutligen ska jag, med reservation för att många nyanser går förlorade, också säga något om vad som karakteriserade gruppen som helhet. Resultaten tyder på att ledarna hade en högre social position och en högre utbildningsnivå än befolkningen i allmänhet. Vid en jämförelse mellan idrottsledares, blivande grundskollärares och fritidsledares sociala bakgrund, kom idrottsledarna i högre grad från tjänstemannahem än fritidsledarna men i lägre grad än lärarna. Som grupp betraktat hade också idrottsledarna i större utsträckning svensk bakgrund i jämförelse med befolkningen i stort.

Är resultaten att lita på?

Innan jag diskuterar hur dessa resultat kan förstås och vilka eventuella konsekvenser de kan ha i ett vidare fostransperspektiv, vill jag stanna upp en stund och kritiskt granska resultaten. Går de att lita på? Är de representativa? Det är otvetydigt så, att hur urvalet av ledare har gått till har betydelse för hur allmängiltiga dessa resultat är. I denna studie skedde datainsamlingen företrädesvis i samband med större utbildningstillfällen, eller vid flera mindre sådana, då många ledare var samlade. Det finns naturligtvis anledning att förhålla sig kritisk till detta förfaringsätt. Exempelvis är de ledare som inte är intresserade av att utbilda sig inte med i studien. Att göra datainsamlingen i samband med en ledarutbildning var dock ett medvetet val från min sida i syfte att verkligen nå ledare som betraktar sig som sådana och som ser seriöst på uppgiften.

Ledargruppens sammansättning skiljer sig möjligen åt i olika delar av landet. Vad gäller fotbollsledarna kom dessa enbart från storstockholmsområdet, vilket kan ha haft en viss inverkan på resultaten. Att två av idrotterna, gymnastik och ridsport, är kvinnodominerade har sannolikt gjort att ande-

²⁸⁵ Ibid.

len kvinnor totalt sett i undersökningsgruppen är högre än vad den skulle ha varit om andra idrotter hade ingått. Det kan även finnas andra aspekter som påverkat resultatet.

På en generell nivå anser jag emellertid att de karakteristika som här framkommit vad gäller de olika idrotternas ledarsammansättning utgör en tämligen god spegling av hur det ser ut i ”verkligheten”. Detta antagande grundar jag på att de olika idrotternas ledare trots allt var så homogena i sin sammansättning. Det mönster som framträdde inom de skilda idrotterna, vad gäller vilka ledare som var verksamma inom respektive idrott, tyder på att det som utmärker olika idrotters ledargrupper har fångats i det empiriska materialet. Det förefaller inte troligt att t.ex. könssammansättningen bland fotbolls- och golfledarna helt hade ändrats, om tillvägagångssättet hade varit annorlunda. Möjligen hade den nyanserats, vilket får sägas gälla flera aspekter av resultaten. Andelen män inom gymnastik hade kanske varit större om urvalet istället gjorts bland tävlingsledare.

När det gäller frågan om studiens representativitet blir den av underordnad betydelse vad gäller ledargruppen som helhet. Ett viktigt resultat är att det inte går att svara generellt på vilka som är idrottsrörelsens ledare, eftersom detta synes vara relaterat till vilken idrott som avses. När det gäller de resultat som bearbetats kvalitativt är representativiteten i sig inte det viktiga, utan att spridningen i ledarnas uppfattning har kunnat fångas. Så vitt jag kan bedöma har så skett, åtminstone om vi ser till de idrotters ledare som ingår i studien. Om vi stannar vid att dessa resultat är förhållandevis allmängiltiga på gruppnivå och att spridningen är tillräcklig, hur ska man då förklara idrottsledargruppens sammansättning och vilka olika konsekvenser kan den tänkas få?

Ledarnas smak för idrott

En utgångspunkt för studien är att det idrottsutbud som finns tillgängligt i ett samhälle vid en given historisk tidpunkt inte har uppkommit av en slump. Det är istället ett resultat av en socialt producerad efterfrågan.²⁸⁶ Tillgången svarar med andra ord mot ett socialt och kulturellt konstruerat behov. Med detta i åtanke blir det möjligt att reflektera över hur ledarna fått smak för just sin idrott, dvs. hur det kommer sig att ledarna verkar inom en viss idrott och inte inom en annan. Bourdieu menar att man för att förstå den logik genom vilken individer orienterar sig mot skilda idrotter måste beakta dispositionen till sporten.²⁸⁷ Ledarna söker sig med andra ord till

²⁸⁶ Se Bourdieu, P. (1978): Sport and Social Class, s. 833.

²⁸⁷ Se *ibid.*

den idrott som ”stämmer” med deras habitus, dvs. där ledarnas sätt att tänka, känna, värdera och agera erkännes och ses som värdefullt. Att vara ledare inom barn- och ungdomsidrotten är en sorts livsstil, och denna kan i sin tur sägas vara en iscensättning av habitus i praktiken. Valet av idrott är således relaterat till ledarens habitus.

På ett sätt framstår idrottens barn- och ungdomsledare som en relativt brokig samling män och kvinnor, unga såväl som gamla, med olika bakgrund. Om vi betraktar varje idrott för sig blir bilden betydligt mer enhetlig. Att skilda idrotter och vissa ”ledaregenskaper” (kön, ålder, utbildning, social position, idrottserfarenhet) är relaterade till varandra, ger varje idrott en specifik innebörd. Individens praktik och individens habitus korresponderar med andra ord med varandra. Med tanke på den heterogenitet som framträdde i idrottsledargruppen som helhet, är det möjligt att tala om skilda grupphabitus bland de ledare som verkar på barnidrottens fält. En poäng med detta är, att vad som värdesätts inom barnidrotten, vad som kan tänkas vara ett symboliskt kapital, är olika i skilda idrotter.

Följaktligen måste det finnas några utmärkande drag i idrotten basket som särskilt tilltalar unga killars och tjejers dispositioner. Det som värdesätts kan exempelvis vara sportens ”häftighetsgrad”, basketligan, det amerikanske inflytandet, kopplingen till streetbasket, marknadsutbudet av basketprylar, etc. På samma sätt tycks det finnas något utmärkande inom idrotten golf som främst tilltalar dispositionen hos medelålders män med en social position som tjänsteman. Det kan exempelvis vara det korrekta uppträdandet, golfetiketten, den friska luften, det trevliga sällskapsspelet, mötet med likasinnade, närheten till det ”nittonde hålet”, etc.²⁸⁸

Om vi utgår från att ledarna verkar inom ett idrottsligt fält, eller ett kroppsövningarnas fält, måste denna smak för en viss idrott också betraktas som ett ställningstagande mot andras smak för andra idrotter. Det förefaller inte troligt att de ovan beskrivna ledartyperna skulle känna sig lika hemma och trivas lika bra om de bytte plats med varandra. Det ställs sällan några formella krav på dem som åtar sig ett ledaruppdrag inom barn- och ungdomsidrotten. Däremot kan man mot bakgrund av detta resonemang säga att det ställs ett antal informella krav. Trots att det alltid behövs ledare och att efterfrågan ofta är större än tillgången, är det inte vem som helst som får smak för eller ”väljs ut” att bli ledare. Åtagandet och valet sker inte på godtyckliga grunder. Vissa sociala villkor måste vara uppfyllda för att ett uppdrag som idrottsledare ska te sig möjligt. Dessa villkor innebär att ledarens införlivade värderingsschema, måste överensstämma med det värdesystem

²⁸⁸ Det ”nittonde hålet” är en annan benämning på golfrestaurangen i klubbhuset.

som utmärker idrotten ifråga. Denna överensstämmelse kan också vara ett resultat av en inlärningsprocess från tidig ålder inom en specifik idrott. Följaktligen är det ingen tillfällighet, för att hårdra det hela något, att många är kvinnor i ridsport, unga i basket, tjänstemän i golf, universitetsutbildade i gymnastik, tävlingssimmare i simning, har egna barn med i fotboll, osv. Vad kan detta tänkas få för konsekvenser för de deltagande barnens och ungdomarnas uppfostran och uppväxt?

Tidigare har jag påpekat att det sociala ursprunget och den sociala positionen är en del av det som konstituerar habitus. I den tidigare refererade studien av Brembeck framkom att föräldrar från olika sociala skikt uppvisade skilda värderingsmönster i uppfostringsfrågor. Detta gäller sannolikt också för skilda grupper idrottsledare, då ledarna också verkar inom ett vidare uppfostringsfält. Det innebär även att barn sannolikt lär sig och införlivar olika ting beroende på vilken idrott de är verksamma inom – och då är det inte bara idrottsliga färdigheter som avses.

Vad är det då som barnen och ungdomarna kan tänkas införliva? För att om möjligt svara på detta, ska jag ta min utgångspunkt i några tänkbara konsekvenser av de skillnader som förelåg mellan kvinnliga och manliga ledare.

Ledarna och genusordningen

Konstruktionen av kön sker på många områden i samhället. Idrott är ett av dessa. Idrott är också en verksamhet inom vilken det borde finnas goda möjligheter att bryta dominerande föreställningar om hur kvinnor och män ska vara. Den stereotypa bilden av kvinnan som en passiv, icke tävlings- och prestationsorienterad vän varelse, har under senare år också utmanats av högst tävlings- och målinriktade aktiva kvinnor som slänger stavar eller ”surar ihop” om de inte ”hamnar på pallen”. Vid de senaste olympiska spelen i Salt Lake City var det främst kvinnor som tog de svenska medaljerna, och inga sade att dessa kämpande medaljöser var okvinnliga. Till och med ishockeydamerna accepterades denna gång. Men så var de också framgångsrika. Idrotten är emellertid fortfarande att betrakta som en könsmärkt värld och en i huvudsak manlig arena, även om detta förhållande, inte minst beroende på de aktiva idrottskvinnornas framgångar, möjligen är under förändring.²⁸⁹ De kvinnliga ledarna har en dubbelt könsmärkt position, dels som ledare, dels som ledare i idrott. Hur hanterar de detta? Bryter de mönster eller verkar de inom givna ramar?

²⁸⁹ Se Fagrell, B., 2000, s. 137.

I denna studie var kvinnorna framför allt ledare inom de kvinnligt könsmärkta idrotterna ridsport och barngymnastik. De var både socialt och idrottsligt välutbildade och kom i stor utsträckning från högre tjänstemannahem. De hade varit idrottsligt tävlingsaktiva. De var främst ledare för yngre barn och för könsblandade grupper och barn av det egna könet. En utgångspunkt inom genusteori är att makt och kön är relaterade till varandra. Studiens resultat tyder på att det även inom barn- och ungdomsidrotten, liksom i samhället i stort, finns en inbyggd norm om manlig överordning och kvinnlig underordning. Att kvinnorna framför allt ledde yngre barn och barn av det egna könet tyder på att manliga och kvinnliga ledare inordnade sig i en traditionell genusdiskurs.

Kännetecknande för en genusteoretisk ansats är att de skilda mönster som framträder mellan könen behöver problematiseras. Det tycks som om vissa specifika villkor måste vara uppfyllda för kvinnors del för att de ska erkännas och ges ett värde som ledare. De måste visa sig värdiga uppdraget, vilket kräver att de gjort vissa investeringar (egen aktiv tävlingskarriär, ”rätt” socialt ursprung alternativt hög civil utbildning, genomgångna ledarutbildningar, etc.) om de ska tillåtas komma in på fältet. Detta innebär att den kvinnliga ledaren måste visa att hon kan spela enligt det seriösa spelets regler. Det kan också uttryckas som att det främst är kvinnor med ett visst kapital som vågar bryta mönstret. Vad som verkar gälla som symboliskt kapital för kvinnor, tycks med andra ord vara annorlunda än det som gäller för män. Det tyder också på att samhällets rådande könsordning är intakt inom idrotten. Vilka konsekvenser kan då detta tänkas få för idrottens barn?

Hur vi uppfattar oss själva som män och kvinnor i samhället är beroende av hur vi konstruerar oss själva utifrån de förväntningar vi möter och utifrån den objektiva verklighet som finns runt om oss. I samspel med andra lär vi oss hur vi borde uppträda, tala, tycka och tänka beroende på om vi är män eller kvinnor, pojkar eller flickor. Vi lär oss också vilka positioner och vilka platser som är mer eller mindre lämpliga för vilket kön. Den traditionella bild som framträder via könsskillnaderna mellan ledarna kan sägas utgöra en objektiv struktur. Den verkar därmed strukturerande för skapandet av barnens värderings- och perceptionsscheman, vilka sedan i sin tur strukturerar barnens seende. De objektiva förhållandena förkroppsligas med andra ord och blir en del av barnens bekönade habitus. Denna bild av manliga och kvinnliga ledare kommer att införlivas av barnen och prägla deras uppfattning av kvinnligt och manligt, vilket bidrar till att återskapa en genusstruktur. Genom att idrottsledarna oftast är män, eller åtminstone är män när pojkar tränas, och då enbart pojkar sällan tränas av kvinnor, skapar barnen en bild inom sig av att män och kvinnor har olika uppgifter och värde-

ras olika i samhället. De lär sig vidare vilket kön det är som ”kan” idrott bäst och som därmed är kompetent att leda och ge instruktioner. Detta blir särskilt tydligt då det i andra skol- och fritidsverksamheter, som flickor och pojkar befinner sig i dagligen, till överväldigande del är kvinnor som leder och ger instruktioner.

Att männen finns i idrottens barnverksamhet, men inte i samhällets andra offentliga barnverksamheter, förstärker bilden av idrott som en manlig arena. Kanske är det till och med inom vissa delar av arbetslivet mer legitimt att gå tidigt från jobbet för att träna sonens lag, än att gå tidigare för att sonen är sjuk? Denna undran implicerar att det är den idrottsliga kontexten som ger engagemanget i barnet ett värde. En förklaring till att det är legitimt för män att befinna sig i en idrottslig barnverksamhet, skulle kunna vara att idrotten snarare förstärker än försvagar den egna identiteten, vilket långt ifrån alltid är fallet för män i annan barnverksamhet. Tävlingsidrotten med prestation och rangordning som centralt innehåll harmonierar med andra ord med den traditionella bilden av manlighet, där prestation och synliga resultat premieras. Tar män hand om idrottens barn riskerar de inte att bli ifrågasatta som män – tvärtom.

Ett annat skäl till mäns närvaro inom barnidrotten, och kanske även inom idrotten i stort, kan vara att det inom idrotten är tillåtet och legitimt för män att visa känslor. Det anses inte särskilt märkligt om män gråter offentligt efter en förlust. De kan omfamna och kyssa varandra utan att någon reagerar. Ingen tycker heller att män uppträder ”omanligt” om de visar värme och ömhet mot barn inom idrotten. Det kan verka paradoxalt i sammanhanget att det är inom idrotten som det är legitimt för män att visa traditionella ”kvinnliga” sidor. Att så är fallet måste emellertid ses som ett tecken på att idrotten ännu är en typiskt manlig arena – och en arena där manlighet konstrueras på ett visst sätt.

Ytterligare en möjlig förklaring till mäns närvaro i idrott, och frånvaro i den offentliga barnomsorgsverksamheten, kan vara idrottens starka koppling till det privata näringslivet då idrotten är i gränslandet mellan det offentliga och det privata. Idrottsrörelsen är till en del mycket beroende av skattemedel och har en nära anknytning till samhällets offentliga verksamhet. Till andra delar är idrottsrörelsen självfinansierad och betydligt närmare kopplad en kommersiell marknad än staten.²⁹⁰

Innan diskussionen om idrottens genusordning avslutas, vill jag för ett ögonblick vända på resonemanget. Vad kommer fram om man argumente-

²⁹⁰ Jmf t.ex. Fotbollförbundet som år 2001 hade en omsättning på över 370 miljoner kronor, och några av de mindre idrottsförbunden som är helt beroende av statliga medel för sin existens.

rar för tesen att en traditionell könsordning är under uppluckring, vilket var något som det empiriska materialet i viss mån också gav vid handen? Vid en jämförelse mellan vad som utmärker manliga och kvinnliga ledare är det lätt att fokusera på skillnader. En tendens i det empiriska materialet var emellertid att manliga och kvinnliga ledare inom respektive idrott resonerade tämligen likartat och framhöll liknande aspekter rörande exempelvis hur de värderade ledaruppdraget. Att de kvinnliga idrottsledarna på det hela taget var positivt inställda till tävling, tyder på att benägenheten att vilja tävla är ett resultat av en inlärningsprocess snarare än ett resultat av en viss könstillhörighet. Att vilja tävla var således varken särskilt kvinnligt eller manligt, utan relaterat till vilken idrottsligt logik ledaren i fråga verkar inom.

I en snart 20 år gammal studie av vilka kursdeltagare som genomgår idrottsförbundens instruktörsutbildningar, skriver Eriksson och Patriksson: "Fotbollens tränarutbildning är [...] helt mansdominerad alltigenom trots en närmast explosionsartad expansion av damfotbollen."²⁹¹ Så är det inte längre. Vid det utbildningstillfälle när datainsamlingen gjordes var nästan 20 procent av deltagarna kvinnor. Dessa var antingen unga fotbollsflickor som själva var spelare, eller äldre kvinnor som avslutat sin fotbollskarriär och nu hade barn som spelade. Dessa medelålders kvinnor rekryterades med andra ord på samma sätt som de manliga tränarna, låt vara att de som grupp betraktat hade en något annorlunda bakgrund än de manliga ledarna. Simning var en idrott där kvinnliga ledare var i majoritet, "trots" att det är en idrott som lockar lika många pojkar som flickor. Dessa kvinnor hade också i mycket hög grad en positiv inställning till tävling. I genomsnitt hade de exempelvis en större tilltro till det goda i att tävla och konkurrera än vad som var fallet bland de manliga golfledarna.

Kön måste därmed sägas bli konstruerat på skilda vis i olika idrotter. Inom simning är det troligt att idrottande barn får andra uppfattningar om hur kvinnor och män ska uppträda, och vad de förväntas tycka och tänka, än inom ridsport. I simning finns kvinnorna med som ledare för både pojkar och flickor och de är, att döma av deras idrottssyn, minst lika tävlingsbenägna som de manliga ledarna. Inom ridsport finns kvinnorna i stallet och sköter om hästarna och männen finns på tävlingsbanorna, utom synhåll för de många ridflickorna och ett fåtal pojkar. Vad som är barnidrottens genusordning är således en komplicerad och tvetydig historia. Idrott är uppenbarligen inte en arena för enbart män, även om kvinnors och mäns ledarupp-

²⁹¹ Eriksson & Patriksson, 1985, s. 16.

drag ännu tycks vara hårdare styrda av en traditionell könsordning än av en nydanande.

Har ledarnas sociala position någon betydelse?

Ett drag som utmärkte idrottsledargruppen i denna undersökning var att de vid en jämförelse med den övriga befolkningen i större utsträckning rekryterades från de högre tjänstemannagrupperna. De hade också i högre grad en universitets- eller högskoleutbildning. Bland ledarna fanns också en större andel med svenskt ursprung. Att det visat sig att skilda sociala grupper har olika uppfattningar i frågor som rör barnuppfostran, gör att ledargruppens socioekonomiska sammansättning får konsekvenser i ett vidare fostransperspektiv. Om idrottsrörelsens unga ledare till stor del kommer från de högre socialgrupperna och de äldre ledarna främst har en social position som tjänstemän, kommer medelklassens värderingar att traderas till idrottens barn. Kan det tänkas ha någon annan betydelse från vilken social position ledarna kommer?

Låt mig ta ett närliggande exempel för att om möjligt finna ett svar på denna fråga. I Sverige har man länge på politisk nivå, främst inom socialdemokratin, försökt att motverka det som brukar benämnas social snedrekrytering till högre studier, dvs. att barn från skilda samhällsklasser inte genomgår högre utbildning i lika stor utsträckning. Varför detta skulle vara ett problem ges främst tre förklaringar.²⁹² Det anses dels ligga en djup orättvisa i att barns livschanser skulle vara beroende av de omständigheter till vilka de fötts, dels kan social snedrekrytering innebära att samhället missar begåvningar som inte kommer till sin rätt. Slutligen påpekas faran med att de som innehar ledande positioner i samhället, saknar kännedom om de villkor som råder för den större delen av befolkningen. Det senare benämns ibland ”representativitetsproblemet”, och resonemanget går alltså ut på att det är önskvärt att samhällets beslutsfattare inte enbart härstammar från en sociokulturellt homogen övre medelklass. Har då detta resonemang något med idrottens rekrytering av ledare, eller aktiva med för den delen, att göra? Eller för att återvända till rubriken: Har ledarnas sociala position någon betydelse?

Från tidigare studier vet vi att det inte är vilka barn som helst som söker sig till idrotten (alternativt inte vilka föräldrar som helst som sätter sina barn i idrott). I mångt och mycket överensstämmer barnens bakgrund med

²⁹² För det fortsatta resonemanget se Erikson & Jonsson, 1993, s. 33.

ledarnas sociala bakgrund.²⁹³ Det är säkert ingen tillfällighet att så är fallet. Därmed tycker jag att ovanstående resonemang har bäring även på den sociala snedrekrytering som visar sig i detta empiriska material. Varför det inte är fler barn från de lägre sociala grupperna som återfinns inom idrotten kan tänkas ha flera förklaringar. En sådan skulle dock kunna vara att dessa barn inte delar ledarnas värderingar, språkbruk, förhållningssätt, livsstil, etc. och därmed inte känner sig lika hemmastadda i en idrottsförening som medelklassens barn. Om mötet mellan barnen och idrotten ska bli lyckat och långvarigt, är en förutsättning att ledarnas dispositioner åtminstone till viss del motsvarar dispositionerna hos barnen. På så vis finns det alltså ett representativitetsproblem också inom idrotten.

Vilken idrottssyn hade ledarna?

Studiens andra forskningsfråga behandlade idrottsledarnas inställning till skilda aspekter av barn- och ungdomsidrotten, företrädesvis synen på tävling, vikten av att vinna, utslagning kontra idrott på barns villkor samt instruktion, lek och lärande. Här ges en kort sammanfattning av resultaten och därefter diskuteras vad ledarna premierade och värdesatte.

När det gäller ledarnas syn på tävling ansåg en majoritet, med undantag av gymnastikledarna, att tävlingsverksamhet var bra för barns personliga utveckling. Att många barn far illa av att tävla och konkurrera instämde en majoritet av ridsport- och gymnastikledarna i, men färre än hälften av de övriga ledarna (gruppen golfledare var tudelad). Att det var viktigt att stimulera barns vinnarinstinkt höll merparten av basket-, fotbolls-, och simledarna med om. Minst sex av tio instämde i att det var nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar. Gymnastikledarna var den enda ledarkategorin där en majoritet ansåg att det fanns risk för att tävling och konkurrens kunde innebära ett hot mot samarbete.

De manliga ledarna var överlag mer positivt inställda till tävling. Ett undantag utgjorde dock de kvinnliga simledarna som generellt sett var mer tävlingspositiva än de manliga golfledarna. I jämförelse med idrottslärare hade emellertid merparten av idrottsledarna, återigen förutom gymnastikledarna, en stark tilltro till det positiva i tävling och konkurrens.

Nästan samtliga ledare tyckte att det var viktigt att vinna, men de angav olika motiv till varför det var viktigt. Att vinna var det som var roligt, som gjorde att barnen kämpade och blev motiverade. Att vinna var viktigt eftersom det är då man vet vad man kan. En ledare svarade att vinsten i sig inte

²⁹³ Se t.ex. Elofsson, 2000, Blomdahl, U. (1990): *Folkrörelserna och folket – med utblick mot framtiden*, eller Larsson, 2000.

var så viktig. Det var istället ”att försöka göra en bra match, att vi spelar bra”. På frågan vilka barn som fick vara med och spela, svarade samtliga ledare att det fick alla barn, men inte jämt och inte lika mycket. När barnen fick vara med och hur lång tid de fick spela var beroende av hur duktiga barnen var och av hur de skötte sig i övrigt.

Minst 70 procent av alla ledare ansåg att det skedde alltför mycket utslagning inom barnidrotten. Samtidigt svarade också en lika stor andel att de som kritiserade barnidrotten ofta saknade egen erfarenhet. Vad det innebär att bedriva idrott på barns villkor hade ledarna skilda uppfattningar om. Deras svar antydde att det innebar att barnen skulle ange nivån och målsättningen, att man som ledare lyssnar på vad barnen vill samt att man inser att man är där för barnen, och inte för sin egen skull.

En majoritet av ledarna ansåg inte att konkurrens var en förutsättning för att barn skulle spurras till ansträngningar att lära sig saker. Vidare tyckte minst 70 procent av ledarna att systematisk och konsekvent instruktion var en förutsättning för riktig inläring. I intervjuerna framkom också att ledarna ansåg att deras egen roll var mycket betydelsefull för barns lärande, liksom för att skapa intresse och motivation.

Nästan lika stor andel som betonade instruktionens roll för riktig inläring, svarade också att barn utvecklas bäst om de får leka och hitta på egna övningar. Huruvida lek var ett återkommande och vanligt inslag i barns idrottsverksamhet varierade från ledare till ledare. En del sade att det aldrig förekom lek under träningen, andra sade att de ofta lekte.

Tre av fyra ledare tyckte inte att det var nödvändigt att specialisera sig på en idrott tidigt, för att blir framgångsrik senare. Merparten av ledarna trodde heller inte att det var möjligt att bedöma hur framgångsrika barn skulle kunna bli i sin idrott. De tillät i olika grad sina aktiva barn att också hålla på med andra idrotter. De som tillhörde barneliten i basketboll och fotboll matchade ofta sina lag så hårt genom deltagande i olika turneringar och cuper och tränade så ofta, att det i praktiken blev omöjligt för barnen att hinna med en annan idrott eller någon annan regelbunden fritidsaktivitet. Vissa ledare bidrog därmed genom sitt handlande medvetet eller omedvetet till en tidig specialisering.

Dessa iakttagelser tyder på att vad som enligt ledarna karakteriserar den goda barnidrotten inte är entydigt och bör problematiseras. Hur ska dessa iakttagelser förklaras, vad är de ett tecken på och vilka är dess pedagogiska konsekvenser?

Resultaten tyder på att barnidrottsverksamheten i mångt och mycket är en spegling av vuxnas elitidrott. Verksamheten är organiserad efter samma mönster med tävlingar och seriesystem. Det förväntas därför av både ledare

och barn att de ska göra sitt bästa, följa det givna spelets regler och att de ska försöka vinna.²⁹⁴ Ledarens och instruktionens roll skulle heller knappast uppfattas som så betydelsefull om inte ett seriöst investeringstänkande mer stod i förgrunden än leken och idrottens egenvärde. Det sätt varpå idrottsaktiviteten är organiserad reglerar också dess praktik.

Att tävling, prestation och rangordning värdesattes och premierades, kan förklaras av att de ledare som skattade detta högt ingår i verksamheter där tävling och rangordning är en bärande princip. Gymnastik- och till viss del ridledarna är ledare i verksamheter där tävling och rangordning inte är en dominerande logik. Följaktligen är de heller inte lika övertygade om att tävling är något odelat positivt för barn och ungdomar, vilket visade sig genom att de inte värdesatte tävling i lika hög grad som de andra ledarna.

Riksidrottsförbundets programförklaring för barnidrott inleds med orden: ”I barnidrotten leker vi.” I alla ledargrupper instämde en majoritet i att lek var utvecklande för barn. Däremot svarade de inte: ”I min idrott, eller på våra träningar, leker vi”. Lek verkade förekomma ungefär som ”roliga timmen” i skola. Man lekte vid särskilda tillfällen under träningen men det var inte alltid leken som dominerade. Att en idrotts bakomliggande logik styr verksamheten kan förklara varför lek inte med självklarhet var något som alla ledare betonade. Mycket handlar om prestation, att vinna och att rangordnas, dvs. att placeras in i en tabell som första eller i värsta fall som sista lag, vilket i sin tur innebär att laget nästa år spelar i eliten eller i en lägre division. På så sätt skiljer sig barnidrotten inte nämnvärt från elitidrotten. Då tävling och rangordning är den bärande idén kommer utvärderingen av verksamheten alltid att ske genom att de tävlande positionerar sig i förhållande till varandra. Det är inte konstigt att det blir viktigt att vinna, när alla kan slå upp en kvällstidning eller logga in sig på nätet för att se hur det lag eller de barn som ledaren tränar rangordnas i förhållande till andra lag eller barn efter helgens matcher och tävlingar. Det blir då inte naturligt att hävda lekens värde. Att ha roligt för stunden premieras inte i tävlingsidrottens framgångskoncept – där är det hård träning som gäller om resultaten ska visa sig.

I idrott handlar det om att vinna – även inom barns idrott. Hur bra eller dålig en ledare är – hur väl han eller hon lyckas – i föreningsledares, barns, föräldrars, vänners och den övriga omgivningens ögon är obönhörligen förknippat med hur framgångsrikt ett lag är. En ledare som bedriver en idrottsverksamhet där barnen trivs, alla får spela, ingen känner sig åsidosatt, träningsnärvaron är hög, leken betonas, men som år efter år förlorar, kom-

²⁹⁴ Se t.ex. Engström, L-M & Redelius, K. (2002): ”Pedagogiska perspektiv på idrott” (Under publicering).

mer inte att premieras. Det strider mot idrottens idé. Förlorar man ständigt, kommer snart krav på att något måste göras. Ingen vill förlora – åtminstone inte jämt. Om alla de ingredienser som nyss nämnts finns med och man dessutom också vinner, kan ledaren däremot räkna med att bli geniförklarad.

I idrottsverksamheten lär sig barn idrottsliga färdigheter: att finta och skjuta ett vristskott, göra en rondat flick-flack, slå en rak drive, benkicken i fjärlssim, lay up i basket, att tygla en häst, etc. Barnen och ungdomarna lär sig också hur de ska vara för att passa in i idrottskulturen. De lär sig vad som förväntas av dem, vad som är det eftersträvansvärda och det önskade. De införlivar kort och gott vad som är idrottens ideal. De pedagogiska konsekvenserna av att tävling och rangordning är den bärande principen och det som premieras kan innebära att barnen får ett instrumentellt förhållande till den egna kroppen, att de lär sig vikten av att underkasta sig hård träning, vara rationell och målinriktad, att det är naturligt och stimulerande att tävla och att jämföra sig med andra, att uppskatta konkurrens samt att det är viktigt att prestera, att kämpa och ej ge upp, etc. Vidare lär sig barn att det i tävlingssammanhang är naturligt att pojkar och flickor hålls åtskilda. En konsekvens av att tävling och rangordning betonas blir också att prestation och framgång fungerar som barnidrottens symboliska kapital. RF:s definition av idrott som en aktivitet vilken utövas för att prestera, ha roligt och må bra, kan istället uppfattas som en aktivitet vilken ytterst syftar till – och fostrar till – att det är viktigt att prestera och nå framgång – eftersom det är då man har roligt och mår bra. Frågan blir då snarare under vilka premisser detta sker.

Samtidigt fanns det tränare som, trots att de var inne i en tävlingslogik, inte tycktes låta prestationen och allvaret vara i fokus utan betonade lekens och glädjens betydelse för barnen. Hur kommer det sig? En förklaring kan vara att det i alla föreningar finns en viss kultur som präglar verksamheten.²⁹⁵ Den har formats över tid av historiska villkor och av de personer som funnits i föreningen och som kunnat påverka dess verksamhet. En kultur går inte att ”ta på” och låter sig knappast heller beskrivas, eftersom den utgörs av både omedvetna och medvetna föreställningar om vad som är möjligt eller inte möjligt respektive lämpligt eller inte lämpligt att göra. En kultur kan således verka tillåtande eller restriktiv i olika bemärkelser. I en del föreningar är det legitimt att hårdatsa, i andra är den sociala gemenskapen viktigare än den idrottsliga framgången, i en förening låter man alla spela, i en annan toppar man laget, i en förening tränar pojkar och flickor

²⁹⁵ Se också Redelius, K. (1998): ”God barnidrott – en följd av vad?”

tillsammans, i en annan organiserar man verksamhet bara för pojkar, etc.²⁹⁶ Uppfostringsmiljön, vad barn lär sig och vilka normer och värderingar som införlivas, kan således variera mellan olika föreningar, även om föreningarna bedriver samma idrott för barn i samma åldrar och med lag i samma serie eller tävling. En ledares habitus måste vara i samklang med den rådande andan. Annars är det troligt att ledaren successivt anpassar sig, dvs. att habitus förändras, alternativt att ledaren byter förening.

Att det uppstår en viss kultur eller anda i en förening kan man delvis påstå är ett resultat av att olika idrotter har egna traditioner. Den tradition som råder inom en specifik idrott, och som sannolikt styr utformningen av barnverksamheten i nämnda idrott, kan till exempel vara vad som anses värdefullt, hur man ska träna för att bli bra, när man bör börja tävla, hur en bra ledare är samt vilka som bedöms vara talanger.

När det gäller Sveriges idrottstradition i stort vilar den dels på arvet efter Per Henrik Ling, dels på arvet efter den moderna tävlingsidrotten som uppstod i England under 1800-talet. Gymnastik och fotboll är sprungna ur dessa två traditioner vilket skulle kunna vara en förklaring till de skilda svarmönster som framkom mellan de olika ledarna från dessa idrotter. Samtliga idrotters nuvarande utformning är ett resultat av en historisk process. Det finns få, om några, specifikt svenska idrottsgrenar eftersom de flesta idrotter som utövas i Sverige idag är globala. Detta innebär bl.a. att en och samma idrott har i det närmaste identiska regler i alla länder, vilket gör att de kan förstås och är välkända för de flesta idrottsintresserade i hela världen. Globaliseringen och den stora mediebevakningen innebär också att andra länders idrottstraditioner överförs och upptas i olika former. På så viss formar och omformar olika idrotter sin kultur i en ständigt pågående process.

En viss idrott bär dock inte bara på ett arv från sin egen begynnelse och utveckling utan även från den idrottsliga tradition som råder i stort. Den ”svenska modellen” brukar framhållas som en förklaring till att ett förhållandevis litet land som Sverige lyckats få fram så många idrottsmän och -kvinnor av världsklass. Det som brukar sägas utmärka denna modell är framför allt att idrotten är öppen för alla barn och ungdomar oavsett bakgrundsförhållanden och ekonomiska möjligheter – den har kunnat utövas av alla.

²⁹⁶ Denna kultur kan också beskrivas som en ”anda” som råder i föreningen. Per Nilsson har i *Fotbollen och moralen* beskrivit fyra olika fotbollskulturer och kunnat visa hur inställningen till att följa regler kan skifta mellan föreningar och följaktligen ge upphov till skilda förhållningssätt hos spelare från olika föreningar, se Nilsson, 1993. Se även Arwefedson & Lundman, 1984, för ett liknande resonemang om skolors olikhet. De förklarar det hela genom begreppet ”kod”.

Ledarnas svar i denna studie måste förstås mot bakgrund av att de är fostrade i och formade av olika idrottsliga traditioner, och att deras habitus är påverkad därav. Ledarna ingår också i ett fält där olika krafter är verksamma och där det även finns starka internationella inslag. De har därmed ett begränsat handlingsutrymme. Vad som framstår som god barnidrott för olika ledare kan relateras till idrottsmiljön, samt till i vilket sammanhang ledarna ingår. Hur våra barn uppfostras inom idrotten blir därmed inte enbart beroende av den egna föreningens kultur utan är också starkt kopplat till den internationella idrottens värdesystem.

Hur värderade ledarna sitt uppdrag?

Ledarna menade att det värdefulla i ledaruppdraget låg i att de fick umgås med egna och andras barn, ha kvar ett levande idrottsintresse, kunna påverka, bestämma och lära ut samt att ledaruppdraget bidrog till deras personliga utveckling. Dessutom värdesatte ledarna att ingå i en gemenskap, känslan av att göra något meningsfullt samt att få uppskattning, beundran och acceptans. Det ledarna inte värdesatte utan uttryckte som varande det sämsta i uppdraget var föräldrars inblandning, och i viss mån deras bristande inblandning, barn och ungdomar som inte skötte sig, den egna pedagogiska förmågan som ansågs otillräcklig, de högt ställda kraven och förväntningarna, bristen på uppskattning samt bundenheten och allt ledarna behövde göra vid sidan av idrottsaktiviteten.

Inte minst de aspekter som ledarna inte värdesatte, utan såg som problematiska, tydliggör de olika krafter som verkar inom fältet. Det finns olika uppfattningar om vad som ska betraktas som det rätta sättet att bedriva idrott för barn, och ledarna måste hantera dessa olika synsätt bäst de förmår. Att föräldrar ansågs problematiska tyder på att vissa föräldrar hade andra uppfattningar än ledarna om vad som skulle betonas och om vad idrottsaktiviteten ska leda till för barnen. Det pekar även mot att det som erkänns och uppfattas som värdefullt i ett vidare idrottsligt perspektiv är framgång och prestation. Om leken och det lekfulla stod i förgrunden, finns det mindre anledning för föräldrar att kritisera, lägga sig i och ha åsikter om träningen och ledarens agerande. Utvärderingen av verksamheten blir då inte lika tydlig och självklar.

Att detta är en allvarsam lek, framgår även av att så många ledare menade att det sämsta med ledarskapet var att de fick utstå kritik, var föremål för allas blickar och upplevde att de var i en utsatt position. Det finns ingen orsak att den som tar sig an en lekfull verksamhet för barn ska behöva ha den känslan – om det inte var mycket som stod på spel.

Tidigare har jag diskuterat olika tolkningar av varför vissa barns och ungdomars beteenden ogillades av ledarna och beredde dem svårigheter. Det finns skäl att återvända till den aspekten och fundera över vad det mer kan vara ett tecken på. Om vi betänker att idrotten historiskt sett syftat till karaktärsdanning samt att dess symboliska kapital är framgång och prestation, så blir dessa barns beteende ett brott både mot föreställningen att idrottsdeltagande ska fostra karaktären, dvs. bidra till självdisciplin, målmedvetenhet, kämpatag, etc. och att det ska leda till framgång. De ”stökiga” barnen, de som inte utvecklas och inte hade den ”rätta inställningen”, föll med andra ord ur mönstret och avvek från dominerande föreställningar och värden. Att vissa barn upplevdes som svårhanterliga av ledarna, tydliggör den problematik som ledarna har att hantera, att fostra goda medborgare och högpresterande idrottsmän och kvinnor.²⁹⁷

Vad ville ledarna förmedla?

Det är rimligt att tänka sig att idrotten fyller olika behov hos barn och ungdomar. De är aktiva för att det är roligt och lustfyllt, ger spänning och utmaning. De är där för kompisarnas skull eller för att mamma och pappa tycker att det är bra. De är där för att det förväntas av dem eller för att de inte kan tänka sig någon bättre fritidssyssla. Tidigare studier har visat att idrotten utgör en vital del av barns och ungdomars identitetsskapande.²⁹⁸ Idrottande flickor och pojkar får med andra ord en del av sin sociala identitet genom att de ”är” basketspelare, gymnaster, golfare, simmare, etc. Idrotten fungerar därmed särskiljande och blir ett sätt för barn och ungdomar att visa omgivningen vilka de är och vill vara. Den fråga som här stod i centrum var emellertid vilka behov ledarna ansåg att idrotten fyllde för barnen och ungdomarna, dvs. vad de såg för värde i idrott som de ville förmedla till barnen. För att finna en förklaring till ledarnas svar, vill jag utvidga resonemanget till att också omfatta vilka samhällsliga behov som barnidrotten kan tänkas svara mot. Vilka är de historiska och sociala villkor som gjort och gör barnidrotten möjlig?

En utgångspunkt som presenterats tidigare, var att idrottsutbudet för barn inte har tillkommit av en slump utan är en produkt av en social efterfrågan. I analogi med detta antagande var det ingen tillfällighet att det vid en viss tid uppstod ett intresse att organisera barn i föreningsidrott. Den första ung-

²⁹⁷ Jmf Tomas Petersons resonemang runt föreningsfostran och tävlingsfostran, se 1998a, s. 41.

²⁹⁸ Se t.ex. Tebelius, U. (1999): ”Självförelåtelse eller prestationsångest? Idrottande och tonårsflickors identitet”, s. 8, eller Nilsson, 1998,

domskonferensen hölls 1944, men det var främst decenniet senare som satsningen på ungdomars föreningsliv intensifierades. Enligt Göran Patriksson var det flera faktorer som bidrog till barn- och ungdomsidrottens utveckling.²⁹⁹ Ett vägande skäl var borttagandet av det så kallade Bratt-systemet, dvs. motboken. När nu ”spriten flödade fritt” var statsmakterna oroliga för att buslivet skulle öka på gator och torg, och därför var det viktigt att ungdomar engagerades i meningsfulla aktiviteter.³⁰⁰ Ett sätt att åstadkomma detta var att ge ökade ekonomiska resurser till ungdomsorganisationer, varför ett statligt bidrag infördes. Patriksson menar att ökad nationell och internationell konkurrens var ett annat skäl till att ungdomsidrotten ökade. Konkurrensen gjorde att föreningarna började intressera sig för yngre förmågor för att tidigt hitta ”talanger”. Allt fler vuxna började därtill inse att idrott var en meningsfull och nyttig sysselsättning för unga.

Dessa slutsatser ger oss några förklaringar till varför barnidrotten började utvecklas i mitten av 1900-talet och kom igång på allvar under 1960- och -70-talen. Det var ytterligare förändringar som inträffade i samhället under denna tid, varför föreningsidrottens expansion måste ses som en del av – eller möjligen som en följd av – skilda sociala förändringar. Det gäller inte minst mot bakgrund av att denna barnidrottsexpansion sammanföll med den stora utbyggnaden av det offentliga socialisationssystemet, med satsningar på förskolor, fritidshem och fritidsgårdar.

För att sammanfatta det hela, kan man anföra följande iakttagelser till barnidrottens framväxt: *Prevention* – idrotten användes som ett förebyggande medel i syfte att stävja allmänt förfall bland ungdomen. *Kontroll* – vilket angränsar till det preventiva och innebär att de vuxna använde idrotten som ett medel att kontrollera ungdomen. Under 1950-talet ”uppstod” ungdomen som social kategori och det fanns således ett behov av att kontrollera de unga som inte längre gick att känna igen i sina speciella kläder, sina långa frisyrer och sin musiksmak. *Politik* – den internationella konkurrens som Patriksson anförde som ett motiv till barnidrottens organisering innebar att idrotten kom att användas för politiska och nationella intressen under det kalla krigets dagar, och som ett propagandainstrument för öst såväl som väst. *Ekonomi* – under de decennier då barn- och ungdomsidrotten expanderade ändrade också elitidrotten karaktär och blev alltmer professionell. Detta innebar att föreningars intresse av att knyta barnen till sig och

²⁹⁹ Patriksson är en av de få som intresserat sig för barn- och ungdomsidrottens framväxt, även om han anser att ”barnidrottens historia ännu söker sina författare”. Se, Patriksson, 1987, s. 20 samt s. 45–55 för den fortsatta framställningen.

³⁰⁰ Jmf även Frykman, J. (1988): *Dansbaneeländet. Ungdomen populärkulturen och opinionen.*, samt Olson, H-E. (1982): *Från hemgård till ungdomsgård. En studie i den svenska hemgårdsrörelsens historia.*

hitta talanger ökade, eftersom det ur ekonomiskt hänseende blev viktigt att få fram idrottsmän ur de egna leden och slippa dyra värvningar. Införandet av det lokala aktivitetsstödet medförde även att det var ekonomiskt fördelaktigt för föreningar att bedriva barn- och ungdomsverksamhet. *Nya uppväxtvillkor* – barnidrottens organisering sammanföll också med den stora utbyggnaden av ett samhälleligt socialisationssystem. Folkhemstanken var fortfarande levande och det rationella tänkandet starkt. Barnidrotten passade väl in i den nya samhällsstrukturen och har kommit att bli en del av barndomens nuvarande institutionalisering. *Barnet som projekt* – tanken att barn är unika egna individer som kan formas har vuxit sig stark under hela 1900-talet och idrotten kunde här användas i ett fostrande syfte för att utveckla barnens personlighet och deras känsla för etik och moral. En tro på idrottens karaktärsdanande effekt har således hållits levande sedan 1800-talet.

Den stora ökningen av barn- och ungdomsidrotten måste alltså förstås mot bakgrund av att olika samhällsgrupper ansåg att idrottsverksamheten fyllde ett behov och hade ett värde.³⁰¹ Vad är det då som via ledarna framstår som det värdefulla i barnidrotten idag? Vad ville de förmedla till barnen?

När idrottsledarna svarade på vad de ville förmedla, var det flera av ovanstående faktorer som framhölls, såsom idrottens karaktärsdanande och också preventiva funktion. Det tyder på att ledarna uppfattat och införlivat de rådande trosföreställningarna angående det positiva, nyttiga och goda i samhällets stöd till idrottsrörelsen. De har med andra ord uppfattat vad som kan betecknas i idrottsrörelsens fältspecifika kapital.

Ledarna framhöll emellertid inte bara idrottens investeringsvärden. De flesta ledarna betonade det glädjefulla i idrotten och att de ville förmedla hur roligt, kul och spännande idrott är. Det råder ingen tvekan om att de ledare som verkar på fältet anser att idrott är en fritidssysselsättning som kan råda bot på det mesta och som dessutom ger glädje, engagemang och värdefulla kunskaper. Det är därmed troligt att de barn som finner sig till rätta i idrotten kommer att införliva denna tro på idrott som en positiv kraft i människors liv.

Ledare från skilda idrotter uttryckte i olika hög grad vikten av att exempelvis bidra till barnens fysiska kontra sociala fostran. Inom gymnastiken

³⁰¹ Att det är viktigt att barn idrottar kan, enligt Nilsson, exempelvis förstås mot bakgrund av att elitidrotten vill försäkra sig om en god återväxt till seniorlagen, att föräldrar ser det som en god framtidsinvestering att sätta sina barn i en idrottsaktivitet, att föreningsidrotten anses göra en social insats i samhället och därmed erhåller ekonomiskt stöd, etc. Se Nilsson, 1993, s. 323.

tycktes det värdefulla, gymnastikens symboliska kapital, kretsas kring kroppen och dess utveckling. Det tycktes ha ett egenvärde att vara fysiskt aktiv, då glädjen i att röra sig starkt betonades. Inom gymnastiken verkade det också ha ett investeringsvärde att vara fysiskt aktiv, då många ledare betonade vikten av att utveckla barnens motoriska förmåga, koordination och kroppskänedom. Inom fotbollen var det däremot sammanhållning och social fostran som värdesattes, och det som den fysiska aktiviteten ytterst skulle syfta till. Det handlade dels om den känsla av gemenskap och laganda som idrotten kunde ge barnen, dels att de lärde sig att samarbeta och att fungera i grupp. Inom fotbollen betonades den kollektiva sammanhållningen, medan den individuella kroppsutvecklingen stod i förgrunden inom gymnastiken.³⁰² Av detta följer att barn sannolikt införlivar olika slags kunskap och skilda värderingar beroende på vilken idrott de är aktiva inom.

Hur skulle barnen vara?

I det empiriska materialet framkommer tre skilda svarsmönster när det gäller vad ledarna vill förmedla till och utveckla hos barn. Dessa svar kompletterar delvis bilden av vad ledarna ville ge barnen, delvis är den motstridig. När ledarna själva har möjlighet att formulera sig, och inte måste ta ställning till fasta svars-kategorier, framkommer naturligt andra svar som kompletterar beskrivningen. När de formulerar sig fritt tillåts deras tankar – och det rådande tänkesättet – att komma till uttryck. Det motstridiga i ledarnas svar ligger i följande: På en i förväg konstruerad fråga med givna svarsalternativ framhåller ledarna att de vill försöka utveckla barn så att de blir ärliga, ansvarsfulla, självständiga, kreativa, etc. När de sedan i intervjuer beskriver idrottsverksamheten, hur de vill att barnen ska uppträda och vilka regler de har, så framkommer en annan bild. Det är bilden av en verksamhet som är tämligen hårt styrd av ledaren och full av regler. Här är det ingen tvekan om vad som gäller: Kom i tid, hör av dig om du inte kan träna, ha med dig adekvat utrustning, ”flamsa inte omkring” på träningen, var tyst när jag pratar, gör ditt bästa! Och barnen gör troligen detta, eftersom ledaren har sanktioner som exempelvis skolan aldrig kommer i närheten av, då ledaren kan säga: Sköter du dig inte får du stå över. Passar det inte, kan du gå. Visserligen motsäger denna beskrivning inte bilden som ledarna också gav, att barn ska vara ärliga och ta ansvar, men det motsägelsefulla eller paradoxala i sammanhanget är, att intervjuaren leder tankarna till flera av de egenskaper som fanns listade i enkäten, men som nästan inga ledare ex-

³⁰² Jmf också Staffan Karps slutsatser rörande vad barn lär sig av att spela fotboll respektive golf. Se Karp, S., 2000, s. 256.

plicit värdesatte. Dessa egenskaper hade en något gammalmodig klang, men tolkningen av intervjuerna ger ändå vid handen att det är dessa drag som många ledare indirekt anser är väsentliga hos barnen – att vara behärskad, lydig, plikttrogen, punktlig, pålitlig, snäll och skötsam. Det är dessa ”dygder” som troligen på ett indirekt och omedvetet sätt också lärs in av barnen, eftersom det är så de måste uppträda för att bli accepterade. Ett införlivande av dylika normer kan alltså sägas vara ett resultat av idrottens fältspecifika kapital. Dessa skötsamhetsideal kan även sägas utgöra barnidrottens dolda läroplan.³⁰³

Med ledning av ledarnas utsagor och de analyser jag gjort menar jag att idrottsrörelsen står för en tydlig gränssättning.³⁰⁴ Här kommer således idrotten in som en räddare i den pedagogiska nöden. Så när det i skoldebatten klagas över att det är för slapt och att ingen ordning råder, att barnen gör vad de vill och säger vad som helst till lärarna, verkar det åtminstone finnas en offentlig verksamhet i dag med fasta normer och tydliga gränssättningar: idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet. Där är det ordning och reda. Annars hotar sanktioner i form av en plats på bänken, armhävningar eller ett extra löppass. De barn som inte klarar av eller vill vara med om denna auktoritära stil, de som vill ha en fritid som är fri, finns troligen inte med i idrottsrörelsen. Huruvida det ska benämnas utslagning eller ej går att diskutera, då barnen troligen själva valt att inte delta.

Vad fostrar idrotten till?

Då ledarnas syn på och värderingar av idrotten, ledarskapet och barnen har belysts, framkommer att skilda slag av symboliska kapital dominerar inom idrottens barn och ungdomsverksamhet. Olika ledargrupper betonar olika värden. Det är också rimligt att tänka sig att barn i olika hög grad kommer att uppfatta och införliva idrottens symboliska kapital, beroende på barnens dispositioner. Det går därför inte att ge ett generellt svar på hur barn fostras och påverkas genom mötet med idrotten. Vad idrotten *möjligen* fostrar till, har jag givit fler exempel på. Sammanfattningsvis vill jag peka på ytterligare några aspekter av betydelse för vilka värderingar och synsätt som barn inte bara kan tänkas möta utan också införliva genom idrotten.

³⁰³ Jmf Broady, D. (1981): *Den dolda läroplanen*.

³⁰⁴ Staffan Karp diskuterar också idrotten som ett komplement till föräldraskapet, och menar att idrotten har en viktig funktion att fylla ”i en tid då den äldre generationens traditioner och kunskaper förlorat i värde”. Se Karp, S. (2001): ”Idrott och föräldraskap”, s. 144.

Idrotten fostrar till... att kvinnor kan men män kan bättre

Tolknigen tyder på att den genusordning som dominerar i samhället, där män och kvinnor i mångt och mycket är hänvisade till olika platser och där männen ofta värderas högre än kvinnor, också är barn- och ungdomsidrottens genusordning. Idrottens barn kan därför tänkas införliva föreställningen att "kvinnor kan – men män kan bättre". Hur manligt och kvinnligt uppfattas och värderas konstrueras som något särskiljande, dvs. det finns sådant som är typiskt "kvinnligt" (att vara gymnastik- eller ridsportledare) och sådant som är typiskt "manligt" (att vara fotbolls- eller golfledare).

I det empiriska materialet fanns emellertid också tendenser till att rådande föreställningar om vad som betraktas som manligt och kvinnligt är under förändring. Det kan innebära att åtminstone vissa idrotter fostrar till uppfattningen att "kvinnor också kan – och de kan lika bra." Hur manligt och kvinnligt uppfattas och värderas konstrueras i mer lika termer, dvs. det finns inga typiska "manliga" eller "kvinnliga" ledare.

Idrotten fostrar till... framgång och prestation eller lek och glädje

Flera olika resultat i den empiriska studien pekar på att vad barn och ungdomar kan tänkas införliva genom idrotten är relaterat till vilken idrott de är aktiva inom. Barngymnastiken har andra ideal och andra slag av symboliska kapital än fotbollen. Beroende på vilken idrott som avses, eller snarare vilken logik som dominerar en viss idrottslig praktik, betonades det värdefulla i att leka och ha kul i olika hög grad. Det är emellertid troligt att merparten av idrottens barn inte införlivar en föreställning om idrott som i första hand en glädjefull lek, då allvaret och det seriösa synes dominera. Mycket tyder också på att framgång och prestation ges ett högt värde inom barn- och ungdomsidrotten. Därmed lär sig barnen att det är naturligt att jämföra sig med andra, acceptera rangordning och utslagning samt att prestationen är avgörande för deltagandet. De lär sig därmed också hur deras egen förmåga svarar upp mot omgivningens förväntningar och krav samt om de idrottsligt håller måttet eller inte.

Framgången och prestationen behöver inte stå i något motsatsförhållande till leken och glädjen. Inom barnidrotten synes dock begreppen vara relaterade så att det senare, glädjen, är beroende av det förra, framgången. Det är knappast tänkbart att barnen, och inte heller ledarna, i längden har roligt och finner idrotten glädjefull om de aldrig lyckas. Att uppleva glädje inom barnidrotten synes vara kopplat till att vinna och prestera bra.

Inom gymnastiken betonade ledarna ofta glädjen i att röra sig. I de flesta idrotter handlade den fysiska aktiviteten emellertid om att röra sig för att utvecklas och bli bättre. Frågan är vilka konsekvenser detta får i ett längre

idrottsperspektiv. Kommer dagens idrottande barn att vara morgondagens motionerande vuxna? Har barnen införlivat en syn på idrott som en fysisk aktivitet som är spännande, utmanande och rolig för stunden eller som en fysisk aktivitet som handlar om att prestera och utvecklas för att ta en plats i laget och prestera bättre på nästa tävling?

Idrotten fostrar till... en aversion mot ansträngande fysisk aktivitet

En metod av tillrättavisning, som inte verkade ovanlig inom barnidrotten, var att ledarna lät barnen springa eller på andra sätt anstränga sig extra fysiskt om de inte följde uppsatta regler. Dessa så kallade "straffrundor" var med andra ord något som ledarna såg ett värde i för att forma barnens beteende. En logisk följd av detta är rimligen, att barnen lär sig att "jobbiga" aktiviteter som löpning och styrketräning är av ondo och något man bör undvika. En paradox i sammanhanget är därför, att resultatet av dessa sanktionsformer kan bli att idrotten fostrar till en aversion mot ansträngande fysisk aktivitet. Det kan dock tilläggas att en "motsatt" form av tillrättavisning också förekom, nämligen att de barn som inte skötte sig fick spela mindre än andra.

Idrotten fostrar till... skötsamma, pålitliga, ärliga och ansvarsfulla barn

Genom ledarnas beskrivningar av hur barnen ska vara och vilka regler de satt upp i idrottsverksamheten, framträder ett specifikt ideal. Ledarna säger sig vilja utveckla barn till självständiga och kreativa individer, men det indirekta barnideal som uttrycks är snarare det motsatta. De barn som går sina egna vägar, är självständiga, kanske lite "udda" och som inte självklart följer ledarens instruktioner upphöjs inte i ledarnas utsagor. Det gör istället de hängivna barnen; de som är lydiga, lojala, pålitliga och skötsamma. Det är skötsamhetsidealet som framhålls framför andra, vilket också får konsekvenser för vad barnen införlivar och hur de ser på sig själva i förhållande till vad som förväntas.

För en del barn utgör de tydliga gränssättningarna och de fasta normerna säkert en stor trygghet och bidrar till att de trivs och mår bra. För andra är det tvärtom. Skilda idrotters symboliska kapital får därför följer för vilka barn som finner sig till rätta inom idrotten. Att många unga i dag lockas av andra och mer fria aktivitetsformer, som skateboard och snowboard, kan vara ett resultat av den hårda styrning och kontroll som synes genomsyra mycket av dagens idrottsliga barn- och ungdomsverksamheten. De frågor Jan Lindroth ställde sig för tio år sedan i en artikel om idrottens framtid, finner jag i hög grad relevanta att diskutera också idag: "Var finns äventyret, utmaningen, protesten, det planerade och självstyrande? Vilket enga-

gemangsdjup nås, när idrottsbordet är dukat och de vuxna blåser till spel?”³⁰⁵

Idrotten fostrar till...beroendet av en tränares blick

En majoritet av idrottsledarna ansåg att konsekvent och systematisk instruktion är en förutsättning för att riktig inläring ska ske. De ansåg också att de själva var betydelsefulla för barns lärande, motivation och intresse. En konsekvens av detta skulle kunna bli, att också barnen införlivar föreställningen att det är nödvändigt att ha en tränare för att lära sig saker och ting. Barnen formas av en tränares blick och blir beroende av hans eller hennes stöd och instruktioner. De lär sig därmed inte med självklarhet att de själva också har del i sin egen utveckling och sitt eget lärande. Trots att många ledares intentioner var att fostra barn till självständiga och kreativa människor, är det inte säkert att så blir fallet. När det gäller det idrottsliga lärandet är det troligare att barnen litar mer till en utomstående auktoritet än till sin egen känsla.

Vilken barn- ungdomsidrott ska vi ha?

Mot bakgrund av det empiriska materialet har jag presenterat olika tolkningar av vad som igenkännes som värdefullt och ges ett värde inom barn- och ungdomsidrotten. Dessa tolkningar kan vara mer eller mindre överensstämmande med ”verkligheten”. Idrottsverksamheten för barn och ungdomar är så omfattande och så komplex att alla nyanser knappast går att fånga. Det är därför viktigt att fortsätta belysningen, både av vad som premieras i idrottsmiljön och av vad som där sker. Området som rör den praktiska utformningen av barn- och ungdomsidrotten har vi dålig kunskap om, t.ex. hur tävlingsorganisationen ser ut inom olika idrotter, på vilket sätt träningen bedrivs, vad man tränar, vilka moment som ingår och hur det i realiteten går till när barn tas ut till tävlingar och lag. Här behövs vidare studier.

Vilken barnidrott ska vi då ha? Är det bra eller dåligt att vissa saker värdesätts och premieras i förhållande till andra? Är några egenskaper mer värda att utveckla än andra hos barn? Vad vill vi att idrotten ska fostra till? Svaret på dessa frågor är beroende av våra värderingar. Man kan dock konstatera att handlingsprogrammet *Idrotten vill*, som samtliga idrottsförbund godtagit, inte alltid är normgivande. Det leks inte särskilt mycket. Tävlingar sker inte främst i närområdet. Istället för att resultaten ska tonas ned och ges liten betydelse, arrangeras stora sponsrade turneringar vilkas resultat

³⁰⁵ Lindroth, J. (1991): ”Inget träd växer till himlen”, s. 53.

publiceras i tidningar eller finns att beskåda på nätet efter varje matchomgång. Vinna – förlora situationer är därmed inte avdramatiserade utan snarare det motsatta. Barnen tävlar inte främst mot sig själva (har man förlorat mot sig själv om man inte platser i laget?) och deras allsidiga utveckling står knappast i förgrunden. Men frågan gäller egentligen inte vilken barnidrott vi ska ha. Det har idrottsrörelsen redan bestämt genom att sluta upp bakom de riktlinjer som ges i *Idrotten vill*. Frågan är istället: Hur ska vi nå dit?

En utgångspunkt för studien är att ledarna har en viktig pedagogiskt betydelse och kan påverka idrottens barn. Däremot har de ett begränsat handlingsutrymme att påverka utformningen av barnidrottsverksamheten i stort. Att de riktlinjer för barnidrott som idrotten ställt sig bakom inte alltid är normgivande, kan inte ledarna lastas för. De verkar inom den institutionaliserade idrottens struktur där ramar finns, både för vad som är reellt och ideologiskt möjligt och tillåtet och för vad som är omöjligt och otillåtet. Ledarna ingår också på ett fält där många olika krafter verkar och där skilda agenter står mot varandra. Inställningen att idrottsledare är fångade i en viss struktur, kan tyckas vara deterministisk. Har enskilda ledare ändå inte möjlighet att forma den verksamhet han eller hon vill och tror på? På den frågan skulle jag vilja svara ”både och”. Intervjuerna visade att olika ledare hade skilda strategier och tillämpade olika praxis vad gäller exempelvis laguttagningar och barns önskemål att hålla på med flera idrotter samtidigt.³⁰⁶ Därmed är det tydligt att ledarna har ett handlingsutrymme, men jag anser att det är begränsat. Möjligen kan man benämna det en ”betingad frihet”, vilken dels består i att ledarna ingår i en styrande struktur, vilket jag berört, dels i att ledarna visserligen har en vilja och en förmåga till aktivt handlande, men de vill inte vad som helst. Denna vilja har införlivats i deras kroppar och sinnen och är ett resultat av habitus och mötet med de sociala omständigheterna. Merparten av idrottsledarna har själva fostrats inom idrottsrörelsen och möjligen ter sig vissa saker, som ”utomstående” kanske skulle reagera över, naturliga och självklara för ledarna.

Jan Lindroth, som fördjupat sig i hur idrottsrörelsens vuxit fram i Sverige och problematiserat dess roll som folkrörelse, menar att den kanske svagaste länken ur en folkrörelseaspekt är huruvida idrotten kan sägas ha en ideologi.³⁰⁷ Det finns utan tvekan ideologiska inslag i idrotten, menar Lindroth, men intresset för den praktiska verksamheten har dominerat över den ideologiska. Den praktiska verksamheten har också sällan betraktats ur ett

³⁰⁶ Se också beskrivningen av en ledare som gått sina egna vägar i Pettersson, B. (2002): *Framgångsrikt ungdomsledarskap*.

³⁰⁷ Se Lindroth, 1974, s. 167.

samhällsperspektiv. Detta tror jag kännetecknar idrottsrörelsen än idag. En översikt av innehållet i ledarutbildningen för barn- och ungdomar ger vid handen att intresset främst är riktat mot träningsuppläggning samt mot barns fysiska och sociala utveckling. Ledarens betydelse i ett större samhällsperspektiv tas upp i mindre utsträckning. Det gäller även vilka konsekvenser som kan tänkas bli följden av olika ledarbeteenden. Möjligen finns det därför en bristande medvetenhet bland idrottens barn- och ungdomsledare om dessa frågor. En förskjutning av utbildningsinnehållet, från ett praktiskt till ett mer ideologiskt och pedagogiskt orienterat perspektiv, tror jag är nödvändigt om en förändring ska ske.

Då barnidrottens utformning och värdesystem inte kan reduceras till en fråga om idrottsledares attityder och inställning, räcker emellertid inte utbildning av ledare för att åstadkomma förändringar. Om idrotten vill det som står beskrivet i *Idrotten vill*, måste andra åtgärder vidtas. Det ligger då nära till hands att snegla mot vårt grannland Norge, där det sker en hårdare styrning av barns idrottsverksamhet än i Sverige. Det finns ”Bestämmelser för barnidrott” och ”Rekommendationer för ungdomsidrott” och om ekonomiska bidrag ska utgå från staten krävs att åtminstone bestämmelserna åtföljs. Den svenska idrottsrörelsen har en större autonomi i förhållande till staten, och det ligger ett stort värde i att ha en fri folkrörelseidrott. Det hindrar dock inte enskilda idrottsförbund från att reglera och styra upp den egna verksamheten hårdare. Det hindrar heller inte idrottsrörelsen i stort från att inte bara ange riktlinjer och mål för barnidrotten, utan att också ta ställning till hur, och under vilka villkor målen ska förverkligas.

Till sist

Många vuxna brukar med ett nostalgiskt skimmer i ögonen berätta om hur det gick till när de själva var små och spelade boll på ängen utanför hemmet. Då var alla kvarterets barn med, oavsett ålder och det var en ständig aktivitet. Det fanns inga vuxna i närheten som lade sig i. Matcherna avlöste varandra och det hela förflöt mestadels smärtfritt. Det var aldrig något lag som vann med 17-0. Då det var spänningen och utmaningen som eftersträvades delades lagen om, ifall det visade sig att matchen var alltför ojämn. Därmed riskerade ingen att blir alltför ”kaxig” och inte heller alltför förödmjukad. Det var heller aldrig samma barn som alltid vann eller förlorade. Så minns jag det i alla fall.

Det var säkert inte så idylliskt förr, men det var annorlunda. I dag är det andra villkor som råder, både för idrottsverksamheten och för barns uppväxt. Barnen har blivit ett projekt och de vuxna är i dag i bästa välvilja upp-

tagna med att forma och att styra dem. Idrottsledaren är bara en i raden av vuxna fostrare som barn möter. Han eller hon har emellertid ett stort ansvar men också en särskilt svår roll. Ledaren måste balansera mellan uppgiften att fostra barnen till att bli goda medborgare samt till att bli framgångsrika och högpresterande idrottskvinnor och idrottsmän. Det är därför väsentligt att fortsätta diskussionen om vad som ska karakterisera den goda barn- och ungdomsidrotten.

Summary

Background

The purpose of the study is to increase the knowledge of the child and youth leaders of the sports movement with respect to who they are, what views they have about sports, how they evaluate their role and what they want to give to the children. There are several reasons to put the leaders in the forefront. The Swedish sports movement is the country's largest popular movement with three million members and over 500,000 non-paid working leaders in 20,000 associations. Large numbers of children and youths participate every week in sports activities organized by a sports association. There is no other organized recreational activity as widespread in Sweden. About sixty percent of all 10-12 year old children are members in a sports association. Therefore, the sports movement is usually regarded as the most important public educational environment, next to the schools. A premise for the study is that sports have an educational importance, i.e., that children and youths through sports and their leaders consciously and unconsciously adopt and teach themselves skills, experiences and knowledge as well as norms and values.

Another reason to focus on the leaders of the sports movement is that they work on a non-paid basis. These leaders constitute the sports movement's strength. At the same time the idealistic undertaking makes it difficult to demand that the leaders should have a formal competence or specific knowledge. It is not unusual that the sports leaders are not educated for the task. The absence of requirements for formal education separates sports leaders from many other groups of fosterers such as teachers, recreation instructors and youth recreation leaders. Several years of educational training, which most of the leaders lack, should not necessarily imply that they are not competent enough or that they are not suitable as leaders. However, it means that there is no public control of who takes on a role as a sports leader.

Though the leaders of the sports movement have seldom taken a state controlled teaching education and are not even ruled by a formal curriculum, they have "educational authority" as the French sociologist Pierre Bourdieu terms it. It means that those who are in a legitimate educational

situation have the right to decide what is worth conveying.³⁰⁸ Bourdieu's point is that the message which is conveyed by someone with educational authority is also perceived as valuable by those who are taught or supervised, despite that the message is often arbitrary.

Another reason for the study is that the sports movement, historically speaking, has been a male arena. It is still one of the few institutions in the Swedish society, which formally demands that men and women, as well as boys and girls, should be kept separate. Children understand already from the beginning that in sports it is "natural" that boys and girls do not compete and often do not even practice together, though in the young years there is no significant physical difference between the sexes. And so the competitive sports encourage the emergence and maintenance of a certain gender order, which makes sports particularly interesting and important to study from a gender perspective.

This perspective is also relevant since the children and youth activities of the sports movement, in contrast to childcare and school, is not principally borne by women. In childcare only five percent of the educators are men and even in the schools there are proportionately few men. This is not true within the sports movement. There it is, for some reason, legitimate for men to take care of small children, and there the lack of high salary or other compensation does not seem to constitute any obstacle, which otherwise is usually given as an explanation for men's absence in the above-mentioned sectors of society.

A further motive to study the leaders is that they, like other teachers and leaders, work in a time where new conditions prevail for children's upbringing and for the role as a leader. What should be conveyed to the children today, what the legacy from the adults to the children should be is not obvious but instead seems to be dependent on the individual fosterer's ideas about his or her role.

Theoretical premises

The questions of the study finally aim at illuminating what a group of fosterers are bearing and can be expected to convey to the children and youth they come in contact with. So it concerns what knowledge and norms are produced and represented between generations in a certain culture. The French cultural sociologist Pierre Bourdieu has taken an interest in how power and status conditions, in a "sneaking" way, are upheld in the society through, for example, the educational system, the sports, the architecture,

³⁰⁸ Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (1977)(reprinted 1998): *Reproduction in Education, Society and Culture*, p. 22.

the language, the marriage, etc. In order to be able to analyse how structures of domination are upheld and transferred, Bourdieu has developed a number of key concepts: habitus, capital and field. These are also the concepts I have been inspired by in the analyses of the sports leaders.

Another theoretical premise for the study is that gender, how being male and female is understood and valued, is the result of social and cultural processes of construction. The thesis, which is important for the understanding of the study's theoretical perspective, can accordingly be derived from Simone de Beauvoirs' famous formulation. "One is not born to be a woman, one becomes that." Men and women are developed and "come into existence" in a social and cultural context. Another premise is that gender is frequently important and therefore should be considered in all contexts. In order to make this premise concrete, I start with three basic hypotheses. These are 1) that gender is crucial for the understanding of human relationships as well as institutions and processes, 2) that relationships between genders can be problematic because they are often characterized by relations of dominance and inequities. Consequently, the hypotheses include a power dimension. 3) How we reason, think and react as men and women is primarily culturally and socially constructed rather than biologically determined. What is regarded as female and male and how this is valued varies between different cultures and between different points of time in history and therefore is changeable.

Purpose

There are many different reasons to study the sports leaders besides them having a strategic position in many children's sport lives. In this study, children and youth sports are regarded as an arena or a field where different agents are working with different opinions about how the young people best should pursue sports, what should be conveyed and how children should behave. The social agents who exercise influence in the field are, for example, representatives from the Swedish Sports Confederation, different special sports confederations, district sports confederations, physical education teachers, sports journalists, politicians, researchers, parents and sports leaders. The differences of opinion indicate that there are specific values, assets or resources, which are regarded as more valuable and more desirable than others. My intention is also to study these dominating and prevailing values.

The leaders are used, therefore, as a base for studying what is valued in child and youth sports. Consequently, the study's purpose is not only to describe the composition of a group of sports leaders and their view of

sports, their role and the sporting child. It is also to analyse and interpret these results in a particular respect. Through studying what the sports leaders are bearing in terms of incorporated and symbolic capital, my intention is above all to analyse what is encouraged in the sports environment where many children and youth spend a great deal of their spare time. *Consequently, the analytical purpose with the study is that via the composition of the group of sport leaders and the leaders' outlooks on and valuations of the sports, their role and the children analyse what is recognized as valued and assigned a value.*

This formulation touches upon Pierre Bourdieu's definition of symbolic capital. By "valuable" and "value" it should be understood such qualities, assets or resources as those who stay on the field recognize and regard as desirable, prestigious and sought after. In other words, what is ascribed as a value is not an individual concern, but it is related to different social groups' interests and views. There must be a rich soil for the symbolic capital if it is to be perceived, i.e., a condition for a value to be recognized and assigned is that there are people in the field who are predisposed to perceive specific qualities as desirable. Consequently, I alternate between a descriptive level where I will describe an area – what sports leaders are, stand for and want – about which we lack knowledge and an analytical level, where the ambition instead is to interpret and understand the composition and statements of this group.

When the above questions are studied and analysed, an important approach is that I start from different answers of the various leader groups rather than those of the individual leaders. Of particular interest is to compare on the one hand male and female leaders, on the other hand leaders from different sports. In order to further increase the knowledge on the group of sports leaders and to see if they are possibly different from other groups with similar tasks, I have also included future recreation leaders and teachers in the study. These groups of leaders and teachers are, consequently, included in order to be compared with and in some cases contrasted to the sports leaders.

The question I want to discuss thoroughly is first, which conditions seem to be more or less necessary if the role as a sports leader should be possible; second, how gender can be constructed; and finally what possibly could happen in the meeting between children and sports, i.e., what sports possibly foster.

Methods

The empirical material draws on data collected through questionnaires and in-depth interviews. It was not possible to make a random selection of leaders, and therefore the data were collected when many leaders got together at a shorter training course. There were 525 sports leaders from six sports (basketball, soccer, golf, gymnastics, riding and swimming), which responded to the form. Moreover, 18 leaders were interviewed. The leaders of all the sports have been interviewed but the main part, 12 interviews, were done with leaders in basketball and soccer.

The teachers and recreation leaders, which are included as comparison, have answered a questionnaire similar to the sports leaders. All together, the empirical parts consist of 18 interviews with sports leaders for children and questionnaires from 1,607 individuals, representing active sports leaders, future teachers and recreation leaders.

Results

The first research question was: *Who are the leaders of the sports movement?* When one compares the sports, the sports movement leaders stand out as a relatively heterogeneous group of men and women in different ages and with various backgrounds. When one compares within the sports, the composition of the leader groups clearly appears more homogeneous. Therefore, an important result is that the characteristics of the child and youth leaders are dependent on the type of sport and on the gender of the leaders.

The male leaders were older than the female leaders. They were almost exclusively leaders in sports where competition and ranking dominate. They had a relatively high socio-economic position and earned more than the women. An incentive to take on the leader role was often their own children. Fewer men than women had taken some sports leader education. The women were younger than the men, better educated than the male leaders and many were students. They often came from middle-class families (many from upper middle-class families). Also, they often had experience of competitive sports as well as sports leader education. Another difference between male and female leaders was that more women were leaders for younger children, and they were primarily leaders for girls or mixed groups. The men seemed to have a greater freedom to train children in various ages and of different gender.

The second research question was: *What are the leaders' views on sports, i.e., what do they consider to be "good sports for children"?* The sport leaders' attitudes to different aspects of child sport activities varied

and various leader groups confronted each other. Especially, the issue was whether it was entirely positive or negative for children to compete. However, in spite of the variations, the sports leader groups as a whole, with the exception of the physical education leaders, were relatively unanimous in many questions. This was obvious when the leaders' answers were related to the physical education teachers. All leaders agreed that the trainers had a very important role and that instruction is a condition for proper learning. In other words, they valued themselves highly and emphasized their own functions. All of the interviewed leaders emphasized that it was important to win.

The third research question was: *How do the leaders evaluate their role?* The leaders answered that it was valuable in their role as leaders that they could be with their own children and the children of others, keep a sports interest, be able to influence, determine and teach, and that the leader role contributed to their personal development. Many also thought that it was positive to be part of a group and feel that they did something meaningful and to be appreciated, admired and accepted. They did not appreciate but considered the worst part to be parental intervention, and to some extent the lack of parental intervention, children and young people who did not behave themselves, their own pedagogic ability which was seen as inadequate, the high demands and expectations, the lack of appreciation and the lack of freedom and all that the leaders needed to do besides the sports activities.

The fourth and last research question was: *What do the leaders want to give to the children?* They viewed sports as a means for social as well as physical education. Through sports they wanted to give the children social competence, develop their personality and teach them ethics and morals. They wanted also to strengthen the children's health and bodies. Furthermore, the leaders thought that sports activities prevented children from getting into trouble. Answering a question with predetermined alternatives, the leaders emphasized that they wanted children to become honest, responsible, independent, creative, etc. Another picture appeared in the interviews when they described how they wanted the children to perform in sports and what rules they had. It is a picture of an activity, which is firmly controlled by the leader and full of rules. Instead, the children should be controlled, obedient, dedicated, punctual, dependable, considerate and conscientious.

Discussion

What is recognized and perceived as valuable in child and youth sports? When the leaders' views on and valuations of the sports, the leadership and

the children were analysed, it was evident that different types of symbolic capital predominate in child and youth sports. Different leader groups emphasize different values. What they thought was valuable seemed more to be related to the logic of differing sports than to gender and the fact that the activity was for children. It is plausible that children, to varying degrees, will perceive and incorporate the symbolic capital of the sports, dependent on the children's disposition and dependent on which sports they are practicing. It is not possible to tell in general how children are fostered and influenced by sports. However, the results indicate that seriousness dominated over playfulness and that success and achievement were highly valued.

Referenser

- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (1994): *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats (1997a): Kroppsräkning, konstruktion av kön och offentliga organisationer, i *Om makt och kön i spåren av offentliga organisationers omvandling*. Red.: Sundin, E., Stockholm: Fritze. (SOU 1997:83)
- Alvesson, Mats (1997b): Kvinnor och ledarskap. En översikt och problematisering, i *Ledare, makt och kön*. Red: Nyberg, A. & Sundin, E., Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet. (SOU 1997:135)
- Andersson, Bengt-Erik (1995): Barns situation i Sverige, i *Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd*. Red.: Dahlgren, L. & Hultqvist, K., Stockholm: HLS Förlag.
- Arfwedson, Gerhard & Lundman, Lars (1984): *Skolpersonal och skolkoder. Om arbetsplatser i förändring*. Stockholm: HLS Förlag.
- Arfwedson, Gerhard (1994): *Nyare forskning om lärare. Presentation och kritisk analys av huvudlinjer i de senaste decenniernas engelskspråkiga lärarforskning*. Stockholm: HLS Förlag.
- Benhabib, Seyla (1992): *Autonomi och gemenskap. kommunikativ etik, feminism och postmodernism*. Göteborg: Daidalos.
- Bjurström, Erling (1991): De professionellas intåg, i *Uppväxtvillkor*, nr. 1. Stockholm: Statens Ungdomsråd.
- Blank, Anders & Palmqvist, Hans (1998): *Vilken man vill bli lärare?!*, Stockholm: HLS Förlag.
- Blomdahl, Ulf (1990): *Folkrörelserna och folket – med utblick mot framtiden*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Bonde, Hans (1993): *Sport. Een moderne kult*. Danmark: Hovedland.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1977a): *Reproduction in Education, Society and Culture*. Second edition: reprinted 1988. London: Sage Publications.
- Bourdieu, Pierre (1977b): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: University Press.
- Bourdieu, Pierre (1978): Sport and Social Class, in *Social Science information*, vol. 17, nr 6, SAGE Publications, s. 819–840.
- Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction. A social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, Pierre (1992): *Texter om de intellektuella. En antologi redigerad av Donald Broady*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Bourdieu, Pierre (1995): *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, Pierre (1999): *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos.
- Brembeck, Helene (1992): *Efter Spock. Uppfostringsmönster idag*. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 15. Göteborg: Idrottens tryck.
- Broady, Donald (1981): *Den dolda läroplanen*. Järfälla: Symposion.

- Broady, Donald (Red.) (1985): *Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: UHÄ:s skriftserie.
- Broady, Donald (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Broady, Donald (2000): Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg, i *Pedagogik. En grundbok*. Red.: Jens Bjerg, Stockholm: Liber.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Carlsson, Lars-Göran (1997): *Perspektiv på barnuppfostran. En studie av föräldraskap i kristen miljö*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 69. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Carlson, Rolf (1991): *Vägen till landslaget. En retrospektiv studie av framgångrika ungdomar i sju idrotter*. Avdelningen för idrottspedagogisk forskning, Institutionen för pedagogik och GIH, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Carlson, Rolf (2001): *Etnicitet och social mångfald – belastning eller tillgång inom barn- och ungdomsidrotten*. Rapport i pedagogik 2001-02, Institutionen för idrott och hälsovetenskap, Stockholm: Idrottshögskolan.
- Centrum för idrottsforskning (1999): Att lära sig rida: Referat av forskningsprojekt, Forskningsrapporter nr 22, Stockholm.
- Dale, Erling Lars (1981): *Vad är uppfostran? En studie i socialpedagogik – och en uppgörelse med den "alternativa pedagogiken"*. Stockholm: Natur och kultur.
- De Knop, Paul & Engström, Lars-Magnus (Ed.) (1996): *Worldwide Trends in Youth Sport*. Human Kinetics.
- Dencik, Lars (1995): Välfärdens barn eller barns välfärd? Om till-syn, hän-syn, och fel-syn, i *Seendet och seendets villkor*. Red.: Dahlgren, L. & Hultqvist, K., Stockholm: HLS Förlag.
- Due Billing, Yvonne (1997): Är ledarskap manligt, kvinnligt eller något annat?, i *Ledare, makt och kön*. Red.: Nyberg, A. & Sundin, E. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet. (SOU 1997:135)
- Durkheim, Emile (1895) (sv. översättning 1978): *Sociologins metodregler*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Egidius, Henry (2000): *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*. Lund: Studentlitteratur.
- Elofsson, Stig (2000): Större ojämlikhet inom flick- än pojkidrott, *Svensk Idrottsforskning*, nr 2, årgång 9, s. 52–55.
- Englund, Boel (2001): Männens herradöme som Pierre Bourdieu ser det, i *Perspektiveringar. Rapporter från pågående arbeten*. Kulturvetenskapliga forskningsgruppen, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Engström, Lars-Magnus (Red) (1988): *Idrotten lär. Pedagogiska perspektiv på barn- och ungdomsidrott*. Stockholm: Utbildningsradion, GIH, RF, SISU.
- Engström, Lars-Magnus (1989): *Idrottsvanor i förändring*. Stockholm: HLS Förlag.
- Engström, Lars-Magnus (1998): Barn- och ungdomsidrotten, i *Svensk Idrottsforskning*, Nr 2, Årgång 7, s. 4–7.

- Engström, Lars-Magnus (1999): *Idrott som social markör*. Stockholm: HLS Förlag.
- Engström, Lars-Magnus (2000): Det viktigaste är att vinna, i *Pedagogiska magasinet*, nr 1, s. 22–27.
- Engström, Lars-Magnus & Redelius, Karin (2002): Pedagogiska perspektiv på idrott, i *Idrottspedagogik. Ett samhällsvetenskapligt perspektiv*. Stockholm: HLS Förlag. (Under publicering)
- Erikson, Robert & Jonsson, Janne (1993): *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*. Utbildningsdepartementet: Norstedt. (SOU 1993:85)
- Eriksson, Sten & Patriksson, Göran (1985): *Idrottens utbildningskonsumenter. En studie av kursdeltagare som gått igenom specialidrottsförbundens instruktörsutbildning*. Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Eriksson, Sten (1988): *Idrottsrörelsens gräsrotsnivå. Idrottsutövarna och tränarna*. Idrottspedagogiska rapporter 28, Göteborgs universitet.
- Eriksson, Sten (1989a): *Idrottsrörelsen*. Idrottspedagogiska rapporter 30, Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Eriksson, Sten (1989b): *Idrottsledarna. I går – i dag – i morgon*. Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Fagrell, Birgitta (2000): *De små konstruktörerna. Flickor och pojkar om kvinnligt och manligt i relation till kropp, idrott, familj och arbete*. Stockholm: HLS Förlag.
- Featherstone, Mike (1994): *Kultur, kropp och konsumtion. Kultursociologiska texter. I urval och översättning av Fredrik Miegel och Thomas Johansson*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Fritid i förändring. Om kön och fördelning av fritidsresurser*. Slutbetänkande från fritidsutredningen. Stockholm: Civildepartementet, 1996. (SOU:1996:3)
- Frykman, Jonas (1988): *Dansbaneeländet. Ungdomen populärkulturen och opinionen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Giddens, Anthony (1996): *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Granström, Per-Ola & Olofsson, Eva (1984a): *Forskning om idrottsledare. En litteraturstudie av nordisk forskning om manliga och kvinnliga idrottsledare*. Arbetsrapport 1, Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Granström, Per-Ola & Olofsson, Eva (1984b): *Idrottens föreningsledare – en enkätstudie bland ledare i 29 idrottsföreningar*. Arbetsrapporter nr 3, Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet.
- Hargreaves, John (1987): *Sport, Power and Culture*. Polity press.
- Hartman, Sven, G. (2000): Etik i skolan, i *Livstolkning och värdegrund. Att undervisa om religion, livsfrågor och etik*. Red.: Almén, E. mfl., Skapande vetande Nr 37, Linköping universitet.
- Hedin, Christer & Lahdenperä, Pirjo (2000): *Värdegrund och samhällsutveckling*. Stockholm: HLS Förlag.
- Hirdman, Yvonne (1989): *Att lägga livet tillrätta – studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

- Hirdman, Yvonne (1990): Genussystemet, i *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*. Göteborg: Graphic systems. (SOU 1990: 44)
- Hirdman, Yvonne (1993): Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning, i *Genus i historisk forskning*. Red.: Ericsson, C., Lund: Studentlitteratur.
- Hirdman, Yvonne (1998): Konstruktion och förändring – genus som vetenskap, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3-4.
- Holgersson, Christina & Höök, Pia (1997): Chefsrekrytering och ledarutveckling som arenor för konstruktion av ledarskap och kön, i *Ledare, makt och kön, Rapport till utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*. Red.: Nyberg & Sundin, Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet. (SOU 1997:135)
- Holter, Harriet (1980): Kvinnoforskning: historisk utveckling och aktuella motståndningar, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1.
- Ibsen, Bjarne (1992): *Frivilligt arbejde i idraetsforeninger*, Köbenhavn: DHL/systime.
- Johansson, Martin (1988): *Idrotten, dopingen och moralen*. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Johansson, Tomas & Miegel, Fredrik, (1996): *Kultursociologi*, Lund: Studentlitteratur.
- Jönsson, Ingrid m.fl. (1993): *Skola – fritid – framtid*. Lund: Studentlitteratur.
- Karp, Staffan (2000): *Barn, föräldrar och idrott: En intervjustudie om fostran inom fotboll och golf*. Akademiska avhandlingar vid pedagogiska institutionen, Umeå universitet, nr 53, Umeå universitets tryckeri.
- Karp, Staffan (2001): Idrott och föräldraskap, i *Svebi:s Årsbok*, 2001, Lund, s. 139–145.
- Krokig väg till vuxen. En kartläggning av ungdomars livsvillkor*. Ungdomsrapporten 1996, del 1, Ungdomsstyrelsens utredningar 6. Ungdomsstyrelsen, 1996.
- Kulick, Don (Red.) (1987): *Från kön till genus. Kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Kveli, Anne-Marie (1993): *Att vara lärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Bengt (2000): *Idrottens former. En studie om ungdomars idrottsvanor*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Larsson, Håkan (2001): *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lindroth, Jan (1974): *Idrottens väg till folkrörelse: Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala universitet.
- Lindroth, Jan (1988): *Från "sportfåneri" till massidrott*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lindroth, Jan (1991): Inget träd växer till himlen, i *Turbulens i rörelsen. Sju perspektiv på idrottens framtid*. Red.: Andersson, J. Sveriges Riksidrottsförbund och SISU.
- Ljunggren, Jens (1999): *Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790-1914*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.

- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*. Lpo 94, Lpf 94. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Mangan, James (1986): *The Games Ethic and Imperialism. Aspects of the Diffusion of an Ideal*. Viking.
- Meckbach, Jane & Söderström, Suzanne (2002): Skolans kroppsövningsämne, i *Idrottspedagogik. Ett samhällsvetenskapligt perspektiv*. Red.: Engström, L-M & Redelius, K. Stockholm: HLS Förlag. (Under publicering)
- Miegel, Fredrik & Johansson, Tomas (Red) (1994): *Mardrömmar och önskedrömmar. Om ungdom och ungdomlighet i nittiotalets Sverige*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Moi, Toril (1994): Att erövra Bourdieu, i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 1/94.
- Moi, Toril (1997): Vad är en kvinna? i *Res Publica: Kön*, 35/36. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Nationella sekretariatet för Genusforskning (1999): *Kön eller genus?* Göteborg.
- Nilsson, Per (1993): *Fotbollen och moralen. En studie av fyra allsvenska fotbollsföreningar*. Stockholm: HLS Förlag.
- Nilsson, Per (1998): *Fritid i skilda världar. En undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Ungdomsstyrelsens utredningar 11, Ungdomsstyrelsen.
- Nilsson, Per (2000): Idrott och modernisering, i *Fritidskulturer*. Red.: Berggren, L. Lund: Studentlitteratur.
- Olika men ändå lika. Om invandrarungdom i det mångkulturella Sverige*. Betänkande av ungdomskommittén, Stockholm, 1991. (SOU 1991:60)
- Olofsson, Eva (1989): *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Institutionen för pedagogik, Umeå universitet.
- Olsson, Hans-Erik (1982): *Från hemgård till ungdomsgård. En studie i den svenska hemgårdsrörelsens historia*. Stockholm: RSFH:s Förlag.
- Orlenius, Kennert (2001): *Värdegrunden – finns den?* Stockholm: Runa Förlag.
- Palme Mikael (1989): *Högskolefältet i Sverige. En empirisk lägesrapport*. Universitets- och högskoleämbetet, FOU, Arbetsrapport 1989:4.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (1994): *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Patriksson, Göran (1984): *Idrottsledare och gymnastiklärare. Analyser av roller, bakgrund och attityder*. Institutionen för praktisk pedagogik, Göteborgs Universitet.
- Patriksson, Göran (1987): *Idrottens barn. Idrottsvanor – stress – utslagning*. Friskvårdscentrum.
- Patriksson, G. (1998): Idrottande barns upplevelser av föräldrappress, i *Svensk idrottsforskning*, nr 2, årg. 7, s. 18–24.
- Pedagogisk Uppslagsbok*. Stockholm: Lärarförbundets Bokförlag, Informationsförlaget.
- Peterson, Tomas (1998a): *De avgörande åren. En longitudinell studie av barn, ungdomar och idrott*. Sätra Bruk: Opublicerat konferensmaterial.

- Peterson, Tomas (1998b): Barn- och ungdomsidrott under ändrade villkor, i *Svensk Idrottsforskning*, nr 2, årgång 7, s. 38–42.
- Pettersson, Björn (2002): *Framgångsrikt ungdomsledarskap*. Farsta: SISU Idrottsböcker.
- Redelius, Karin (1993): *Från linggymnastik till aerobics. En studie om Svenska Gymnastikförbundets föreningar, ledare och ledarutbildning*. Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm.
- Redelius, Karin (1998): God barnidrott – en följd av vad?, i *Svensk Idrottsforskning*, nr 2, årgång 7, s. 13–17.
- Riksdagen* (1998/99): En idrottspolitik för 2000-talet. Folkhälsa, folkrörelse och underhållning. Regeringens Proposition 1998/99:107.
- Riksidrottsförbundet* (1989): Idrottens jämställdhetsplan inför 1990-talet.
- Riksidrottsförbundet* (1995) Föreningsstudie 1994.
- Riksidrottsförbundet* (1996): Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet.
- Riksidrottsförbundet* (1996): Stadgeändring från Rim 95 som berör jämställdhetsarbetet.
- Riksidrottsförbundet* (1999): Årsredovisning 1999.
- Riksidrottsförbundet* (2000): Idrotten – en dynamisk folkrörelse, 2000.
- Riksidrottsförbundet* (2001): Kvinnor och män inom specialidrottsförbunden. En sammanställning av insamlad statistik.
- Sandblad, Henrik (1985): *Olympia och Valhalla. Idéhistoriska aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Schoug, Fredrik (1994): Mardrömmar och svärmorsdrömmar. Idolerna och Ungdomskulturen, i *Mardrömmar och önskedrömmar. Om ungdom och ungdomlighet i nittioalets Sverige*. Red.: Miegel, F & Johansson, T, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Schelin, Bo (1985): *Den ojämlika idrotten: Om idrottsstratifiering, idrottspreferens och val av idrott*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Sernhede, Ove (1996): *Ungdomskulturen och de andra. Sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Sidebäck, Göran (1992): *Kampen om barnets själ. Barn- och ungdomsorganisationer för fostran och normbildning 1850-1980*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Skolverket* (1998): Jämförelsetal för skolhuvudmän. Skolverkets rapport nr 129.
- Skolverket* (2000): Beskrivande data om barnomsorg och skola 2000. Skolverkets rapport nr 192.
- Soukas, Paulina (2000): Klass och kön i svensk simsport kring sekelskiftet 1900, i *Idrott, historia och samhälle*. Red.: Lindroth, J., SVIF-nytt nr 5/2000, s. 98-127.
- Statens Invandrarverk* (1998): På tal om invandrare. Statistik om invandring och om personer med utländsk bakgrund. Norrköping: Statens Invandrarverk.

- Statistiska centralbyrån* (1989): Yrkesklassificering i FoB 85 enligt nordisk Yrkesklassificering (NYK) och Socioekonomisk indelning (SEI). Meddelanden i samordningsfrågor 1989.
- Statistiska Centralbyrån* (1990): Folk- och bostadsräkningen 1990.
- Statistiska Centralbyrån* (1997): Statistisk Årsbok 1997.
- Statistiska Centralbyrån*. Befolkning och välfärd: ULF.
- Statistiska Centralbyrån* (1998): Utbildningsstatistisk Årsbok 1998.
- Statistiska Centralbyrån*: www.scb.se/befovalfard/befolkning/fob/forvseitab.asp
- Svender, Jenny (2001): *Fritidsledare – hjältar, barnexperter eller kaffedrickare?* Institutionen för samhälle kultur och lärande, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Svenska Basketbollförbundet* (2001): Årsberättelse 2001.
- Svenska Basketbollförbundet* (2002): www.basket.se
- Svenska Fotbollförbundet* (2000): Årsberättelse 2000.
- Svenska Fotbollförbundet* (2002): www.svenskfotboll.se
- Svenska Golf förbundet*, Golfens historia. En kort version sammanställd av Lena Ericsson, SGF:s Utbildnings- och utvecklingskommitté.
- Svenska Golf förbundet* (1999): Årsberättelse 1999.
- Svenska Golf förbundet* (2002): www.golf.se
- Svenska Gymnastikförbundet* (2000): Verksamhetsberättelse 2000.
- Svenska Gymnastikförbundet* (2002): www.gymnastik.se
- Svenska Ridsportförbundet* (1993): Verksamhetsberättelse 1993.
- Svenska Ridsportförbundet* (2001): Årsberättelse 2001.
- Svenska Ridsportförbundet* (2002): www.svenskridsport.se
- Svenska Simförbundet* (1999): årsredovisning 1999.
- Svenska Simförbundet* (2002): www.simforbundet.nu
- Sveriges Riksidrottsförbund* (1982): Barn-ungdom-idrott. Rapport från Idrottens Forskningsråds konferens på Bosön i februari 1982. Red.: Engström L-M & Forsberg, A. Idrottens forskningsråd och Sveriges Riksidrottsförbund.
- Tallberg Broman, Ingegerd (1995): Fostran, vård och undervisning - familjens eller samhällets ansvar? i *Familjen: II*. Red.: Köhler, E-M, Pedagogiska uppsatser nr 31, Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.
- Tallberg Broman, Ingegerd (1998): *De lärarstudierande och könsperspektiven*, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Lärarhögskolan, Lunds universitet.
- Tebelius, Ulla (1991): Vad betyder idrott för tonårsflickan?, i *Om unga kvinnor*. Red.: Ganetz, H. & Lövgren, K., Lund: Studentlitteratur.
- Tebelius, Ulla (1999): Självförtroende eller prestationsångest, i *Svensk Idrottsforskning*, nr. 4 årg. 8, s. 8-14.
- Trost, Jan (1998): *Att skriva uppsats med akribi*. Lund: Studentlitteratur.
- Ullman, Annika (1997): *Rektorn. En titel och dess bärare*. Stockholm: HLS Förlag.
- Ungdomsledare. Bakgrund, föreningsengagemang och ledarutbildning*, 1962 års ungdomsutredning. Stockholm: Ecklesiastikdepartement. (SOU 1966:66)

- Upp till 18. Fakta om barn och ungdom.* Barnombudsmannen och SCB, 1998.
- Wiberg, Ken (1986): *Normer inom skola och idrott. En jämförelse mellan idrotts-tränare och skollärare.* Sociologiska institutionen och Institutionen för tillämpad psykologi, Uppsala universitet.
- Von Euler, Roland (1953): *Idrottsrörelsen av idag. En sociologisk studie,* i *Svensk idrott 1903-1953.* Red.: Svensson, S. Malmö: Allhems Förlag.
- Ziehe, Thomas (1986): *Ny ungdom. Om ovanliga lärprocesser.* Stockholm: Norstedts.
- Ziehe, Thomas (1994): *Kulturell friställning och narcissistisk sårbarhet,* i *Ungdomskultur: identitet och motstånd.* Red.: Fornäs, J. m.fl. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Åström, Gertrud & Hirdman, Yvonne (Red.) (1982): *Kontrakt i kris. Om kvinnors plats i välfärdsstaten.* Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Åström, Gertrud (1995): *Med flätorna i brevlådan. En studie av könsmaktsordningen inom idrottsrörelsen.* Riksidrottsförbundet.
- Ödman, P-J (1995): *Kontrasternas spel II - en svensk mentalitets- och pedagogik-historia.* Stockholm: Norstedts Förlag.

Intressen, värderingar och livsstil bland idrottsledare

PROJEKTKANSLI:

Forskningsgruppen för idrottspedagogik
Institutionen för pedagogik
Karin Redelius
Lärarhögskolan i Stockholm
Box 34103, 100 26 Stockholm
Telefon: 08-737 56 15

Tack för att Du tar Dig tid med frågorna i formuläret. Försök att besvara alla frågor så noggrant Du kan. Skulle Du stöta på någon fråga som Du inte kan svara på, så skriv gärna en kommentar i kanten.

Aktuella förhållanden

1. **Kön:** Kvinna Man
2. **Ålder:**
3. **Hur stor var den ort där Du bor?** Landsbygd/liten tätort, upp till 2 000 inv.
 Medelstor tätort, 2 000 - 10 000 inv.
 Stad/större tätort, 11 000 - 50 000 inv.
 Större stad, 51 000 - 200 000 inv.
 Storstad, mer än 200 000 inv. inkl. förorter
4. **Bor Du tillsammans med någon?** Bor ensam
 Bor ensam med barn
 Bor tillsammans med make/maka/sambo
 Bor tillsammans med make/maka/sambo och barn
 Annat boende:.....
5. **Har Du barn?** Nej
 Ja Antal: Ålder:.....
6. **Vilken typ av boende har Du?** Hyreslägenhet
 Insatslägenhet/andelslägenhet
 Radhus/Kedjehus
 Villa
 Annat
7. **Har Du tillgång till något av följande?** Bil
 Båt (med sovplatser)
 Sommarstuga/fritidshus
 Husvagn/husbil
 Nej
8. **Vad har Du för sysselsättning för närvarande?**
 Förvärvsarbetar heltid
 Förvärvsarbetar deltid:%

Yrke:

Ange så exakt som möjligt
(Skriv inte "jobbar på sjukhus", utan
ange t ex vårdbiträde, läkarsekreterare,
sjuksköterska, kurator etc)

- Arbetar i hemmet (vård av hem och barn)
- Är pensionär
- Studerar på heltid
- Studerar på deltid
- Är långvarigt sjukskriven
- Arbetslös
- Annat:

9. Vilken är den högsta utbildning Du genomgått?

Folkskola	☐	3-4-årigt gymnasium	☐
Enhetsskola/grundskola	☐	Folkhögskola	☐
Grundsärskola	☐	Universitet eller högskola:	
Realskola	☐	Högst tre år, examen	☐
Yrkesskola el motsv,	☐	Mer än tre år, examen	☐
Fackskola, 2-årigt gymn	☐		
Annan utbildning:			☐

10. Hur mycket tjänar Du i månaden (före skatt)?

- Tjänar ingenting alls
- 1-10.000 kr
- 10.100-15.000 kr
- 15.100-20.000 kr
- 20.100-25.000 kr
- 25.100 kr eller mer

Uppväxtvillkor och tidigare erfarenheter

- 11. Har Du eller Dina föräldrar vuxit upp i något annat land?**
- Nej
 - Ja, jag själv i:
 - Ja, min mor i:
 - Ja, min far i:

- 12. Vad hade Din far och Din mor (manlig/kvinnlig vårdnadshavare) huvudsakligen för yrke under Din uppväxttid? Ange yrket så exakt som möjligt (skriv t ex inte "jobbade på sjukhus" utan ange t ex vårdbiträde på ett servicehus, allmänläkare etc.)**
- Din Fars yrke/sysselsättning:
- Din Mors yrke/sysselsättning:

- 13. Hade Din far eller Din mor något ideellt förtroendeuppdrag, t ex som idrottsledare, kommunalpolitiker, etc under Din uppväxttid?**

Far	Mor
☐ Nej	☐ Nej
☐ Ja, ett fackförbund som	☐ Ja, ett fackförbund som
☐ Ja, inom politiken som	☐ Ja, inom politiken som
☐ Ja, inom idrotten som	☐ Ja, inom idrotten som
☐ Ja, inom annan organisation som	☐ Ja, inom annan organisation som

- 14. Har Dina föräldrar tävlingsidrottat?**
- Nej, ingen av dem
 - Ja, min far i följande gren/ar:
 - Ja, min mor i följande gren/ar:

15. **Ägnade Du Dig åt idrott, motion eller friluftsliv tillsammans med Dina föräldrar under Din uppväxttid?**
- Nej, aldrig
 Nej, bara vid enstaka tillfällen
 Ja, någon gång i månaden
 Ja, så gott som varje vecka
16. **Ägnade Du Dig åt någon idrottsverksamhet på fritiden under Din barn- och ungdomstid? (Sätt ett eller flera kryss) Ange idrottsgrenar**
- Ja, i en idrottsförening och tävlade i:
 Ja, i en idrottsförening, men tävlade ej
 Ja, på egen hand eller tillsammans med kamrater:
 Nej
17. **Spelade Du något instrument under Din barn och ungdomstid? (Sätt ett eller flera kryss) Ange musikinstrument**
- Ja, i en musikskola och spelade:
 Ja, i ett band el. en grupp och spelade:
 Ja, på egen hand och spelade:
 Nej
18. **Vad var Du särskilt intresserad av att göra på Din fritid i början av tonåren?**

19. **Hur upplevde Du Din grundskoletid?**
- Mina erfarenheter från skolan är enbart positiva
 Mina erfarenheter från skolan är huvudsakligen positiva
 Mina erfarenheter från skolan är både positiva och negativa
 Mina erfarenheter från skolan är huvudsakligen negativa
 Mina erfarenheter från skolan är enbart negativa
20. **Vilken erfarenhet har Du av studier, arbete eller andra vistelser utomlands? (Sätt ett eller flera kryss.)**
- Har varit på charterresa/or
 Har varit på språkresa
 Har rest med Interrail i Europa
 Har annan erfarenhet av utlandsvistelser:.....
- Har bott utomlands med föräldrar
 Har arbetat utomlands minst tre månader
 Har gjort längre resor på minst tre månader
 Har bedrivit studier utomlands minst en termin
 Har ej erfarenhet av ovanstående
21. **Vilka världsdelar har Du besökt? (Sätt ett eller flera kryss.)**
- Afrika
 Europa (utom Norden)
 Sydamerika
- Asien
 Nordamerika
 Australien
 Ingen av ovanstående

Erfarenhet av idrott och ledarskap

22 I vilken eller vilka idrotter är Du ledare, vilken är Din funktion vilken grupp leder Du, hur ofta bedrivs träningen och hur länge har Du varit ledare?

Idrott *Funktion* *Ledare för (kön/ålder)* *Tillfällen/v* *Antal/år*

.....

23. Hur många timmar i veckan lägger Du i genomsnitt ner på Ditt ledarengagemang (inkludera även restid, telefonkontakter, planering etc)?

Ca tim/v

24 Hur många år har Du sammanlagt varit idrottsledare?

25. Erhåller du någon ekonomisk ersättning?

- Nej, ingen alls
- Endast ersättning för ev. utlägg
- Reseersättning
- Arvode
- Lön
- Andra förmåner:

26. Har Du gått någon idrottsledarutbildning/kurs eller annan form av ledarutbildning?

- Nej Ja, följande kurser (Ange typ av kurs, idrott och år. T ex fotboll, Steg 1, 1992)
-

27. Hur kom det sig att Du blev idrottsledare?

28. Vad vill Du förmedla som idrottsledare?

29. Vad är det bästa med att vara idrottsledare?.....

30. Vad är det sämsta med att vara idrottsledare?.....

31. När Du säger att Du är idrottsledare på fritiden, hur reagerar då "folk Du träffar"? ...

32. Vad tycker Du är en idrottsledares viktigaste samhällsuppgift?.....

33. Anser Du att rollen som idrottsledare har förändrats de senaste åren? Nej

Ja, på följande sätt:

34. Ta ställning till följande påståenden om barn- och ungdomsidrott:

a. *Tävlingsverksamhet bland barn är bra för deras personliga utveckling*

- Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

b. *Det är nyttigt för barn att tidigt lära sig att ta motgångar*

- Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

- c. *Många barn far illa av att tävla och konkurrera*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- d. *Det är viktigt att stimulera barns vinnarinstinkt*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- e. *Tävling och konkurrens hotar på sikt samarbete*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- f. *Innan barn har nått puberteten är det omöjligt att bedöma om de har chans att nå landslagsnivå*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- g. *Konkurrensen om betyg i skolan gör att vissa barn känner sig misslyckade och slutar att anstränga sig*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- h. *Systematisk och konsekvent instruktion är en förutsättning för riktig inläring*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- i. *De som kritiserar barn och ungdomsidrotten saknar ofta egen erfarenhet*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- j. *Det är viktigt att barn redan tidigt i skolan betygssätts, så att de får reda på vad de går för*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- k. *Tidig idrottslig specialisering är en förutsättning för senare framgång*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- l. *Utan konkurrens kan inte barn spurras till ansträngningar att lära sig*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- m. *Det är viktigt att barn tidigt får delta i tävlingar/serier om Sverige ska kunna hävda sig internationellt*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- n. *Konkurrens skapar ett osunt klimat i en grupp*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- o. *Barn utvecklas bäst om de får leka och hitta på egna övningar*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- p. *Det sker alltför mycket utslagning inom barnidrotten*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

35. Är Du, eller har Du varit varit, ledare för barn- och ungdomar i något annat sammanhang?

- Ja, i följande icke idrottsliga organisation/er som ledare i:.....
- Ja, som ledare på barnkoloni
- Ja, som ledare på språkresa
- Ja, annat ledaruppdrag, nämligen:
- Nej

Syn på barn och fostran

36. Ta ställning till följande påståenden om hur man ska fostra barn

- a. *Det är viktigt att barn belönas när de handlar rätt och straffas när de handlar fel.*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- b. *Det är viktigt att barn får kärlek och omtanke samt möjlighet att utveckla sina inneboende färdigheter.*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- c. *Fostran handlar om att ställa krav. Om man inte kräver något av barn kommer de heller inte att prestera något.*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- d. *Det är viktigt att barn lämnas fria. De måste få vara självständiga och tillåtas göra sina egna erfarenheter och misstag.*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls
- e. *En viktig del i att fostra barn handlar om att lära dem lyda.*
 Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

37. Vilka "egenskaper" tycker Du är viktiga att försöka utveckla hos barn? Markera fem "egenskaper".

☐ ambitiös	☐ humoristisk	☐ naturlig	☐ smart
☐ ansvarsfull	☐ huslig	☐ originell	☐ snäll
☐ artig	☐ initiativrik	☐ omtänksam	☐ solidarisk
☐ behärskad	☐ intelligent	☐ plikttrogen	☐ sparsam
☐ demokratisk	☐ konkurrensinriktad	☐ punktlig	☐ säker på sig själv
☐ ekonomisk	☐ kreativ	☐ pålitlig	☐ tålmodig
☐ fantasifull	☐ känslig	☐ religiös	☐ vetgirig
☐ flitig	☐ lyhörd	☐ samarbetsvillig	☐ ärlig
☐ frimodig	☐ modig	☐ självständig	☐ ödmjuk
☐ generös	☐ måttlig	☐ skötsam	☐ öppen

38. Vilken av ovanstående "egenskaper" anser Du är minst viktig att utveckla hos barn?
.....

39. Vad tror Du det beror på att vissa ungdomar blir kriminella i det svenska samhället? Ta ställning till följande påståenden.

a. *Barn och ungdomar får numera inte lära sig vad som är rätt och fel. De får ej heller inte lära sig att ta konsekvenserna av sitt handlande. Resoluta åtgärder direkt i samband med den första kriminella handlingen skulle få en mycket stor positiv effekt*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

b. *Bakom ungdomskriminaliteten ligger oftast ärftliga orsaker.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

c. *TV- och videovåldet skapar förebilder som gör att många ungdomar blir kriminella.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

e. *Barn som får för lite kärlek av sina föräldrar eller av andra vuxna, och därigenom blir känslomässigt störda, hamnar lättare i kriminalitet.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

f. *Religionen har fått alldeles för lite plats i mångas uppfostran.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

g. *Vuxna ställer för små krav på barn och ungdomar. Om ungdomar visste vad som krävdes av dem, skulle färre bli kriminella*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

h. *En viktig orsak är den ojämlika fördelningen i samhället och människors skilda livsvillkor. Detta medför att vissa utsatta grupper får det särskilt svårt att skapa goda uppfostringsmiljöer.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

i. *Det är mer en fråga om slump. Kommer ungdomar med i fel kamratgäng kan det gå snett.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

j. *Ungdomar som begår kriminella handlingar straffas knappast idag. Hårdare straff skulle avskräcka många.*

Stämmer helt Stämmer i stort sett Stämmer knappast Stämmer inte alls

40. Vilken av påståendena (a-j), som belyser eventuella orsaker till varför vissa ungdomar blir kriminella ligger, längst ifrån Din uppfattning?

Påstående:

Fritidsintressen och livsstil

41. Vad värderar Du högst i livet?.....

42. Vad är Du intresserad av, och hur vill Du använda din fritid om det vore möjligt? Ta ställning till varje aktivitet och sätt kryss för det alternativ som passar Dig bäst.

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Absolut inte intresserad
a. Gå ut och dansa	☐	☐	☐	☐
b. Gå på teater (dramatisk teater)	☐	☐	☐	☐
c. Gå på teater (nöjesteater)	☐	☐	☐	☐
d. Gå på konsert (klassisk musik)	☐	☐	☐	☐
e. Gå på konsert (rock/popmusik)	☐	☐	☐	☐
f. Gå ut och lyssna på jazz, blues	☐	☐	☐	☐
g. Gå på konstutställningar	☐	☐	☐	☐
h. Arbeta med samhällsfrågor (fred, miljö mm)	☐	☐	☐	☐
i. Arbeta politiskt, fackligt	☐	☐	☐	☐
j. Gå i kyrkan	☐	☐	☐	☐
k. Vara hemma med familjen	☐	☐	☐	☐
l. Syssla med konstnärligt arbete	☐	☐	☐	☐
m. Syssla med datorspel och likn.	☐	☐	☐	☐
n. Meka med motorer	☐	☐	☐	☐
o. Syssla med blommor eller trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐
p. Plocka svamp, bär	☐	☐	☐	☐
q. Idka friluftsliv	☐	☐	☐	☐
r. Äventyrsaktiviteter (ex. forspaddling, fallschirmskoppn., klättring, dykning etc.)	☐	☐	☐	☐
s. Syssla med sällskapsdjur	☐	☐	☐	☐
t. Spela kort, sällskapsspel	☐	☐	☐	☐
u. Storhandla på lågprisvaruhus	☐	☐	☐	☐
v. Gå ut och "ta en öl"	☐	☐	☐	☐
x. Spela på tips el. trav	☐	☐	☐	☐
y. Spela bingo	☐	☐	☐	☐
z. Skidsemester i Alperna	☐	☐	☐	☐
å. Badsemester utomlands	☐	☐	☐	☐
ä. Laga mat	☐	☐	☐	☐

43. Vilken eller vilka morgontidningar (dagstidningar) läser Du?

Läser vanligen inte morgontidningar (dagstidningar)

44. Du som läser morgontidningar (dagstidningar). Vad läser Du i denna eller dessa tidningar? Sätt ett eller flera kryss.

☐ Ledaren	☐ Nöje	☐ Regionalsidorna
☐ Debatt	☐ Familj	☐ Annonser
☐ Kultur	☐ Serier	☐ Sport
☐ Inrikes	☐ TV/radioprogram	☐ Ekonomi/näringsliv
☐ Utrikes		

45. **Vilken eller vilka kvällstidningar läser Du?**
 Läser vanligen inte kvällstidningar

46. **Vilken eller vilka veckotidningar/tidskrifter läser Du?**.....
 Läser vanligen inte veckotidningar/tidskrifter

47. **Vilken musik lyssnar Du särskilt gärna på?**

☐ Barockmusik (t ex Vivaldi, Bach)	☐ Modern Jazz	☐ Country
☐ Wienklassicism (t ex Mozart, Beethoven)	☐ Blues	☐ Hårdrock/heavy metal
☐ Romantik (t ex Chopin, Schuman)	☐ Svensk folkmusik	☐ Punk
☐ Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets klassiska musik (t ex Bartók, Stravinskij, Bruckner)	☐ Utländsk folkmusik	☐ Synth
☐ Opera	☐ Svensk dansbandsmusik	☐ Soul
☐ Operett	☐ Svenska visor	☐ Funk
☐ Musikal	☐ 50/60-talsrock eller pop	☐ Rap, hip-hop
☐ Traditionell jazz	☐ 70-talsrock eller pop	☐ House
☐ Swing	☐ 80/90-talsrock eller pop	☐ Techno
	☐ Vispop, folkrock	☐ Reggae
	☐ Disco	☐ Annan musik:.....

48. **Vilka artister eller grupper är Dina favoriter?**

49. **Hur ofta läser Du böcker (förutom ev. arbets/studielitteratur)?** Läser aldrig böcker
 Läser 1-3 böcker/år Läser 4-8 böcker/år Läser 9-15 böcker/år Läser > 15 böcker/år

50. **Du som läser, vilken är Din favoritlitteratur? Sätt högst tre kryss.**

☐ Thrillers, äventyr	☐ Natur	☐ Filosofiska verk	☐ Konstböcker
☐ Vetenskap	☐ Moderna författare	☐ Historiska romaner	☐ Kärleksromaner
☐ Poesi	☐ Sport	☐ Memoarer, biografier	☐ Samhällsdebatt, politik
☐ Reseskildringar	☐ Science fiction	☐ Klassiska romaner	☐ Deckare
☐ Annat:.....			

51 **Vilken typ av film föredrar Du? Sätt högst tre kryss.**

☐ Komedier	☐ Drama	☐ Action, äventyr	☐ Historiska filmer
☐ Kultfilmer	☐ Science fiction	☐ Musik, musikaler	☐ Dokumentärer
☐ Tecknad film	☐ Krigsfilmer	☐ Filmer med budskap	☐ Ser inte på film
☐ Western	☐ Thrillers	☐ Deckare	☐ Annat:.....

52 **Vilken av ovanstående eller andra filmtyper är Du minst intresserad av att se?**
.....

Fysisk aktivitet under fritid

53. **Hur mycket har Du i allmänhet rört Dig eller ansträngt Dig kroppsligt på Din fritid under det senaste året? OBS! Sätt kryss för alla alternativ som stämmer in på Dig.**

- 1. Har rört mig mycket litet
- 2. Har rört mig mycket litet men ibland tagit någon enstaka promenad eller liknande
- 3. Har fått lättare fysisk motion i samband med promenader till och från skolan, eller i form av lättare praktiskt arbete, dans etc. motsvarande *minst två timmar per vecka*
- 4. Har avsiktligt ägnat mig åt lättare form av motion som promenader (eller andra aktiviteter med motsvarande ansträngning) *minst en gång per vecka*, och då oftast:.....

5. Har ägnat mig åt mer ansträngande motion som t ex. jogging, simning, motionsgymnastik eller motsvarande *minst en gång per vecka*, och då oftast:.....
6. Har regelbundet ägnat mig åt *hård träning eller tävling* där den fysiska ansträngningen varit stor, t ex. löpning och olika bollspel, och då oftast:

54. Hur många av Dina vänner motionerar regelbundet (dvs. minst en gång per vecka)?

- Ingen De flesta
 Några Alla

55. Du som är gift eller sammanboende. Motionerar Din fru/man/sambo regelbundet (dvs. minst en gång per vecka)?

- Är ej gift/sambo Ja Nej

56. Vilken eller vilka av följande fysiska aktiviteter tycker Du om att ägna Dig åt? Sätt ett eller flera kryss.

☐ Am. fotboll	☐ Bågskytte	☐ Frisbee	☐ Jogging
☐ Badminton	☐ Casting	☐ Fäktning	☐ Judo
☐ Backhoppning	☐ Cykelturer	☐ Golf	☐ Kanot
☐ Bandy	☐ Dart	☐ Gymnastik (ej motion)	☐ Klättring
☐ Balett, klassisk	☐ Draghundsport	☐ Handboll	☐ Konståkning
☐ Baseball	☐ Dragkamp	☐ Handikappidrott	☐ Landhockey
☐ Bangolf	☐ Fallskärms hoppn.	Ange idrottsgren:
.....	☐ Långfärdsskridskoåkning
☐ Basketboll	☐ Fiske		☐ Långdistanslöpning
☐ Bodybuilding	☐ Fjällvandring	☐ Innebandy	☐ Långpromenader
☐ Bordtennis	☐ Fjällvistelse med skidturer	☐ Innefotboll	☐ Motionsgymn.
☐ Boule	☐ Folkdans	☐ Ishockey	☐ Motorsport (båt, bil, Mc)
☐ Bowling	☐ Fotboll	☐ Jakt	☐ Orientering
☐ Boxning	☐ Friidrott	☐ Jazzbalett	☐ Yoga, meditation
☐ Brottning	☐ Friidrott, löpn.	☐ Tyngdlyftning	☐ Annan fysisk aktivitet:
.....
☐ Budosporter	☐ Skogsutflykter	☐ Vattenpolo	
☐ Ridning	☐ Skytte	☐ Vattenskidor	☐ Ingen som helst fysisk aktivitet
☐ Rinkbandy	☐ Sportdykning	☐ Varpa	
☐ Rodd	☐ Squash	☐ Volleyboll	
☐ Rugby	☐ Sällskapsdans	☐ Windsurfing	
☐ Segling	☐ Styrketräning	☐ Workout, aerobic etc	
☐ Simning	☐ Tai Chi		
☐ Skidor, längd	☐ Tennis		
☐ Skidor, slalom			
☐ Skidor, telemark			
☐ Skidor, snowboard			

Inställning till idrott, motion och till egen förmåga

57. Om Du motionerar eller idrottar, vad har Du för motiv för det? Ta ställning till varje påstående och sätt kryss för det alternativ som passar Dig bäst.

	Mycket viktigt	Viktigt	Inte särskilt viktigt	Helt utan betydelse
a. För att se spänstig och vältränad ut	☐	☐	☐	☐
b. För att det är nyttigt	☐	☐	☐	☐
c. För att få en snyggare kropp	☐	☐	☐	☐
d. För att träffa och umgås med andra människor	☐	☐	☐	☐
e. För att det ger en speciell känsla av välbefinnande	☐	☐	☐	☐
f. För att det ger tillfälle till naturupplevelser	☐	☐	☐	☐
g. För att bli starkare och få bättre kondition	☐	☐	☐	☐
h. För att få avkoppling	☐	☐	☐	☐
i. För att få lära mig nya saker	☐	☐	☐	☐
j. För att tävla och nå framgång	☐	☐	☐	☐
k. För att kroppen är formbar och man bestämmer själv dess utseende	☐	☐	☐	☐
l. För utmaningens och spänningens skull	☐	☐	☐	☐

58. Vilka idrotter/sporter ser Du gärna på TV?

☐ Tittar inte på idrott/sport i TV	☐ Ishockey	☐ Gymnastik
☐ Fotboll	☐ Volleyboll	☐ Alpin skidåkning
☐ Tennis	☐ Skidlöpning	☐ Golf
☐ Basketboll	☐ Orientering	☐ Brottning
☐ Hästhoppning	☐ Boxning	☐ Friidrott
☐ Konståkning	☐ Simning	☐ Motorsport
☐ Bordtennis	☐ Trav och galopp	☐ Annan sport:

Kroppen och den fysiska förmågan

59. Är Du nöjd med Din kropp?

- Ja, helt Ja, i stort sett Nej, inte riktigt Nej, absolut inte

60. Du som inte är helt nöjd, vad är det som är fel? Du kan sätta flera kryss.

☐ Väger för mycket	☐ Väger för litet
☐ Löst hull	☐ För kort
☐ Missnöjd med figuren	☐ För lång
☐ För lite muskler	☐ Annat:

61. Är Du nöjd med Din fysiska prestationsförmåga?

- Ja, helt Ja, i stort sett Nej, inte riktigt Nej, absolut inte

62. Du som inte är helt nöjd, vad är det som är fel? Du kan sätta flera kryss.

☐ Dålig kondition	☐ Stel
☐ För svag	☐ Klumpig
☐ Ospänstig	☐ Annat:

63. Hur är Ditt allmänna fysiska hälsotillstånd?
- Mycket bra
 - Bra
 - Ganska bra
 - Godtagbart
 - Inte särskilt bra
 - Dåligt
 - Mycket dåligt

64. Röker Du?
- Ja, varje dag Ja, någon enstaka gång Nej, aldrig

65. Snusar Du?
- Ja, varje dag Ja, någon enstaka gång Nej, aldrig

66. Dricker Du vin, starköl (mellanöl) eller annan alkohol?
- | | dricker
aldrig | dricker några
gångar/år | dricker någon
gång i mån. | dricker en till
två gång/vecka | dricker
oftare |
|---------------|--------------------------|----------------------------|------------------------------|-----------------------------------|--------------------------|
| vin | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| öl | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| annan alkohol | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

67. Tänker Du på att äta näringsriktigt?
- Alltid
 - Ofta
 - Ibland
 - Sällan
 - Aldrig

68. Om Du ser på Din totala livssituation, hur nöjd är Du då med den?
- Mycket nöjd
 - Nöjd
 - Relativt nöjd
 - Missnöjd
- Ev. kommentar:

69. Har Du några övriga upplysningar eller synpunkter?
-

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Studies in Educational Sciences

Utges och distribueras av HLS Förlag. ISSN 1400-478X

Detta är de senaste titlarna i serien. En fullständig lista över avhandlingar från Lärarhögskolan i Stockholm finns på www.lhs.se/hlsforlag/

39. Lars Andersson: Militärt ledarskap – när det gäller. Svenskt militärt ledarskap med fredsfrämjande insatser i fokus. Stockholm 2001.
40. Petros Gougoulakis: Studiecirkeln: Livslångt lärande ... på svenska! En icke-formell mötesplats för samtal och bildning för alla. Stockholm 2001.
41. Malin Rohlin: Att styra i namn av barns fritid. En nutidshistoria om konstruktionen av dagens fritidshem i samordning med skolan. Stockholm 2001.
42. Gunnar Cardell: Trenätsmodellen, ett systemteoretiskt redskap för att beskriva helhet och komplexitet i pedagogisk praktik – exemplet värnpliktsutbildning. Stockholm 2001. (Distribueras av Gothia)
43. Håkan Larsson: Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsman-
nen och idrottskvinnan. Stockholm 2001.
44. Inga-Britt Skogh: Teknikens värld – flickors värld. En studie av yngre flickors
möte med teknik i hem och skola. Stockholm 2001.
45. Lise Roll-Pettersson: Between open systems and closed doors. The needs and per-
ceptions of parents of children with cognitive disabilities in educational settings.
Stockholm 2001.
46. Kurt Tärnlund: Existence and Subjectivity. A Theme in the Philosophy of Educa-
tion. Stockholm 2001.
47. Kent Hägglund: Ester Boman, Tyringe Helpension och teatern. Drama på en re-
formpedagogisk flickskola 1909–1936. Stockholm 2001.
48. Baldur Kristjánsson: Barndomen och den sociala moderniseringen. Om att växa
upp i Norden på tröskeln till ett nytt millennium. Stockholm 2001.
49. Carl-Gustaf Carlsson: Ungdomars möte med yrkesutbildning. En jämförelse mel-
lan ungdomar i kommunal och företagsförlagd utbildning. Stockholm 2001.
50. Sidsel Germeten: Grenser for undervisning? Frihet og kontroll i 6-åringenes klasse-
rom. Stockholm 2002.
51. Malene Karlsson: Perspektiv på familjedaghem. Stockholm 2002.
52. Olle Åhs: Towards social well-being in schools. An implementation study of In-
volvement Education. Stockholm 2002.
53. Anna Bjuremark: Att styra i namn av akademisk kollegialitet. Stockholm 2002.
54. Christina Gars: Delad vårdnad? Föräldraskap och förskolläraryuppgift i den offent-
liga barndomen. Stockholm 2002.
55. Karin Redelius: Ledarna och barnidrotten. Idrottsledarnas syn på idrott, barn och
fostran. Stockholm 2002.